

VI

REGII BLESTEMAȚI

Crinul și Leul

Maurice Druon

EDIȚIE SPECIALĂ
- pentru stocare electronică -

MAURICE DRUON

CRINUL ȘI LEUL

LE LIS ET LE LION, 1960

Politica se întemeiază pe voința de cucerire și de păstrare a puterii; ea cere prin urmare o acțiune de constrângere sau de amăgire exercitată asupra minții oamenilor... Spiritul politic sfârșește întotdeauna prin o fi silit să falsifice..."

Paul Aléry

NOII REGI

CUNUNIA DIN IANUARIE

Din toate parohiile oraşului, de o parte ca şi de alta a râului, de la Saint-Denys, Saint-Cuthbert, şi Saint-Martin-cum-Gregory, Saint-Mary-Senior şi Saint-Mary-Junior, dinspre Shambles, dinspre Tanner Row, de peste tot, poporul din York se îndrepta de două ceasuri în şiruri neîntrerupte către Minster, către uriaşa catedrală cu aripa ei dinspre apus încă neisprăvită, şi care ocupa, înaltă, întinsă, impunătoare, creasta cetăţii.

În Stonegate şi Deangate, cele două uliţe întortocheate care duceau la Yard, mulţimea era oprită. Copilandrii cocoşaţi pe ulucii din faţa caselor nu zăreau decât capete, nimic alta decât capete, o mulţime de capete, acoperind piaţa toată. Burghezi, neguţători, gospodine cu droaia de plozi după ele, betegi pe cârjele lor, slujnice, calfe de meşteşugari, grămătici cu capul vârat sub glugă, oşteni în platoşe uşoare, cerşetori zdrenţăroşi, toţi erau amestecaţi laolaltă ca paiele strânse în snop. Hoţii cu degete agere îşi făceau treburile pentru un an întreg. La ferestrele ieşite în afara se iveau ciorchini de capete.

Dar era oare o lumină de nămiezi această palidă zi fumurie şi umedă, acest abur rece, norii aceştia de vată învăluind uriaşa clădire şi mulţimea care tropăia în noroi? Oamenii se înghesuiau unii într-alţii ca să-şi păstreze propria căldură.

24 ianuarie 1328. În faţa monseniorului William de Melton, arhiepiscop de York şi primat al Angliei, regele Eduard al III-lea, care nu avea încă şaisprezece ani, o lua de soţie pe doamna Filipa de Hainaut, vară-sa, care abia împlinise paisprezece.

Nu mai era nici un loc în catedrala rezervată marilor dregători ai ţării, înaltelor feţe bisericeşti, membrilor Parlamentului, celor cinci sute de cavaleri invitaţi, celor o sută de nobili scoţieni în fuste cadrilate veniţi să ratifice, cu acest prilej, tratatul de pace. Peste puţin timp va fi celebrată slujba solemnă, cântată de o sută douăzeci de cântăreţi.

Deocamdată însă, întâia parte a ceremoniei, cununia propriu zisă, se desfăşura în faţa uşii de miazăzi, în afara bisericii şi sub ochii norodului, după rânduiala veche şi datinile deosebite ale arhiepiscopiei de York. Pâcla

așternea dâre umede pe catifeaua roșie a baldachinului înălțat lângă portic, se strângea pe mitrele episcopilor, lîpea mantiile de blană pe umerii familiei regale adunate în jurul tinerei perechi.

- *Here I take thee, Filipa, to be my wedded wife, to have and to hold at bed and at board...*¹

Venind de pe aceste buze fragede, de la acest chip de copilandru, glasul regelui stârni mirarea tuturor prin puterea, limpezimea și vibrația sa. Regina-mamă Isabelle fu uimită, și dumnealui Jean de Hainaut, unchiul miresei, de asemenea, și toți cei de față din primele rânduri, printre care conții Edmond de Kent și de Norfolk, și contele de Lancastre zis Gât-Sucit, capul consiliului de regență și epitropul regelui.

- *...for fairer for fouler, for better for worse, in sickness and in health...*²

Freamătul de șoapte în mulțime se stingea încetul cu încetul. Tăcerea se așternea ca o undă circulară și răsunetul tânărului glas regesc se împrăștia pe deasupra miilor de capete în așa fel încât era auzit aproape până la marginea pieței. Regele rostea rar lunga formulă a legământului pe care o învățase în ajun; dar s-ar fi zis că o născocea atunci, atât de răspicate îi erau cuvintele, atât de mult le gândea pentru a le da înțelesul lor cel mai adânc și mai grav. Erau parcă cuvintele unei rugăciuni menită să nu fie spusă decât o dată și pentru toată viața.

Prin gura aceasta de adolescent se exprima un suflet de bărbat în toată puterea, de om pătruns de legământul făcut în fața Cerului, de prinț care-și cunoaște rolul ce-i este sortit între poporul său și Dumnezeu. Noul rege lua martori ai dragostei pe care o jura doamnei Filipa toate neamurile sale, pe toți din jurul său, marii dregători, baronii și înaltele fețe bisericești, populația Yorkului și Anglia toată.

Proorocii mistuiți de râvna întru Domnul, conducătorii de popoare susținuți de o singură convingere, știu să impună noroadelor propriul lor crez. Dragostea afirmată în auzul și văzul lumii are și ea această putere, stârnește această adeziune a tuturor la emoția unui singur om.

Nu era femeie în mulțimea din jur, și oricare i-ar fi fost vârsta, nici o tânără de curând măritată, nici o soție înșelată, nici o văduvă, nici o fecioară, nici o bunică, care să nu se fi simțit în clipa aceea în locul miresei; nici un bărbat care să nu se simtă în pielea tânărului rege. Eduard al III-lea se unea cu tot ce era feminin în poporul său; și tot regatul său o alegea pe

Filipa ca soată. Toate visurile tinereții, toate dezamăgirile anilor de maturitate, toate regretele bătrâneții se îndreptau spre dâșii ca tot atâtea ofrande țâsnite din fiecare inimă. În seara aceea, prin ulițele întunecoase ochii logodnicilor aveau să lumineze bezna, și chiar soții de multă vreme învrăjbiți aveau să-și caute iar mâinile după cină.

Dacă din cele mai depărtate timpuri noroadele se îmbulzesc la nunțile prinților, e pentru că vor să trăiască astfel prin delegație o fericire care, fiindcă li se înfățișează de așa de sus, pare desăvârșită.

- ...till death do us part...³

Fiecare simți un nod în gât; mulțimea din piață scăpă un lung suspin de mirată întristare și parcă de dojană. Nu, nu trebuia să pomenească de moarte în această clipă; nu era cu puțință ca acești doi tineri să aibă soarta oamenilor de rând; nu te puteai împăca cu gândul că ar fi muritori.

- ...and there to I plight thee my troth⁴.

Tânărul rege simțea respirând mulțimea, dar n-o privea. Ochii lui de un albastru șters, aproape verzui, cu genele lungi ridicate, nu se dezlipeau de pe fetița roșcată și dolofană, încotoșmănită în catifelele și vălurile ei, căreia îi jura credință.

Căci doamna Filipa nu aducea de fel cu o prințesă de basm, și nu era nici măcar prea drăguță. Arăta ca o grăsană, asemenea fetelor din neamul Hainaut, cu un nas cârn, un gât scurt, un obraz acoperit de pistrui. Înfațișarea ei nu avea vreun farmec deosebit, dar cel puțin era simplă și nu căuta să-și dea un aer de măreție care nici nu i s-ar fi potrivit. Să nu fi avut pe dânsa podoabele regești, ar fi putut trece drept o fată roșcovană ca oricare alta de aceeași vârstă; semenele ei puteau fi întâlnite cu sutele prin toate națiunile de la miazănoapte. Și tocmai asta făcea să sporească dragostea mulțimii pentru dânsa. Era aleasă de ursită și de Dumnezeu, dar fără a se deosebi prin fire de femeile asupra cărora avea să domnească. Toate roșcovanele ceva mai durdulii se simțeau ridicate la mare cinste.

Ea însăși tulburată de nu-și putea stăpâni un tremur, își încrețea pleoapele de parcă n-ar fi fost în stare să înfrunte privirea pătrunzătoare a soțului. Prea era frumos ceea ce i se întâmpla. Atâtea coroane în jurul ei, atâtea mitre episcopale, și doamnele acestea, și cavalerii aceștia pe care îi zărea înăuntrul catedralei, rânduiți în dosul lumânărilor aprinse ca aleșii în

Paradis, și tot norodul acesta de jur împrejur... Regină, avea să fie regină, și aleasă din dragoste!

Ah, cum îl va mai răsfăța, și sluji, și adora pe acest frumos prinț blond, cu gene lungi și mâini fine, sosit ca prin minune cu douăzeci de luni înainte la Valenciennes, însoțind o mamă în surghiun care venea să ceară ajutor și adăpost! Părinții lor îi trimisese să se joace în livadă, cu ceilalți copii; se îndrăgostise de dânsa, și dânsa de el. Acum era rege și n-o uitase. Cu ce bucurie îi închina viața ei! Se temea doar că nu e deajuns de frumoasă ca să-i placă mereu, nici destul de învățată pentru a-l sprijini cum se cuvine.

- Întinde, doamnă, mâna-ți dreaptă, îi spuse arhiepiscopul primat.

Ea își ridică o mână plinuță, și i-o înfățișă hotărât, cu palma înainte și degetele răschirate.

Eduard avu o privire încântată pentru această stea trandafirie care i se dăruia.

Arhiepiscopul luă de pe tipsia ținută de un al doilea prelat inelul de aur încrustat cu rubine, pe care îl binecuvântase, și-l întinse regelui. Inelul era umed, ca tot ce atingea mâna pe această ceață. Apoi, arhiepiscopul apropie încetișor cele două mâni ale soților.

- În numele Tatălui, rosti Eduard punând inelul în vârful policarului Filipei, fără să-l vâre însă. În numele Fiului... Al Sfântului Duh... continuă el, repetând gestul asupra arătătorului, apoi asupra degetului mijlociu.

În cele din urmă îi lunecă verigheta pe al patrulea deget, zicând:

- Amin!

Era soția lui.

Ca orice mamă care-și însoară fiul, regina Isabelle avea lacrimi în ochi. Se silea să-l roage pe Dumnezeu să-i hărăzească fiului ei toate fericirile, dar se gândea mai ales la dânsa, și suferea. Zilele s-au scurs una după alta, până au adus-o aici, la clipa aceasta când înceta să mai fie prima în inima acestui fiu și în neamul ei. Nu, fără îndoială, nici în ce privește trecerea ce-o avea la curte, nici în privința frumuseții n-ar fi avut de ce să se teamă de această mică piramidă de catifea și de broderii pe care soarta i-o dăduse să-i fie noră.

Dreaptă, subțire și blondă, cu frumoasele ei cosițe aduse pe tâmpile de fiecare parte a chipului luminos, la treizeci și șase de ani Isabelle abia dacă arăta treizeci. Oglinda pe care o consultase multă vreme chiar în dimineața asta, pe când își punea coroana, îi arătase că poate fi liniștită. Și totuși,

începând de astăzi, înceta să mai fie pur și simplu regina pentru a deveni regina-mamă. Cum de ajunsese aici așa de repede? Cum trecuseră astfel douăzeci de ani de viață, și încă străbătuți de atâtea vijelii?

Se gândea la propria ei cununie, erau tocmai douăzeci de ani de atunci, într-un sfârșit de ianuarie ca astăzi, și tot pe o asemenea pâclă, la Boulogne, în Franța. Și ea se măritase sperând să fie fericită, și ea rostise jurământul cununii din adâncul inimii. Știa oare pe atunci cu cine o măritau pentru a satisface interesele celor două regate? Știa oare că drept răsplată a dragostei și devotamentului pe care le aducea, nu va avea parte decât de umilință, de ură și de dispreț, că se va vedea înlocuită în patul soțului ei nici măcar de niște ibovnice, ci de bărbați nesățioși de averi și lipsiți de rușine, că zestrea ei va fi jefuită, averiile ei confiscate, că va trebui să ia calea surghiunului ca să-și scape viața amenințată și apoi să ridice o oaste pentru a-l doborî chiar pe acela care-i pusese în deget inelul de nuntă?

Ah! copila asta, Filipa, avea într-adevăr noroc, ea nu era numai luată de soție, ci și iubită!

Numai primele iubiri pot fi pe de-a întregul curate și pe deplin fericite. Nimic nu le poate înlocui dacă s-au destrămat. Cea de a doua dragoste nu ajunge niciodată la această desăvârșire luminoasă; chiar dacă e trainică, asemenea unei stânci, vezi în marmura ei niște vine de altă culoare care sunt ca sângele uscat al trecutului.

Regina Isabelle își întoarse ochii la Roger Mortimer, baron de Wigmore, amantul ei, bărbatul care, datorită ei cât și vredniciei lui, cârmuia ca stăpân Anglia în numele tânărului rege. Cu sprâncenele împreunate și trăsăturile aspre, ținându-și brațele încrucișate pe mantia somptuoasă, o privea, în aceeași clipă, fără bunăvoință. "Ghicește la ce mă gândesc, își spuse dânsa. Dar ce fel de bărbat este oare acest Roger ca să-ți arate că păcătuiești de îndată ce încetezi o clipă de a te gândi numai la el?"

Isabelle îi știa firea bănuitoare, și-i surâse, pentru a-l potoli. Ce mai vroia după tot ce avea? Trăiau ca și cum ar fi fost soț și soție, deși ea era regină, deși el era căsătorit, și țara sta cu ochii la dragostea lor știută de toată lumea. Isabelle făcuse în așa fel încât să aibă în mâna lui toată puterea. Mortimer își numea protejații în toate slujbele; poruncise ca toate moșiile favoriților lui Eduard al II-lea să-i fie date lui, iar Consiliul de regență nu făcea decât să întărească hotărârile sale. Mortimer izbutise chiar să obțină consimțământul Isabellei la executarea soțului ei detronat. Regina știa că din

pricina lui unii îi ziceau acum Lupoanca Franței! Putea el s-o împiedice să se gândească, într-o zi de nuntă, la soțul ei asasinat, mai ales când făptașul era acolo, în persoana lui John Maltravers, înălțat de curând la rangul de seneșal al Angliei, și al cărui obraz prelung apărea, înfiorător, printre acelea ale marilor dregători ai țării, ca pentru a reaminti crima?

Isabelle nu era acolo singura pe care această prezență o supăra. John Maltravers, ginerele lui Mortimer, fusese paznicul regelui detronat; neașteptata lui ridicare la demnitatea de seneșal arăta prea limpede pentru ce fel de servicii fusese plătit astfel. În chip oficial, Eduard al II-lea murise de moarte bună. Dar cine oare, la curte, credea în această născocire?

Contele de Kent, fratele vitreg al mortului, se aplecă la urechea vărului său Henric Gât-Sucit și-i șopti:

- Se pare că astăzi regicidul îți dă drept să te cațeri cât mai sus în familia noastră.

Edmond de Kent bâțâia de frig. Găsea ceremonia prea lungă, rânduiala slujbei după datina din York prea complicată. De ce să nu se fi celebrat cununia în capela Turnului Londrei sau a vreunui castel regal, în loc de a face din ea un prilej de petrecere populară? Simțea o strângere de inimă privind mulțimea. Și vederea lui Maltravers, pe deasupra... Nu era oare o necuviință ca omul care trimisese tatăl pe lumea cealaltă să fie de față, și așezat în loc de mare cinste, la nunta fiului?

Gât-Sucit, cu capul culcat pe umărul drept, beteșug căruia îi datora porecla, murmură:

- Prin păcat intră unii mai lesne în familia noastră. Cel dintâi, prietenul nostru ne dovedește asta...

Acest "prietenul nostru" îl arăta pe Mortimer față de care sentimentele englezilor se schimbaseră mult de optsprezece luni încoace, de când debarcase în fruntea oștilor reginei și fusese primit ca liberator.

"La urma urmei mâna care execută nu-i mai rea decât capul care poruncește, cugeta Gât-Sucit. Și Mortimer e fără îndoială mai vinovat, și Isabelle cu dânsul, decât Maltravers. Dar suntem toți oarecum vinovați; am apăsât cu toții pe cuțit când l-am scos din scaun pe Eduard al II-lea. Asta nu putea să sfârșească altfel."

Estimp arhiepiscopul îi întindea tânărului rege trei monede de aur bătute pe față cu stemele Angliei și principatului Hainaut, și având săpat pe dos un mănunchi de trandafiri, florile simbolice ale fericirii conjugale. Monedele

acestea erau banii de măritiş, înfăţişând adică veniturile, castelele şi moşiile pe care mirele le făgăduia drept zestre pentru soaşa lui, urmând ca ea s-o primească după moartea acestuia. Averile acestea de danie fuseseră scrise cu de-amănuntul, ceea ce făcuse să-i vină inima la loc lui dumnealui Jean de Hainaut, unchiul, căruia tot i se mai datorau cele cincisprezece mii de livre pentru solda cavalerilor săi de pe vremea războiului din Scoţia.

- Îngenunchează, doamnă, la picioarele soţului tău, pentru a primi banii, îi spuse miresei arhiepiscopul.

Toţi locuitorii din York aşteptau clipa asta, curioşi să vadă dacă datina de prin părţile lor va fi respectată până la capăt, dacă ceea ce se cuvenea pentru oricare supusă credincioasă se cuvenea şi pentru o regină.

Nimeni însă nu prevăzuse că doamna Filipa, nu numai că va îngenunchea, dar, într-o pornire de dragoste şi recunoştinţă, va cuprinde cu braţele amândouă picioarele soţului ei şi va săruta genunchii aceluia care o făcea regină. Aşadar, sub imboldul inimii, flamanda asta dolofană era în stare să mai adauge ceva la rânduiala străveche.

Mulţimea o răsplăti cu o imensă ovaţie.

- Cred că vor fi foarte fericiţi, îi spuse Gât-Sucit lui Jean de Hainaut.

- Poporul are s-o îndrăgească, îi spuse Isabelle lui Mortimer care se apropiase de dânsa.

Regina-mamă se simţi parcă jignită: această ovaţie nu era pentru dânsa. "Acum Filipa e regina, gândi ea. S-a dus vremea mea. Da, dar acum, poate că voi avea Franţa..."

Căci, cu o săptămână mai înainte, o ştafetă purtând floarea de crin pe piept, venise în goana calului până la York spre a-i da de ştire că ultimul el frate, regele Franţei Charles al IV-lea, trăgea să moară.

OSTENELI PENTRU O COROANĂ

Regele Charles al IV-lea căzuse la pat în ziua de Crăciun. Pe la Bobotează, vracii și doftorii se și rostiseră zicând că nu mai are zile. Pricina acestor friguri care-l mistuiau, acestei tuse năprasnice care-i zguduia pieptul slăbit, acestui scuiat cu sânge? Vracii înălțau din umeri, mărturisindu-și neputința.

Blestemul - iată pricina - blestemul care îi doboră pe urmașii lui Filip cel Frumos. Leacurile nu au putere împotriva blestemului. Iar curtea și poporul împărțeau această certitudine.

Ludovic Aiuritul murise la douăzeci și șapte de ani, răpus de o uneltire ucigașă. Filip cel Lung își dăduse sufletul la douăzeci și nouă de ani fiindcă băuse apa otrăvită a fântânilor din Poitou. Charles al IV-lea ajunsese teafăr până la treizeci și trei de ani: atingea hotarul peste care n-avea să treacă. E doar bine știut că blestemații nu pot depăși vârsta lui Cristos!

- E ceasul nostru, frate, să apucăm cârma țării, și s-o ținem cu mână tare, îi spusese contele de Beaumont, Robert d'Artois, vărului său Filip de Valois care-i era și cumnat. Iar de data asta, adăugase el, n-o vom lăsa pe mătușă-mea Mahaut să ne-o ia înainte. De altminteri, nu mai are alt ginere pe care să-l împingă la tron.

Aceștia doi se bucurau de o sănătate înfloritoare. La patruzeci și unu de ani, Robert d'Artois rămăsese tot uriașul care trebuia să se aplece pentru a trece pe sub o ușă sau putea să doboare un bou luându-l de coarne. Meșter în chichițe și urzeli ascunse, punând la cale tot felul de uneltiri, își dovedise îndeajuns dibăcia de douăzeci de ani încoace, atât în răzmerițele din Artois, în dezlănțuirea războiului din Guyenne, cât și în multe alte prilejuri. Descoperirea scandalului din Turnul Nesle era nițeluș rodul lucrărilor lui. Dacă regina Isabelle și amantul ei, lordul Mortimer, izbutiseră să strângă o oaste în Hainaut, să răscoale Anglia și să-l scoată din tron pe Eduard al II-lea, acestea i se datorau în parte lui. Și nu se simțea stânjenit pentru că avea mâinile mânjite de sângele Margueritei de Bourgogne. În Consiliul

bicisnicului Charles al IV-lea glasul său se ridica în anii din urmă mai tare decât cel al suveranului.

Cu șase ani mai tânăr, Filip de Valois nu era așa de iscusit ca dânsul. Dar înalt și zdravăn, cu pieptul lat și portul mândru, părând aproape un uriaș când Robert nu-i stătea alături, avea o frumoasă ținută de cavaler care-l făcea simpatic. Și mai cu seamă trăgea folos din amintirea lăsată de tatăl său, vestitul Charles de Valois, prințul cel mai zurbagiu și mai aventuros al vremii sale, ce se ținuse toată viața după tronuri fantomă și cruciade neizbutite, dar mare căpitan de oști, și pe ale cărui urme se silea să calce risipind banii cu nemiluita și ducând trai măreț.

Dacă până astăzi Filip de Valois nu uluise încă Europa prin talentele sale, lumea îi arăta totuși încredere. Strălucea în turniruri, ele fiind pasiunea lui; râvna pe care o pune în aceste întreceri cavalierești nu era lucru de disprețuit.

- Filip, tu vei fi regent, lasă-te pe mine, zicea Robert d'Artois. Regent, și poate rege, dac-o vrea Dumnezeu... adică, dacă de aici în două luni, regina, nepoată-mea, care-i de pe acum cu burta până la bărbie, nu va naște un fiu. Bietul văr Charles! N-are să apuce să mai vadă copilul ăsta pe care-l dorea așa de mult! Și chiar dacă va fi un băiat, tot tu vei fi regent douăzeci de ani de acum încolo. Ori, în douăzeci de ani multe se pot întâmpla...

Își prelungea gândul cu un gest larg al brațului care amintea de toate întâmplările posibile, cum ar fi mortalitatea infantilă, accidentele de vânătoare, țelurile de nepătruns ale proniei cerești.

- Iar tu, frate cinstit cum te știu, continuă uriașul, tu vei face în așa chip ca să mi se înapoieze în sfârșit comitatul meu Artois pe care hoța aia, otrăvitoarea de Mahaut, îl ține pe nedrept, ca și pairia legată de acest comitat! Când te gândești că nu-s nici măcar pair! Să nu mori de răs? Mi-e rușine de soră-ta care mi-e soție!

Filip își lăsase de două ori în jos năsoiul său gros, și închisese pleoapele ca să arate că se învoiește.

- Robert, îți voi face dreptate, dacă voi ajunge s-o împart eu. Te poți bizui pe sprijinul meu.

Cele mai bune prietenii sunt acelea care se întemeiază pe interese comune și pe dorința de a făuri un viitor comun.

Robert d'Artois, căruia nici o treabă nu-i făcea scârbă, luă asupra lui să meargă la Vincennes spre a-l face pe Charles cel Frumos să înțeleagă că

zilele îi erau numărate și că avea niște porunci de dat, bunăoară aceea de a-i strânge neîntârziat pe pairii Franței, și de a le recomanda ca regent pe Filip de Valois. Ba chiar, pentru a-i lumina mai bine în alegerea lor, de ce nu ar încredința lui Filip, de pe acum, cârmuirea regatului, investindu-l cu toate puterile?

- Suntem toți muritori, bunul meu văr, toți fără deosebire, zicea Robert, plesnind de sănătate, și făcând să tremure cu călcătura sa patul muribundului.

Charles al IV-lea nu prea era în stare să refuze, ba găsea chiar o ușurare în faptul că-l scăpau de orice grijă. Nu se gândea decât să rețină viața care-i fugea printre dinți.

Filip de Valois primi deci împuternicirea regală și dădu porunca de a se aduna pairii țării.

Robert d'Artois se puse numaidecât pe treabă. Mai întâi, pe lângă nepotu-său d'Evreux, un copilandru încă, abia douăzeci și unu de ani, drăguț la față, dar cam molâu. Era însurat cu fiica Margueritei de Bourgogne, Jeana cea Mică, așa cum continua să-i zică lumea deși avea șaptesprezece ani, și care fusese înlăturată de la moștenirea tronului, la moartea Aiuritului.

De fapt, legea salică fusese născocită pentru dânsa și înadins ca s-o îndepărteze de la domnie, aceasta cu atât mai lesne cu cât relele purtări ale mamei sale aruncau o îndoială serioasă în ce privește obârșia ei și deci dreptul de a urma la tron. În schimb, și pentru a potoli familia de Bourgogne i se recunoscuse prințesei Jeana cea Mică moștenirea Navarrei. Dar curtea nu s-a prea grăbit să-și țină această făgăduială, și ultimii doi regi ai Franței păstrasera și titlul de rege al Navarrei.

Era un prilej nimerit pentru Filip d'Evreux, dacă ar fi semănat cât de cât cu unchiu-său Robert d'Artois, să pornească în privința asta o lucrătură strașnică, tăgăduind legea succesorală și cerând în numele soției sale cele două coroane.

Lui Robert însă, cu autoritatea de care se bucura în ochii nepotului, nu-i fu greu să-l îmbrobodească pe acest pretendent posibil:

- Navarra asta ce ți se cuvine o vei avea, dragă nepoate, de îndată ce cumnatu-meu Valois va fi regent. Fac din aceasta o chestie de familie și i-am pus-o lui Filip ca o condiție în schimbul sprijinului meu. Vei fi rege al Navarrei! Nu-i o coroană de disprețuit și, în ce mă privește, te sfătuiesc să ți-o pui pe cap cât de curând, înainte ca unii să-ți tăgăduiască dreptul de a o

purta, căci, fie vorba între noi, mititica de Jeanne, soția ta, ar fi mai tare pe moștenirea ei dacă mamă-sa n-ar fi fost așa rea de muscă! În marea încăierare ce se va încinge în jurul acestei coroane, tu trebuie să-ți faci rost de aliați gata să te ajute: sprijinul nostru îl ai. Și să nu te bată cumva gândul de a-l asculta pe unchiu-tău de Bourgogne; vrând să-și facă doar treburile lui, nu te va îndemna decât la prostii. Filip regent, iată pe ce te poți bizui.

Astfel, în schimbul Navarrei pe care o abandona pentru totdeauna, Filip de Valois avea de pe acum, în afară de propriul său vot, încă două.

Ludovic de Bourbon fusese făcut duce cu câteva săptămâni mai înainte, când primise și comitatul de la Marche, să-i fie moșie cât o trăi. Era cel mai vârstnic din familie. În cazul unei prea mari îmbulzeli în jurul regentei, calitatea sa de nepot al lui Ludovic cel Sfânt putea să-i slujească spre a strânge mai multe voturi. Într-un fel sau altul, hotărârea lui va cumpăni în Consiliul pairilor. Prințul ăsta șchiop era însă laș. A te ridica împotriva puternicei partide care-l sprijinea pe Valois era o acțiune vrednică de un bărbat mai curajos. Afară de asta, fiu-său se însurase cu o soră a lui Filip de Valois.

Robert îi dădu să înțeleagă lui Ludovic de Bourbon că, cu cât va trece mai repede de partea lui Filip, cu atât îi vor fi mai repede întărite drepturile asupra moșiilor și titlurilor pe care le dobândise sub trecuta domnie. Așadar, trei voturi.

Abia sosit de la Vannes și înainte de a apuca să-și desfacă bagajele, ducele de Bretagne îl văzu pe Robert d'Artois ivindu-se în palatul său:

- Îl sprijinim pe Filip, nu-i așa? Cred că n-ai nimic împotriva... În Filip, așa de cucernic, așa de cinstit, suntem siguri de a avea un rege bun... vreau să zic, un bun regent.

Jean de Bretagne nu putea decât să fie de partea lui Filip de Valois. Nu luase el de soție pe o soră a lui Filip, Isabelle? Aceasta murise, ce-i drept, la vârsta de opt ani, dar sentimentele de dragoste ce-l legaseră de dânsa erau încă vii.

Ca să dea o mai mare greutate demersului său, Robert o adusesese cu el pe maică-sa, Blanche de Bretagne, consăngeană a ducelui, foarte bătrână, foarte mărunțică, foarte zbârcită la față, și habar neavând de politică, dar fiind întotdeauna de părerea mătăhălosului ei fiu. Jean de Bretagne se ocupa însă mai mult de treburile ducatului său decât de acelea ale Franței. Ei bine,

da, să-l alegem pe Filip, de ce nu, de vreme ce toată lumea părea așa de zorită să-l aleagă!

Asta devenea oarecum campania cumnaților. Îl chemară într-ajutor pe Guy de Châtillon, conte de Blois, care nici nu era pair, ba chiar pe contele Guillaume de Hainaut, doar pentru că își luaseră de soții alte două surori ale lui Filip. Toată seminția de Valois începea să apară de pe acum ca adevărata familie domnitoare a Franței.

Guillaume de Hainaut și-o mărita tocmai atunci pe fiică-sa cu tânărul rege al Angliei; fie, neamurile nu vedeau nici o piedică la asemenea căsătorie, ba gândeau că într-o zi s-ar putea să tragă niscaiva foloase din încuscrirea asta. Dar Guillaume judecase bine cum stau lucrurile, când hotărâse ca frate-său Jean să-l reprezinte la nuntă în loc de a se duce el însuși, căci aici, la Paris, avea să se petreacă evenimentele cele mai de seamă. Guillaume cel Bun nu râvnea oare de multă vreme ca ținutul Blaton, patrimoniu al coroanei Franței, cuprins în statele sale, să-i fie cedat? I s-ar da Blatonul, mai pe nimic, o răscumpărare simbolică, dacă Filip ar deveni regent.

Cât despre Guy de Blois, el era unul dintre ultimii baroni care mai păstrau dreptul de a bate monedă. Din nefericire, în pofida acestui drept, nu avea bani și era înglodat în datorii până-n gât.

- Iubite vere Guy, dreptul tău de a bate monedă îți va fi răscumpărat. Asta are să fie cea dintâi grijă a noastră.

În puține zile Robert făcuse treabă bună.

- Vezi tu, Filip, îi spunea candidatului său, vezi cum căsătoriile puse la cale de tatăl tău ne ajută astăzi. Se zice că puzderia de fete e mare blestem la casa omului; bărbatul acesta înțelept, Dumnezeu să-l aibă în grija lui, a știut să se slujească de toate surorile tale.

- Așa e, dar va trebui să isprăvim de plătit zestrea lor, răspundea Filip. Cătorva nu li s-a dat decât pe sfert din ce li se făgăduise...

- Începând cu zestrea cuvenită scumpei mele soții Jeanne, amintea Robert d'Artois. Dar din clipa în care vom avea pe mâna noastră vistieria...

Mai greu de câștigat fu contele de Flandra, Ludovic de Crécy și de Nevers. Căci el nu era un cumnat și cerea altceva decât o moșie sau ceva bănet. Vroia să-și recucerească comitatul din care supușii săi îl izgoniseră. Ca să-l convingă, d'Artois trebui să-i promită un război.

- Vere Ludovic, Flandra ți-o vom da îndărăt, fii pe pace. O vom cuceri cu armele, pentru asta ne legăm cu jurământ.

Apoi, Robert, care se gândea la toate, dădu iar fuga la Vincennes spre a-i da zor lui Charles al IV-lea să-și isprăvească testamentul.

Charles nu mai era decât o umbră de rege, scuipându-și ce-i mai rămăsese din plămâni.

Totuși, așa muribund cum era, își aduse aminte în clipa asta de proiectul cruciadei pe care odinioară unchiu-său Charles de Valois i-l vârâse în cap. Proiect amânat din an în an; subsidiile bisericii fuseseră cheltuite în alte scopuri; apoi Charles de Valois murise... Boala care-l răpunea, se întreba Charles al IV-lea, nu era oare o pedeapsă pentru această făgăduială călcată, acest legământ neîmplinit? Sângele din piept cu care-și mânjea așternutul îi amintea crucea roșie pe care nu ajunsese să și-o coasă pe mantie.

Atunci, în nădejdea că va ademeni Cerul și că va dobândi o supraviețuire în vreun fel, puse să i se adauge la testament dorințele sale din urmă privind Țara Sfântă... *"căci gândul meu este de a merge acolo cât mă aflu în viață, dictă el, și dacă asta nu se poate cât mă aflu în viață, vreau ca cincizeci de mii de livre să fie date la cea dintâi trecere a toată creștinătatea peste mare, ce se va face"*.

Nu i se cerea atâta, nici să încarce cu o asemenea ipotecă averea regală de care familia avea nevoie pentru trebuinți mai urgente. Robert spumega de furie. Zevzecul ăsta de Charles nu se lăsa până-n ultima clipă de asemenea încăpățănări prostești!

I se cerea numai să-i lase trei mii de livre cancelarului Jean de Cherchemont, tot atâta mareșalului de Trye și dumnealui Miles de Noyers, președintele Curții de conturi, pentru râvna credincioasă cu care au slujit coroana... și pentru că dregătoriile lor îi îndreptățeau să ia parte la Consiliul pairilor.

- Și conetabilul? murmură regele pe moarte.

Robert înălță din umeri. Conetabilul Gaucher de Châtillon trecuse de șaptezeci și opt de ani, era surd ca o oală și avea bogății de nu mai știa ce să facă cu ele. Nu la o vârstă ca a lui te năpădește pofta de aur! Îl tăiară din pomelnic pe conetabil.

În schimb, cu mare luare aminte, Robert îl ajută pe Charles al IV-lea să întocmească lista executorilor testamentari, căci această listă constituia un fel de ordin de precădere printre mărimile regatului: contele Filip de Valois

în cap, contele Filip d'Evreux, apoi el însuși, Robert d'Artois, conte de Beaumont-le-Roger.

Odată asta făcută, se gândiră cum să câștige de partea lor înaltele fețe bisericești care erau pairi ai coroanei.

Guillaume de Trye, duce-arhiepiscop de Reims, fusese dascălul lui Filip de Valois, și apoi Robert îl trecuse pe frate-său, mareșalul, în testamentul regal cu trei mii de livre, aur care suna convingător. Dinspre partea asta, candidatul nu va fi dezamăgit.

Ducele-arhiepiscop de Langres era câștigat de mult pentru cauza familiei Valois; și la fel de devotați îi erau contele-episcop de Beauvais, Jean de Marigny, ultimul frate în viață al marelui Enguerrand. Vechi trădări și căințe vechi îi uneau, iar serviciile pe care și le făcuseră țesuseră legături trainice.

Mai rămâneau episcopii de Châlons, de Laon și de Noyon; se știa că aceștia din urmă îl vor urma pe ducele Eudes de Bourgogne.

- A, în ce-l privește pe burgund, izbucni Robert d'Artois desfăcând brațele într-un gest de neputință, asta-i treaba ta, Filip. Nu pot face nimic pe lângă el, suntem la cuțite. Tu însă ai luat-o de nevastă pe soră-sa; trebuie să ai oarecare putere asupra lui.

Eudes al IV-lea nu era prea iscusit într-ale politicii. Își amintea totuși învățăturile primite de la răposata maică-sa, ducesa Agnès, ultima fată a lui Ludovic cel Sfânt și cum el însuși pentru a recunoaște regența lui Filip cel Lung dobândise unirea comitatului Bourgogne la ducatul Bourgogne. Cu acest prilej Eudes o luase de soție pe nepoata contesei Mahaut d'Artois, cu paisprezece ani mai tânără ca el, lucru de care nu se plângea astăzi când ea ajunsese la vârsta de a fi femeie.

Cea dintâi întrebare pe care o puse când, sosind de la Dijon, se închise într-o încăpere cu Filip de Valois, privea moștenirea comitatului Artois.

- E de la sine înțeles că în ziua când are să moară Mahaut, comitatul Artois va fi moștenit de fiică-sa, regina-văduvă Jeanne, pentru ca mai pe urmă să revină ducesei, soția-mea? Țin mult, dragă vere, să fiu lămurit asupra acestui lucru, căci cunosc pretențiile lui Robert asupra comitatului Artois; și le-a zbierat de ajuns până acum!

În apărarea drepturilor lor de moștenire asupra unor bucăți de țară, prințiiăștia măreți nu puneau mai puțină dârzenie ca niște nurori care se ceartă pe moștenirea calică a câtorva pahare și cearceafuri.

- De două ori judecata a hotărât ca Artois-ul să rămână al contesei Mahaut, răspunse Filip de Valois. Dacă nici un fapt nou nu vine să întărească pretențiile lui Robert, comitatul va trece în stăpânirea soției tale, frate dragă.

- Nu vezi nici o piedică în asta?

- Nu văd nici una.

Astfel, viteazul cavaler Valois, omul de bună credință, eroul turnirurilor, dăduse celor doi veri, celor doi cumnați ai săi, două făgăduieli care se băteau cap în cap.

Cinstit totuși în jocul său viclean, îl înștiința pe Robert d'Artois asupra celor vorbite cu Eudes, și Robert nu avu nimic împotrivă.

- Mai întâi de toate, zise acesta, trebuie să câștigăm votul burgundului, și puțin ne pasă dacă el își vârstă în cap un drept pe care nu-l are. Fapte noi, așa i-ai spus? Ei, bine, vom aduce fapte noi, frățioare, și nu voi face să-ți calci cuvântul. Fii pe pace, totul merge ca pe roate.

Nu le mai rămânea decât să aștepte ultima formalitate, decesul regelui, sperând că sfârșitul va veni destul de repede, câtă vreme această mândră adunare de prinți mai era strânsă în jurul lui Filip de Valois.

Ultimul fiu al Regelui de Fier își dădu sufletul în ajunul întâmpinării Domnului, și vestea morții regelui se răspândi în Paris, a doua zi dimineața, o dată cu mirosul clătitelor calde.

Totul părea să se desfășoare după planul urzit cu de-amănuntul de Robert d'Artois, când, chiar în zorii zilei hotărâte pentru Consiliul pairilor, sosi un episcop englez cu chip viclean și ochii obosiți, dându-se jos dintr-o litieră acoperită de noroi, și care venea să reprezinte drepturile reginei Isabelle.

CONSILIU PENTRU UN CADAVRU

Nu mai avea creier în cap, nici inimă în piept, nici măruntaie în pântec. Un rege gol pe dinăuntru. Doftorii chemați în ajun să îmbălsămeze leșul lui Charles al IV-lea își isprăviseră treaba. Dar era oare mare deosebire între cadavrul său și ceea ce acest monarh bicisnic, nepăsător și trândav fusese în timpul vieții sale? Copil întârziat, căruia mamă-sa îi zicea "găgăuță", soț încornorat, tată nefericit care se încăpățănase zadarnic de-a lungul celor trei căsnicii să-și asigure urmași, suveran veșnic dus de nas, mai întâi de un unchi apoi de niște veri, nu slujise la nimic altceva decât să întrupeze ideea regalității. Ideea asta o mai slujea el și acum.

La capătul mării săli cu coloane a castelului din Vincennes, odihnea, țeapăn, pe catafalc, leșul îmbrăcat în tunica azurie sub mantia brodată cu flori de crin, cu capul strâns în coroană ca într-o menghină.

Pairii și baronii, adunați la celălalt capăt, vedeau lucind în lumina puzderiei de lumânări, picioarele încălțate în cizme din pânză țesută cu fir de aur.

Charles al IV-lea avea să prezideze ultimul său consiliu, căruia i se zicea "consiliu în camera regelui", deoarece îl socoteau încă la cârma țării; domnia lui nu va fi încheiată în chip oficial decât a doua zi, în clipa când trupul său va fi coborât în cripta de la Saint-Denis.

Până să sosească întârziată, Robert d'Artois îl luase pe episcopul englez de o parte ca să-l tragă de limbă.

- În câtă vreme ai venit? Douăsprezece zile de la York până aici? N-ai zăbovit, prea sfinte, cântând liturghia pe drum... ai gonit zdravăn, ca o ștafetă călare!... Tânărul vostru rege a avut o nuntă veselă?

- Așa cred, răspunse episcopul Orleton. Eu n-am putut lua parte; mă și aflam pe drum când s-a făcut nunta.

- Dar lordul Mortimer ce mai face? E sănătos? Bun prieten, lordul Mortimer, bun prieten, și care vorbea adesea, pe vremea când era în surghiun la Paris, de monseniorul Orleton. Mi-a povestit cum îl făcuși să evadeze din turnul Londrei. În ce mă privește, l-am primit bine în Franța și

i-am dat mijloacele de a se întoarce acasă ceva mai înarmat de cum venise. Uite așa, făcurăm fiecare jumătate din treaba ce trebuia făcută. Și regina Isabelle? Ah, draga mea verișoară! Tot așa de frumoasă este?

Astfel, Robert făcea să treacă vremea, spre a-l împiedica pe Orleton să se vâre printre alte grupuri, să intre în vorbă cu contele de Hainaut sau cu contele de Flandra. Îl știa pe Orleton din faimă, și nu avea încredere în el. Nu era oare acesta omul pe care curtea de la Westminster îl folosisese pentru ambasadele ei pe lângă Sfântul Scaun, și autorul după spusele lumii, ai vestitei scrisori cu două înțeleșuri: "*Eduardum occidere nolite bonum est...*" de care Isabelle și Mortimer se slujiseră spre a porunci uciderea lui Eduard al II-lea?

În vreme ce toți prelații francezi își puseseră pe cap mitra, Orleton purta doar tichia de călătorie, din mătase violetă, ale cărei urechiere erau îmblănite cu hermină. Robert văzu bucuros acest amănunt; episcopul englez va avea mai puțină autoritate când va lua cuvântul.

- Monseniorul Filip de Valois va fi regent, șopti el la urechea lui Orleton ca și cum ar fi încredințat o taină unui prieten.

Celălalt nu răspunse.

În sfârșit, ultima persoană așteptată pentru ca Sfatul pairilor să fie în plinul său, intră. Era contesa Mahaut d'Artois, singura femeie chemată la această adunare. Îmbătrânise Mahaut; picioarele ei păreau să tragă anevoie povara trupului uriaș; se sprijinea într-un baston. Fața îi era de un roșu întunecat sub părul albit cu totul. Împărți niște saluturi din cap de jur împrejur, se apropie de catafalc și aghezmui mortul, apoi veni să se așeze, lăsându-se greoi în jilt, lângă ducele de Bourgogne. Cei de alături o auziră gâfâind.

Arhiepiscopul-primat Guillaume de Trye se ridică și, întorcându-se mai întâi spre cadavrul suveranului, făcu încet semnul crucii, apoi rămase o clipă îngândurat cu ochii la bolțile sălii, așteptând parcă inspirația divină. Șușotelile încetară.

- Nobilii mei seniori, începu el, când un urmaș firesc lipsește spre a primi puterea regală, această putere se întoarce la izvorul ei care este în consimțământul pairilor. Aceasta este vrerea lui Dumnezeu și a sfintei biserici care ne arată pilda prin alegerea supremului ei pontif.

Vorbea bine monseniorul de Trye, cu o frumoasă elocință de propovăduitor. Pairii și baronii adunați aici aveau să hotărască pe mâna cui

urma să fie dată puterea temporală în regatul Franței, mai întâi pentru a exercita regența și apoi, căci înțelepciunea cere să prevezi totul, chiar pentru a purta coroana, dacă prea nobila doamnă regina nu va naște un fiu.

Pe cel mai bun dintre cei de o seamă, *primus inter pares*, pe acela trebuiau să-l aleagă, și care să fie și cel mai de aproape înrudit cu familia regală. N-au fost oare împrejurări asemănătoare acelea care i-au îndemnat odinioară pe pairii-baroni și pe pairii-episcopi să încredințeze sceptrul celui mai înțelept și celui mai puternic dintre dâșșii, duce de Franța și conte de Paris, Hugues Capet, întemeietorul glorioasei dinastii?

- Răposatul nostru stăpân, astăzi încă lângă noi, urmă episcopul înclinându-și ușor mitra spre catafalc, a voit să ne lumineze recomandând alegerii noastre, prin testament, pe văru-său cel mai apropiat, prinț creștin și viteaz, vrednic întru toate să ne cârmuiască și să ne conducă, măria sa Filip, conte de Valois, de Anjou și de Maine.

Prințul creștin și viteaz căruia urechile îi vâjâiau de tulburat ce era, nu știa ce atitudine să ia. Să-și plece nasul său mare cu un aer modest ar fi arătat că se îndoiește de el însuși și de dreptul său de a domni. Să-și înalțe capul cu un aer semeț și mândru ar fi putut să-i supere pe pairi. Alese să rămână țeapăn, fără să-și clintească un mușchi al obrazului, cu privirea încremenită pe cizmele aurite ale cadavrului.

- Fiecare din noi să se reculeagă în cugetul său, încheie arhiepiscopul de Reims, și să spună ce gândește pentru binele tuturor.

Monseniorul Adam Orleton se și ridicase în picioare:

- Cugetul meu s-a recules, spuse el. Vin aici să vorbesc pentru regele Angliei, duce de Guyenne.

Era hârșăit în adunări de acestea unde totul e pregătit într-ascuns și unde fiecare șovăie totuși să înceapă vorba. Se grăbea să tragă folos, luând cel dintâi cuvântul:

- În numele stăpânului meu, continuă el, am a vă spune că cea mai apropiată rudă a răposatului rege Charles al Franței este regina Isabelle, soră-sa, și de aceea regența i se cuvine ei.

Afară de Robert d'Artois care se aștepta la vreo lovitură de acest fel, cei de față rămaseră câțeva vreme uluiți. Nici unul nu se gândise la regina Isabelle cât ținuseră pertractările preliminare, nici unuia nu-i dăduse prin minte nici o clipă că ea ar putea formula cea mai mică pretenție. Uitaseră de dânsa, pur și simplu. Și iat-o că se ivea din cețurile ei nordice, prin glasul

unui episcop pirpiriu cu tichia îmblănită. Avea oare într-adevăr drepturi? Se întrebau unii pe alții din ochi, se sfătuiau. Da, era limpede ca ziua, că dacă se ținea seamă numai de înrudirea cu răposatul rege, avea drepturi; dorința de a se folosi de ele părea însă o nebunie.

Cinci minute mai târziu Consiliul se afla într-o zăpăceală de nedescris. Toți vorbeau deodată și glasurile răsunau tot mai tare fără nici o considerație pentru mortul care se găsea acolo. Regele Angliei, duce de Guyenne, în persoana ambadorului său, uitase oare că femeile nu puteau domni în Franța, după datina de două ori întărită de pairi în ultimii ani?

- Nu-i așa, mătușă? întrebă cu răutate Robert d'Artois, amintind contesei Mahaut de vremea când se certaseră așa de aprig în jurul acestei legi de succesiune anume întocmită pentru a-l favoriza pe Filip cel Lung, ginerele contesei.

Nu, monseniorul Orleton nu uitase nimic; mai cu seamă nu uitase că ducele de Guyenne nu fusese nici prezent, nici reprezentat - fără îndoială pentru că îl înștiințaseră înadins prea târziu - la adunările pairilor în care se hotărâse așa de samavolnic extinderea acelei legi, zisă salică, spre a o cuprinde în dreptul regal, hotărâre pe care ducele n-o ratificase deci nicio dată.

Orleton nu avea frumoasa elocință mieroasă a monseniorului Guillaume de Trye; vorbea o franțuzească nițel cam bolovănoasă cu întorsături arhaice care puteau stârni zâmbetul. Vădea, în schimb, o mare iscusință când se încingea o dezbatere juridică, și răspunsurile sale veneau repede.

Dumnealui Miles de Noyers, sfetnic al celor patru domnii din urmă și redactorul cel mai de seamă, dacă nu chiar născocitorul legii salice, îi dădu replica.

Deoarece regele Eduard al II-lea făcuse închinare regelui Filip cel Lung, era de la sine înțeles că-l recunoscuse pe acesta ca suveran legitim și deci ratificase rânduiala succesiunii la tron.

Orleton nici nu vroia să audă de asta. Nu, jupâne, lucrurile nu stau chiar așa! Făcându-și închinarea, Eduard al II-lea recunoscuse doar că ducatul Guyennei era vasal al coroanei Franței, ceea ce nimeni nu se gândea să tăgăduiască, deși, de mai bine de o sută de ani, limitele acestei vasalități rămâneau să fie lămurite. Dar închinarea nu avea nimic de-a face cu legea tronului. Și mai întâi, despre ce discutăm, despre regență sau despre coroană?

- De amândouă, de amândouă laolaltă, se amestecă în vorbă episcopul Jean de Marigny. Căci, așa cum bine a spus monseniorul de Trye, înțelepciune înseamnă prevedere. Și noi nu trebuie să ne expunem ca peste două luni să ne vedem siliți a înfrunta aceeași problemă.

Mahaut d'Artois simțea o apăsare pe inimă. Ah, ce necăjită era că se simțea prost și că-i vâjâia capul de nu putea să-și lege gândurile. Nu se împăca cu nimic din ce se spunea acolo. Era împotriva lui Filip de Valois pentru că a-l sprijini pe Valois însemna a-l sprijini pe Robert; era împotriva Isabellei căreia îi nutrea o ură veche pentru că odinioară îi dăduse în vileag fetele. Rosti rar cu glas tărăgănat:

- Dacă o femeie ar avea dreptul să poarte coroana, apoi aceasta nu ar fi regina sfinției tale, ci nimeni alta decât doamna Jeanne cea Mică, iar regenta ar trebui să-i fie dată soțului ei aici de față, monseniorul d'Evreux, sau unchiului ei care e lângă mine, ducele Eudes.

Se simți oarecare șovăială dinspre partea ducelui de Bourgogne, a contelui de Flandra, a episcopilor de Laon și de Noyon, ba chiar și în atitudinea tânărului conte d'Evreux.

Ai fi zis că râvnita coroană era suspendată în aer între pardoseala și bolta sălii, căutându-și punctul de cădere, și că mai multe capete se întindeau spre ea.

Filip de Valois renunțase de multă vreme la ținuta țeapănă de trufașă nepăsare și-i tot făcea semne vărului său d'Artois. Acesta se ridică.

- Ia te uită! izbucni el, s-ar părea că astăzi fiecare dă zor să se lepede de ceea ce zicea ieri. O văd pe doamna Mahaut, iubita mea mătușă, gata să recunoască doamnei de Navarra...

Apăsă pe cuvântul "Navarra", cu ochii la Filip d'Evreux, pentru a-i aminti învoiala lor.

-...tocmai drepturile pe care i le tăgăduia odinioară. Îl văd pe nobilul episcop al Engliterei pomenind în sprijinul afirmațiilor sale de niște acte ale unui rege pe care s-a ostenit să-l scoată din tron pentru slăbiciune, nepăsare și viclenie... Nu, zău, nobile Orleton! Nu se poate schimba o lege de fiecare dată când trebuie s-o aplicăm, și după bunul plac al fiecărei părți. O dată servește unuia, o dată altuia. O iubim și o respectăm pe doamna Isabelle, ruda noastră, pe care unii ce suntem aici am ajutat-o și slujit-o. Dar cererea ei, pentru care ai pledat bine, mi se pare că nu poate fi primită. Nu e asta

părerea voastră, domnii mei? își sfârși el vorbirea, luându-i martori pe pairii de față.

Mulți răspunseră zgomotos încuviințându-i spusele, cele mai călduroase cuvinte venind din partea ducelui de Bourbon, a contelui de Blois, a pairilor-episcopi de Reims și de Beauvais.

Dar Orleton nu-și isprăvise toate săgețile din tolba lui. Chiar dacă s-ar admite că e vorba nu numai de regență, ci, eventual, și de coroană, chiar dacă s-ar admite, pentru a nu mai aduce în dezbatere o lege aplicată, că femeile n-ar putea domni în Franța, atunci nu în numele reginei Isabelle, ci în numele fiului ei, regele Eduard al III-lea, singurul urmaș de parte bărbătească din stirpea regală, își întemeia el cererea.

- Dar dacă femeia nu poate domni, cu atât mai puțin ar putea să transmită coroana! spuse Filip de Valois.

- Și de ce n-ar putea, monseniore? în Franța, regii nu se nasc din femeie?

Această ripostă stârni un zâmbet pe câteva fețe. Voinicul Filip rămase pironit. La urma urmei avea dreptate pirpiriul episcop englez! Datina cețoasă invocată la succesiunea lui Ludovic al X-lea era mută în privința asta. Și, deoarece trei frați unul după altul au domnit, fără să lase urmași de parte bărbătească, nu ar fi drept ca puterea să revină fiului surorii supraviețuitoare, mai curând decât unui văr?

Contele de Hainaut, până atunci sprijinitor hotărât al lui Valois, chibzuia, văzând ivindu-se deodată un viitor neașteptat pentru fiică-sa.

Bătrânul conetabil Gaucher, cu pleoapele încrețite ca de broască țestoasă și cu mâna pâlnie la ureche, îl întreba pe vecinul său Miles de Noyers:

- Ce? Ce spun ăștia?

Întorsătura prea complicată a dezbaterii îl scotea din sărite. În privința succesiunii la tron a femeilor, avea părerea lui, neschimbată de doisprezece ani. Într-adevăr, el era cel care proclamase legea bărbaților și-i unise pe pairi în jurul vestitei formule: "Crinii nu torc lâna; și Franța e o țară prea mândră ca s-o dăm pe mâna unei muieri".

Orleton își urmă vorbirea încercând să fie cât mai mișcător. Poftea pairii să țină seamă de un prilej pe care veacurile nu-l vor mai oferi poate niciodată, de a uni cele două regate sub același sceptru. Căci aceasta era ideea mare care-l frământa. Să se sfârșească odată pentru totdeauna cu gâlcevile neconținute, cu închinările ale căror temeieri nu erau prea limpezi și cu războaiele din Aquitania de pe urma cărora pătimeau amândouă

popoarele; să se isprăvească cu concurența comercială din care se iscau problemele Flandrei. Un singur și același popor pe amândouă coastele mării. Nobilimea engleză nu se trăgea oare toată din tulpină franceză? Limba franceză nu era oare comună celor două curți? Numeroși seniori francezi nu aveau oare, prin jocul moștenirilor, averi în Anglia, așa cum baronii englezi stăpâneau moșii în Franța?

- Ei bine, fie, dați-ne Anglia, n-o refuzăm, glumi Filip de Valois.

Conetabilul Gaucher asculta explicațiile pe care Miles de Noyera i le sufla la ureche, și deodată se întunecă la față. Cum? Regele Angliei cerea regența? Și coroana după aceea tot lui să i-o dăm? Atunci, atâtea bătălii pe care le comandase el, Gaucher, sub soarele neînduplecat al Gasconiei, atâtea iureșuri în fruntea pâlcurilor de călăreți prin noroaiele din nordul țării împotriva acelor ticăloși de postăvari flamanzi, întotdeauna sprijiniți de Anglia, atâția viteji cavaleri uciși, atâtea dăjdii și biruri cheltuite, toate astea ca să ajungem aici? E o bătaie de joc!

Fără să se ridice de pe scaun, dar cu un glas adânc de moșneag, răgușit de mânie, izbucni:

- Niciodată Franța nu va fi a englezului, și aici nu va vorba de bărbat sau de muiere, nici de a ști dacă o coroană se transmite prin pântecul femeilor! Dar Franța nu va fi a englezului pentru că baronii nu vor îndura așa ceva. Ei, Bretania! Ei, Blois! Ei, Bourgogne! Ei, Nevers! Puteți voi auzi una ca asta? Avem un rege de îngropat, al șaselea din cei pe care i-am văzut murind de când sunt în viață, și care, toți, au trebuit să-și ridice oastea împotriva Angliei sau a celor sprijiniți de dânsa. Acela care trebuie să poruncească Franței, trebuie să fie din sângele Franței. Și să nu mai ascultăm mofturile astea de care ar râde și calul meu!

Strigase Bretania, Blois, Bourgogne, cu glasul pe care-l avea odinioară în bătălie când își chema căpitanii de baniere.

- Îmi dau votul, cu dreptul celui mai bătrân, pentru ca Filip, conte de Valois, cel mai apropiat de tron, să fie regent, păzitor și cârmuitor al regatului.

Și ridică mâna pentru a-și întări astfel votul.

- Bine a vorbit! se grăbi să aprobe Robert d'Artois înălțându-și laba uriașă și poftindu-i din privire pe partizanii lui Filip să facă la fel.

Simțea acum, parcă o părere de rău că făcuse să fie scos bătrânul conetabil din testamentul regal.

- Bine a vorbit! repetară ducii de Bourbon și de Bretania, contele de Blois, contele de Flandra, contele d'Evreux, episcopii, înalții dregători, contele de Hainaut.

Mahaut d'Artois întrebă din ochi pe ducele de Bourgogne și, văzând că era gata să ridice mâna, se grăbi să aprobe și dânsa ca să nu fie ultima.

Numai Orleton rămase cu mâna în jos.

Filip de Valois, care se simțea deodată istovit, își zicea: "Treaba s-a făcut, treaba s-a făcut". Îl auzi pe arhiepiscopul Guillaume de Trye, fostul său dascăl, zicând:

- Viață lungă regentului regatului Franței, pentru binele poporului și ai sfintei biserici.

Cancelarul Jean de Cherchemont pregătise documentul care trebuia să încheie dezbaterile Consiliului și să-i consfințească hotărârea; nu mai rămânea decât să fie înscris numele. Cancelarul așternu în slove mari pe acela al "prea puternicului, prea mărețului și prea temutului senior Filip, conte de Valois", apoi dădu cetire acestui act care, nu numai că atribuia regența, dar arăta de asemeni că regentul va deveni rege al Franței, dacă pruncul ce avea să se nască va fi o fată.

Toți cei de față își puseră semnăturile și pecetea lor sub acest document; toți, afară de ducele de Guyenne, adică împuternicitul său monseniorul Adam Orleton care refuză, zicând:

- Nu pierzi niciodată nimic apărându-ți dreptul, chiar dacă știi că el nu poate să triumfe. Viitorul e mare, și-i în mâna Domnului.

Filip de Valois se apropiase de catafalc și privea trupul vărului său, coroana care încadra fruntea de ceară, sceptrul de aur așezat de-a lungul mantiei, cizmele sclipitoare.

Cei din jur crezură că se roagă și gestul acesta îi aduse respectul tuturor.

Robert d'Artois veni lângă dânsul și-i șopti:

- Dacă tatăl tău te vede în clipa asta trebuie să fie tare bucuros, dragul de el... Încă două luni de așteptare.

REGELE GĂSIT

Părinții de pe acele vremi aveau nevoie de un pitic. Perechile din lumea săracă socoteau aproape că a dat norocul peste ele când aduceau pe lume o stârpitură de acest fel; aveau certitudinea că-și vor vinde într-o zi odrasla vreunul mare senior, dacă nu chiar regelui.

Căci piticul, nu-i trecea nimănui prin cap să se îndoiască de asta, era o făptură intermediară între om și animalul domestic. Animal, pentru că i se putea pune o zgardă la gât, putea fi ferchezuit ca un câine dresat, cu vestminte caraghioase, și i se putea da cu piciorul la spate; om, pentru că vorbea și se oferea singur pentru acest rol înjositor, cerând în schimb simbrie și hrană. Slujba lui era să facă pe măscăriciul la poruncă, să țopăie, să plângă sau să scâncească tot felul de nerozii ca un copil, și asta chiar după ce îi albea părul. Cu cât era mai mărunțel cu atât făcea să iasă mai mult la iveală măreția stăpânului. Proprietarii îl lăsau prin moștenire urmașilor, ca orice alt lucru din averea lor. Era simbolul "supusului", al individului rob al altuia prin naștere și zămislit anume pentru asta, ca o mărturie, pare-se, a împărțirii neamului omenesc în seminții diferite, dintre care unele aveau putere absolută asupra celorlalte.

Înjosirea aducea foloase; cel mai pirpiriu, cel mai nevolnic, cel mai pocit se afla printre cei mai bine hrăniți și mai bine îmbrăcați. Îi era de asemenea îngăduit, ba chiar i se poruncea acestei stârpituri să le spună stăpânilor din seminția de sus ceea ce nimănui nu i s-ar fi tolerat.

Batjocurile, dojenile, ocările pe care orice om, fie și cel mai devotat, le adresează uneori în gând mai marelui sub a cărui poruncă se află, piticul le rostea pe seama tuturor, de parcă ar fi fost împuternicit s-o facă.

Există două feluri de pitici: cei cu nasul lung, fața tristă și o cocoașă dublă, și cei cu obrazul mare, nasul cârn și un tors de uriaș înfipt pe niște piciorușe rahitice. Piticul lui Filip de Valois, Jean Nebunul, era din al doilea soi. Capul său ajungea taman până la înălțimea meselor. Purta zurgălăi în vârful tichiei și pe umerii caftanelor sale de mătase.

El fu acela care veni într-o zi să-i spună lui Filip, învârtindu-se ca o sfârlează și rânjind:

- Știi, măria ta, cum îți zice poporul? Îți zice "regele găsit".

Căci în ziua de 1 aprilie a anului 1328, în vinerea Mare, doamna Jeanne d'Evreux, văduva lui Charles al IV-lea, născuse. Rareori în Istorie sexul unui prunc fu cercetat cu mai multă luare aminte în clipa când ieși din pântecul maică-sii. Și când se văzu că se născuse o fată, fiecare recunoscă că voința divină se exprimase și toți simțiră că li se ia o piatră de pe inimă.

Baronii nu trebuiau să mai revină asupra alegerii pe care o hotărâseră în ziua întâmpinării Domnului. Într-o adunare ce se ținu de îndată și în care numai trimisul Angliei făcu să se audă, din principiu, un glas potrivnic, baronii îi întăriră lui Filip dreptul la coroană.

Poporul răsuflă ușurat. Blestemul marelui maestru Jacques de Molay părea să fi ajuns la capăt. Ramura bătrână a neamului capețienilor se isprăvea cu trei vlăstare uscate.

În orice familie lipsa băieților fusese privită de întotdeauna ca o năpastă sau ca un semn de inferioritate. Cu atât mai vârtos când era vorba de un neam regesc. Această neputință a fiilor lui Filip cel Frumos de a zămisli urmași de parte bărbătească părea într-adevăr manifestarea unei pedepse. Acum copacul avea să înflorească iar.

Noroadele sunt cuprinse pe neașteptate de niște năbădăi a căror pricină ar trebui căutată în mișcarea astrilor, într-atât scapă ele oricărei alte explicații: valuri de isterie cumplită, cum fuseseră cruciada ciobănașilor și măcelul leproșilor, sau valuri de bucurie delirantă cum fu aceea care însoți urcarea pe ton a lui Filip de Valois.

Noul rege era înalt și chipeș, având și acea măreție a tuturor mădurelor de care au nevoie întemeietorii de dinastie. Întâiul său născut era un fiu de pe acum în vârstă de nouă ani și care părea voinic; mai avea de asemenea o fată, și se știa, curțile nu fac o taină din lucrurile acestea, că o cinstea aproape în fiecă noapte pe șchioapa de nevastă-sa cu o râvnă pe care anii nu o potoleau.

Înzestrat cu un glas puternic și sonor, nu era un bâlbâit ca verii săi Ludovic Aiiuritul și Charles al IV-lea, nici un tăcut ca Filip cel Frumos sau Filip al V-lea. Cine putea să i se împotrivescă, pe cine puteau nemulțumiții să i-l ridice împotriva? Cine se gândea să dea ascultare, în toiul acestei veselii obștești, care cuprinsese Franța, glasului câtorva învățați într-ale legii

plătiți de Anglia spre a formula, fără convingere, muștrări din vârful buzelor?

Filip al VI-lea venea la tron înconjurat de consimțământul tuturor.

Și totuși, el nu era decât un rege adus de o întâmplare fericită, un nepot, un văr al regelui cum se găseau atâtea un om norocos printre neamurile sale, nu un rege ales de Dumnezeu la naștere, nu un rege primit, ci un rege "găsit" în ziua când țara nu avea nici unul.

Vorba asta născocită de omul de pe stradă nu scădea cu nimic încrederea și bucuria; nu era decât una din vorbele acelea de haz prin care mulțimile țin să-și nuanțeze pasiunile, dându-și iluzia unei familiarități cu stăpânirea.

Când repetă această vorbă în fața lui Filip, Jean Nebunul se alege cu o chelfăneală zdravănă ale cărei urmări dureroase le exageră frecându-și coasta și scoțând niște țipete pițigăiate; rostise totuși cuvântul hotărâtor al unui destin.

Căci Filip de Valois, ca orice parvenit, vroia să facă dovada că era vrednic, prin însușirile sale înnăscute, de coroana ce-i picase din senin: și că poate să corespundă în toate privințele imaginii pe care oamenii și-o fac despre un rege.

Pentru că regele are pe deasupra tuturor puterea de-a face dreptate, în primele trei săptămâni de la înscăunarea sa, trimise la spânzurătoare pe vistiernicul ultimei domnii, Pierre Rémy, despre care se zicea că săvârșise multe matrapazlăcuri. Un ministru de finanțe legănându-se în ștreang e ceva care face întotdeauna plăcere poporului; francezii se bucuraseră foarte; țara avea un rege drept.

Domnitorul este, prin slujba și îndatoririle sale, apărătorul credinței. Filip semna un edict care întărea pedepsele împotriva hulitorilor și sporea puterea Inchiziției. Așa că înaltele fețe bisericesti și popimea de rând, nobilimea mărunță și enoriașii prea cucernici își văzură temerile potolite: țara avea un rege pios.

Un suveran se cade să răsplătească pe cei care i-au făcut vreun bine. Câți l-au slujit însă, câți au trebuit să-l sprijine pe Filip ca să-și asigure alegerea! Dar un rege se cuvine de asemenea să vegheze spre a nu-și face vrăjmași printre cei care s-au dovedit, sub regii dinaintea lui, buni slujitori ai treburilor obștești. De aceea, în timp ce erau păstrați în dregătoriile lor aproape toți foștii demnitari și lefegii ai curții, noi slujbe fură create, sau înmulțite de două ori pe atât cele în ființă, pentru a se face locuri

sprijinitorilor domniei noi și a mulțumi pe cei recomandați de marii electori. Și deoarece familia de Valois dusesese și înainte trai regesc, acest trai pe picior mare se adăugă aceluia al fostei dinastii, și se stârni astfel o îmbulzeală grozavă la slujbe și gheliruri. Țara avea un rege mărinimos. Un rege mai e dator să aducă propășirea supușilor săi. Filip al VI-lea se grăbi să scadă, ba în unele privințe, să și desființeze taxele cu care Filip al IV-lea și Filip al V-lea împovăraseră negoțul, dijmuid vânzările în piețe și contractele încheiate de străini, taxe care, după părerea celor siliți, să le plătească, împiedicau bâlciurile și comerțul.

Ah, ziceau toți, vrednic rege mai avem, care poruncește să înceteze sâcâielile perceptorilor! Lombarzii, bancheri obișnuiți ai tatălui său și cărora el însuși le mai datora atâta bănet, îl binecuvântaseră. Nu-i dădea nimănui prin minte că birurile puse de domniile dinainte își arătau roadele târzii și că, dacă Franța era bogată, dacă se trăia aici mai bine ca oriunde pe lume, dacă oamenii erau îmbrăcați în postav bun și adeseori cu blănuri, dacă se vedeau aici băi și feredeuri până și prin cătune, toate acestea se datorau celor doi Filip dinainte care știuseră să statornicească buna rânduială în țară, unitatea monedei, munca liniștită.

Un rege... un rege se cuvine de asemenea să fie un înțelept, omul cel mai înțelept din poporul său. Filip începu să ia un ton sentențios pentru a rosti, cu frumoasa lui voce, niște adânci principii, în care se cam recunoștea felul de a gândi al dascălului său, arhiepiscopul Guillaume de Trye. "Noi care vrem să judecăm întotdeauna cu dreptate..." zicea de fiecă dată când nu știa ce hotărâre trebuie să ia.

Iar când se înșela, ceea ce i se întâmpla adeseori, și se vedea silit să interzică ceea ce poruncise cu două zile în urmă, rostea pe același ton încrezut: "Cuminte lucru este să-ți schimbi părerea".

"Oricum, e mai bine să previi întâmplările decât să te ia ele pe neașteptate", mai zicea umflându-se în pene acest rege care în douăzeci și doi de ani de domnie nu va înceta să pășească dintr-o surpriză nenorocită într-alta! Nicicând vreun monarh nu rostise cu atâta măreție atâtea nerozii. Unii credeau că regele cugetă; adevărul este că nu se gândea decât la sentința pe care va putea s-o formuleze pentru a-și da aerul că gândește, dar capul său era gol ca o nucă găunoasă.

Un rege, un adevărat rege, să nu uităm asta, se cuvine să fie neînfricat, și viteaz, și falnic! La drept vorbind, Filip nu avea iscusință decât în mânuirea

armelor. Nu pentru război, ci doar pentru joaca de a războiul, lupta cu lancea, turnirurile. Ca instructor al tinerilor cavaleri ar fi făcut minuni la curtea unui baron mai mărunț. Dar ca suveran, palatul său semăna cu vreun castel din romanele Mesei Rotunde care erau foarte citite pe acea vreme și cu care își împănase imaginația. Se țineau lanț turnirurile, serbările, ospetele, vânătorile, petrecerile, apoi iarăși turniruri cu un dezmăț de pene pe chivere și cu caii mai gătiți ca femeile.

Filip vedea de treburile țării, un ceas în fiecare zi, luându-și o mutră foarte încruntată, după o întrecere cu lancea de la care venea îmbrobonit de sudoare, sau de la un ospăț de unde ieșea cu burta plină și mintea tulbure. Cancelarul, vistiernicul, nenumărații săi dregători, luau hotărâri pentru dânsul, sau se duceau să-și primească poruncile de la Robert d'Artois. De fapt, acesta cârmuia țara mai mult decât suveranul.

Și de cum se ivea vreo greutate, Filip cerea sfatul lui Robert, iar mai marii curții ascultau cu încredere de vorba contelui d'Artois, știind că orice hotărâre a sa va fi încuviințată de rege.

Astfel, curtea plecă la încoronare, unde arhiepiscopul Guillaume de Trye trebuia să pună coroana pe fruntea fostului său elev. Serbările, la sfârșitul lui mai, ținură cinci zile.

Se părea că țara toată sosise la Reims. Și nu numai țara, ci și o parte a Europei cu semețul rege Jean al Boemiei, veșnic lefter de bani, cu contele Guillaume de Hainaut, cu marchizul de Namur și ducele de Lorena. Cinci zile de petreceri și chiolhanuri; o cheltuială și o risipă cum târgoveții din Reims nu mai văzuseră încă niciodată. Dânșii, care-și desfăceau băierile pungii pentru aceste cheltuieli cerute de serbări și care se strâmbaseră în fața costului ultimelor încoronări, de data asta dădeau cu dragă inimă de două și de trei ori mai mult ca atunci. De o sută de ani nu se mai băuse atâta în Franța; vedeai oamenii bând de-a călare prin curți și prin piețe.

În ajunul încoronării, regele îl consfinți cavaler pe Ludovic de Crécy, conte de Flandra și de Nevers, cu cea mai mare pompă posibilă. Se luase într-adevăr hotărârea ca el, contele de Flandra, să fie acela care, la încoronare, va ține paloșul lui Carol cel Mare și-l va înmâna regelui. Și unii se mirau că bătrânul conetabil se învoise să renunțe la această cinste ce-i revenea după datină. Mai trebuia ca Ludovic de Crécy, conte de Flandra, să fie făcut cavaler. Putea oare Filip al VI-lea să-și arate mai fățiș prietenia ce-l lega de vărul său flamand?

A doua zi însă, în timpul ceremoniei din catedrală, când Ludovic de Bourbon marele șambelan al Franței, care îi încălțase regelui cizmele cu flori de crin, îl chemă pe contele de Flandra ca să prezinte paloșul, acesta nici nu se clinti.

Ludovic de Bourbon mai strigă odată:

- Monseniorul conte de Flandra!

Ludovic de Crécy rămase nemișcat, în picioare, cu brațele încrucișate.

- Monseniorul conte de Flandra, vesti ducele de Bourbon, dacă ești aici, sau cine îți ține locul, vino de-ți fă datoria, și-ți poruncim să te arăți ca să nu suferi pedeapsa pentru călcarea jurământului.

O mare tăcere se făcuse sub bolțile catedralei și o mirare înfricoșată se citea pe chipurile prelaților, baronilor, înalților dregători: regele însă rămânea nepăsător, iar d'Artois smiorcăia, cu nasul în sus, de parcă era absorbit de jocul razelor soarelui prin vitralii.

În cele din urmă contele de Flandra consimți să facă câțiva pași, apoi se opri în fața regelui, își plecă fruntea și spuse:

- Măria ta, dacă ar fi fost strigat contele de Nevers sau domnul de Crécy, m-aș fi apropiat mai curând.

- Dar cum asta, monseniorul, răspunse Filip al VI-lea, nu ești conte de Flandra?

- Măria ta, port acest nume, dar nu-i am foloasele.

Filip al VI-lea luă atunci aerul său regesc, cel mai strașnic, cu pieptul umflat, privirea în gol, și marele său nas îndreptat spre cel căruia îi vorbea, pentru a rosti foarte liniștit:

- Ce-mi tot spui, vere?

- Măria ta, urmă contele, oamenii din Bruges, din Ypres, din Poperingue și din Cassel m-au izgonit de pe moșia mea, și nu mă mai recunosc drept contele stăpânul lor; la Gand abia dacă mă pot duce pe furiș, atât de răzvrătită e țara.

Atunci Filip de Valois își lăsă palma lată peste brațul tronului, gest pe care-l văzuse de foarte multe ori la Filip cel Frumos și pe care-l repeta întocmai, fără voie, atât de pătruns era de ideea că unchiu-său fusese întruchiparea adevărată a măreției regale.

- Iubite vere Ludovic, rosti el rar și apăsător, eu te socot conte de Flandra, și astăzi, când sunt uns cu sfântul mir îți făgăduiesc că niciodată nu voi avea pace nici odihnă până nu te voi fi așezat iar în stăpânirea comitatului tău.

Atunci, contele de Flandra îngenunche și zise:

- Măria ta, îți mulțumesc foarte.

Și ceremonia își urmă cursul.

Robert d'Artois făcea cu ochiul vecinilor săi, și aceștia înțelesesă atunci că tot războiul acesta fusese pus la cale. Filip al VI-lea ținea făgăduielile făcute de Robert pentru a-i asigura alegerea. Filip d'Evreux apărea în aceeași zi sub mantia sa de rege al Navarrei.

Îndată după ceremonie, regele își adună pairii și baronii, prinții din neamul său, seniorii de dincolo de hotarele țării veniți să fie de față la încoronarea lui, și, ca și cum treaba n-ar fi putut să sufere nici un ceas de întârziere, se sfătui cu dâșii asupra zilei când va porni război împotriva răzvrătiților din Flandra. Datoria unui rege viteaz este să apere drepturile vasalilor săi! Câteva capete prevăzătoare, socotind că primăvara era aproape pe sfârșite și că s-ar putea ca pregătirile să nu fie gata decât la toamnă - mai țineau minte "oastea înglodată" a lui Ludovic Aiuritul - sfătuiră să se amâne expediția pentru anul următor. Bătrânul conetabil Gaucher îi făcu de rușine, izbucnind cu glas tare:

- Pe cine-l trage inima la bătlie găsește oricând vremea potrivită!

La șaptezeci și opt de ani ardea de nerăbdare să comande ultima sa campanie, și nu pentru a trăgăna astfel lucrurile se învoise să renunțe adineauri la paloșul lui Carol cel Mare.

- Astfel, îl vom învăța minte pe englez, care ațâță din umbră această răscoală, mai bombăni el, mânios.

Nu citiseră toți în romanele cavalierești isprăvile unor viteji de optzeci de ani, în stare să-și doboare vrăjmașii în luptă și să le crape coiful până la osul craniului? Baronii se vor arăta oare mai puțin vrednici ca bătrânul veteran nerăbdător să pornească la război cu cel de al șaselea rege pe care-l sluja?

Filip de Valois strigă, ridicându-se:

- Care ține cu adevărat la mine, mă va urma!

În răbufnirea de entuziasm ce-i cuprinse pe toți după această vorbă, se luă hotărârea de a chema oastea pentru sfârșitul lui iulie, și la Arras, ca din întâmplare. Robert avea să se folosească de prilej ca să mai zgândărească nițel comitatul mătușii sale Mahaut.

Și așa, pe la începutul lui august, pâlcurile de oaste pătrunseră în Flandra. Un târgoveț, pe nume Zannequin, era în capul celor cincisprezece mii de oameni de strânsură din Furnes, din Dixmude, din Poperingue și din

Cassel. Vrând să arate că știe să se poarte după rânduieli, Zannequin îi trimise regelui Franței o provocare, întrebându-l în ce zi e gata de bătălie. Filip îl disprețui însă pe acest bătăran care-și dădea aere de prinț și porunci să se răspundă flamanzilor că ei fiind oameni fără de nici o căpetenie, vor trebui să se apere cum vor putea. Apoi îi trimise pe cei doi mareșali ai săi, Mathieu de Trye și Robert Bertrand zis "Cavalerul Leului Verde", să dea foc împrejurimilor orașului Bruges.

Când se întoarseră de la această treabă, mareșalii fură felicități din toată inima; fiecare se bucura privind în zare niște biete case mistuindu-se în flăcări. Cavalerii își lepădaseră armele și, îmbrăcați în caftane bogate, își făceau vizite între dâșii umblând de la un cort la altul, mâncau sub șarte de mătase brodată și jucau șah cu prietenii lor. Tabăra franceză semăna întru totul cu tabăra regelui Arthur din cărțile cu poze, și baronii se credeau fiecare un Lancelot, un Hector sau un Galaad.

Se întâmplă însă că viteazul rege care prefera s-o ia el înaintea altora în loc de-a fi luat pe neașteptate de alții, se ospăta voios în tovărășia prietenilor, când cei cincisprezece mii de oameni ai Flandrei dădură năvală în tabăra lui. Fluturau niște steaguri zugrăvite cu un cocoș sub care era scris:

*În ziua când cocoșul acesta va cânta
Regele găsit aicea va intra.*

Nu le trebui mult ca să pustiască o jumătate din tabără, tăind funiile corturilor, trântind la pământ tablele de șah, răsturnând mesele de ospăț și omorând o mulțime de cavaleri.

Pedestrimea franceză dădu dosul; spaima avea s-o împingă într-o răsuflare până la Saint-Omer, la patruzeci de leghe îndărăt.

Regele abia mai avu timp să îmbrace o tunică brodată cu stema Franței, să-și pună în cap un coif de piele albă și să sară pe armăsarul său pentru a da fuga să-și strângă vitejii. În această bătălie, cele două oști, mânite de o mândrie deșartă, săvârșiseră fiecare câte o mare greșală. Cavalerii francezi priviseră disprețuitor pe târgoveții din Flandra, iar aceștia, ca să arate că și dâșii sunt niște războinici de o seamă cu seniorii, își puseseră armuri; ori, ei veneau pe jos!

Contele de Hainaut și frate-său Jean, ale căror corturi se aflau ceva mai departe, se avântară cei dintâi pentru a-i lua pe flamanzi din spate și a-i împrăștia. Cavalerii francezi, pe care regele îi băgase iar în luptă, putură atunci să se năpustească asupra acestei gloate de tălpași împovărați de mândre armuri, să-i dea peste cap, să-i terciuiască sub potcoavele cailor și să-i taie. Lanceloții și Galaazii se mulțumeau să spintece și să doboare, lăsându-și oștenii de rând să-i sfârșească cu cuțitul pe învinși. Care încerca să scape cu fuga era trântit jos de un cal gonind după dânsul; care ridica mâinile să se lase prins era numaidecât ucis. Rămaseră pe câmpul de bătălie treisprezece mii de flamanzi care alcătuiau o uriașă grămadă de fier și de leșuri, și nu era chip să atingi nimic, iarbă, armură, om sau cal, să nu fie năclăit de sânge.

Bătălia de la poalele muntelui Cassel, începută în învâlmășeală, se încheia cu o izbândă desăvârșită pentru Franța. Se și vorbea de ea ca de o nouă bătălie de la Bouvines.

Adevăratul învingător însă nu era regele, nici bătrânul conetabil Gaucher, nici Robert d'Artois, oricât de mare vitejie arătaseră năpustindu-se ca o avalanșă în rândurile vrăjmașe. Cel care salvase totul era contele Guillaume de Hainaut. Dar recolta biruinței o strânse cumnatu-său, Filip al VI-lea.

Un rege atât de puternic cum era Filip nu putea îngădui nici o abatere din partea vasalilor săi. I se trimise deci o somație regelui englez, duce de Guyenne, să vină spre a-și face închinarea, și cât mai de grabă.

Nu există înfrângeri prielnice, dar există victorii nenorocite. Puține zile aveau să coste Franța așa de scump ca ziua de la Cassel, căci ea făcu să încolțească în mintea unora câteva idei amăgitoare și anume: mai întâi că noul rege era de neînvins, și apoi că pedestrimea nu era bună de nimic la război. Înfrângerea de la Crécy, douăzeci de ani mai târziu, va fi urmarea acestei amăgiri.

Deocamdată însă, cine avea un steag de oaste, cine purta lance, și chiar cel mai mărunț scutier, se uita cu milă, de la înălțimea șei sale, la oamenii de rând care umblau pe jos.

În toamna aceea, pe la mijlocul lui octombrie, doamna Clémence a Ungariei, nenorocoasa regină care fusese a doua soție a lui Ludovic Aiuritul, muri la treizeci și cinci de ani în fostul palat al Templierilor, reședința ei. Lăsa atâtea datorii încât o săptămână întreagă după moarte,

toată averea, inele, coroane, giuvaere, mobilă, rufărie, argintărie, ba până și sculele de bucătărie, fu scoasă la mezat, după cererea bancherilor italieni care o împrumutaseră cu bani pe răposată, de alte Bardi și Tolomei.

Bătrânul Spinello Tolomei, târându-și piciorul, și împingându-și burta înainte, cu un ochi deschis și celălalt închis, fu nelipsit de la această licitație, unde șase giuvaergii-prețuitori împuterniciți de rege, făcură prețurile. Și toate câte se dăruiseră reginei Clémence într-un an de fericire trecătoare fură împrăștiate.

Vreme de patru zile se auzi glasul prețuitorilor Simon de Clokettes, Jean Pascon, Pierre de Besançon și Jean de Lille, strigând:

- O coroană frumoasă de aur având patru mari rubine roșii, patru smaralde mari, șaisprezece rubine mici roșii, șaisprezece smaralde mici și opt rubine de Alexandria, prețuită la șase sute de livre. Vândută regelui!

- Un inel cu patru safire din care trei pătrate și unul șlefuit dar netăiat, prețuit la patruzeci de livre. Vândut regelui!

- Un inel cu șase rubine din Orient, trei smaralde-pătrate și trei diamante de smarald, prețuit la două sute de livre. Vândut regelui!

- Un castron de argint aurit, douăzeci și cinci de cupe mari cu picior, două tipsii și un lighean, prețuite la două-sute de livre. Vândute monseniorului d'Artois, conte de Beaumont!

- Douăsprezece cupe mari de argint aurit cu stemele Franței și Ungariei, o solniță mare de argint aurit purtată de patru maimuțe, toate pentru patru sute și cincisprezece livre. Vândute monseniorului d'Artois, conte de Beaumont!

- O punguță țesută din fir de aur, presărată cu mărgăritare și bănuți de argint, iar înăuntru punguței aflându-se un safir din Orient. Prețuită la șaisprezece livre. Vândută regelui!

Compania fraților Bardi cumpără piesa cea mai scumpă: un inel în care era încrustat cel mai mare rubin al reginei Clémence a Ungariei, prețuit la o mie de livre. Nu trebuiau să-i plătească, căci mia de livre urma să fie scăzută din banii împrumutați, și erau siguri că-l vor putea vinde la rândul lor papei care, odinioară datornicul lor, avea acum o bogăție ca-n basme.

Vrând parcă să arate că nu-i cu mintea numai la cupe și alte de acestea pentru băut, Robert d'Artois mai cumpără și o biblie în franțuzește, pentru treizeci de livre.

Vestmintele preoțești cu care regina își înzestraseră capela, sfite și patrafire, fură cumpărate de către episcopul de Chartres. Un giuvaergiu, Guillaume Le Flament, dobândi cu preț ieftin tacâmul din aur al reginei răposate.

Vânzarea cailor din grajd mai aduse șase sute nouăzeci și două de livre. Trăsura doamnei Clémence și aceea a domnișoarelor ei de onoare fură și ele scoase la mezat.

Iar când toate au fost duse din palatul Templierilor, cei de pe acolo avură impresia că închid o casă blestemată.

Se părea într-adevăr în anul acela că trecutul se stinge ca de la sine pentru a face loc noii domnii. Episcopul de Arras, Thierry d'Hirson, cancelarul contesei Mahaut, muri în noiembrie. Fusesse vreme de treizeci de ani sfetnicul contesei, puținel și amantul ei, și omul care o slujise în toate uneltirile. Singurătatea se așternea în jurul contesei Mahaut. Robert d'Artois făcu să fie pus în scaunul episcopiei de Arras un călugăr din tabăra familiei de Valois, pe nume Pierre Roger.

Toate i se arătau potrivnice contesei Mahaut, toate îi erau prielnice lui Robert, a cărui vază nu înceta să crească și care ajungea la cele mai înalte demnități.

În luna ianuarie a anului 1329, Filip al VI-lea ridică la pairie comitatul Beaumont-le-Roger; Robert devenea pair al regatului.

Fiindcă regele Angliei întârzia să-și facă închinarea, curtea hotărî să pună iar mâna pe Guyenne. Dar înainte de a trece de la amenințare la faptă, Robert d'Artois fu trimis la Avignon spre a obține intervenția papei Ioan al XXII-lea.

Robert petrecu pe malul Ronului două săptămâni fermecătoare. Căci Avignonul, către care se revărsa tot aurul creștinătății, era, pentru cine îndrăgea masa bună, jocurile de noroc și fâșnețele frumoase, un oraș de petreceri fără pereche sub un papă octogenar și ascet, absorbit de problemele de gospodărire financiară, de politică și de teologie.

Proaspătul pair al Franței avu mai multe audiențe la sfântul părinte; un ospăț se dădu în cinstea lui la palatul pontifical, și, luându-și un aer de om învățat, intră în vorbă cu o seamă de cardinali. Dar, credincios apucăturilor din anii furtunoasei sale tinereți, se înhăita și cu inși de un soi mai îndoielnic. Oriunde ar fi fost, Robert atrăgea spre dânsul, și fără a-și da nici o osteneală, fata ușurică, flăcăul hârșăit în rele, ocnașul scăpat din mâinile

stăpânirii. Să nu fi trăit în oraș decât un singur tănuitor de hoți și el îl descoperea într-un sfert de ceas. Călugărul izgonit din tagma lui pentru vreo faptă ticăloasă, notarul învinuit de potlogării sau de jurământ mincinos se îmbulzeau în tinda lui pentru a-i cere ocrotire. Pe stradă, era adeseori salutat de unii trecători cu niște mutre de pușlamale pe care încerca zadarnic să-și amintească în ce bordel din ce oraș îi întâlnise. Era vădit că inspira încredere oamenilor fără căpătâi, și faptul că el ajunsese azi al doilea domnitor al țării nu schimba nimic în privința asta.

Sluga sa veche, Lormet le Dolois, prea bătrân acum pentru călătorii lungi, nu-l însoțea. Un voinic mai tânăr, dar de aceeași teapă, Gillet de Nelle, îndeplinea același rol și se însărcina cu treburi asemănătoare. Gillet fu acela care i-l aduse monseniorul lui Robert pe un anume Maciot l'Allemand, armășel fără slujbă, dar gata la orice, și care era de fel din Arras. Acest Maciot îl cunoscuse bine pe episcopul Thierry d'Hirson. Or, în anii săi din urmă, episcopul Thierry avea o ibovnică de inimă și de așternut, una de-i zicea Jeanne de Divion, cu douăzeci de ani pe puțin mai tânără ca dânsul, și care acum se plângea destul de tare de răutățile ce i le făcea contesa Mahaut de când murise episcopul. Dacă monseniorul vroia s-o asculte pe femeia asta Jeanne de Divion...

Robert d'Artois se convinsese încă o dată că mai mult înveți de la oamenii care nu prea sunt uși de biserică. Firește, mâinile armășelului Maciot nu erau dintre acelea cărora putea să le încredințeze liniștit punga; dar omul știa multe lucruri foarte interesante. Întolit în straie noi și încălecat pe un cal zdravăn, el fu trimis în spre nordul țării.

Întors la Paris în martie, Robert își freca mâinile și zicea că iar se va întâmpla ceva în Artois. Vorbea de niște documente regale șterpelite odinioară de episcopul Thierry, pe seama contesei Mahaut. O femeie cu chipul ascuns sub glugă trecu de mai multe ori pragul odăii sale de lucru, și avu cu dânsa lungi convorbiri în taină. Cei din jur îl vedeau din săptămână în săptămână tot mai încrezător, mai voios, și-l auzeau anunțând cu mai multă certitudine rușinoasa înfrângere a vrăjmașilor săi.

În luna aprilie, ascultând de sfaturile papei, Anglia îl trimise din nou la Paris pe episcopul Orleton, cu o suită de șaptezeci și două de persoane, seniori, fețe bisericești, învățați, grămăticși și slugi, pentru a negocia formula de închinare. Se arătau gata să încheie un adevărat tratat.

Treburile Angliei nu stăteau prea bine. Lordul Mortimer nu-și sporise de fel prestigiul făcând să i se confere pairia și silind Parlamentul să-și țină adunările sub amenințarea trupelor sale. Fusese nevoit să înăbușe o răscoală armată a baronilor uniți în jurul lui Henric de Lancastre zis Gât-Sucit, și întâmpina mari greutăți în cârmuirea țării.

Pe la începutul lui mai muri viteazul Gaucher de Châtillon, în pragul celui de al optzecilea an al vieții. Se născuse sub domnia lui Ludovic cel Sfânt și în slujba de conetabil ținuse douăzeci și șapte de ani căpetenia oștirii. Glasul său aspru schimbase adeseori soarta bătăliilor și fusese hotărâtor în consiliile regale.

La 26 mai, tânărul rege Eduard, după ce împrumutase, cum făcuse și tatăl său, cinci mii de livre de la bancherii lombarzi ca să-și acopere cheltuielile călătoriei, se îmbarca la Dover pentru a veni să-și facă închinarea față de vărul său din Franța.

Nici maică-sa Isabelle, nici lordul Mortimer nu-l însoțeau, fiindcă le era mare teamă ca nu cumva în lipsa lor, puterea să încapă pe alte mâini. Un suveran de șaisprezece ani, încredințat supravegherii celor doi episcopi, avea să înfrunte cea mai uimitoare curte a lumii.

Căci Anglia era slabă și învrăjbită, iar Franța era totul. Nu exista nație mai puternică în universul creștin. Acest regat înfloritor, cu populație numeroasă, cu meșteșugari de tot felul și o agricultură care-i umplea grânarele, condus de o administrație pe atunci încă pricepută și de o nobilime încă activă, părea cel mai vrednic de invidie; iar regele găsit care-l cârmuia de un an, recoltând numai succese, era într-adevăr cel mai pizmuț dintre toți regii pământului.

URIAȘUL CU OGLINZI

Voia să se arate altora, dar să se vadă și el însuși. Vroia ca frumoasa lui soție, contesa, ca și cei trei fii ai săi Jean, Jacques, și Robert, dintre care cel mai mărișor, la opt ani, promitea de pe acum să ajungă înalt și voinic, să-l privească, vroia ca scutierii, feciorii săi de casă și toate slugile pe care le adusese cu el de la Paris să-l contempleze în toată strălucirea și măreția lui; dar dorea să se vadă el însuși și să se admire. De aceea, ceruse să i se aducă toate oglinzile ce se aflau în bagajele escortei sale, oglinzi de argint lustruit, rotunde ca farfuriile, oglinzi cu mâner, oglinzi de sticlă pe o foaie de cositor, tăiate octogonal într-o ramă de argint aurit, și pusese să fie agățate, unele după altele, pe tapiseria odăii în care locuia. Episcopul de Amiens va fi într-adevăr încântat când își va vedea frumosul său covor cu figuri străpuns de cuiele înfipite în el! Dar ce are a face! Un prinț al Franței putea să-și permită așa ceva. Monseniorul Robert d'Artois, senior de Conches și conte de Beaumont-le-Roger, dorea să se contempleze în costumul său de pair, pe care și-l pusese pentru întâia oară.

Se învârtea, se rotea, făcea doi pași înainte, se trăgea îndărăt, dar nu reușea să-și vadă propria sa imagine decât în crâmpoie, ca bucățile tăiate ale unui vitraliu; la stânga mânerul de aur al săbiei și, ceva mai sus, la dreapta, o parte a pieptului unde, pe tunica de mătase era brodată stema lui Robert d'Artois; aici umărul de care atârna prinsă într-o agrafă sclipitoare mantia rară de pair, și aproape de pardoseală ciucurii caftanului lung, tras în sus ca să se vadă pintenii de aur; apoi, tocmai în creștet, coroana de pair, monumentală, cu opt spițe în chip de flori, pe care pusese să fie încrustate toate rubinele cumpărate la licitația răposatei regine Clémence.

- Ei, sunt îmbrăcat frumușel, rosti el. Ar fi fost păcat, zău așa, să nu fiu pair, căci caftanul îmi stă bine.

Contesa de Beaumont, ea însăși gătită ca de zile mari, părea să nu împărtășească decât pe jumătate veselia trufașă a soțului.

- Ești sigur, Robert, întrebă cu glas îngrijorat, că femeia aceea va veni la timp?

- Dar firește, firește, răspunse el. Și chiar dacă nu vine în dimineața asta, tot îmi voi spune cu glas tare păsul, iar dovezile le voi înfățișa mâine.

Un singur lucru îl supăra pe Robert și anume că trebuia să-și poarte frumosul costum pe căldura acestei veri timpurii. Asuda sub vestmintele de aur, de catifea și de mătăsurii grele, și deși se îmbăiașe de dimineață la ferețeu, începea să împrăștie un miros tare de sălbătăciune.

Prin fereastra deschisă spre un cer strălucitor, se au clopotele catedralei bătând din toate puterile și acoperind tăărăboiul pe care-l poate face într-un oraș alaiul de slugi și de trăsuri ce însoțește cinci regi și curților lor.

Într-adevăr, în această zi de 6 iunie a anului 1329, cinci regi se aflau la Amiens. De când lumea și pe cât își putea aduce aminte vreun cancelar, nimeni nu mai pomenise asemenea întâlnire. Pentru a primi închinarea tânărului său văr din Anglia, Filip al VI-lea ținuse să-și poftască rubedeniile sau aliații, regii Navarrei, Boemiei și Majorcăi, precum și pe contele de Hainaut, pe ducele de Atena și pe toți pairii, ducii, conții, episcopii, baronii și mareșalii.

Șase mii de cai de partea franceză și șase sute de partea engleză. Ah! Charles de Valois n-ar fi avut nimic de reproșat fiului său, nici ginerelui său Robert d'Artois, dacă ar fi putut să vadă această adunare!

Noul conetabil, Raoul de Brienne, ca unul ce-și luase în primire dregătoria, avusese sarcina să încartiruiască toată ospetimea asta. O scosese foarte bine la capăt, dar slăbise cu cinci livre.

Regele Franței, ocupa, cu familia, palatul episcopal unde i se păstrase o aripă lui Robert d'Artois.

Regele Angliei era instalat la Malmaison, iar ceilalți regi prin casele orașenilor mai de vază. Slugile dormeau pe coridoare, scutierii își încropiseră tabăra în jurul orașului, cu caii și carele de bagaje.

Norod mult de nici nu puteai să-l numeri venise din târgurile de primprejur, din comitatele vecine, și chiar de la Paris. O mulțime de gură-cască își petrecea nopțile pe sub porticele palatelor.

În vreme ce cancelarii celor două regate discutau pentru ultima oară termenii omagiului, ca să recunoască la sfârșitul convorbirilor că nu era chip să ajungă la ceva limpede, toată nobilimea Apusului, de șase zile încoace petrecea numai în întreceri cu lancea și turniruri, se veselea la comedii, la boscării și dansuri, și trăgea niște chiolhanuri de pomină în livezile palatelor, mesele începând de la nămiezi și ținând așa până la ivirea stelelor.

Flori de prin toate grădinile ținutului Amiens soseau, aduse cu luntrele joase împinse de prăjini pe canalele strâmte, mormane de stânjenei, de gălbenele, de zambile și de crini care erau descărcate pe splaiurile pieței de apă pentru a fi apoi împrăștiate prin străzile, curțile și sălile pe unde urmau să treacă regii. Orașul era pătruns tot de mireasma tuturor acestor flori strivite, acestui polen care se lipea de tălpi și se amesteca cu duhoarea cailor și a mulțimii.

Și ce de-a merinde! Ce de-a vinuri! Ce de-a carne! Ce de-a făină! Ce de-a mirosenii! Vedeai cum erau mâunate cirezi de vite, turme de oi și de porci spre abatoarele care lucrau neconținut ziua și noaptea; nesfârșite șiruri de căruțe aduceau în cuhniile palatelor caprioare, cerbi, mistreți, iepuri, și toți peștii mării, nisetri, somoni, bari, și pește de râu, știuci lunguiețe plătici, lini și raci, și toate păsările, cei mai aleși claponi, cele mai grase găște, fazanii cu pene colorate, lebedele, bătlanii albi, păunii cu aripile rotunde ca niște ochi. Peste tot se dădea cep butelor de vin.

Oricine se arăta în livreaua vreunui senior, să fi fost și sluga cea mai de jos, făcea pe grozavul. Fâșnețele orașului parcă-și ieșiseră din minți. Neguțătorii italieni veniseră de pretutindeni la acest iarmaroc nemaipomenit pe care îl organiza regele. Fațada caselor din Amiens nu se mai vedea sub mătășurile, brocartele și covoarele spânzurate la ferestre pentru a le da o înfățișare sărbătorească.

Erau acolo prea multe clopote, fanfare și țipete, prea mulți cai de paradă și câini, prea multă mâncare și băutură, prea mulți prinți, prea mulți hoți, prea multe târfe, prea mult lux și aur, prea mulți regi! Îți pleznea capul de larma ce-o făceau.

Țara se îmbăta contemplându-și puterea cum se îmbăta Robert d'Artois în fața oglinzilor sale.

Lormet, bătrânul său servitor, și el gătit în Țoale noi, dar bombănind totuși supărat în mijlocul acestei sărbători... o, nu pentru cine știe ce lucru mare, doar pentru că Gillet de Nelle dobândește o prea mare trecere în casă, pentru că se iveau neconținut fețe noi în jurul stăpânului... Lormet se apropie de Robert și-i spuse în șoaptă:

- Femeia pe care o aștepti e aici.

Urișul se întoarce deodată:

- Ad-o la mine.

Clipi lung din ochi către nevastă-sa, contesa, apoi, cu gesturi mari îi împinse pe cei ce se aflau acolo spre ușă, strigând:

- Ieșiți toți, rându-iți-vă frumos în curte și fiți gata.

Rămase o clipă singur în fața ferestrei, privind la mulțimea cu greu zăgăzuită de un cordon de arcași, ce se îmbulzea în jurul catedralei ca să-i admire pe cei care intrau.

Clopotele, colo sus, își continuau larma lor; un miros de plăcintele calde, venind de la o tarabă, se amestecase deodată cu aerul; ulițele dimprejur gemeau de lume; și abia de se mai zărea lucind canalul Hicquet, atât de multe erau bărcile care-i brăzdau apa.

Robert d'Artois se simțea triumfător, și se va simți încă și mai mult peste câteva clipe, în catedrală, când, îndreptându-se spre văru-său Filip, va rosti anumite cuvinte care îi vor face să tremure uimiți pe regii, ducii și baronii adunați.

Și nu toți vor pleca de acolo tot așa de veseli cum veniseră. Începând cu scumpa lui mătușă Mahaut și cu ducele burgund.

Ah, desigur, Robert își va inaugura frumos costumul său de pair! Douăzeci de ani și mai bine de luptă aprigă își vor primi în ziua asta răsplata. Și totuși, în această mare bucurie trufașă care-l cuprindea, descoperea parcă o crăpătură, o părere de rău. De unde putea veni acest sentiment acum, când toate îi surâdeau, când toate răspundeau dorințelor sale? Deodată înțelese: mirosul plăcintelor. Un pair al Franței, care va cere peste câteva clipe să i se înapoieze comitatul străbunilor săi, nu poate coborî în stradă, purtând coroana cu opt spițe, ca să mănânce o plăcintă. Un pair al Franței nu mai poate face pe golanul, amestecându-se cu mulțimea și ciupind fetele de sân, iar seara, nu mai poate să zbiere între patru dezmățate, așa cum făcea pe când era calic și avea douăzeci de ani. Această nostalgie îi spori încrederea în viitor. "Haida!", își zise, "Sângele nu s-a stins încă!"

Vizitatoarea stătea lângă ușă, intimidată și neîndrăznind să tulbure gândurile unui senior cu o coroană așa de mare pe cap.

Era o femeie ca la vreo treizeci și cinci de ani, cu fața triumfiară și pomeții ascuțiți. Gluga unei pelerine de călătorie îi ascundea pe jumătate părul împletit în cosițe, și răsuflarea îi sălta pieptul, foarte rotund și plin, sub dantela de în alb. "A, ia te uită! Nu se plictisea de loc episcopul!" gândi Robert când dădu cu ochii de ea.

Femeia își îndoi genunchiul, făcând o plecăciune. El întinse mâna mare înmănușată și încărcată cu rubine.

- Dă-le înapoi, spuse.

- Nu le am, monseniore, răspunse femeia.

Fața lui Robert se întunecă deodată.

- Cum, nu ai hârtiile? izbucni el. Mi-ai spus hotărât că mi le vei aduce astăzi!

- Viu de la castelul Hirson, monseniore, unde m-am furișat ieri împreună cu armășelul Maciot. Ne-am dus la lada de fier zidită în perete, ca s-o deschidem cu chei potrivite.

- Ei, și?

- Umblase cineva la ea înaintea noastră. Am găsit-o goală.

- Foarte bine, bună veste mi-ai adus! spuse Robert pălind nițel la față. Uite, o lună întreagă de când mă tot duci cu vorba: "Monseniore, pot să-ți dau niște acte care te vor pune iar în stăpânirea comitatului domniei tale! Știu unde-s ascunse. Dăruiește-mi o moșie și niște venituri și ți le aduc săptămâna viitoare". Pe urmă săptămâna trece și după aceea încă una... "Hirsonii stau toată vremea la castel; nu mă pot arăta când sunt ei acolo..." Sau: "Acum am fost la castel, monseniore, dar cheia pe care o aveam nu era cea bună... Ai nițică răbdare". Și tocmai în ziua când trebuie să înfățișez regelui cele două dovezi scrise...

- Trei, monseniore: tratatul de căsătorie al contelui Filip, tatăl domniei tale, scrisoarea contelui Robert, bunicul domniei tale, și aceea a monseniorului Thierry.

- Și mai bine! Trei! Tocmai când le așteptam, vii să-mi spui prostește: "Nu le am, lada era goală!" Și nu cumva gândești că am să te cred?

- Dar întreabă-l pe armășelul Maciot care mă însoțea! Nu vezi, monseniore, că dintr-asta eu mă aleg cu o pagubă și mai mare ca a domniei tale?

O umbră de bănuială luci în privirea lui Robert d'Artois care, schimbând tonul, întreabă:

- Ia spune-mi, femeie, nu cumva te-ai apucat să mă joci pe degete? Vrei să-mi storci mai mult, sau m-ai vândut contesei Mahaut?

- Monseniore! Ce-ți trece prin minte? izbucni femeia gata-gata să plângă. Când tot chinul și toată sărăcia în care mă aflu mi se trag de la contesa Mahaut fiindcă m-a prădat de tot ce scumpul meu stăpân Thierry

îmi lăsase prin testament! Ah, îi doresc și eu tot atâta rău cât îi dorește domnia ta! Ia, gândește-te, monseniore: doisprezece ani fusei ibovnica lui Thierry, din care pricină mulți mă arătau cu degetul. Un episcop însă e un bărbat ca oricare altul. Dar oamenii sunt răi...

Femeia Divion lua iar de la capăt povestea pe care Robert o auzise până atunci de cel puțin trei ori. Vorbea repede: sub niște sprâncene orizontale privirea ei părea întoarsă înăuntru ca la făpturile care rumegă neconținut propriile lor necazuri și nu-s atente la nimic altceva.

Nici vorbă, zicea, nu putea să aștepte nimic de la bărbatu-său de care se despărțise pentru a trăi în casa episcopului Thierry. Recunoștea că soțul ei se arătase destul de înțelegător, poate fiindcă încetase de timpuriu să mai fie un bărbat... Monseniorul înțelegea ce vroia să spună. Ca să o pună la adăpost de nevoi, drept mulțumire pentru toți anii frumoși pe care dânsa îi dăruise, episcopul Thierry o trecuse în testamentul său cu câteva case, niște bănet în aur și venituri din moșii. Dar se ferea de doamna Mahaut pe care era silit s-o numească executoare testamentară.

- S-a uitat întotdeauna chiorâș la mine, fiindcă eram mai tânără ca ea, și fiindcă mai înainte vreme Thierry, asta chiar din gura lui am auzit-o, trebuise să se culce cu dânsa. Știa bine că Mahaut mă va trage pe sfoară când el n-o mai fi în viață, și că toți Hirsonii, care sunt împotriva mea, începând cu Béatrice, cea mai ticăloasă dintre ei, aia de este domnișoară de onoare a contesei Mahaut, se vor înțelege ca să mă izgonească din casă și să-mi ia tot.

Robert n-o mai asculta pe guraliva asta care nu mai contenea cu flecăreala ei. Își pusese coroana grea pe o ladă și chibzuia la cele auzite, trecându-și degetul prin părul roșcovan și scărpinându-se. Tot ce pusese la cale așa de bine se năruia. "Adu-mi cea mai mică dovadă scrisă, frate dragă, și voi încuviința de îndată rejudecarea proceselor din 1309 și 1318, îi spusese Filip al VI-lea. Înțelege și tu că nu pot face nimic, oricât aș vrea să-ți fiu de folos, fără să apar în ochii lui Eudes de Bourgogne ca unul ce încalcă o hotărâre judecătorească, ceea ce ar avea urmările pe care le poți ghici." Și nu era vorba de o dovadă mărunță, ci de niște dovezi grele ca niște lovituri de măciucă. Se lăudase că va aduce chiar actele pe care Mahaut le făcuse să dispară ca să pună mâna prin vicleșug pe moștenirea ținutului d'Artois!

- Și în câteva minute, spuse el, trebuie să fiu la catedrală pentru ceremonia închinării.

- Ce închinare?

- A regelui Angliei, vezi bine!

- Ah, de aceea e așa de mare îmbulzeală în oraș că nici nu puteam răzbi până aici.

Nu vedea deci nimic năroada asta, absorbită numai de necazurile ei până-ntr-atât că nu-și dădea seama de nimic din ce se întâmplă și nici nu vroia să afle nimic!

Robert se întreabă dacă nu fusese prea ușuratic punând temei pe spusele femeii acesteia, și dacă dovezile, lada de la Hirson, mărturisirea episcopului au existat vreodată altfel decât în închipuire. Și Maciot l'Allemand o fi fost și el păcălit, sau e înțeles cu dânsa?

- Spune adevărul, femeie! N-ai văzut niciodată scrisorile acelea.

- Ba da, monseniore! izbucni Jeanne de Divion cuprinzându-și cu palmele amândouă pomeții ascuțiți. Le-am văzut la castelul Hirson în ziua când Thierry se simți bolnav, înainte de a cere să fie dus la palatul său din Arras. "Jeaneta mea, îmi spuse, vreau să te apăr împotriva doamnei Mahaut, așa cum eu însumi m-am apărat. Hârtiile sigilate pe care dânsa a pus să fie smulse din catastife ca să-l poată jefui pe monseniorul Robert, ea le crede toate arse. Dar numai pe acelea din catastifele de la Paris le-a mistuit focul, sub ochii ei. Cât despre copiile ce s-au păstrat în catastifele din Artois"... sunt chiar cuvintele lui Thierry, monseniore... "Am încredințat-o că am poruncit să fie arse, dar le-am ascuns aici, și am adăugat la ele o scrisoare a mea..." Și Thierry m-a dus la lada de fier vârată într-o scobitură a peretelui din odaia sa de lucru și mi-a dat să citesc filele încărcate peste tot cu peceti, de nici nu-mi venea să cred ochilor că asemenea mârșăvii ar fi fost cu putință. Mai erau acolo, în ladă, și opt sute de livre în monede de aur. Și mi-a dat cheia pentru cazul că i s-ar întâmpla vreo nenorocire.

- Și când te-ai dus întâia oară la Hirson...

- Luasem altă cheie în locul aceleia; am pierdut-o fără îndoială. Într-adevăr, nenorocirea se ține de mine! Când totul începe să-ți meargă rău...

Și zăpăcită, pe deasupra! Se vedea că spune adevărul. Nu poți face așa de bine pe prostul când vrei să înșeli. Robert ar fi gătit-o bucuroș, dacă asta ar fi folosit la ceva.

- Vizita mea la Hirson trebuie să fi trezit bănuieli, adăugă ea; au descoperit lada de fier și au spart lacătele. Béatrice, nici vorbă, ea a făcut asta...

Ușa se crăpă nițel și Lormet își vârî capul. Robert îi făcu semn să plece.

- Dar, la urma urmei, monseniore, urmă Jeanne de Devion ca și cum ar fi încercat să-și răscumpere greșeala, scrisorile ar putea fi lesne refăcute, nu crezi, monseniore?

- Să le refacem?

- Vezi bine! De vreme ce se știe ce era în ele! Eu una le știu pe din afară, și pot să-ți repet, aproape vorbă cu vorbă, scrisoarea monseniorului Thierry.

Cu privirea în gol și arătătorul întins pentru a întări cuvintele, începu să recite:

- "Mă simt foarte vinovat că am tăinuit atâta vreme că stăpânirea comitatului Artois aparține monseniorului Robert, prin învoieliile ce s-au făcut la căsătoria monseniorului Filip d'Artois și a doamnei Blanche de Bretagne, învoieli cuprinse în două perechi de scrisori sigilate, din care am eu o pereche, iar cealaltă a fost scoasă din catastifele curții de către unul din marii noștri seniori... Și întotdeauna am voit ca după moartea doamnei contese, căreia spre a-i face pe plac i-am urmat poruncile, dacă Dumnezeu ar chema-o la el înaintea mea, îi voi înapoia mai sus pomenitului monsenior Robert ceea ce păstram..."

Femeia Divion rătăcea cheile, dar putea să-și amintească un text pe care-l citise o singură dată. Sunt și creiere construite astfel. Și-i propunea lui Robert, ca lucrul cel mai firesc din lume, să facă niște falsuri. Era vădit că nu avea nici un simț al binelui și răului, că nu făcea nici o deosebire între moral și imoral, între ce e voie și ce e oprit. Moral era ceea ce-i convenea. În patruzeci și doi de ani de viață, Robert săvârșise mai toate păcatele cu putință; omorâse, mințise, pârâse, prădase, siluise femei. Dar să se folosească de acte false, asta nu i se întâmplase încă.

- Mai e și fostul județ de la Bethune, Guillaume de la Planche, care trebuie să-și amintească și ar putea să ne ajute, căci era pe vremea aceea grămătic la monseniorul Thierry.

- Unde e acest fost județ?

- În temniță.

Robert înălță din umeri. Din ce în ce mai bine! Ah, făcuse o greșală, grăbindu-se prea tare! Ar fi trebuit să aștepte până va avea în mână actele,

iar nu să se mulțumească cu făgăduieli. Dar mai era și prilejul acesta al ceremoniei omagiului, pe care însuși regele îl sfătuisese să nu-l scape...

Bătrânul Lormet își vârî din nou capul prin deschizătura ușii.

- Da, știu! Îi strigă Robert pierzându-și răbdarea. Doar să trec piața și sunt acolo.

- Regele e gata să coboare, stăruie Lormet pe-un ton de dojană.

- Bine, vin îndată.

Regele, la urma urmei, nu era decât cumnatu-său, și rege pentru că el, Robert, făcuse tot ce trebuia pentru asta. Și ce zăpușeală! Se simțea learcă de sudoare sub mantia de pair.

Merse la fereastră și privi catedrala cu cele două turnuri inegale și dantelate. Soarele bătea pieziș în marea rozacee a vitraliilor. Clopotele își continuau dangătul lor, acoperind larma mulțimii.

Ducele de Bretagne, urmat de escorta lui, urca treptele spre porticul cel mare din mijloc.

După el, la o depărtare de douăzeci de pași, venea șchiopătând ducele de Bourbon, cu doi scutieri ce-i țineau trena mantiei.

Apoi se apropie alaiul contesei Mahaut d'Artois. Putea să calce astăzi cu pas tare doamna Mahaut! Mai înaltă decât aproape toți bărbații și cu fața foarte roșie, saluta norodul, plecându-și ușor capul, cu un aer împărătesc. Ea era hoata, mincinoasa, otrăvitoarea de regi, nelegiuita care șterpelea actele sigilate din catastifele regale! Atât de aproape de a o înfunda, de a dobândi în sfârșit asupra ei izbânda la care lucra de douăzeci de ani, va fi oare silit Robert d'Artois să renunțe... Și pentru ce? Pentru o cheie rătăcită de ibovnica unui episcop? Nu e oare drept ca împotriva ticăloșilor să te folosești de aceleași ticăloșii? Trebuie oare să te arăți prea grijuliu în alegerea mijloacelor, când e vorba să faci ca dreptatea să iasă biruitoare?

Gândindu-te bine la aceasta, dacă Mahaut avea acum în mâna ei actele regăsite în lada de fier spartă din castelul Hirson - și presupunând că nu le-a nimicit de îndată cum era de așteptat - ea nu putea să le dea vreodată în vileag sau să pomenească de existența lor, fiindcă aceste acte făceau dovada vinovăției sale. Ar cădea într-adevăr în laț, Mahaut, dacă cineva i-ar arunca în față niște scrisori aidoma actelor dispărute! Ah, de-ar avea înaintea lui o zi întreagă ca să poată chibzui, și să afle mai multe... Trebuia ca până într-un ceas să ia o hotărâre, și s-o ia el singur.

- Mai vorbim noi, spuse Robert. Dar să-ți ții gura, femeie.

Să te apuci de acte false, oricum, era lucru primejdios...

Își luă coroana monumentală și și-o puse pe cap, mai aruncă o privire oglinzilor care îi retrimiseră chipul său rupt în treizeci de bucăți. Apoi porni spre catedrală.

ÎNCHINARE ȘI JURĂMINTE MINCINOASE

"Fiul de rege nu poate îngenunchea în fața fiului de conte!"

Era un suveran de șaisprezece ani cel care găsisese formula asta și o impusese sfetnicilor săi, pentru ca ei înșiși s-o impună praviliștilor Franței.

- Ascultă, monseniore Orleton, spusese tânărul Eduard al III-lea sosind la Amiens; anul trecut veniseși aici ca să susții că aveam mai multe drepturi la tronul Franței decât vărul meu Valois, și acum te-ai învoi ca eu să mă arunc la pământ înaintea lui?

Poate pentru că suferise în copilărie văzând tulburările datorate nehotărârii și slăbiciunii tatălui său, Eduard al III-lea vroia acum, când putea face cum îl tăia capul, ca rânduielile să se întoarcă la principii clare și sănătoase. Și în cele șase zile petrecute la Amiens făcuse ca totul să fie pus iar în discuție.

- Dar lordul Mortimer ține mult la pacea cu Franța, zicea John Maltravers.

- Domnule seneșal, îi tăie vorba Eduard, te afli aici ca să mă păzești, așa cred, iar nu ca să-mi poruncești.

Simțea o pornire de ură abia ascunsă împotriva baronului cu fața prelungă care fusese temnicerul și, fără îndoială, ucigașul lui Eduard al II-lea. Faptul că trebuia să îndure supravegherea, ba chiar, pentru a spune lucrurilor pe nume, pânda iscoditoare a lui Maltravers, îl necăjea grozav pe tânărul suveran, care-și urma vorba începută:

- Lordul Mortimer este marele nostru prieten, dar el nu e regele, și nu dânsul e cel care va face închinarea. Iar contele de Lancastre, care se află în capul Consiliului de regentă, și prin aceasta e singurul care poate lua o hotărâre în numele meu, nu m-a înștiințat, înaintea plecării mele, că trebuie să fac orice fel de închinare, fără deosebire. Nu voi face o închinare de supunere oarbă.

Episcopul de Lincoln, Henric de Burghersh, cancelar al Angliei, el însuși din tabăra lui Mortimer, dar mai puțin legat de acesta ca Maltravers și cu mintea mai ageră, nu putea, în ciuda încurcăturii pricinuite, să nu aprobe

această grijă a tânărului rege de a-și apăra demnitatea, și totodată interesele țării sale.

Căci închinarea oarbă nu numai că-l silea pe vasal să se înfățișeze fără arme, nici coroană, dar mai avea drept urmare, prin jurământul rostit în genunchi, că vasalul devenea slujitorul preaplecător al suzeranului său, aceasta fiind întâia sa datorie.

- Auziți, întâia sa datorie, stăruia Eduard. Atunci, lorzii mei, dacă s-ar întâmpla ca în vreme ce noi purtăm război în Scoția, regele Franței să mă cheme pentru războiul său, în Flandra, în Lombardia sau aiurea, va trebui să las totul pentru a merge să mă alătur oștilor lui, altminteri ar avea dreptul să-mi ia ducatul. Aceasta nu se poate.

Unul dintre baronii escortei, lordul Montaigu, fu apucat de o mare admirație pentru un domnitor care arăta o înțelepciune așa de timpurie și o dârzenie nu mai puțin timpurie. Montaigu avea douăzeci și opt de ani.

- Cred că vom avea un rege vrednic, spuse ei. Sunt încântat că-l slujesc.

De aici încolo lumea îl văzu mereu în preajma lui Eduard al III-lea, dându-i sfat și ajutor.

Și în cele din urmă se făcu după voia regelui de șaisprezece ani. Sfetnicii lui Filip de Valois vroiau și dâșii pacea, și mai presus de orice să se isprăvească cu aceste târguieli. Lucrul cel mai de seamă nu era oare că regele Angliei venise? Doar nu se adunase regatul și o jumătate a Europei pentru ca întâlnirea să se încheie fără nici o urmare.

- Fie. Să facă închinarea obișnuită, îi spusese Filip al VI-lea cancelarului său, ca și cum n-ar fi fost vorba decât de-a hotărî o figură de dans sau o intrare la turnir. Îi dau dreptate; în locul lui aş face fără îndoială la fel.

Iată de ce, în catedrala plină de seniori până-n ungherul cel mai din fund al capelelor mărginașe, Eduard al III-lea pășea acum cu sabia la șold, în mantia brodată cu lei, căzându-i din umeri în falduri lungi și cu genele blonde lăsate în jos sub coroană. Emoția sporea paloarea obișnuită a feței. Tinerețea lui de neînchipuit era mai izbitoare sub aceste podoabe grele. Veni o clipă când toate femeile ce se aflau acolo, cu inima strânsă de duioșie, se simțiră îndrăgostite de dânsul.

Doi episcopi și zece baroni îl urmau.

Regele Franței, în mantie presărată cu crini, era așezat în strană, ceva mai sus decât ceilalți regi, regine și prinți suverani care-l înconjurau, alcătuind parcă o piramidă de coroane. Se ridică, măreț și binevoitor, ca să-l

întâmpine pe vasalul său care se opri la trei pași de dânsul. O lungă rază de soare, străbătând vitraliile, îi atingea ca o spadă cerească.

Dumnealui Miles de Noyers, șambelan, judecător la Înalta Curte și la Curtea de Conturi se desprinsese dintre pairii și marii dregători și se așeză între cei doi suverani. Era un bărbat de vreo șaizeci de ani, cu înfățișare serioasă și pe care nici slujba, nici vestmintele sale de zile mari nu păreau să-l impresioneze.

Cu glas tare și bine cumpănit spuse:

- Măria ta Eduard, regele, stăpânul nostru și puternicul senior nu înțelege să te primească aici pentru toate moșiile câte le stăpânește și e dator a le stăpâni în Gasconia și în Agenais, precum le stăpânea și dator era să le stăpânească regele Carol al IV-lea, și care moșii nu sunt de fel cuprinse în închinare.

Atunci, Henric de Burghersh, cancelarul lui Eduard, se apropie spre a fi față-n față cu Miles de Noyers, și rosti:

- Măria ta Filip, stăpânul și seniorul nostru regele Angliei, sau oricine altul pentru el sau prin el, nu înțelege să renunțe la nici un drept ce i se cuvine în ducatul Guyennei și pământurile megieșe, și înțelege că nici un drept nou nu este dobândit de regele Franței prin această închinare.

Acestea erau formulele de compromis, cu înțelesuri câte poștești, la care ajunseseră după multe tocmeli și asupra cărora căzura la învoială; nelămurind nimica, ele nu statorniceau nimic. Fiecare cuvânt avea un subînțeles.

Dinspre partea franceză, vroiau să spună că pământurile de margine, luate sub domnia trecută, când cu războiul dus de Charles de Valois, vor rămâne nemijlocit unite la coroana Franței. Nu era decât recunoașterea unei stări de fapt.

Pentru Anglia, cuvintele "oricare altul pentru el sau prin el" erau o aluzie la vârsta minoră a regelui și la existența Consiliului de regentă; dar vorba "prin el" putea deasemeni, în viitor, să privească atribuțiile seneșalului în Guyenne, sau ale oricărui locțiitor al regelui. Cât despre cuvintele "nici un drept nou" ele păreau să fie o întărire a drepturilor dobândite până în ziua aceea, adică și cele cuprinse în tratatul din 1327. Dar lucrul nu era spus pe șleau.

Aceste declarații, ca îndeobște cele înscrise în toate tratatele de pace sau de alianță de la începutul veacurilor și între toate națiunile, depindeau în

întregime în ceea ce privește aplicarea lor de buna sau rea voință a guvernelor. Până una-alta, prezența celor doi prinți față-n față arăta dorința amândurora de a trăi în pace.

Cancelarul Burghersh desfăcu un sul de pergament de care atârna pecetea Angliei și citi în numele vasalului:

Măria ta, începând de astăzi îți sunt slujitor în ducatul Guyennei și în pământurile megieșe, și spun tare să audă toți că ținuturile acestea le am de la măria ta ca duce de Guyenne și pair al Franței, după cum a fost orânduit în scrisorile de pace făcute între înaintașii tăi și ai mei și după cum eu și străbunii mei, regi ai Angliei și duci ai Guyennei, am făcut pentru același ducat către înaintașii măriei tale, regi ai Franței.

Și episcopul întinse lui Miles de Noyers hrisovul pe care-l citise, și al cărui cuprins era mult prescurtat față de o închinare oarbă.

Miles de Noyers rosti atunci drept răspuns:

- Măria ta, începând de astăzi ești slujitor regelui Franței, stăpânul meu, pentru ducatul Guyennei și pământurile megieșe pe care recunoști că le ai de la dânsul, ca duce de Guyenne și pair al Franței, după scrisorile de pace făcute între înaintașii săi, regi ai Franței, și ai tăi și după cum măria ta și străbunii măriei tale, regi ai Angliei și duci ai Guyennei ați făcut pentru același ducat față de înaintașii măriei sale regelui Franței.

Toate acestea ar putea aduce multă apă la moara legiștilor cârciocari în ziua când cei doi domnitori vor înceta de a mai fi de acord.

Eduard al III-lea spuse atunci:

- Așa este.

Miles de Noyers întări cu aceste cuvinte:

- Regele, stăpânul nostru, te primește măria ta, cu făgăduielile și condițiile mai sus rostite.

Eduard făcu cei trei pași care-l despărteau de suzeranul său, își scoase mânușile, le dădu lordului Montaigu, și, întinzându-și mâinile fine și albe, le puse în palmele late ale regelui Franței. După care, cei doi regi se sărutară pe gură. Toți își dădură seama atunci că Filip al VI-lea nu trebuia să se aplece prea mult ca să ajungă la obrazul tânărului său văr. Se deosebeau între dâșii mai cu seamă prin aceea că regele Franței era spătos și trupeș. Eduard, care avea să mai crească, va fi negreșit tot așa de înalt.

Clopotele se porniră iar să bată în turla cea mai înaltă a catedralei. Și fiecare se simți bucuros. Pairi și înalți dregători își făceau între dânșii semn din cap spre a-și arăta mulțumirea. Regele Ioan al Boemiei, cu frumoasa-i barbă castanie care-i acoperea pieptul, avea o ținută de nobilă îngândurare. Conte Guillaume cel Bun și frate-său Jean de Hainaut schimbau zâmbete cu seniorii englezi. Într-adevăr, o treabă bună se săvârșise.

La ce bun să se certe, să se întărite, să se amenințe, să umble pe la judecăți, să-și apuce unii altora moșiile, să împresoare orașele, să se bată crâncen, să cheltuiască aur, oboseala și sângele cavalerilor, când, cu un pic de bunăvoință, fiecare lăsând să mai treacă de la dânșul, se puteau așa de bine înțelege?

Regele Angliei luase loc pe tronul pregătit pentru el, ceva mai jos de acela al regelui Franței. Nu le mai rămânea decât să asculte liturghia.

Filip al VI-lea părea totuși să mai aștepte ceva și, întorcându-și capul spre pairii săi, căuta din ochi pe Robert d'Artois a cărui coroană întrecea cu mult pe toate celelalte. Robert își ținea ochii închiși pe jumătate. Își ștergea cu mânușa sa roșie sudoarea ce-i îmbrobonise tâmpilele, deși se simțea în catedrală o răcoare plăcută. Dar inima îi bătea repede în clipa asta. Și fiindcă nu băgase de seamă că mânușa lui își pierduse vopseaua; avea acum parcă o dără de sânge pe obraz.

Deodată se ridică din jilt. Hotărârea sa era luată.

- Măria ta, izbucni, oprindu-se în fața tronului lui Filip, deoarece vasalii tăi sunt adunați aici...

Cu câteva clipe mai înainte, Miles de Noyers și episcopul Burghersh vorbiseră cu glas tare și răspicat de se auzise în toată clădirea. Acum însă, când Robert deschise gura, li se păru ascultătorilor că înaintea lui ciripiseră niște păsărele.

-... și deoarece trebuie să faceți dreptate tuturor, urmă el, dreptate vin să vă cer.

- Monsenior de Beaumont, iubite vere, cine anume te-a păgubit? întrebă Filip al VI-lea pe un ton grav.

- Am fost păgubit, măria ta, de către vasala măriei tale, doamna Mahaut de Bourgogne care ține pe nedrept, prin vicleșug și înșelăciune, titlurile și moșiile comitatului Artois ce mi se cuvin ca dreaptă moștenire a străbunilor mei.

Se auzi atunci un glas aproape tot așa de puternic strigând:

- Hai, dă-i drumul! Mă așteptam la una ca asta!

Era Mahaut d'Artois care vorbise.

Se stârnise printre cei de față parcă un foșnet, arătând mirare, dar nimeni nu era uluit de cele auzite. Robert făcea întocmai ceea ce făcuse și contele de Flandra în ziua încoronării. Se părea că se statornicise acum obiceiul ca un pair, dacă se socotea păgubit de drepturile sale, să-și spună păsul în aceste ceremonii solemne, bineînțelese, după ce căpăta învoirea regelui.

Ducele Eudes de Bourgogne o întreba din ochi pe soră-sa, regina Franței, care-i răspundea în același fel, și cu un gest al mâinilor deschise, spre a-l face să priceapă că dânsa era mai nedumerită ca oricine și că habar nu avea de nimic.

- Dragă vere, spuse Filip, poți aduce acte și mărturii pentru a-ți dovedi drepturile?

- Pot, rosti hotărât Robert.

- Nu poate s-o facă, minte! strigă Mahaut părăsindu-și locul și venind lângă nepotu-său în fața regelui.

Cât de bine se asemăna, Robert și Mahaut, sub coroanele și mantiile lor la fel, însuflețiți de aceeași furie, și cu cefele de taur umflate de sânge! Mahaut purta și dânsa la șoldul ei de namilă războinică paloșul mare de pair al Franței, cu mâner de aur. Să fi fost mamă și fiu, tot n-ar fi arătat mai neîndoielnic înrudirea lor.

- Mătușă, vorbi Robert, așadar tăgăduiești că tratatul de căsătorie al nobilului conte Filip d'Artois, tatăl meu, mă făcea pe mine, întâiul său născut, moștenitor al ținutului Artois, și că te-ai folosit de împrejurarea că eram copil când tatăl meu muri, ca să mă despoi de această moștenire?

- Tăgăduiesc tot ce spui, nepot mișel care vrei să mă faci de ocară.

- Tăgăduiești că a existat un tratat de căsătorie?

- O tăgăduiesc! urlă Mahaut.

Atunci, un uriaș murmur de reprobare străbătu adunarea, ba chiar se auzi limpede glasul bătrânului conte de Bouville scoțând un "Oho"! indignat. Fără ca fiecare să fi avut aceleași motive ca Bouville, epitrop ce veghease asupra pântecului reginei Clémence la nașterea lui Jean I Postumul, spre a cunoaște până unde era în stare să meargă Mahaut cu minciuna și îndrăzneala în nelegiuire, tuturor li se păru vădit că dânsa tăgăduia adevărul. O căsătorie între un fiu al familiei d'Artois, prinț de neam regesc, și o fiică a ducelui de Bretagne, nu se putea face fără un contract

întărit de pairii vremii și de rege. Ducele Jean de Bretagne o spunea celor din jurul său. De data asta Mahaut întrecea orice margine. Că ținea morțiș, așa cum făcuse la celelalte două procese, să-și întemeieze drepturile pe vechea datină din Artois, care-i era prielnică în urma morții timpurii a fratelui ei, fie! - dar nu să tăgăduiască în fața tuturor că ar fi existat un contract de căsătorie. Adeverea prin aceasta toate bănuielile, și mai întâi aceea că făcuse să dispară actele doveditoare.

Filip al VI-lea se întoarse spre episcopul de Amiens:

- Monsenior, fii bun să ne aduci aici Sfintele Evanghelii și să le înfățișezi jăluitorului...

Se opri o clipă înainte de a adăuga:

-...și pâratei.

Iar când se făcu după cum ceruse, urmă:

- Sunteți gata și unul și altul, tu vere și tu verișoară, să întăriți spusele voastre cu jurământ rostit pe Sfintele Evanghelii, înaintea mea, suveranul vostru, și a regilor rudele noastre, și a tuturor seniorilor de o seamă cu voi, adunați aici?

Era într-adevăr măreț, Filip, glăsuind astfel, și fiu-său, tânărul prinț Jean, în vârstă de zece ani, se zgâia la el, lăsându-și puținel bărbia în piept, cu o admirație nețărnută. Dar regina Franței, Jeanne cea Șchioapă, își strâmbase urât gura în două zbârcituri răutăcioase de fiecare parte, iar degetele îi tremurau. Fața contesei Mahaut, Jeanne, soața lui Filip cel Lung, slabă și uscată, se făcuse tot așa de albă la față ca rochia ei albă de regină-văduvă. Îngălbenise și nepoata contesei Mahaut, tânăra ducesă de Bourgogne, ca și ducele Eudes, soțul ei. Ai fi zis că vor să se repeadă la Mahaut spre a o împiedica să jure. Toate capetele se întindeau într-acolo, într-o mare tăcere.

- Sunt gata să jur! izbucniră într-un glas și Mahaut și Robert.

- Scoateți-vă mânușile, le spuse episcopul de Amiens.

Mahaut purta mânuși verzi care de asemenea începuseră să-și lepede vopseaua din pricina căldurii, așa că cele două mâini uriașe ce se întinseră peste Sfânta Scriptură erau una roșie ca sângele și cealaltă verde ca fierea.

- Jur, rosti Robert, că ținutul Artois e al meu și că voi înfățișa scrisori și mărturii care vor dovedi drepturile și proprietățile mele.

- Cum, nepoate dragă, sări cu gura Mahaut, îndrăznești să juri că ai văzut sau ai avut vreodată asemenea scrisori?

Ochi verzi în ochi verzi, bărbii pătrate și pline de grăsime, și aproape obraz lângă obraz, mătușa și nepotul se înfruntau. "Târfă, gândi Robert, așadar tu le-ai furat." Și acum, în asemenea împrejurări, trebuie să fii hotărât, răspunse răspicat:

- Da, jur. Dar tu, mătușă dragă, îndrăznești să juri că asemenea scrisori nu au existat și că nu ai știut de ele și nu le-ai avut niciodată în mână?

- Aceasta o jur, răspunse ea cu hotărâre tot așa de neșămutată ca a lui, și privindu-l pe Robert cu o ură tot așa de crâncenă.

Nici unul nu izbutise cu adevărat să-l înfunde cât de cât pe celălalt. Cumpăna rămânea nemișcată, fiecare taler având greutatea jurământului mincinos pe care se siliseră unul pe altul să-l rostească.

- Chiar de mâine, vor fi numiți dregători pentru a duce la capăt cercetările și a lumina pe judecătorii mei. Cine a mințit va fi pedepsit de Dumnezeu; cine a spus adevărul va fi așezat în dreptul său, încheie Filip făcând semn episcopului să ia de acolo Evanghelia.

Dumnezeu nu e dator să se amestece nemijlocit pentru a pedepsi jurământul mincinos, iar Cerul poate rămâne mut. Sufletele păcătoase ascund în ele sămânța necesară propriei lor nefericiri.

UNELTIRILE DIAVOLULUI

MARTORII

Foarte tinerică, și nu mai mare încă decât degetul gros, o pară atârna de creanga desprinsă de pe palier.

Pe banca de piatră ședeau trei personaje: în mijloc, bătrânul conte de Bouville, căruia i se lua interogatoriul, în dreapta sa cavalerul de Villebresme, împuternicitul regelui, și de cealaltă parte notarul Pierre Tesson care așternea pe hârtie mărturia contelui.

Notarul Tesson purta tichia de scribe judecătoresc pe o uriașă scăfârlie în chip de turlă de unde cădeau niște șuvițe de păr lins; avea nasul ascuțit, bărbia peste măsură de lungă și colțoasă, iar profilul îi amintea de întâiul pătrar de lună.

- Monsenior, spuse el cu mare respect, pot acum să-ți citesc mărturia?
- Dă-i drumul, jupâne, dă-i drumul, răspunse Bouville.

Și-și îndreptă mâna șovăitoare spre mica pară verde pe care o simți vârtoasă la pipăit. "Grădinarul ar fi trebuit să aibă grijă de a lega creanga la loc", se gândi el.

Notarul se aplecă asupra tăbliei de lemn așezată pe genunchi, unde alături de pană și călimară se afla foaia de pergament, și începu:

Azi, în a șaptesprezecea zi a lunii iunie din anul 1329, noi Pierre de Villebresme, cavalier...

Regele Filip al VI-lea nu lăsase lucrurile să trăgăneze. Două zile după trăboiul de la Amiens și jurămintele rostite în catedrală, numise o comisie pentru a lămuri afacerea, iar la mai puțin de o săptămână după întoarcerea curții la Paris, cercetările și începuseră.

...și noi, Pierre Tesson, notar al regelui, am venit să-l ascultăm...

- Jupâne Tesson, întreabă Bouville, dumneata ești același Tesson care se afla mai înainte în slujba monseniorului Robert d'Artois?

- Același, monseniore...

- Și acum iată-te notar al regelui! Foarte bine, foarte bine, te felicit pentru asta...

Bouville își îndreptă nițel spinarea și-și încrucișă mâinile peste burta rotundă. Era îmbrăcat într-un caftan verde de catifea, prea lung și demodat, cum se purta pe vremea lui Filip cel Frumos, și pe care-l folosea în grădină.

Își răsucea degetele, de trei ori într-o parte, de trei ori în cealaltă. Ziua va fi frumoasă și caldă, dar dimineața mai păstra ceva din răcoarea nopții...

...am venit să-l ascultăm pe înaltul și puternicul senior contele Hugues de Bouville, și ascultându-l în livada palatului său aflat nu departe de locul numit Pré-aux-Clercs...

- Cât de mult s-au schimbat împrejurările de când tatăl meu a pus de s-a clădit casa asta, spuse Bouville. Pe vremea aceea, de la mănăstirea Saint-Germain-des-Prés până la Saint-André-des-Arts, nu mai erau mai mult de trei palate: cel al familiei Nesle, pe marginea râului, cel al seniorilor de Navarra, mai la fund, și cea de a doua reședință a conților d'Artois care le era și casă de țară, căci de jur împrejur nu se vedeau încă decât livezi și ogoare... Și uitați-vă acum ce de-a clădiri peste tot!... Toate neamurile proaspăt îmbogățite au vrut să se așeze prin partea asta; drumurile de pe atunci s-au făcut străzi. Odinioară, pe deasupra gardului meu nu vedeam decât pășuni, iar astăzi, cu puțină lumină ce-o au încă ochii mei, nu mai zăresc decât acoperișuri. Și ce larmă! Ce larmă se face în cartierul ăsta! Te-ai crede chiar în inima orașului. Dacă aș mai avea câțiva ani de trăit, aș vinde această casă și mi-aș ridica una în altă parte. Dar nici vorbă nu poate fi de așa ceva...

Și mâna i se înălța din nou, șovăitoare, spre mica pară verde deasupra lui. Să apuce ziua când s-o coace un fruct, iată ce mai putea să spere, atât mai putea îndrăzni să ceară vieții, și era cel mai lung proiect pe care și-l îngăduia. Începuse să-și piardă vederea de mai multe luni. Lumea, făpturile, copacii nu-i mai apăreau decât ca printr-un perete de apă. Ai fost sânguincios și important, ai luat parte la mari evenimente; și isprăvești în grădina ta, cu mintea mai greoaie și vederea încețoșată, singur și aproape uitat, afară de zilele rare când cei mai tineri sunt nevoiți să recurgă la amintirile tale...

Meșterul Pierre Tesson și cavalerul Villebresme schimbă între dâșii o privire de lehamite. Ah, nu era un martor comod bătrânul conte de Bouville a cărui vorbă se rătăcea mereu prin banalități vagi; era însă un bărbat prea nobil și prea bătrân ca să-l poți lua repede. Notarul citi mai departe:

...carele ne-a spus, cu glasul său, cele aici mai jos scrise și anume: că atunci când era șambelan al stăpânului nostru Filip cel Frumos, înainte ca el să ajungă rege, avusese cunoștință de tratatul de căsătorie încheiat între răposatul monsenior Filip d'Artois și doamna Blanche de Bretagne, și că avusese mai sus pomenitul tratat în mâinile sale, și că în acest tratat era scris lămurit că stăpânirea comitatului d'Artois va trece prin drept de moștenire la sus zisul monsenior Filip d'Artois, iar după dâșul, la urmașii de parte bărbătească născuți din acea căsătorie...

Bouville își flutură mâna în aer:

- Nu am afirmat asta. Am avut tratatul în mână, așa cum v-am spus-o și cum a arătat Robert d'Artois însuși când a venit deunăzi să mă vadă, dar într-adevăr nu-mi aduc aminte să-l fi citit.

- Și pentru ce, monseniore, ai fi ținut în mână acest tratat, dacă nu pentru a-l citi? Întrebă cavalerul de Villebresme.

- Pentru a-l duce cancelarului de pe atunci al stăpânului meu, ca să-i pună pecetea, căci tratatul a fost prevăzut, de asta mi-aduc bine aminte, cu sigiliul tuturor pairilor, printre care era și stăpânul meu Filip cel Frumos ca întâiul prinț al coroanei.

- Aceasta e bine s-o știm, Tesson, spuse Villebresme. Toți pairii și-au pus pecetea... Dar, monseniore, chiar, fără să fi citit actul, nu știai că moștenirea comitatului d'Artois era lăsată contelui Filip și urmașilor săi de parte bărbătească?

- Am auzit vorbindu-se de asta, și nu pot adevăra nimic altceva.

Tânărul Villebresme, cu felul său de a-l face să spună mai mult decât vroia, îl cam scotea din sărite. Nici nu se născuse încă flăcăul ăsta, iar tătâne-său nu gândea încă să-l zămislească pe vremea când se petrecuseră lucrurile despre care întreba! Așa sunt dregătorii ăștia mărunți ai regelui, nu-și mai încap în piele de îndată ce se văd într-o slujbă nouă. Într-o zi, se vor vedea și dâșii bătrâni și singuri, lângă spalierul grădinii lor... Da, Bouville își aducea aminte de lucrurile acestea înscrise în tratatul de

căsătorie al lui Filip d'Artois. Dar când auzise întâia oară vorbindu-se de ele? Chiar în ziua cununiei, la 1282, sau când contele Filip murise de pe urma rănilor cu care se alesese în bătălia de la Furnes? Sau poate după ce bătrânul conte Robert al II-lea fusese ucis în bătălia de la Courtray, în 1302, căci mai trăise patru ani în urma morții fiului său, de unde se iscase procesul între fiică-sa Mahaut și nepotu-său Robert al III-lea, cel de azi.

I se cere lui Bouville să-și amintească fără greș de o anumită zi pe care putea s-o caute de-a lungul unei perioade de mai bine de douăzeci de ani. Dar nu numai notarul Tesson și acest cavaler de Villebresme veniseră să-i stoarcă creierii, dar și monseniorul Robert d'Artois însuși, foarte plicticos și cu plecăciuni, ce-i drept, vorbind însă tare, umblând neastâmpărat de colo-colo și strivind florile din grădină sub cizmele lui.

- Atunci să schimbăm astfel, spuse notarul după ce îndreptase pe alocuri ceea ce scrisese mai înainte:

...și că avusese pomenitul tratat în mâinile sale, dar nu-l ținuse decât puțină vreme, și astfel își aducea aminte că fusese pecetluit cu pecetea celor doisprezece pairi; și mi-a mai spus contele de Bouville că a auzit vorbindu-se atunci că în acel tratat era scris lămurit cum că moștenirea comitatului d'Artois...

Bouville încuviință din cap. Ar fi vrut mai degrabă să se scoată acel cuvântul "atunci", "a auzit vorbindu-se atunci", pe care notarul îl strecurase în fraza lui. Dar îi era silă să se mai ciorovăiască. Și, la urma urmei, are atâta însemnătate un cuvânt?

...va trece la urmașii săi de parte bărbătească născuți din acea căsătorie; și iarăși mi-a adevărit că tratatul fusese trecut în codicele curții, și că socotea lucru adevărat precum că a fost sfeterisit mai târziu prin uneltiri viclene și din porunca doamnei Mahaut d'Artois...

- Nici acesta n-am spus-o, îi tăie vorba contele de Bouville.

- Nu ai spus-o întocmai cu acesta cuvinte, monseniore, răspunse Villebresme, dar așa se înțelege din mărturia domniei tale. Să luăm de la capăt aceea ce ai adevărit: mai întâi că tratatul de căsătorie a existat, în al

doilea rând, că domnia ta l-ai văzut, în al treilea că a fost trecut în codicele curții...

-...prevăzut cu pecetea pairilor...

Villebresme schimbă iar o privire plictisită cu notarul.

-... prevăzut cu pecetea pairilor, repetă el ca să facă plăcere martorului. Mai adeverești, monseniore, că acest tratat o dădea deoparte astfel că nu poate fi adus la procesul pornit de monseniorul Robert d'Artois împotriva mătușii sale. Cine l-o fi sfeterisit, după părerea domniei taie? Crezi că regele Filip cel Frumos e cel care a poruncit să se facă una ca asta?

Întrebarea era vicleană. Nu se spusese adeseori că Filip cel Frumos, de hatârul soacrei celor doi fii ai săi, dăduse o judecată părtinitoare în folosul ei? Nu va trece mult și vor ajunge să spună că Bouville însuși fusese însărcinat să șterpească actele!

- Nu amesteca, domnule, memoria regelui Filip cel Frumos, stăpânul meu, într-o faptă așa de mârșavă, răspunse el cu demnitate.

Pe deasupra acoperișurilor și a frunzișului, clopotele sunară la clopotnița mănăstirii Saint-Germain-des-Prés. Bouville își aminti că era ceasul când i se aducea o strachină de lapte covăsit; doftorul său îi recomandase să ia de trei ori pe zi.

- Așadar, stărui Villebresme, nu-ncape îndoială că tratatul a fost scos de acolo fără știrea regelui... Și cine putea să aibă interes ca el să fie furat, dacă nu contesa Mahaut?

Tânărul anchetator ciocăni cu vârful degetelor în banca de piatră; nu arăta să fie nemulțumit de felul cum lămurise lucrurile.

- A, nici vorbă, recunosc Bouville, Mahaut e în stare de orice.

Asupra acestui punct, convingerea lui nu era de ieri, de alaltăieri. O știa pe Mahaut vinovată de două crime, și mult mai grave decât furtul unor hrisoave. Îl omorâse, cu siguranță, pe regele Ludovic al X-lea; omorâse, sub ochii lui, Bouville, un prunc de cinci zile pe care-l credea a fi micul rege postum... și toate acestea ca să poată păstra comitatul ei Artois.

Nu, zău, era o prostie să se lase muncit de îndoieli, ca nu cumva să spună vreun neadevăr! Mahaut furase, fără dor și poate, actul de căsătorie al fratelui său, acest act a cărei existență avea neobrăzarea s-o tăgăduiască; și încă cu jurământ! Cumplită femeie... Din pricina ei, adevăratul moștenitor al regilor Franței creștea departe de țara lui, într-un târg din Italia, la un neguțător lombard care-l credea fiul său... Gata! Nu trebuia să se mai

gândească la asta. Bouville suflase odinioară această taină pe care numai el o știa, la urechea papei. Să nu se mai gândească niciodată la asta... de teamă că ispita l-ar pune să scape o vorbă. Și apoi, de-ar pleca odată anchetatorii ăștia, și cât mai repede!

- Aveți dreptate, lăsați așa cum ați scris, spuse. Unde trebuie să iscălesc.

Notarul îi întinse lui Bouville pana. Acesta abia dacă vedea marginea hârtiei. Semnătura lui ieși nițel din foaia scrisă. Îl mai auziră mormăind:

- Până la urmă Dumnezeu o va face să-și ispășească păcatele, înainte de a o da în paza diavolului.

Un pic de pulbere de uscat fu împrăștiată pe iscălitură. Notarul își vârî foile, pana și călimara în geanta lui de piele neagră; apoi cei doi anchetatori se ridicară pentru a-și lua rămas bun. Bouville îi salută cu mâna fără să se ridice. Nu făcuseră nici cinci pași și nu mai erau pentru el decât două umbre vagi pierind în dosul peretelui de apă.

Fostul șambelan scutură un clopoțel pus lângă dânsul, pentru a-și cere laptele covăsit. Tot felul de gânduri îl săcâiau. Cum de veneratul său stăpân, regele Filip cel Frumos, când și-a rostit hotărârea în procesul iscat pentru ținutul Artois, putuse să uite actul pe care-l consfințise mai înainte, cum de nu se arătase îngrijorat de dispariția acestei hârtii? Ah, chiar și cei mai buni regi nu săvârșesc numai fapte frumoase...

Bouville își mai zicea că se va duce într-o zi apropiată să-l vadă pe bancherul Tolomei, ca să afle ceva despre Guccio Baglioni... și despre copil dar fără să stăruie, ci doar aruncând o întrebare politicoasă în timpul unei discuții. Bătrânul Tolomei aproape că nu se mai dădea jos din pat. La dânsul, picioarele erau acelea care se betegiseră. Așa se duce viața: unuia i se închide urechea, altuia i se sting ochii sau îi înțepenesc mădulele. Oamenii ajunși aici își numără trecutul în ani, dar nu îndrăznesc să-și închipuie viitorul decât în luni sau săptămâni.

"Mai trăi-voi oare când fructul acesta va fi copt, și putea-voi să-l culeg?" se întreba contele de Bouville privind para ce spânzura pe spalier.

*****

Dumnealui Pierre de Machaut, senior de Montargis, era un om care nu ierta nici morților, dacă-i făcuseră vreodată un rău. Moartea vrăjmașilor săi nu ajungea ca să-i potolească ura.

Tatăl său, căpătuit cu o mare dregătorie sub domnia Regelui de Fier, se văzuse scos din slujbă de către Enguerrand de Marigny, și averea familiei

suferise greu de pe urma asta. Prăbușirea atotputernicului Enguerrand fusese pentru Pierre de Machaut o revanșă; ziua mare a vieții sale rămânea aceea în care, ca scutier al regelui Ludovic Aiuritul, îl dusesese pe monseniorul de Marigny la spânzurătoare. "Îl dusesese" era un fel de a vorbi; mai curând îl însoțise, și nu fiind în fruntea alaiului, ci de-a valma cu mulți alți dregători mai mari ca dânsul. Totuși, cu trecerea anilor, acești seniori muriseră unul după altul, ceea ce-i îngăduia domnului Pierre de Machaut, de fiecă dată când istorisea acest drum de neuitat, să se tot vâre mai înainte în ierarhia cortegiului.

La început se mulțumise să se laude că-l sfidase din ochi pe domnul Enguerrand în picioare pe căruța lui și că îi arătase numai din uitătură că oricine vatamă interesele familiei Machaut, oricât de sus ar fi, ajunge curând la mare restriște.

Mai târziu, amintirea înfrumusețând lucrurile, domnul Machaut povestea că Marigny, în acest drum al său de pe urmă, nu numai că-l recunoscuse dar îi și vorbise, zicându-i cu tristețe:

- A, dumneata ești, Machaut! Te bucuri acum; ți-am făcut rău și mă căiesc.

Astăzi după ce trecuseră paisprezece ani, se părea, dacă te luai după spusele lui, că Enguerrand de Marigny în drum spre ștreang, nu avusese cuvinte decât pentru Pierre de Machaut și, de la temniță până la Montfaucon, nu-i ascunsese nici un gând din câte îi frământau cugetul.

Mărunțel, cu sprâncenele cărunte împreunate deasupra nasului, cu piciorul înțepenit dintr-o afurisită cădere de pe cal într-un turnir, Pierre de Machaut porunca să i se ungă bine cuirasele pe care nu și le va mai pune niciodată. Era pe cât de fudul pe atât de pizmătareț, și Robert d'Artois știa bine asta când se ostenise să meargă la dânsul de două ori pentru a-i vorbi tocmai de acel vestit drum pe care îl făcuse călărind alături de căruța domnului Enguerrand.

- Ei bine, povestește-le toate acestea dregătorilor regelui care vor veni să-ți ceară mărturia în procesul meu, îi spusese Robert. Părerile unui bărbat așa de viteaz ca domnia ta vor cădea greu în cumpănă; vei lumina judecata regelui și vei dobândi mare recunoștință din partea lui și a mea. Datu-ți-s-a vreodată răsplata cuvenită pentru slujba credincioasă pe care tatăl domniei tale și domnia ta însuși le-ați făcut țării?

- Niciodată.

Ce nedreptate! În vreme ce atâția intriganți, atâția burghezi și parveniți au izbutit în timpul ultimelor domnii să se vâre pe lista donațiilor curții, cum de-a putut fi uitat un om cu merite așa de mari ca domnul de Machaut? Uitare voită, nu mai încape vorbă, și inspirată de contesa Mahaut care întotdeauna a fost în cârdășie cu Enguerrand de Marigny!

Robert d'Artois va avea el grijă să se pună capăt acestei nedreptăți.

Astfel că, atunci când cavalerul de Villebresme, mereu cu notarul Tesson alături, se înfățișă fostului scutier, acesta dovedi tot atâta râvnă în a răspunde cât și anchetatorul în a întreba.

Interogatoriul avu loc în grădina vecină, așa cum cerea rânduiala proceselor, mărturiile trebuind să fie făcute în loc deschis și sub cerul liber. Auzindu-l pe Pierre de Machaut ai fi crezut că Marigny fusese spânzurat mai ieri, alaltăieri.

- Așadar, întrebă Villebresme, domnia ta te aflai în fața căruței când domnul Enguerrand a fost dat jos din ea, lângă ștreang?

- M-am suit în căruță, răspuse Machaut, și din porunca regelui Ludovic al X-lea l-am întrebat pe osândit de care răutăți săvârșite în vremea cât cârmuise țara se recunoaște vinovat înainte de a se înfățișa lui Dumnezeu.

Adevărul este că Thomas de Marfontaine fusese cel însărcinat cu aceasta, dar Thomas de Marfontaine murise de mult...

- Și Marigny nu încetă să repete că nu era vinovat de greșelile ce i s-au pus în seamă la procesul său; recunoscă totuși... acestea sunt chiar spusele lui în care îi vezi numaidecât mișelia... "că, pentru pricini drepte săvârșise nedreptăți". L-am întrebat atunci care erau aceste nedreptăți, și el pomeni câteva dintre ele, cum ar fi bunăoară că-l scosese din slujbă pe tatăl meu, domnul de Montargis, și că șterpelise din condicile regale tratatul de căsătorie al răposatului conte d'Artois pentru a sluji interesele doamnei Mahaut și ale fiicelor sale, nurorile regelui.

- A! Care va să zică el a pus de s-au scos hârtiile acelea? izbucni Villebresme. Și-a recunoscut vina! Aceasta e de mare însemnătate. Scrie, Tesson, scrie.

Notarul nu avea nevoie să mai fie îmboldit astfel și scria de zor. Așa martor ca domnul de Machaut mai zic și eu!

- Și nu cumva știi, domnule, întrebă Tesson la rândul său, dacă domnul Enguerrand fusese plătit pentru această nelegiuire a lui?

Machaut se codi nițel și-și încruntă sprâncenele cărunte.

- Firește că a fost plătit, răspunse el. Căci l-am întrebat apoi dacă e adevărat că primise, cum se zicea, patruzeci de mii de livre de la doamna Mahaut pentru a o ajuta să câștige procesul ce se judeca în fața regelui. Iar Enguerrand, plecându-și capul în semn de mare rușine și că așa este, mi-a răspuns: "Domnule Machaut, roagă-te lui Dumnezeu pentru mine", ceea ce era într-adevăr o recunoaștere.

Și Pierre de Machaut își încrucișă brațele pe piept cu un aer de dispreț falnic.

- Acuma totul e foarte limpede, spuse Villebresme, mulțumit.

Notarul așternea pe hârtie ultimele cuvinte ale mărturiei.

- Ați ascultat mulți martori până acum? întrebă fostul scutier.

- Paisprezece, domnule, și ne mai rămân de ascultat încă de două ori pe atâția, lămuri Villebresme. Dar suntem opt anchetatori și doi notari la treaba asta.

JĂLUITORUL TRAGE ÎTELE

Camera de lucru a monseniorului d'Artois era împodobită cu patru mari fresce pioase, în care ocrul și albastrul dominau, zugrăvite cam searbăd și înfățișând patru chipuri de sfinți, "pentru a inspira încredere", cum zicea stăpânul casei. În dreapta, sfântul Gheorghe doborând balaurul; în față sfântul Mauriciu, alt patron al cavalerilor, se vedea împlătoșat și cu tunică albăstruie; pe peretele din fund, sfântul Petre scotea din mare năvoadele sale pline de pește; sfânta Magdalena, patroana femeilor care au păcătuit, îmbrăcată numai în părul ei auriu, ocupa ultimul perete. Într-acolo mai cu seamă îi plăcea monseniorului să-și îndrepte privirea.

Bârnela tavanului erau de asemenea vopsite în ocrul, galben și albastru, având din loc în loc stemele neamurilor d'Artois, de Beaumont și de Valois. Mese acoperite cu brocarte, lăzi în care zăceau arme scumpe și făcliere grele de fier aurit umpleau încăperea.

Robert se ridică din jilțul său cu speteaza înaltă și-i înapoie notarului textele mărturiilor pe care le cercetase.

- Foarte bine, foarte bune hârtii, spuse el, mai cu seamă declarația domnului de Machaut, care pare foarte sinceră, și întregește cum nu se poate mai nimerit pe aceea a contelui de Bouville. Hotărât lucru, ești om dibaci, meștere Tesson Chichiță, și nu-mi pare rău de fel că te-am ridicat acolo unde te afli. Sub mutra ta de mironosiță flămâzită de post, se ascunde mai multă șiretenie ca-n capul găunos al multor judecători de la înalta Curte. E adevărat că Dumnezeu te-a dăruit cu loc destul în care să-ți adăpostești mintea.

Notarul avu un zâmbet slugarnic și-și plecă scăfârlia peste măsură de mare, acoperită cu o tichie care amintea o uriașă varză neagră. Complimentele batjocoritoare ale monseniorului d'Artois ascundeau poate vreo făgăduială de dregătorie mai înaltă.

- Asta-i toată recolta? întrebă Robert. Mai ai și alte noutăți pentru astăzi? Cum stăm cu fostul ispravnic de la Béthune?

Procesomania este o patimă ca și jocul de noroc. Robert d'Artois nu mai trăia decât pentru procesul său, nu gândea, nu făcea nimic decât ceea ce avea vreo legătură cu judecata apropiată. În aceste două săptămâni, singura lui grijă era să-și procure mărturii. Își frământa mintea din zori și până seara, ba chiar noaptea se trezea, smuls din vis de vreo inspirație neașteptată, ca să-l sune pe valetul său Lormet care sosea cu ochii lipiți de somn și bombănind, spre a-l întreba:

- Bătrân somnoros, nu mi-ai vorbit deunăzi de un oarecare Simon Dourin sau Dourier, care a fost grămatic la bunicu-meu? Știi cumva dacă omul mai trăiește? Încearcă mâine de află.

La liturghie, pe care o asculta în fiecare zi de ochii lumii, se pomenea rugându-se lui Dumnezeu să-l ajute să câștige procesul. De la rugăciune, se întorcea în chipul cel mai firesc la uneltirile sale, și își zicea pe când se citea din Evanghelie:

"Dar acel Gilles Flamand care a fost odinioară scutier al mătușii Mahaut și pe care ea l-a izgonit din pricina unui matrapazlâc... Iată un om ce ar putea depune mărturie pentru mine. Nu trebuie să uit asta."

Nimeni până atunci nu-l văzuse încă așa de sânguitor la lucrările Consiliului; își petrecea în fiecare zi câteva ceasuri la Palat și părea să vadă temeinic de treburile regatului; dar asta era numai pentru a nu-l scăpa din mână pe cumnatu-său Filip al VI-lea, a-i arăta acestuia că nu s-ar putea lipsi de dânsul și a veghea să nu fie puși în slujbe decât oameni de ai săi. Urmărea foarte de aproape hotărârile judecătorești ca să poată scoate din ele vreun tertip ce i-ar prinde bine. De toate celelalte nici nu se sinchisea.

Că în Italia guelfii și ghibelinii nu încetau să se sfâșie între dâșii, că Azzo Visconti a pus de l-a omorât pe unchiu-său Marco și a înconjurat orașul Milano cu șanțuri de apărare împotriva oștilor împăratului Ludovic al Bavariei, în timp ce Verona, Vicențe, Padova, Trevisa se sustrăgeau de sub domnia unui papă ocrotit de Franța, toate acestea monseniorul d'Artois le știa, le auzea, dar abia dacă se gândea la ele.

Că în Anglia tabăra reginei se afla la ananghie, și că ura împotriva lui Roger Mortimer se făcea zi de zi tot mai simțită, monseniorul d'Artois ridica din umeri. În zilele acestea puțin îi păsa de Anglia, ca și de postăvarii din Flandra care, pentru a trage foloase cât mai mari din negoțul lor, înmulțeau legăturile cu companiile engleze.

Dar că dumnealui Andrieu de Florence canonicul-vistiernic de la Bourges fusese căpătuit cu încă un ghelir din veniturile bisericii, sau că domnul de Villebresme trecea într-o slujbă mai înaltă la Curtea de conturi, acestea da, aveau mare însemnătate și nu sufereau amânare! Deoarece canonicul Andrieu și cavalerul de Villebresme erau dintre cei opt anchetatori puși să cerceteze plângerea contelui d'Artois.

Pe anchetatorii aceștia, Robert îi propusese lui Filip al VI-lea și, la drept vorbind el îi alesese... "Dacă l-am lua pe Bouchart de Montmorency? Ne-a slujit totdeauna cu credință... Dacă l-am lua pe Pierre de Cugnières? E un om cu scaun la cap și toată lumea îl respectă..." Tot așa alesese și notarii, printre care acest Pierre Tesson, slujind de douăzeci de ani mai întâi la Palatul Valois, apoi la Robert d'Artois.

Niciodată Pierre Tesson nu se simțise atât de important; niciodată nu fusese tratat cu atât de familiară prietenie, dăruit cu atâtea bucăți de stofă pentru rochiile nevesti-si și săculeți cu aur pentru el însuși.

Era însă obosit, căci Robert își hărțuia slujitorii, iar vlaga acestui om îi istovea pur și simplu.

Mai întâi că Robert era aproape întotdeauna în picioare. Nu sta locului o clipă, umblând de colo colo prin odaia sa de lucru între chipurile sfinților zugrăviți. Buna-cuviință îl oprea pe meșterul Tesson să se așeze de față cu un personaj atât de mare cum era un pair al Franței. Or, notarii sunt deprinși să lucreze șezând. Meșterul Tesson se chinuia deci să-și țină în mână geanta lui de piele neagră, neîndrăznind s-o pună pe brocarte, și să scoată din ea actele unul după altul; se temea că până va isprăvi procesul acesta să nu se aleagă cu o boală de șale pe toată viața.

- L-am văzut, spuse el răspunzând la întrebarea lui Robert, pe fostul ispravnic Guillaume de la Planche, care se află închis la Châtelet. Femeia Divion se dusesse să-l vadă mai înainte; a dat o mărturie bună, așa cum ne așteptam. El roagă să nu uiți, monseniore, a vorbi domnului de Noyers pentru grațierea lui, căci i se aduc învinuiri grele și-l paște primejdia de a fi spânzurat.

- Voi avea grijă să i se dea drumul; să doarmă liniștit. Dar pe Simon Dourier l-ai ascultat?

- Nu l-am ascultat încă, monseniore, dar am vorbit cu el. E gata să declare înaintea anchetatorilor că a fost de față în ziua aceea din 1302 când contele Robert al II-lea, bunicul măriei-tale, puțin înainte de a-și da sufletul,

a dictat scrisoarea care consfințea dreptul măriei tale la moștenirea comitatului Artois.

- A, foarte bine, foarte bine.

- Și lui i-am făgăduit că-și va primi iar slujba în casa măriei tale și că va căpăta o pensie.

- Pentru ce anume a fost dat afară? întrebă Robert.

Notarul făcu din mână gestul rotund al unuia care-și vâra niște bani în buzunar.

- Fleacuri! hohoti Robert. Acum e bătrân și a avut destulă vreme să se căiască! Am să-i dau o sută de livre pe an, casă și îmbrăcăminte.

- Manessier de Lannoy va depune mărturie că scrisorile au fost arse de doamna Mahaut... Casa lui, după cum știi, urma să fie vândută pentru a-și plăti datoriile către lombarzi; e foarte recunoscător măriei tale că i-ai lăsat un adăpost.

- Sunt om bun, spuse Robert, și asta nu se știe îndeajuns. Dar nu-mi pomenești nimic de Juvigny, fostul valet al lui Enguerrand?

Notarul își lăasă nasul în jos cu un aer vinovat.

- Nu pot scoate nimic de la dânsul, răspunse; zice că nu știe, că nu-și mai aduce aminte.

- Cum! răbufni mânios Robert, m-am dus eu însumi la Luvru, unde are simbrie fără să facă mare lucru, și i-am vorbit! Și se încăpățânează să nu-și amintească? Ia vezi dacă nu poate fi pus nițel la cazne. Când o vedea cleștele înroșit la foc are să-și dezlege limba să spună adevărul.

- Monsenior, răspunse mahnit notarul, îi putem pune la caznă pe pârați, dar nu încă și pe martori.

- Spune-i atunci că, dacă nu-și aduce aminte, îi tăiem leafa. Sunt om bun, dar bunătatea mea are o margine.

Apucă un sfeșnic de bronz care cântărea pe puțin cincisprezece livre și-l aruncă, din mers, dintr-o mână într-alta.

Notarul se gândi la nedreptatea soartei care hărăzește atâta vlagă unora, ca s-o folosească la joacă, și atât de puțină bieților notari care trebuie să-și ducă geanta lor grea de piele neagră.

- Nu ți-e teamă, monsenior, că dacă-i tai leafa lui Juvigny, ar putea primi alta din mâna contesei Mahaut?

Robert se opri.

- Mahaut? izbucni el, dar ea nu mai poate face nimic; se ascunde, bâțâie de frică. Văzut-o-a cineva la curte în ultima vreme? Nu mișcă, nu mai scoate capul, știe că e pierdută.

- Dumnezeu să te audă, monseniore, Dumnezeu să te audă. Firește, vom câștiga procesul: dar asta n-o să meargă așa de ușor, vom mai avea ceva de furcă...

Tesson se codi să urmeze, nu atât fiindcă se temea de ceea ce avea de spus, cât din pricină că abia mai putea ține în mână geanta încărcată. Și mai erau cinci sau zece minute de stat în picioare.

- Am fost înștiințat, vorbi el iarăși, că în Artois anchetatorii noștri au iscoade pe urmele lor, iar martorii noștri sunt vizitați și de alții decât noi. Afară de asta, în ultima vreme, a fost o alergătură de curieri între palatul doamnei Mahaut și Dijon. Unii au văzut trecând pragul palatului ei ștafete în livreaua familiei de Bourgogne...

Era limpede că Mahaut încerca să strângă și mai mult legăturile cu ducele Eudes. Or, tabăra burgunzilor se bucura la curte de sprijinul reginei.

- Da, dar eu îl am pe rege, spuse Robert. Pacea va pierde procesul, ascultă ce-ți spun eu, Tesson.

- Va trebui totuși să înfățișăm dovezile, monseniore, căci fără dovezi... Întotdeauna la spusele unora pot fi aduse împotriva spusele altora... Cu cât vom strânge mai curând dovezile, cu atât va fi mai bine.

Avea motive personale ca să stăruie în această privință. Un notar poate ajunge sus de tot punând la cale atâtea mărturii, ba chiar storcându-le prin mituire sau amenințări, dar îl paște și pușcăria Châtelet sau chiar pieirea pe roată... Tesson nu ținea defel să ia locul fostului ispravnic de la Béthune.

- Vor veni dovezile, vor veni, fii pe pace! Îți spun eu că le vom avea! Crezi că e ușor să le capeți?... Și fiindcă veni vorba, Tesson, spuse deodată Robert arătând cu degetul geanta de piele neagră, ai trecut în mărturia contelui de Bouville că tratatul de căsătorie a fost sigilat de cei doisprezece pairi. Pentru ce ai scris asta?

- Pentru că martorul a spus-o, monseniore.

- A, da... făcu Robert îngândurat. E un lucru de mare însemnătate.

- De ce, monseniore?

- De ce? Pentru că aștept cealaltă copie a tratatului, aceea rămasă în condicile din Artois, care îmi va fi adusă... și mă ține bani grei, de altminteri... Dacă numele celor doisprezece pairi nu sunt înscrise acolo,

înseamnă că hârtia nu e bună. Cine erau pairii pe atunci? În ce-i privește pe duci și conți, e lesne de aflat; dar pairii bisericii cine erau? Vezi cum trebuie să fii cu ochii în patru la cel mai mic lucru?

Notarul îl privi pe Robert cu un amestec de neliniște și de admirație.

- Dar știi, monseniore, că dacă nu ai fi un domn așa de mare, puteai fi cel mai bun notar din câți sunt în țară? Spun asta fără gând rău, să nu-ți fie cu supărare, monseniore!

Robert sună o slugă ca să-l însoțească pe vizitator până la poarta palatului. Nici n-apucă bine notarul să treacă pragul, și Robert ieși printr-o ușă anume meșterită între șoldurile Magdalenei din perete - o joacă a tâmplarului de care făcea mare haz - și alergă la iatacul soției sale. După ce goni doamnele ei de onoare, îi spuse:

- Draga mea Jeanne, scumpa mea contesă, dă-i de veste acelei Divion să întrerupă scrierea tratatului de căsătorie; trebuiesc băgate acolo numele celor doisprezece pairi din anul 82. Îi știi? Nu? Ei bine, nici eu. Unde putem afla numele lor fără să trezim bănuieli? Ah, ce de-a vreme pierdută! Ce de-a vreme pierdută!

Contesa de Beaumont își cerceta soțul cu frumoșii ei ochi de un albastru limpede; un surâs abia mijit îi lumina chipul. Uriașul ei aflase iar vreo pricină ca să se frământa. Cu glas foarte liniștit îi spuse:

- La Saint-Denis, iubitul meu, la Saint-Denis, în condicile mănăstirii. Vom găsi în ele fără îndoială numele pairilor. Îl voi trimite acolo pe fratele Henric, duhovnicul meu, ca și cum ar avea de făcut vreo cercetare cărturărească...

O lucire de dragoste înveselită, de recunoștință voioasă, trecu peste fața lată a lui Robert.

- Știi, draga mea, spuse el plecându-se cu o grație greoaie, că dacă nu erai o atât de înaltă doamnă, ai putea fi cel mai bun notar al țării?

Își zâmbiră, și contesa de Beaumont născută Jeanne de Valois, citi în ochii lui Robert făgăduiala că deseară va veni în patul ei.

FALSIFICATORII

Când apuci pe calea minciunii, crezi întotdeauna că drumul va fi scurt și ca-n palmă; treci cu ușurință, ba chiar cu un fel de plăcere peste cele dintâi piedici; dar curând pădurea se face deasă, drumul se șterge, se împarte în poteci care se vor pierde prin mlaștini; te poticnești la fiecă pas, piciorul ți se afundă sau se împotmolește; îți ieși din sărite; te zbați zadarnic încolo și înapoi și dai din lac în puț.

La întâia vedere, nimic nu e mai simplu decât să plăsmuiești un vechi document. O piele de vițel îngălbenită la soare și frecată cu cenușă, mâna unui grămatic plătit, câteva peceti aplicate pe niște șnururi de mătase: iată o treabă pentru care s-ar părea că nu-i nevoie nici de multă vreme, nici de mare cheltuială.

Cu toate acestea, Robert trebui să renunțe, deocamdată, la reconstituirea contractului de căsătorie al tatălui său. Și asta, nu numai din pricină că trebuia să afle numele celor doisprezece pairi, dar și pentru că trebuia ca actul să fie scris în latinește și nu orice grămatic era în stare să cunoască formula folosită odinioară în tratatele căsătoriilor regale. Călugărul care ținuse slujba pomenilor pe lângă regina Clémence a Ungariei, priceput în de-alde astea, întârzia să aducă începutul și sfârșitul scrisorii; nu îndrăzneau să-i dea zor de teamă că, cerându-i să se grăbească, ar trezi bănuieli.

Mai era și problema pecetilor.

- Puneți un gravor de sigilii să le copieze după niște peceti mai vechi.

Gravorii de sigilii erau însă legați cu jurământ; cel al curții, întrebat, răspunse că nimeni nu putea să imite adevărat o pecete, că două sigilii nu erau niciodată la fel, și că ochii unor experți recunosc numaidecât o ceară pecetluită cu un sigiliu plăzduit.

Cât despre sigiliile originale, ele erau întotdeauna distruse la moartea proprietarului.

Așadar, trebuiau să facă rost de acte vechi, purtând pecetile de care aveau nevoie, să le desprindă, ceea ce nu era treabă ușoară, și să le mute apoi pe hârtia falsificată.

Robert o sfătui pe femeia Divion să-și dea toate silințele pentru a meșteri un document mai lesne de plăsmuit, dar care să aibă aceeași greutate în ochii judecătorilor.

Era vorba de scrisoarea prin care bătrânul conte Robert al II-lea își întărea hotărârea de a lăsa nepotului său moștenirea comitatului Artois, scrisoare întocmită la 28 iunie 1302, când își pusese treburile în ordine, înainte de a porni la războiul din Flandra, unde avea să piară străpuns de douăzeci de lovituri de lance.

- Și hârtia asta e adevărată, toți martorii o recunosc! îi zicea Robert soției sale. Simon Dourier își amintește până și ce vasali ai bunicului meu erau de față și ale căror isprăvnicii au fost peceteile ce s-au pus pe hârtie. Nu vom face nimic alta decât să scoatem la iveală adevărul!

Simon Dourier, fost notar al contelui Robert al II-lea, le spuse ce cuprindea diata răposatului, atât cât putea el să-și aducă aminte. Scrisul fu prefăcut de un grămatic al contesei de Beaumont, pe nume Dufour, dar textul acestuia avea prea multe ștersături, și apoi i se recunoștea scrisul.

Femeia Divion plecă în Artois să comunice cuprinsul scrisorii unui anume Robert Rossignol, care fusese grămatic al lui Thierry d'Hirson, și care o așternu din nou pe hârtie, nu cu o pană de gâscă ci cu un condei de bronz ca să-și prefacă mai bine scrisul.

Acest Rossignol, căruia i se înlesni drept răsplată o călătorie la Saint-Jacques-de-Compostelle unde se legase să meargă împlinind o făgăduială făcută lui Dumnezeu pe când zăcuse bolnav, acest Rossignol, zic, avea un ginere numit Jean Oliette care se cam pricepea să desprindă peceteile. Hotărât lucru, familia aceasta era plină de talente! Oliette o învătă pe femeia Divion meșteșugul său.

Aceasta se întoarce la Paris, se închide într-o odaie cu doamna Beaumont și o singură slujnică, Jeanette cea Pirpirie, și iată-le pe tustrele, cu ajutorul unui brici fierbinte și a unui păr din coadă de cal muiat într-o zeamă anume pregătită spre a nu se rupe, apucându-se să desprindă peceteile de ceară de pe niște acte vechi. Tăiau pecetea în două; apoi încălzeau una din jumătăți și o puneau peste cealaltă, prinzând între ele șnururile de mătase sau capătul sulului de pergament al documentului proaspăt plăsmuit. În sfârșit încălzeau nițel marginea peceteii de ceară ca să șteargă astfel orice urmă a tăieturii.

Jeanne de Beaumont, Jeanne de Divion și Jeanne cea Pirpirie își făcură astfel de treabă cu mai bine de patruzeci de peceti, nu lucrau niciodată de două ori în același loc, ascunzându-se fie într-o încăpere a palatului Artois, fie în palatul Vulturului, ba chiar și prin conace de la țară.

Robert intra uneori în odaie, ca să arunce o privire asupra operației.

- Ia te uită, cele trei Jeanne ale mele lucrează de zor! le striga el voios.

Contesa de Beaumont din căteșitrele era cea mai iscusită.

- Degete de femeie, degete de zână, zicea Robert sărutând curtenitor mâna soției sale.

Nu era totul să știi cum să desprinzi pecetile; mai trebuia să-ți faci rost de acelea care se potriveau.

Pecetea lui Filip cel Frumos putea fi găsită ușor; aflai peste tot acte regale. Robert îl convinse pe episcopul d'Evreux să-i încredințeze o scrisoare privind moșia lui de la Conches, zicând că vrea s-o cerceteze, dar n-o mai dădu îndărăt niciodată.

În Artois, femeia Divion îi puse pe prietenii săi, Rossignol și Oliette, precum și pe alte două slujnice, Maria cea Albă și Maria cea Neagră, să caute vechile sigilii ale isprăvnicilor și moșiilor de prin părțile acelea.

După puțină vreme pecetile fură adunate, afară de una, cea mai însemnată, aceea a răposatului conte Robert al II-lea. Lucrul putea să pară de necrezut, dar așa era: toate actele familiei se aflau cuprinse în condicile comitatului Artois, sub paza grămaticilor contesei Mahaut, iar Robert, copil pe vremea când murise bunicu-său, nu avea nici unul din ele. Printr-o verișoară de-a ei, Divion intră în vorbă cu un anume Ourson Chiorul, care avea o adeverință de la răposatul conte, sigilată cu "șnururi înnodate" alcătuind două mâni ce se strâng, ca într-o stemă, și pe care Ourson Chiorul părea gata s-o vândă pe trei sute de livre. Doamna Jeanne de Beaumont spusesese ce-i drept să fie cumpărată hârtia cu orice preț, însă femeia Divion nu avea atâta bănet în Artois, iar dumnealui Ourson Chiorul, bănuitor, nu vroia să dea din mână adeverința numai pe făgăduieli.

Nemaiștiind ce să facă, Divion își aduse aminte că avea un soț care trăia destul de liniștit în acareturile castelului de la Béthune. El nu-i arătase niciodată o gelozie prea aprigă, darmite astăzi după ce episcopul Thierry murise... Divion îi ceru s-o ajute. Fără îndoială, se înmulțiseră acum cei care cunoșteau taina; nu se putea însă altfel. Soțul nu vru să-i împrumute bani, dar se învoi să dea un cal bun cu care luase parte la turniruri, și Divion se

țină de capul domnului Ourson până ce acesta primi calul pentru a împlini suma cerută, și mai lăsându-i dânsa pe deasupra și niște giuvaeruri ce avea asupra ei.

Ah, ce se mai zbătea Divion! Nu-și cruța nici timpul, nici oboseala, nici alergăturile, nici călătoriile. Dar nici gura. Și apoi, era cu ochii în patru ca nu cumva să mai piardă iarăși ceva; dormea cu capul pe cheile ei.

Cu mâna chircită de teamă, tăie cu briciul pecetea răposatului conte Robert. O pecete care costa trei sute de livre! Și cum să găsești alta la fel, dacă din nenorocire s-ar rupe?

Monseniorul Robert își cam pierdea răbdarea, pentru că toți martorii fuseseră acum ascultați, iar regele îl întreba, foarte drăguț, și arătând că-i vrea binele, dacă dovezile de a căror existență jurase, vor fi înfățișate curând.

Încă două zile, încă o zi să mai aibă răbdare; monseniorul Robert va fi mulțumit.

MUSAFIRII DE LA REUILLY

În lunile de vară, și când slujba țării sau grijile procesului său îi lasă un răgaz, lui Robert d'Artois îi place să petreacă sfârșitul săptămânii la Reuilly, într-un castel care aparține soției sale, provenit din moștenirea familiei Valois.

Livezile și pădurile întrețin o răcoare plăcută în jurul acestei reședințe. Robert își păstrează aici șoimii săi de vânătoare. Curtea e numeroasă, căci mulți tineri de neam nobil, înainte de a ajunge în rândul cavalerilor, se bagă la Robert, ca scutieri, chelari sau feciori de casă. Cel care nu izbutește să intre în slujba regelui se dă peste cap să fie primit în casa contelui d'Artois, folosind recomandării din partea rudelor cu trecere, și, odată intrat acolo, caută să se ridice în ochii stăpânului prin râvna sa. A-i ține frâul calului, a-i întinde mănua de piele pe care va veni să se așeze șoimul său falnic, a-i aduce tacâmul la masă, a-i turna din ibric apă ca să-și spele mâinile zdravene, toate acestea îl ajută să se salte nițel în ierarhia Statului; a veni să-i zgâlțâie perna, dimineața, ca să-l trezească, e aproape ca și cum ar zgâlțâi perna Bunului Dumnezeu, deoarece monseniorul, oricine știe asta, taie și spânzură la curte.

În această sâmbătă de la începutul lui septembrie, Robert d'Artois a poftit la Reuilly pe câțiva seniori dintre prietenii săi, printre care domnul de Brécy, cavalerul de Hangest și arhidiaconul d'Avranches, ba chiar și bătrânul conte de Bouville, pe jumătate orb, căruia îi trimisese o litieră să-l aducă. Celor care vroiau să se scoale dis-de-dimineață, le-a oferit o scurtă vânătoare cu șoimi.

Acum, oaspeții sunt adunați în sala dreptății unde el însuși, îmbrăcat simplu, șade ca între prieteni, în jilțul său cu spetează înaltă. Contesa de Beaumont, soția sa, e de față, ca și notarul Tesson care și-a pus pe o masă călimara și penele de scris.

- Domnii mei, prieteni, începe el, am ținut să veniți aici pentru a vă cere sfatul.

Oamenii sunt întotdeauna măguliți când li se cere părerea... Tinerii scutieri de neam nobil aduc oaspeților băuturile dinainte de masă, vinurile cu scorțișoară, alunele tăvălite în sare și piper, migdalele curățate în pocale de argint aurit. Umblă cu băgare de seamă ca să nu facă nici zgomot, nici vreo greșeală în slujba lor; deschid ochii mari la tot ce văd, își pregătesc de pe acum amintiri; vor spune mai târziu: "Eram în ziua aceea la monseniorul Robert; se afla acolo contele de Bouville, care fusese șambelan al regelui Filip cel Frumos..."

Robert vorbește fără grabă, răspicat: o anume doamnă de Divion, pe care abia o cunoaște, i s-a înfățișat zicând că poate să-i dea o scrisoare ce se află în mâna ei, împreună cu altele, căpătate de la episcopul Thierry d'Hirson... a cărui iubită fusese, adăugă el, coborându-și nițel glasul. Pomenita Divion cere bani, firește; femeile astea sunt toate de aceeași teapă! Dar documentul pare să fie de oarecare însemnătate. Totuși, înainte de a-l cumpăra, Robert vrea să se încredințeze că nu e tras pe sfoară, că scrisoarea e adevărată, că poate fi adusă ca dovadă în procesul său și că nu e lucrătura vreunui plăsmuitor făcută înadins pentru a-l stoarce de bani. Iată pentru ce și-a poftit prietenii, care sunt oameni cu judecată și mai pricepuți ca dânsul în ale scrisului, spre a cerceta hârtia.

Din când în când Robert aruncă o privire spre nevastă-sa, pentru a se încredința că vorbise cum trebuie. Jeanne își înclină foarte ușor capul; admiră marea șiretenie a soțului ei și se minunează cum uriașul ăsta frecat cu toate alifiile știe să facă pe prostul, când vrea să înșele. Își ia o mutră de om neliniștit, bănuitor... Ceilalți nu vor întârzia să găsească bună scrisoarea aceasta; după ce o vor aproba, n-au să-și mai schimbe părerea, și printre cei de la palatul regal și de la înalta curte de judecată se va răspândi știrea că Robert are în mână dovada dreptului său.

- Chemați-o aici pe această doamnă Divion, spune Robert încruntându-se.

Jeanne de Divion se ivește, cu un aer foarte provincial, foarte modest; de sub broboada de in i se vede fața triumphiulară, cu ochii încercănați. Nu are nevoie să facă pe speriată, căci este. Scoate dintr-o pungă mare de postav un sul de pergament din care atârnă mai multe peceti, și i-l întinde lui Robert; acesta îl desface și după ce-l privește o clipă, îl trece notarului.

- Uită-te bine la peceti, meștere Tesson.

Notarul cercetează nodul șnururilor de mătase, își apleacă peste pergament uriașa sa tichie neagră și profilul în chip de pătrar de lună.

- E într-adevăr pecetea răposatului conte, bunicul măriei tale, se rostește el pe un ton convins.

- Vedeți și dumneavoastră, domnilor, spune Robert.

Documentul trece din mână în mână. Domnul de Brécý adeverește că peceteile isprăvniciilor din Béthune și Arras sunt foarte bune. Contele de Bouville apropie hârtia de ochii săi obosiți, nu zărește decât pata verde din partea de jos a documentului; pipăie ceara catifelată sub deget, și lacrimile îi podidesc pleoapele.

- Ah, oftează el, e pecetea de ceară verde a bunului meu stăpân Filip cel Frumos!

Și se lasă o clipă de mare duiosie, o clipă de tăcere în care adunarea respectă amintirile de demult ale acestui bătrân slujitor al coroanei.

Femeia Divion care stă ceva mai deoparte, lângă un perete, schimbă o privire discretă cu contesa de Beaumont.

- Acum, citește-ne asta, meștere Tesson, poruncește Robert.

Și notarul, după ce apucă iar pergamentul, începe:

Noi, Robert al Franței, pair și conte d'Artois...

Formulele de introducere au întorsătura obișnuită; oaspeții ascultă liniștiți.

...și o spunem aici de față cu seniorii de Saint-Venant, de Saint-Paul, de Waillepaille, cavaleri care își vor pune pecetea lor, și cu meșterul Thierry d'Hirson, grămaticul nostru...

Câteva priviri se îndreaptă spre Divion care-și lasă nasul în jos.

"Dibaci, foarte dibaci am adus-o din condei, pomenindu-l pe episcopul Thierry, își zice Robert; asta adeverește mărturiile în privința lui; toate se leagă bine între ele".

... că atunci când s-a făcut cununia fiului nostru Filip, l-am investit cu stăpânirea comitatului nostru, păstrând pentru noi veniturile câte zile vom

mai avea, iar fiica noastră Mahaut s-a învoit la aceasta și a renunțat la mai sus pomenitul comitat...

- A, dar asta e de cea mai mare însemnătate! izbucnește Robert. E mai mult decât mă așteptam! Nimeni nu mi-a spus vreodată că Mahaut s-ar fi învoit la aceasta! Vedeți acum, prieteni, cât de ticăloasă este!... Urmează, meștere Tesson.

Oaspeții sunt foarte impresionați. Clatină din cap, se privesc unul pe altul... Da, documentul e de mare însemnătate.

... iar acum când Dumnezeu l-a chemat la dânsul pe mult iubitul nostru fiu contele Filip, îl rugăm pe stăpânul nostru regele, dacă ni s-o întâmpla la război ca Dumnezeu să-și împlinească vrerea curmându-ne zilele, ca stăpânul nostru regele să vegheze asupra urmașilor fiului nostru pentru ca de nimenea să nu fie dezmoștenit.

Toți continuă să încuviințeze dând din cap cu demnitate; cavalerul de Hangest, care-și are scaunul la înalta curte de judecată, își desface mâinile înspre Robert, într-un gest grăitor, vrând să zică: "Ai câștigat procesul. monseniore".

Notarul își încheie citirea:

... și am sigilat aceasta cu sigiliul nostru, în palatul nostru de la Arras astăzi în a douăzeci și opta zi din luna iunie a anului de la Cristos o mie trei sute douăzeci și doi.

Robert nu-și poate stăpâni o tresărire. Contesa de Beaumont pălește la față. Femeia Divion, lipită de perete, simte că moare.

Nu-s numai dâșii care au auzit *trei sute douăzeci și doi*. Capetele ascultătorilor s-au întors cu mirare spre notarul care dă și el semn de spaimă.

- Ai citit trei sute douăzeci și doi? întreabă cavalerul de Hangest. Vrei să zici trei sute *și doi*, anul morții contelui Robert?

Meșterul Tesson ar vrea mult să poată cere iertare învinuindu-se că-l luase gura pe dinainte; dar textul e acolo, sub ochii lui, arătând negru pe alb *trei sute douăzeci și doi*. Și nobilii domni vor cere să vadă iar hârtia. Cum

de s-a putut una ca asta? Aoleu, ce supărat va fi monseniorul Robert! Și el însuși, Tesson, în ce boroboacă se băgase? La Châtelet... la temnița Châtelet au să-l ducă toate acestea!

Face și el ce poate ca să dreagă nenorocirea; bolborosește:

- E aici o greșeală de scris... Dar firește, bineînțeles, trebuie citit o mie trei sute *și doi*...

Și la iuțeală își înmoaie pana în cerneală, șterge, face câteva litere, scrie data corectă.

- E oare dreptul dumitale de a face asemenea îndreptări? îl întreabă cavalerul de Hangest pe un ton oarecum supărat.

- Dar firește, domnule, spune notarul; sunt aici două puncte puse sub cuvântul scris greșit și e obiceiul notarilor de a îndrepta cuvintele scrise greșit sub care s-au pus niște puncte...

- Aceasta așa este, întărește arhidiaconul d'Avranches.

Dar întâmplarea asta neprevăzută a distrus frumoasa impresie pe care o făcuse citirea.

Robert cheamă un scutier, îi poruncește la ureche să dea fuga la bucătărie pentru a zori prânzul, apoi încearcă să învioreze conversația:

- Pe scurt, meștere Tesson, pentru dumneata scrisoarea e bună?

- Desigur, monseniore, desigur, se grăbește să răspundă Tesson.

- Și domnia ta, ce zici, domnule arhidiacon?

- O socot bună.

- Poate că, spune domnul de Brécy cu glas prietenos ar trebui să pui scrisoarea asta alături de altele ale răposatului conte d'Artois, din același an, ca să-ți dai seama dacă se aseamănă...

- Și cum să fac, dragul meu, răspunde Robert, cum să fac aceasta, când mătușă-mea Mahaut ține toate hârtiile în condicile ei! Eu cred că actul e adevărat. Nimeni nu născocesc asemenea lucruri! Eu însumi nu știam atâtea câte sunt scrise acolo, și mai cu seamă că Mahaut renunțase la drepturile ei.

În clipa aceea niște chemări din corn răsună în curte. Robert bate din palme:

- Sună că s-a pregătit apa. Domnilor, să mergem să ne spălăm pe mâini, și haidem la masă!

Spumega de furie, măsurând în lung și-n lat odaia contesei, nevastă-sa, iar pardoseala tremura sub pașii lui.

- Și tu ai citit-o! Și Tesson a citit-o! Și Divion a citit-o! Și nimeni, nimeni din voi n-a fost în stare să vadă acest nenorocit *douăzeci și doi*, din pricina căruia se poate năruia tot ce-am clădit!

- Dar tu însuși, dragul meu, răspunde liniștit Jeanne de Beaumont, ai citit și răscitit această scrisoare, și pare-mi-se că erai foarte mulțumit de ea!

- Ei, da! Am citit-o și eu însumi nu am văzut această greșeală! A citi cu ochii și a citi cu glas nu e tot una. Și cum era să-mi treacă prin cap că vor face o asemenea prostie! Trebuia ca dobitocul ăsta de notar să-și dea seama... Și dobitocul celălalt care a scris actul... cum îi zice ăluia? Rossignol?... Unul ca ăsta pretinde că poate întocmi o scrisoare și te stoarce de mai mulți bani decât ar fi nevoie pentru a clădi o casă, și nu-i în stare nici să pună data convenită! Am să poruncesc să mi-l aducă pe acest Rossignol și să-l biciuiască până la sânge!

- Ar trebui, iubitele, să trimiți după dânsul la Saint-Jacques, unde se află în pelerinaj cu gologanii tăi.

- Bine, atunci când s-o întoarce!

- Nu ți-e teamă că va vorbi ceva cam prea tare în timp ce-l vor biciui?

Robert înalță din umeri.

- Avem încă mare noroc că asta s-a întâmplat aici, iar nu pe când scrisoarea ar fi fost citită în fața înaltei curți de judecată! Va trebui, draga mea, să fii cu mai mare băgare de seamă la celelalte scrisori, pentru ca asemenea greșeli să nu se mai facă.

Doamna de Beaumont găsea că nu e drept ca mânia soțului său să se reverse asupra ei. Îi părea tot așa de rău ca și lui de greșeala asta, era și dânsa mahnită, dar după toată osteneala ce-și dăduse, după ce-și jupuisese mâinile tăind ceara atâtor pecetei, socotea că Robert ar fi putut să se stăpânească și să n-o judece ca pe o vinovată.

- La urma urmei, Robert, de ce te ții cu atâta înverșunare de procesul ăsta? De ce te vâri tu, târându-mă și pe mine ca și pe atâția alții din jurul tău în primejdia de a fi într-o zi dovediți că am umblat cu minciună și cu falsuri?

- Nu sunt minciuni și nu sunt falsuri! urlă Robert. Adevărul, iată ce vreau să scot la iveală în ochii tuturor, după ce unii s-au încăpățânat să-l ascundă!

- Fie cum zici, e adevărul, vorbi dânsa; dar mărturisește că e un adevăr cu înfățișare urâtă. Teme-te că sub asemenea haine n-ar putea să-l recunoască cineva! Ai de toate, dragul meu, ești pair al regatului, fratele

regelui prin mine care-i sunt soră, și atotputernic în Consiliul din fruntea țării; veniturile ți-s mari, iar ceea ce ți-am adus ca zestre și moștenire face din tine stăpânul unei averi pizmuite de toți. De ce nu renunți la Artois! Nu te gândești că am jucat îndeajuns un joc primejdios care poate să ne coste grozav de scump?

- Draga mea, judeci foarte rău și mă mir auzind că tu, așa de înțeleaptă de obicei, vorbești astfel. Sunt întâiul baron al Franței, dar un baron fără țară. Micul meu comitat de Beaumont, care nu mi-a fost dat decât ca o despăgubire e domeniu al coroanei; nu eu strâng acolo recoltele și birurile, ci mi se varsă doar veniturile. Am fost făcut pair, ai spus-o chiar tu, pentru că regele e fratele tău; dar, Dumnezeu să ni-l ție multă vreme, un rege nu e veșnic. Am văzut destui murind! Dacă se întâmplă ca Filip să moară, sunt eu oare cel care va avea regența? Dacă afurisita de șchioapă, nevastă-sa, care mă urăște și te urăște, se sprijină pe Burgundia ca să fie regentă, fi-voi oare tot atât de puternic, iar vistieria are să-mi plătească mereu veniturile de până acum? Nu am o cârmuire a mea, nu împart eu dreptatea, nu am ceea ce se cheamă cu adevărat mari vasali, nu pot scoate din comitatul meu oameni care să fie ai mei, să-mi datoreze toată supunerea și pe care să-i pot căpătui eu. Cui se dau astăzi slujbele? Unora veniți din Valois, din Anjou, din Maine de pe moșiile și acareturile bunului Charles, tatăl tău. De unde îmi iau chiar eu slujitorii? Dintre dâșii. Îți mai spun o dată, nu am nimic. Nu pot strânge steaguri de oaste destul de mari ca să tremure cineva în fața mea. Puterea adevărată nu se socotește decât după numărul moșiilor de seniori pe care le ai sub porunca ta și de unde poți scoate oșteni. Averea mea nu se reazemă decât pe mine, pe brațele mele, pe locul ce-l am în Consiliul regelui. Trecerea mea nu se întemeiază decât pe bunăvoința Curții, și bunăvoința asta ține numai cât vrea Dumnezeu. Avem fiii noștri; ei bine, gândește-te la dâșii, draga mea, și cum nu e prea sigur că mi-ar fi moștenit creierul, aș vrea să le las coroana comitatului Artois... care e partea lor de dreaptă moștenire!

Nu vorbise niciodată atâta despre gândurile ascunse ce-l frământau, și contesa de Beaumont, uitând de supărarea ei de adineauri, își vedea soțul înfățișându-se într-o lumină neașteptată, nu numai ca o nămilă vicleană ale cărui uneltiri o amuzau, nu numai sub chipul zurbagiului în stare de toate blestemățiile, al curvarului care se ține după toate femeile, fie nobile, burgheze sau slujnice, dar ca un mare senior pătruns de îndatoririle rangului

său. Și Charles de Valois odinioară, când alerga după un regat sau o coroană împărătească și căuta pentru fetele lui soți de neam regesc, își explica faptele zicând că e muncit de griji asemănătoare.

Tocmai atunci un scutier bătu în ușă: doamna de Divion cerea să-i vorbească de îndată contelui.

- Asta ce mai vrea de la mine? Nu se teme că am s-o strivesc? Spune-i să intre.

Divion se ivi în prag, cu ochii rătăciți, aducând o veste foarte rea. Cele două prăpădite de slujnice ale ei din Artois, Maria cea Albă și Maria cea Neagră, care ajutaseră la cumpărarea mai multor peceti de pe scrisoarea plăsmuită, se găseau în temniță, înhățate de armășeii contesei Mahaut.

MAHAUT ȘI BÉATRICE

- Să vă ia dracul pe toți și să vă pună măruntaiele la uscat, slugi ticăloase ce sunteți! țipa contesa Mahaut. Cum? Poruncesc să fie prinse aceste două femei de la care se putea afla totul, și nici nu le-ați apucat bine că le și dați drumul?

În castelul ei de la Conflans pe Sena, lângă Vincennes, contesa Mahaut tocmai aflase că cele două slujnice ale femeii Divion, arestate din porunca ei de către ispravnicul din Arras, fuseseră puse în libertate. Clocotea de mânie și "slugile ticăloase" pe care le blestema erau deocamdată înfățișate acolo numai de Béatrice d'Hirson, domnișoara ei de onoare, pe capul căreia își vărsa năduful. Ispravnicul din Arras era un unchi al Béatricei, un frate mai mic al răposatului episcop Thierry.

- Amărătele acestea, doamnă... n-au fost scoase din temniță decât cu o poruncă a regelui, adusă de doi armășei, răspunse liniștit Béatrice.

- Ei, asta-i acum! Că-i pasă regelui de două slujnice care țin un birt într-o mahala din Arras! Li s-a dat drumul din porunca lui Robert al meu care a alergat la rege ca să obțină eliberarea lor. Luatu-s-a măcar numele armășeilor? Încredințatu-s-a cineva că erau cu-adevărat dregători ai regelui?

- Îi cheamă Maciot l'Allemand și Jean Le Servoisier, doamnă... răspunse Béatrice cu același glas potolit și tăragănat.

- Doi armășei ai lui Robert! Îl știu pe acest Maciot l'Allemand; e dintre aceia pe care afurisitul de nepotu-meu îi folosește la toate răutățile lui. Și mai întâi, cum de a aflat Robert că slujnicele acelei Divion au fost închise? întrebă Mahaut, aruncând domnișoarei sale de onoare o uitătură plină de bănuială.

- Monseniorul Robert și-a păstrat multe legături în Artois... știi bine asta, doamnă.

- Doresc, spuse Mahaut, să nu fi găsit și printre cei care sunt în preajma mea... Dar tot trădare este când mă slujește rău cineva, și simt că sunt trădată din toate părțile... Ah, de la moartea lui Thierry s-ar zice că nu vă

mai pasă de mine. Niște nerecunoscători, asta sunteți toți! V-am ghiftuit cu daruri, iar de cincisprezece ani mă port cu tine de parcă ai fi fata mea...

Béatrice d'Hirson își lăsă în jos genele negre și privi cu gândul dus lespezile pardoselii. Obrazul ei chihlimbăriu, neted, cu buzele răsfrânte, nu lăsa să i se vadă vreun sentiment, nici umilință, nici revoltă, ci doar o oarecare prefăcătorie în genele plecate, nemaipomenit de lungi, sub care se ascundea privirea.

-...Unchiu-tău Denis, din care am făcut vistiernicul meu ca să-i fac plăcere lui Thierry, îmi toacă averea și mă pradă! Unde-i socoteala cireșelor din livada mea pe care le-a vândut vara asta în piață la Paris? Va veni o zi când voi cere să i se cerceteze catastifele! Aveți de toate, moșii, case, castele cumpărate cu ce-ați strâns de la mine! Unchiu-tău Pierre, un zezec pe care l-am pus ispravnic gândind că dacă-i așa de prost are să-mi fie barem credincios, uite că nu e în stare nici măcar să țină închise ușile temnițelor mele! Iese de acolo care cum vrea, ca dintr-un han sau de la bordel!

- Dar cum putea unchiu-meu să se împotrivească, doamnă... când i s-a arătat sigiliul regelui?

- Și în cele patru zile pe care le-au petrecut în închisoare, ce au spus slujnicele astea de curvă păcătoasă? Făcutu-le-a cineva să vorbească? Unchiu-tău pusu-le-a la cazne ca să-și dezlege limba?

- Dar, doamnă, răspunse Béatrice tot cu glasul acela tărăgănat, nu putea s-o facă fără porunca unui judecător. Vezi ce a pățit ispravnicul măriei tale de la Béthune...

Cu un gest al uriașei sale mâini plină de pete, Mahaut mătură acest argument.

- Nu, nu mă mai slujești din inimă, se plânse ea, sau mai bine spus, întotdeauna m-ai slujit rău!

Mahaut îmbătrânea. Anii lăsaseră urme pe trupul mătăhălos; fire aspre de păr alb îi năpădeau obrajii care se împurpurau la cea mai mărunță nemulțumire; valul de sânge i se vedea atunci ca o pestelcuță roșie sub gât. Anul trecut bolise de-a binelea de mai multe ori. În toate privințele vremea aceea îi adusesese numai nenorociri.

De când cu jurământul ei mincinos de la Amiens și cu alcătuirea comisiei de anchetă, firea i se acrise până a ajunge de nesuferit. Afară de asta, mintea îi cam slăbea; amesteca toate lucrurile alandala. Grindina îi prăpădise trandafirii pe care-i sădea cu miile în grădinile ei, sau vreo

stricăciune se întâmplase la mașinile hidraulice care alimentau cascadele artificiale de la castelul din Hesdin?.. Mânia ei se abătea, ca o vijelie, pe capul grădinarilor, al inginerilor, al scutierilor și al Béatricei.

- Și zugrăvelile acestea, nici zece ani nu-s de când s-au făcut! strigă ea arătând frescele galeriei de la Conflans... Patruzeci și opt de livre pariziene am plătit iconarului pe care unchiu-tău l-a chemat de la Bruxelles, și el mi-a garantat că va folosi vopselele cele mai fine! N-au trecut nici zece ani și vezi în ce hal au ajuns! Argintul de pe chivere s-a și spălăcit iar partea de jos a zugrăvelii e toată scorojită. Te întreb, e treabă cinstită asta?

Béatrice murea de urât. Slujitorimea contesei Mahaut era numeroasă, dar alcătuită numai din oameni mai vârstnici. Mahaut se ținea acum cam departe de Curtea Franței unde Robert tăia și spânzura. Acolo, la Paris, la Saint-Germain, în jurul regelui găsit, erau necontenite întreceri cu lancea, turniruri și serbări ba pentru ziua de naștere a reginei, ba pentru plecarea regelui Boemiei sau chiar fără nici un prilej, doar pentru ca lumea să petreacă. Mahaut nu se ducea defel, sau făcea scurte apariții când demnitatea ei de pair al regatului o silea la aceasta. Nu mai era tânără ca să danseze carola și nici nu avea chef să se uite cum alții petrec, mai cu seamă la o curte care se purta așa de rău cu dânsa. Nu-i mai făcea plăcere nici să se așeze pentru o vreme la Paris, în palatul ei de pe strada Mauconseil; trăia retrasă între zidurile înalte ale castelului de la Conflans sau la Hesdin pe care pusese să-l refacă după ce Robert îl pustiise în 1316.

Tiranică de când nu mai avea amant - ultimul fusese episcopul Thierry d'Hirson care se împărțea între ea și Divion, de unde ura contesei Mahaut împotriva femeii acesteia - și trăind cu groaza ca nu cumva să i se facă rău noaptea, o silea pe Béatrice să doarmă într-un ungher al iatacului ei unde stăruiau tot felul de mirosuri îngrămădite de bătrânețe, de spițerie și de mâncare. Căci Mahaut înfuleca tot așa de zdravăn, la orice oră o apuca foamea ei năprasnică; draperiile și covoarele miroseau a ostropel de iepure, a friptură de mistreț sau tocană cu usturoi. I se apleca adeseori și era nevoită să cheme vraci, doftori, spițeri și bărbieri; după hălcile de pastramă înghițea doftorii cu lingura și zeamă de ierburi de leac. Ah, unde erau frumoasele vremi când Béatrice o ajuta pe Mahaut să otrăvească regii!

Chiar și Béatrice începea să simtă povara anilor. Tinerețea ei era pe sfârșite. Treizeci și trei de ani e vârsta când toate femeile, chiar și cele mai stricate, măsoară amândouă povârnișurile vieții lor, gândindu-se cu

nostalgie la anotimpurile ce s-au dus, și cu neliniște la cele care vor veni. Béatrice era tot frumoasă și asta o citea în ochii bărbaților, oglinzile ei preferate. Dar știa de asemeni că nu mai avea fața aceea de poamă aurită care-i fusese farmecul la douăzeci de ani; ochii foarte negri și care aproape că nu lăsau loc albului dintre gene, erau mai puțin strălucitori când se trezea din somn; șoldurile i se îngroșaseră nițel. Sosise acum vremea când zilele nu mai trebuiau irosite de pomană.

Dar cum, cu această Mahaut care o silea să doarmă în odaia ei, cum să scape pentru a întâlni un amant întâmplător sau pentru a se duce, la miezul nopții, în vreo casă tainică, spre a lua parte la o liturghie zadarnică și a găsi, în marafeturile vrăjitoarești, gustul plăcerii?

- La ce visezi? îi strigă deodată Mahaut.

- Nu visam, doamnă, răspunse ea lăsându-și iar asupra contesei privirea limpede; mă gândesc doar că ai putea să ai o fată mai bună ca mine pentru a te sluji... Gândesc să mă mărit.

Era o răutate dibaci ticluită al cărei efect se văzu numaidecât.

- Frumos are să-ți mai stea măritată! Ah, mare noroc pe capul celui care te va lua de soție și va umbla să-ți caute fecioria în patul tuturor scutierilor mei, înainte de a porni să-și dobândească tot acolo și coarnele!

- La vârsta mea, doamnă, și cum m-ai ținut aici nemăritată ca să te slujesc... fecioria e mai curând năpastă decât virtute. În orice caz, e lucru mai puțin important decât casele și moșiile pe care le voi aduce unui soț.

- Dacă le vei păstra, fetițo! Dacă le vei păstra! Căci le-ai strâns toate pe spinarea mea!

Béatrice zâmbi, și privirea neagră i se posomorî din nou.

- Vai, doamnă, rosti ea cu o nespusă blândețe, doar n-ai să iei îndărăt darurile făcute cui te-a slujit în lucruri așa de tainice... și pe care le-am săvârșit împreună?

Mahaut o privi cu ură.

Béatrice știa să-i amintească de leșurile regale care dormeau între ele, de bomboanele otrăvite ale Aiuritului, de otrava strecurată pe buzele micului Jean I... și mai știa cum se va sfârși scena asta, printr-o năvală de sânge în obrajii contesei, prin pestelcuța roșie ce se va ivi la gâtul ei bovin.

- N-ai să te măriți! Na, uite ce rău îmi faci înfruntându-mă astfel! Acum poți fi mulțumită, spuse Mahaut lăsându-se într-un jilț. Mi se urcă tot sângele la cap și-mi țiue urechile; va trebui iar să mi se lase sânge.

- Nu cumva, doamnă, pentru că mănânci prea mult trebuie să ți se scoată atâta sânge?

- Voi mânca ce-mi place, urlă Mahaut, și când îmi place! Nu am nevoie de o proastă ca tine pentru a hotărî ce-mi priește și ce nu. Du-te de-mi caută niște brânză englezească! Și vin! Dar nu zăbovi prea mult!

Nu se mai găsea brânză englezească în cămară; ultima bucată sosită din Anglia se isprăvise.

- Cine a mâncat-o? Mă fură toți! Să mi se aducă atunci o plăcintă cu coaja rumenită!

"Ei, da! Țsta ți-e leacul, îndoapă-te și crapă!" își zicea Béatrice punând tava pe masă.

Mahaut apucă o felie groasă și mușcă din ea. Dar trosnitura, pe care o auzi răsunându-i în cap, nu era numai a coajei de plăcintă; își rupsese un dinte, încă unul.

Ochii ei verzi și înroșiți de sânge se căscară nițel. Rămase câteva clipe nemișcată, cu felia de plăcintă într-o mână și un pahar de vin în cealaltă, cu gura deschisă în care se vedea un dinte din față rupt deasupra rădăcinii, căzut de-a latul, lângă buză. Puse jos paharul și desprinse cu ușurință partea ruptă a dintelui. Măsura cu vârful limbii locul gol sub gingie și pipăia suprafața zgrunțuroasă, dureroasă, a rădăcinii. În același timp cercetă din ochi, între degetele ei noduroase, fărâma de fildeș gălbejit, neagră la marginea, unde se rupsese, această părticică din ea însăși care o părăsea.

Mahaut își înalță privirea pentru că Béatrice, în fața ei, era gata să pufnească de râs. Cu brațele încrucișate pe pântec și umerii zgâlțâiți de râs, domnișoara de onoare nu-și mai putea stăpâni hohotul. Înainte însă de a avea vreme să se tragă îndărăt, Mahaut se și năpustise la ea arzându-i două palme zdrene. Râsul Béatricei se opri brusc; în dosul genelor lungi, ochii negri scânteiară cu o lucire răutăcioasă, apoi se stinseră numaidecât.

În seara aceea, când Béatrice o ajută pe Mahaut să se dezbrace, părea că pacea se restabilise între ele.

Contesa, absorbită iar de gândurile care o frământau, îi explica Béatricei:

- Înțelegi tu de ce țineam atât de mult ca femeile alea două să fie silite să vorbească? Sunt sigură că acea Divion îl ajută pe Robert să fabrice hârtii false, și aș vrea să fie prinsă asupra faptului.

Își sugea, fără voie, colțul de măsea pe care bărbierul i-l pilise.

De când primise cele două palme, Béatrice cocea un plan.

- Aș putea, doamnă, să-ți dau un sfat? Vrei să-l auzi?

- Dar, bineînțeles, fetiço, vorbește, spune ce ai de spus. Sunt eu cam repezită și iute de mână, dar am încredere în tine, știi bine asta.

- Ei bine, doamnă, află că tot răul se trage de la moștenirea unchiului meu Thierry... și de acolo că n-ai vrut să plătești ce-i lăsase el acelei Divion. O muiere netrebnică, firește, și care nu merita atâta! Dar ți-ai făcut în ea o dușmancă, una care aflase niscaiva taine din gura unchiului meu... și care e pe cale să le vândă monseniorului Robert. Am avut încă mare noroc că am putut goli la timp lada de fier din castelul Hirson..., în care unchiu-meu ținea unele din hârtiile domniei tale! Vezi bine ce-ar fi putut să facă cu ele ticăloasa aceea... Ceva bani și un petec de pământ să-i fi dat... și-i închideai cloanța.

- Ei, da! făcu Mahaut, poate că am greșit. Recunoști însă că-i prea de tot ca dezmațata asta care se ducea să se încălzească în așternutul unui episcop să fie trecută în diata sa, ca și cum i-ar fi fost soață cu cununie... Ei, da, poate că am greșit...

Béatrice o ajuta pe Mahaut să-și scoată cămașa de zi. Namila de femeie își ridica brațele uriașe, lăsând să i se vadă la subsuori un smoc de peri albi; grăsimea îi făcea o cocoasă pe grumaz, ca pe spinarea boilor; țâța era grea, fleșcăită, monstruoasă.

"E bătrână, gândea Béatrice, are să moară... dar când? Până în ultima ei zi voi îmbrăca și dezbrăca acest trup hâd și-mi voi pierde nopțile lângă el... Iar când are să moară, ce se va alege de mine? Monseniorul Robert va câștiga fără îndoială procesul său, cu sprijinul regelui... Casa Mahaut se va risipi..."

După ce îi petrecu stăpânei cămașa de noapte, Béatrice își urmă vorba începută:

- Dacă ai trimite să i se spună acestei Divion că-i plătești darurile testamentare pe care le cere... și chiar ceva pe deasupra, ai aduce-o fără îndoială în tabăra domniei tale; iar dacă l-a slujit pe nepotul domniei tale la rele, ai putea să afli care anume... și să tragi foloase din asta.

- Poate că e cuminte ceea ce spuseși, răspunse Mahaut. Face să cheltui o mie de livre pentru comitatul meu, chiar dacă plătesc o păcătoasă. Dar cum să dau de târfa asta? Locuiește în palatul lui Robert care trebuie s-o supravegheze foarte de aproape... ba chiar s-o și mângâie nițel când îi vine

la îndemână, căci nu prea are scârbă de asemenea putori. N-ar trebui ca întâlnirea să trezească bănuieli.

- Sunt gata, doamnă, să merg și să-i vorbesc. Fiind nepoata lui Thierry, s-ar putea ca el să-mi fi încredințat vreo dorință pentru dânsa...

Mahaut privi cu luare-aminte fața liniștită, aproape surâzătoare, a domnișoarei sale de companie.

- Te bagi într-o mare primejdie, vorbi ea. Dacă află cumva Robert...

- Știu, doamnă... cunosc primejdia, dar pe mine nu mă sperie asta, spuse Béatrice trăgând pătura brodată peste contesa care se culcase.

- Ei, văd că ești o fată bună, spuse Mahaut. Falca nu te ustură prea tare?

- Ba da, doamnă, mă ustură... dacă vrei să știi...

BÉATRICE ȘI ROBERT

Lormet o întâmpinase la porțița din dos a palatului, aceea prin care intrau furnizorii, ca și cum vizitatoarea ar fi fost vreo teleleică sau vreo brodeză venită să aducă o comandă. De altminteri, îmbrăcată într-o pelerină de postav cenușiu a cărei glugă îi acoperea părul, Béatrice d'Hirson nu se deosebea cu nimic de o negustoreasă oarecare.

Recunoscuse numaidecât pe bătrânul servitor al monseniorului d'Artois, dar nu se arătase mirată, cum nu dădu vreun semn de mirare când trecu prin cele două curți, prin clădirile slugărimii, și se văzu condusă spre odăile stăpânului.

Lormet pășea înainte, răsuflând cam zgomotos, și se întorcea din când în când ca să arunce peste umăr o privire bănuitoare asupra acestei fete prea frumoase, cu mersul lunecos și legănat, și care nu părea nicidecum intimidată.

"Ce caută aici slugile contesei Mahaut? bombănea în sinea lui Lormet. Ce fel de mâncare pe gustul ei vine să gătească târfa asta în bucătăria noastră? Ah! Monseniorul Robert nu face bine lăsând-o să-i treacă pragul! Doamna Mahaut știe să-și facă treburile; nu i-o trimite pe cea mai urâtă dintre femeile ei!"

Un coridor boltit, o draperie, o ușă scundă care se deschise pe niște țâțâni bine unse, și Béatrice văzu, când ridică ochii la cei trei pereți, pe sfântul Gheorghe izbind cu lancea, pe sfântul Mauriciu sprijinit în paloșul său și pe sfântul Petre trăgându-și din apă năvoadele cu pește.

Monseniorul Robert stătea în picioare la mijlocul odăii, cu picioarele răscrăcate, cu brațele încrucișate pe piept și bărbia lăsată pe guler.

Béatrice își plecă genele ei lungi și se simți străbătută de un dulce fior de teamă și de plăcere deopotrivă.

- Cred că nu te așteptai să mă vezi, spuse Robert d'Artois.

- O, ba da, monseniore... răspunse Béatrice cu glasul ei tărăgănat; chiar pe domnia ta speram să te întâlnesc.

Făcuse tot ce era nevoie pentru asta și ascunzându-se așa de puțin, își trimisese emisarii o săptămână întreagă pe lângă Divion, încât tot palatul trebuie să fi aflat.

Răspunsul îl cam descumpăni pe Robert.

- Atunci, pentru ce ai venit? Să-mi anunți moartea mătușei mele Mahaut?

- Vai, nu, monseniore... Doamna Mahaut și-a rupt doar un dinte.

- Bună veste, spuse Robert, dar nu mi se pare că merita să te deranjezi pentru atâta. Trimisu-te-a să-mi spui ceva din partea ei? Vede că a pierdut procesul și acum vrea să trateze cu mine? Nu voi trata!

- O, nu, monseniore... Doamna Mahaut nu vrea să trateze pentru că știe că va câștiga procesul.

- Va câștiga? Nu, zău! Împotriva celor cincizeci și cinci de martori, recunoscând toți într-un glas hoțiile și înșelăciunile săvârșite față de mine?

Béatrice zâmbi:

- Doamna Mahaut va avea poate șaizeci, monseniore, pentru a dovedi că martorii domniei tale spun minciuni și că au fost plătiți cu același preț...

- Ei, asta-i bună! Nu cumva ai venit aici ca să-ți bați joc de mine? Martorii stăpânei tale nu fac doi bani pentru că ai mei vin să întărească niște acte grăitoare pe care le voi arăta.

- Ah, adevărat, monseniore? se miră Béatrice cu un respect prefăcut. Dacă-i așa, doamna Mahaut se înșeală în ce privește marea goană după peceti care s-a pornit prin Artois, în ultima vreme... pentru casa domniei tale.

- Sunt căutate peceti, spuse Robert scos din sărite, pentru că-s căutate toate documentele vechi, și pentru că noul meu cancelar are grijă să facă rânduială în condicile mele.

- Ah, adevărat, monseniore... repetă Béatrice.

- Dar nu tu trebuie să-mi pui întrebări! Eu te întreb ce cauți aici. Ai venit să-mi mituiești slugile?

- Nu-i nevoie, monseniore, de vreme ce am ajuns până la domnia ta.

- Dar ce vrei de la mine, ca să isprăvim? izbucni el.

Béatrice cercetă din ochi încăperea. Văzu ușa pe unde intrase, și care se deschidea în pântecul sfintei Magdalena.: Râse încetișor:

- Prin gaura asta trec întotdeauna femeile pe care le primești?

Uriașul începu să-și piardă răbdarea. Glasul acesta batjocoritor, râsul acesta scurt, privirea asta neagră care lucea o clipă și se stingea numai-decât în dosul genelor lungi arcuite, toate acestea îl cam tulburau.

"Bagă de seamă, Robert, își zicea, ai înaintea ta o târfă strașnică și nu ți-au trimis-o spre binele tău!"

O știa el de multă vreme pe domnișoara Béatrice! Nu era pentru întâia oară când venea să-l ațâțe! Își amintea cum la mănăstirea de la Chaalis, pe când ieșea dintr-un consiliu ce se ținuse noaptea în jurul regelui Charles al IV-lea în legătură cu treburile Angliei, o găsisse pe Béatrice așteptându-l sub boltile trapezăriei. Și de multe alte ori... La fiecare întâlnire, afla aceeași privire ațintită în ochii lui, aceeași legănare a șoldurilor, aceeași zvâcnire a sânilor. Robert nu era omul pe care să-l lege fidelitatea conjugală; un trunchi de copac îmbrăcat într-o fustă l-ar fi făcut să se abată din calea sa. Dar fata asta care era sluga mătușii Mahaut, și pentru toate treburile, trezise întotdeauna în el un sentiment de prudență.

- Frumoasa mea, ești fără îndoială o mare ticăloasă, dar poate că ești și prevăzătoare. Mătușa-mea crede că va câștiga procesul; tu însă, care vezi mai bine, ți-ai și spus că are să-l piardă. Te gândești, firește, că vântul cel bun va înceta să mai bată înspre Conflans, și că a sosit de mult vremea de a te pune bine cu acest monsenior Robert, atât de bârfit, căruia i s-a cășunat atâta rău și a cărui mână poate fi grea în ziua răzbunării. Nu-i așa că am ghicit?

Umbla în lung și lat prin odaie după obiceiul său. Purta o tunică scurtă atât de strânsă că-i scotea pântecul afară; mușchii zdraveni ai coapselor se umflau de plesnea pe el postavul nădragilor. Printre genele ei, Béatrice nu înceta să-l cerceteze, de la chica roșcovană până la pantofi.

"Ce greu trebuie să fie!" își zicea.

- Dar află că nimeni nu poate să câștige bunăvoința mea cu un surâs, urmă Robert. Afară numai dacă nu cumva ai mare nevoie de bani și vreo taină pe care să mi-o vinzi! Răsplătesc pe cel ce mă slujește, dar sunt necruțător cu cine vrea să mă tragă pe sfoară!

- Nu am nimic să-ți vând, monseniore.

- Atunci, domnișoară Béatrice, ca să știi pe ce cale să apuci și ca să scapi teafără îți spun că ai face bine s-o iei din loc, cât mai departe de porțile palatului meu și să nu mai născocești vreun motiv pentru a te

apropia de ele. Bucătăriile mele sunt bine păzite, felurile mele de mâncare sunt gustate, vinul meu e încercat înainte de a mi se turna în pahar.

Béatrice își linse buzele cu vârful limbii, ca și cum ar fi sorbit o licoare minunată.

"Se teme să nu-l otrăvim", gândi ea.

Ah, cum se mai amuza, și totodată ce frică îi era. Și Mahaut, în vremea asta, care credea că ea nu are altă treabă decât s-o păcălească pe acea Divion! Ah, fermecătoare clipă! Béatrice avea impresia că ține în palma ei mai multe lațuri nevăzute și ucigașe. Mai trebuia doar să le strângă bine.

Își dădu gluga deoparte, desfăcu șnurul de la gât și-și scoase pelerina. Părul ei negru și des era răsucit în cosițe după urechi. Rochia ei dintr-o mătase dungată ca marmora, foarte decoltată, lăsa să se vadă începutul promițător al sânilor. Robert, căruia îi plăceau femeile mai pline, se gândi fără să vrea că Béatrice câștigase în frumusețe de la ultima lor întâlnire.

Béatrice își așternu pelerina pe pardoseală în așa chip încât acoperi jumătatea unui cerc de lespezi. Robert ridică o privire mirată.

- Ce faci acolo?

Ea nu răspunse și scoase din punga atârnată la brâu trei pene negre pe care le puse peste partea de sus a pelerinei, încrucișându-le ca pentru a alcătui o stea; apoi începu să se rotească, descriind cu arătătorul un cerc imaginar și murmurând cuvinte de neînțeles.

- Dar ce faci? repetă Robert.

- Îți fac farmece... monseniore, răspunse liniștit Béatrice, de parcă ar fi fost cel mai firesc lucru din lume, sau cel puțin lucrul cel mai obișnuit pentru dânsa.

Robert pufni de râs. Béatrice se uită la el, apoi îl prinse de mână ca pentru a-l aduce înlăuntrul cercului. Robert își trase mâna îndărăt.

- Ți-e frică, monseniore? îl întrebă Béatrice zâmbind.

Vezi, asta e puterea femeilor! Care senior ar fi cutezat să-i spună contelui Robert d'Artois că se teme, fără să fi primit un pumn zdravăn în obraz sau o spadă grea de douăzeci de livre de-a curmezișul scăfârliei? Și iată că o vasală, o fată în casă, vine să dea târcoale palatului său, reușește să ajungă până la el, îi toacă vremea stând să-i povestească tot felul de mofturi... "Mahaut a pierdut un dinte... Nu am nici o taină să-ți vând...", își așterne mantia pe lespezile de piatră și-i spune de la obraz că e un fricos!

- S-ar părea că întotdeauna ți-a fost teamă să te apropii de mine, urmă Béatrice. În ziua când te văzui întâia oară, e mult de atunci, în palatul doamnei Mahaut... când ai venit să-i dai de veste că fetele ei vor fi judecate... poate că nu-ți mai aduci aminte... ai și început să te ferești de mine. Și încă de multe ori de atunci încoace... Nu, monseniore, nu mă face să cred că ți-ar fi frică!

Să-l sune pe Lormet, poruncindu-i s-o îndepărteze pe zurlia asta, nu era oare ceea ce înțelepciunea îl povățuia pe Robert să facă, fără a mai pierde vremea?

- Și pe cine invoci cu pelerina ta, cu cercul tău și cu cele trei pene ale tale? întrebă el. Nu cumva vrei să-l chemi aici pe Diavol?

- Ba da, monseniore... spuse Béatrice.

Robert înălță din umeri în fața acestei ștrengării și, din joacă, pătrunse în cerc.

- Iată că s-a făcut, monseniore. E tocmai ceea ce vroiam. Pentru că domnia ta ești Diavolul...

Care bărbat rezistă la acest compliment? Robert râse de astă dată de-a binelea, un râs din toată inima. Apucă bărbia Béatricei între policar și arătător.

- Știi că aş putea face să fii arsă pe rug ca vrăjitoare?

- Vai, monseniore...

Se lipea de dânsul, cu capul ridicat spre fălcile lui mari acoperite de peri roșii; îi simțea mirosul de mistreț asmuțit. Se înfiora tulburată de primejdie, de trădare, de dorință și de vrăjile ei diavolești.

O târfă, o târfă adevărată, așa cum îi plăceau lui Robert. "Ce pierd?" își zise. O prinse de umeri și o trase spre dânsul.

"E nepotul doamnei Mahaut, nepotu-său care-i vrea atâta rău", gândi Béatrice în timp ce-și pierdea răsufarea sub gura lui.

CASA BONNEFILLE

Pe când trăia, episcopul Thierry d'Hirson avea la Paris, în strada Mauconseil, un palat chiar lângă cel al contesei d'Artois, și pe care îl mărise cumpărând casa unuia dintre vecinii săi numit Julien Bonnefille. Această casă, pe care o moștenise, i-o propuse Béatrice lui Robert d'Artois ca adăpost pentru întâlnirile lor.

Gândul că va petrece în tovărășia domnișoarei de onoare a contesei Mahaut, alături de palatul contesei Mahaut, într-o casă plătită din banii contesei Mahaut, și care, pe deasupra, mai păstra numele de casa Bonnefille, toate acestea satisfăceau gustul înnăscut al lui Robert pentru farsă... Soarta pune la cale uneori petreceri de acestea...

Totuși, la început, Robert se înfruptă din ele cu foarte mare băgare de seamă. Deși era el însuși proprietar pe aceeași stradă al unui palat în care nu locuia dar venea să-l vadă din când în când, ținea să nu se ducă la casa Bonnefille decât după căderea nopții. În cartierele acestea din preajma Senei, unde o mulțime deasă se mișca alene pe străzi, un senior ca Robert d'Artois, a cărui statură se vedea de la o poștă, și escortat de scutieri, nu putea să treacă neobservat. Robert aștepta deci până se lăsa înserarea. Îl însoțeau întotdeauna Gillet de Nesle și trei slujitori, aleși printre cei care știau mai bine să-și țină gura și erau mai voinici ca ceilalți. Gillet era creierul acestei gărzi, iar cei trei feciori cu pumni de bătăuși se așezau la intrările casei Bonnefille, fără să poarte livrea, ca niște gură cască oarecare.

În timpul primelor întâlniri, Robert refuză să bea vinul cu scorțișoară pe care Béatrice i-l turna. "Se prea poate ca damicela asta să fi fost pusă să mă trimită pe lumea cealaltă", își zicea. Nu-și lepăda decât cu părere de rău haina căptușită cu o plasă subțire de fier, și cât ținea plăcerea nu-și lua ochii de la scrinul pe care-și pusese pumnalul.

Béatrice se desfăta în sinea ei văzându-i astfel de temeri. Așadar, ea, o mică burgheză din Artois, fată nemăritată la treizeci de ani trecuți, și care se

tăvălise în tot felul de așternuturi, putea să trezească teamă la un asemenea zdrahon și un atât de puternic pair al Franței?

Aventura avea pentru Béatrice, mai mult decât pentru Robert, tot gustul picant al perversității. În casa unchiului ei, episcopul! Și cu vrăjmașul de moarte al doamnei Mahaut căreia, pentru a-și scuza absențele, Béatrice trebuia să-i toarne mereu tot alte bazaconii... Femeia Divion se codea... Nu vroia să cedeze dintr-o dată și ar fi nebunie curată să-i dai o sumă mare de bani ca să nu-ți vândă decât o minciună gogonată... Nu, Béatrice trebuia s-o vadă adeseori, să-i smulgă cu țârâita tot ce știe despre uneltirile hainului monsenior Robert, s-o facă să dea în vileag numele martorilor cumpărați, și apoi tot dansa, Béatrice, trebuia să verifice spusele ei, să-l caute pe de-alde Juvigny, la Luvru, sau pe Michelet Guérault, feciorul de casă al notarului Tesson. Ah, toate astea nu se fac bătând din palme, ele cer osteneală, timp și bani.

"Ar fi nimerit, doamnă, să-i dăruim o bucată de postav acestui grămatic, pentru nevastă-sa; asta îi va dezlega limba... Îmi dai voie să iau din banii domniei tale câteva livre?"

Și plăcerea de a o privi pe doamna Mahaut drept în ochi, de a-i surâde și de a gândi: "Nu-s nici douăsprezece ceasuri de când mă dădeam despuiată până la piele domnului Robert, nepotul domniei tale!"

Văzându-și domnișoara de onoare zbătându-se atâta pentru a o sluji, Mahaut o bruftuia mai puțin, arătându-i din nou dragoste și răsfățând-o în fel și chip. Pentru Béatrice era un prilej minunat de a o înșela pe Mahaut și în același timp de a-l cuceri pe Robert. Căci o femeie nu poate pretinde că a cucerit un bărbat pentru că a petrecut cu el un ceas în același pat, așa cum nu ești stăpânul unei fiare pentru că ai cumpărat-o și pentru că te uiți la ea prin gratiile cuștii.

Posesiunea nu înseamnă putere.

Nu ești cu adevărat stăpânul decât după ce ai dresat așa de bine fiara încât să se culce la porunca ta, să-și strângă ghearele, iar o uitătură s-o țină în loc întocmai ca niște gratii de fier.

Bănuielile lui Robert erau pentru Béatrice tot atâtea gheare pe care trebuia să le pilească. De-a lungul întregii sale cariere de vânătoare, nu avusese niciodată prilejul să prindă în capcană un vânat așa de mare și crâncen de i se dusesse vestea.

În ziua când Robert se învoi să primească un pahar cu vin negru din mâna ei, Béatrice cunoscuse întâia izbândă. "Aș fi putut deci băga otravă în vin și el ar fi băut-o..."

Și când în sfârșit Robert adormi, asemenea căpcăunului din poveste, ea trăi sentimentul triumfului. Pe gâtul uriașului se vedea limpede locul unde se închidea caftanul sau cuirasa; pielea cărămizie a obrazului pârlit de soare și de vânt se oprea brusc, iar dedesubt începea pielea albă, pistruiată și acoperită la umeri cu peri roșiatici ca de porc. Această dungă despărțitoare i se părea Béatricei semnul dinainte trasat pentru tăișul unei securi sau ascuțișul unui pumnal. Părul de culoare arămie, adus în cârlionți pe obraji, se trăsese deoparte, lăsând să se vadă o ureche mică, gingaș tivită, copilăroasă. Înduioșătoare. "În această ureche mică, se gândi Béatrice, s-ar putea vârî un cuțit până la creier..."

Robert se trezi după câteva minute cu o tresărire de neliniște.

- Ei bine, monseniore... după cum vezi, nu te-am ucis, spuse ea râzând.

Râsul îi descoperea o gingie de un roșu închis.

Ca pentru a-i mulțumi, Robert o răsturnă în așternut, luând joaca de la capăt. Trebuia să recunoască în sinea lui că ea era o parteneră bună, inventivă, vicleană, care nu se cruța de fel, nu arăta scârbă pentru nimic și își țipa tare bucuria.

Robert, care se credea meșter iscusit într-al dezmățului fiindcă ridicase tot felul de fuste, de mătase, de lână sau de cânepă, trebuia să recunoască în sfârșit că-și găsisese nașul.

- Puicuța mea, îi zicea el, dacă ai învățat la soborul vrăjitorilor toate marafeturile astea ale dragostei, ar trebui trimise acolo cât mai multe fecioare!

Căci Béatrice îi vorbea adeseori de soborul vrăjitorilor și de Diavol. Această fată molatecă la înfățișare și mișcându-se alene, cu mersul legănat și vocea tărăgănată, nu-și dădea în vileag firea aprinsă decât în pat, așa cum opusa ei devenea iute și însuflețită numai când venea vorba de demoni sau de vrăjitorie.

- De ce oare nu te-ai măritat niciodată? o întrebă Robert. Soții nu trebuie să fi lipsit să te ceară, mai cu seamă dacă le-ai dat să guste mai înainte din dulceața căsătoriei...

- Pentru că cununia se face la biserică, și biserică mi-e nesuferită.

Îngenuncheată pe pat, cu mâinile la genunchi, lăsând să se vadă un petec de umbră în scobitura pântecului, cu genele foarte ridicate, Béatrice zicea:

- Înțelegi, monseniore, preoții și papii de la Roma și de la Avignon nu ne învață adevărul. Nu există un singur Dumnezeu; sunt doi, cel al luminii și cel al beznelor, Domnul Binelui și Domnul Răului. Înainte de facerea lumii neamul beznelor s-a răzvrătit împotriva neamului luminii: și supușii Răului, ca să existe cu adevărat, deoarece Răul este neantul și moartea, au înghițit o parte din principiile Binelui. Și pentru că amândouă puterile, ale Binelui și Răului erau în ei, au putut făuri lumea și zămisli oamenii în care cele două puteri sunt amestecate și veșnic în luptă, și în care Răul conduce, pentru că el este elementul neamului de obârșie. Și se vede limpede că sunt două principii pentru că există bărbatul și femeia, făcuți ca tine și ca mine, în chip deosebit, adăugă Béatrice cu un surâs pofticios. Și Răul e acela care gădilă pânțele noastre și le împinge să se împreuneze. Or, oamenii în care natura Răului e mai tare ca natura Binelui trebuie să-l cinstească pe Diavol și să facă legământ cu el pentru a fi fericiți și a izbândi în treburile lor; și ei nu trebuie să facă nimic pentru Domnul Binelui care le este vrăjmaș.

Această stranie filozofie, care putea cât colo a pucioasă vrăjitoarească, și în care se găseau urme prost digerate de manicheism⁵, elemente amestecate din învățăturile catare, rău transmise și rău înțelese, avea mai mulți adepți decât își închipuiau marii dregători de la cârma țării. Béatrice nu era un caz izolat; dar lui Robert, a cărui minte nu frământase vreodată nici în treacăt o asemenea problemă, ea îi întredeschidea porțile unei lumi tainice; se minuna grozav mai cu seamă că aude astfel de vorbe din gura unei femei.

- Ești mai deșteaptă decât aș fi crezut. De la cine învățași toate acestea?

- De la foștii templieri, răspunse dânsa.

- Aha! Templierii! Fără îndoială, ăia știau multe lucruri...

- Domniile voastre i-ați nimicit...

- Nu eu, nu eu! izbucni Robert. Asta a făcut-o Filip cel Frumos și Enguerrand, prietenii mătușii mele Mahaut... Dar Charles de Valois și eu însumi eram împotriva nimicirii lor.

- Templierii au rămas însă puternici prin magie; toate nenorocirile ce s-au abătut de atunci încoace asupra regatului, se trag de la legăturile pe care templierii le-au făcut cu Satana, pentru că papa i-a osândit.

- Nenorocirile regatului, nenorocirile regatului... repeta Robert nu prea convins. Unele nu-s oare mai curând rodul lucrăturilor mătușii mele decât ale Diavolului? Căci dânsa e aceea care l-a trimis în lumea cealaltă pe văru-meu Aiuritul, și apoi pe fiu-său. N-ai fi dat cumva și tu o mână de ajutor la treaba asta?

Întorcea vorba adeseori la cele două omoruri ale mătușii Mahaut, dar de fiecare dată Béatrice ocolea cu dibăcie răspunsul. Sau surâdea, parcă cu gândul aiurea, ca și cum n-ar fi auzit, sau răspundea de pe lături:

- Mahaut nu știe... nu știe că am făcut legământ cu Diavolul... De-ar afla, nu-ncape îndoială că m-ar izgoni...

Și se pornea numaidecât să vorbească repede despre subiectele ei preferate, despre liturghia neagră, potrivnică, negarea liturghiei creștine, și care trebuia slujită la miezul nopții, într-un beci, și dacă se poate în apropierea unui cimitir. Idolul avea un cap cu două fețe; se folosea prescură neagră care era sfințită rostindu-se de trei ori numele lui Belzebut. Dacă slujba putea fi făcută de un preot care se lepădase de biserică sau de un călugăr izgonit din tagma lui, cu atât mai bine.

- Dumnezeu din cer e falit; a promis bucurie netulburată făpturilor care-l slujesc și nu le dă decât nenorocire; trebuie să ne supunem Dumnezeului întunecimilor. Uite, monseniore, dacă vrei ca dovezile scrise ale procesului tău să fie întărite de Diavol, să le străpungi cu un fier înroșit în colțul hârtiei, așa încât să rămână acolo o gaură nițeluș arsă pe margini. Sau și într-altfel, vezi de mânjește hârtia cu o mică pată de cerneală în chip de cruce al cărei vârf să fie întocmai ca o mână... Știu cum trebuie făcute astea.

Dar nici Robert nu-și dădea pe față chiar tot ce avea în minte; și cu toate că Béatrice trebuie să fi fost cea dintâi să știe că documentele cu care el se lăuda erau plăsmuite, niciodată Robert nu s-ar fi lăsat să-l ia gura pe dinainte și să recunoască acest lucru.

- Dacă vrei să dobândești toată puterea asupra unui vrăjmaș și ca dânsul să-și sape singur groapa din vrerea Necuratului, îi destăinui ea într-o zi, trebuie să pui pe cineva să-l frece la subsuori, pe dosul urechilor și pe talpa piciorului cu o alifie făcută din fărâme de prescură și pulbere de os al unui prunc nebotezat, aceasta amestecată cu sămânță de bărbat împrăștiată pe spinarea unei femei în timpul liturghiei negre, și cu sângele femeii acesteia când e la soroc...

- Aș fi mai sigur, răspunse Robert, dacă unei afurisite de vrăjmașe pe care o am, i-ar da cineva șoricioaică sau vreo pulbere de omorât dihorii...

Béatrice se prefăcu că nu înțelege. Dar ideea o înfioră, făcând să-i treacă parcă niște unde calde pe sub piele. Nu trebuia să-i răspundă numaidecât lui Robert. Nu trebuia ca el să știe că dânsa era de pe acum gata să-i împlinească dorința... Există oare legământ mai tare care să lege doi amanți pe totdeauna, decât o crimă?

Căci Béatrice îl iubea. Nu-și dădea seama că vrând să-i întindă o capcană, căzuse singură în ea. Nu mai trăia decât pentru clipa întâlnirii cu dânsul, spre a nu mai trăi după aceea decât aducându-și aminte și așteptând din nou. Așteptând această greutate de două sute de livre, și acest miros de fiară pe care-l împrăștia Robert, mai cu seamă în zbenguierile dragostei, și acest mârâit de tigru ce-i ieșea din gât când ea îl băga în călduri.

Sunt mult mai numeroase femeile care au o slăbiciune pentru monștri. Piticii curții, Jean Nebunul și ceilalți știau bine asta, ei, care nu mai pridideau să facă față atâtor femei cucerite! Până și un beteșug trecător e obiect de curiozitate și, prin urmare, de dorință. Un cavaler chior, bunăoară, le atrage, chiar de n-ar fi decât pentru pofta de a-i scoate pătrățelul de postav negru care-i acoperă o parte a feței. În felul său, Robert avea ceva de monstru.

Ploaia de toamnă se scurgea pe acoperișuri. Béatrice se juca, urmărind cu degetele zvâcnirile unui pântec uriaș.

- Mai întâi, monseniore, zicea dânsa, tu nu ai nevoie de nimic pentru a dobândi ceea ce vrei, nici să te învețe cineva vreo știință... Tu ești chiar Diavolul. Diavolul nu știe că el e Diavolul...

Robert zăcea îngândurat, sătul, cu bărbia în sus, ascultând-o...

Diavolul are ochi care ard ca jeraticul, niște gheare imense în vârful degetelor ca să sfâșie trupurile, o limbă despărțită în două, iar din gură îi iese o răsuflare de cuptor încins. Dar Diavolul putea să aibă de asemenea greutatea și mirosul lui Robert. Ea era îndrăgostită de Satana. Era muierea Diavolului și nimeni nu-i va despărți vreodată.

Într-o seară, când Robert d'Artois se întorsese în palatul său, venind de la casa Bonnefille, soția lui îi întinse faimosul tratat de căsătorie, în sfârșit așternut pe pergament, și căruia nu-i mai lipseau decât pecetea.

După ce cercetase documentul, Robert se apropie de vatră și, cu un gest nepăsător, vârî vatraiul în jeratic; apoi, când vârful i se înroși, străpunse

colțul unei foi care începu să pârâie.

- Ce faci, dragă? întrebă Doamna de Beaumont.

- Vreau numai să mă încredințez că e un pergament bun.

Jeanne de Beaumont îl privi o clipă pe bărbatu-său, apoi îi spuse cu blândețe, aproape ca o mamă grijulie:

- Ar trebui, Robert, să pui să ți se taie unghiile... Ce-i moda asta nouă de le porți așa de lungi?

REÎNTOARCERE LA MAUBUISSON

Se întâmplă ca o uneltire urzită pe îndelete să fie dintru început sortită înfrângerii din pricina unui amănunt de care nu se ținuse seamă.

Robert înțelese deodată că, deși gătise așa de bine catapultele, acestea se puteau sparge în clipa când trebuia să tragă, fiindcă nu se gândise la o șurubărie foarte însemnată.

Îi spusese cumnatului său, regele, și jurase solemn pe Sfânta Scriptură că actele sale de moștenire existau; plătise să se întocmească hârtii cât se poate de asemănătoare celor dispărute; pusese la cale mărturii numeroase pentru a adevăra că documentele erau așa cum le cerea legea. Toate șansele păreau deci adunate pentru ca dovezile sale să fie primite fără discuție.

Exista însă o persoană care știa, neîndoios, că actele erau plătuite: Mahaut d'Artois. Știa pentru că ea arsesese actele adevărate, mai întâi pe acelea din condicile de la Paris, șterpelite cu vreo douăzeci de ani mai înainte datorită unor binevoitori din jurul lui Filip cel Frumos, și apoi, mai zilele trecute, copiile scoase din lada de fier a lui Thierry d'Hirson.

Dacă însă niște hârtii plătuite pot trece drept adevărate în ochii unor oameni dinainte înclinați s-o creadă, și care nu au cunoscut originalele, nu se întâmplă același lucru cu cel ce știe că s-a săvârșit un fals.

Firește, Mahaut nu se va duce să spună: "Hârtiile acestea sunt niște falsuri pentru că eu le-am aruncat în foc pe cele adevărate"; dar știind că documentele sunt plătuite, ea va pune totul la bătaie ca să demonstreze acest lucru; și în privința asta puteai să te bizui pe dânsa! Arestarea slujnicilor acelei Divion trebuia privită ca un semnal de alarmă care dovedea că Mahaut nu stătea degeaba. Prea multe persoane luaseră parte până atunci la fabricarea hârtiilor pentru ca să nu se găsească vreuna gata să trădeze de frică, sau din poftă de câștig.

Dacă o greșală se strecurase, ca nenorocitul "1322" în loc de "1302" în scrisoarea de la Reilly, Mahaut nu va întârzia s-o dea în vileag. Pечеțile puteau să pară desăvârșite, dar Mahaut va cere ca ele să fie din nou cercetate mai amănunțit. Și apoi, răposatul conte Robert al II-lea, ca toți prinții, avea

obiceiul să pună pe grămaticul care-i întocmea actele oficiale să-și scrie numele dedesubt. Bineînțeles, cei care le falsificaseră s-au ferit de această precizare. Or, o asemenea omisiune într-o singură hârtie mai mergea, dar în cele patru ce urmau să fie prezentate? Mahaut îi va înfunda ușor cerând să se deschidă condicile din Artois: "Ia puneți aici alături actele, va zice, și vedeți dacă prin toate scrisorile pecetluite de tatăl meu se află scriitura vreunuia dintre grămaticii săi care să semene cu cele ce vi se înfățișează!"

Robert ajunsese la convingerea că aceste documente, care în mintea lui aveau greutatea adevărului, nu ar putea fi folosite decât atunci când persoana care făcuse să dispară originalul ar fi dispărut ea însăși. Cu alte cuvinte, procesul nu era câștigat decât dacă Mahaut murea. Nu mai era doar o dorință, ci o necesitate.

- Dacă Mahaut ar muri, îi spuse el într-o zi Béatricei, stând lungit cu amândouă mâinile sub cap și privind tavanul casei Bonnefille... da, dacă dânsa ar muri, aș putea foarte ușor să te aduc în palatul meu ca doamnă de onoare a soției mele... Deoarece voi primi moștenirea comitatului Artois, lumea va înțelege că iau la mine unele slugi din casa mătușii mele. Și astfel aș putea să te am întotdeauna lângă mine...

Era mare cârligul cu momeala, dar îl zvârlise unui pește care avea gura deschisă.

Béatrice nu mângâia speranță mai dulce ca asta. Se și vedea locuind în palatul lui Robert, urzind acolo intrigile ei, ibovnică de taină la început, apoi în văzul lumii, căci acestea sunt lucruri pe care vremea le așează la locul lor... Și cine știe? Doamna de Beaumont, ca orice făptură omenească, nu era veșnică. Firește, avea șapte ani mai puțin ca Béatrice și se bucura de o sănătate care părea zdravănă, clar tocmai de aceea, ce triumf pentru o femeie mai în vârstă de a lua locul uneia mai tinere! Niscaiva farmece săvârșite cum trebuie n-ar putea oare, în câțiva ani să facă din Robert un văduv? Dragostea lasă mintea să alerge fără frâu, înlătură orice piedică din calea închipuirii. Béatrice se visa uneori contesă d'Artois, în mantie de soată a unui pair...

Iar dacă regele, pentru că și aceasta se poate întâmpla, ar muri, și Robert ar ajunge regent? În fiecare veac există femei din neam de jos care se ridică astfel până la cea mai înaltă treaptă, prin dorința ce-o răscolesc în vreun prinț, și pentru că au o frumusețe a trupului și o agerime a minții, datorită căroră, prin legea firii, sunt mai presus ca toate celelalte. Doamnele

împărătese ale Romei și Constantinopolei, după cum povestesc baladele menestrelilor, nu erau toate născute pe treptele vreunui tron. În lumea puternicilor lumii acesteia, o femeie se ridică mai repede când stă lungită în așternut...

Spre a putea fi convinsă, Béatrice lăsa să treacă tocmai atâta vreme cât era nevoie ca să pună stăpânire pe cel care vroia s-o aibă. Ca s-o câștige pentru planurile lui, Robert trebui să făgăduiască multe, și să-i repete de zece ori că va intra în palatul Artois, și să-i spună cu de-amănuntul drepturile și hatârurile de care se va bucura, și ce moșie anume îi va fi dată. Da, dacă-i așa, poate că ar putea să-i arate vreun om priceput la vrăji care, prin chip de ceară bine lucrat, cu ace înfipite și descântece, să-i facă rău contesei Mahaut. Dar Béatrice tot se mai prefăcea că este muncită de șovăieli și de îndoială; nu era oare Mahaut binefăcătoarea ei și a tuturor neamurilor din familia Hirson?

Agrafe și copci din pietre scumpe se iviră curând la gâtul Béatricei; Robert învăța obiceiurile amanților darnici. Mângâind cu mâna bijuteria pe care o căpătase, Béatrice zicea că, dacă vroiau ca farmecele să reușească, mijlocul cel mai sigur și mai rapid era să ia un copil mai mic de cinci ani, căruia să i se dea să înghită o fărâmbă de prescură albă, apoi să i se taie capul și să i se stoarcă sângele pe o prescură neagră care trebuia dată după aceea, prin vreun tertip, s-o mănânce femeia supusă farmecelor. Un copil mai mic de cinci ani e oare așa de greu de găsit? Câte familii sărace, împovărate de o droaie de țânci, s-ar fi învoit să vândă unul!

Robert cam strâmba din nas; prea multe încurcături pentru un rezultat nu tocmai sigur. Prefera o otravă bună, fără mofturi, pe care o vâri pe gură și aștepti apoi să-și facă treaba.

În cele din urmă, Béatrice păru să se dea bătută, din devotament față de acest diavol pe care îl adora, din nerăbdarea de a trăi lângă el în palatul Artois, din speranța de a-l vedea de mai multe ori pe zi. Pentru dânsul ar fi în stare de orice... Ea se și aprovizionase, de o săptămână, cu o asemenea cantitate de arsenic alb încât ar fi putut să extermină tot cartierul, când Robert crezu că și-a atins ținta convingând-o să primească cincizeci de livre pentru a cumpăra otrava.

Trebuiau acum să aștepte un prilej prielnic. Béatrice îi arăta lui Robert că Mahaut era înconjurată de doftori care dădeau fuga de îndată ce doamna simțea cea mai mică indispoziție; bucătăriile erau supravegheate, iar

paharnicii nu lăsau să se apropie cineva de vinul contesei... Treaba nu era ușoară.

Și deodată, pe neașteptate, Robert își schimbă părerea. Avusese o lungă convorbire cu regele. Văzând raportul anchetatorilor care lucraseră așa de bine sub îndrumarea reclamantului, și mai convins ca oricând de dreptatea cumnatului său, Filip al VI-lea nu vroia decât să-l servească pe acesta din urmă. Ca să evite un proces cu un sfârșit atât de neîndoielnic, dar al cărui răsunet nu putea face rău curții și regatului, regele hotărâse s-o cheme la dânsul pe Mahaut și s-o convingă să renunțe la comitatul Artois.

- Nu se va învoi niciodată, spuse Béatrice, și tu o știi tot așa de bine ca mine, monseniore...

- Să încercăm totuși... Dacă regele izbutește s-o facă să-nțeleagă de vorbă, nu ar fi oare cel mai bun mijloc de a isprăvi odată cu tărășenia asta?

- Nu... Cel mai bun mijloc e otrava.

Căci eventualitatea unei înțelegeri prin bună învoială nu se împăca de fel cu țelurile Béatricei; clipa intrării ei în palatul lui Robert se îndepărta... Béatrice trebuia să rămână doamnă de onoare a contesei până ce aceasta își va da ultima suflare, Dumnezeu știe când! Acum dânsa era aceea care vroia să zorească lucrurile; piedicile, greutățile pe care ea însăși le pomenise, n-o mai înspăimântau. Prilejul prielnic? Avea câteva în fiecare zi; de n-ar fi fost decât atunci când îi aducea contesei Mahaut ceaiul de sunătoare sau doftoriile pe care le lua...

- Dar de vreme ce regele o cheamă peste trei zile la Maubuisson? stăruie Robert.

Cei doi amanți se înțeleseseră astfel: sau Mahaut se învoiește cu propunerea regală de a se lepăda singură de stăpânirea comitatului Artois, și atunci îi vor cruța viața; sau refuză, și atunci, chiar în ziua aceea, Béatrice îi va da otrava. Ce împrejurare mai potrivită se poate găsi? Contesa Mahaut să simtă că-i vine rău tocmai când se ridică de la masa regelui! Cine oare l-ar putea bănuie pe acesta că pusese să fie omorâtă? Și chiar având bănuiala, cine ar îndrăzni s-o spună?

Filip al VI-lea îi propusese lui Robert să fie de față la întrevederea de împăcare, dar Robert se împotrivi.

- Mărite frate, cuvintele tale vor trage mai greu în cumpănă, dacă eu nu voi fi acolo; Mahaut mă urăște grozav, și vederea mea ar face-o mai curând să se încăpățâneze decât s-o îndemne la supunere.

Așa gândea într-adevăr, dar afară de asta vroia ca prin absența lui să curme orice învinuire ce i s-ar putea aduce.

Trei zile mai târziu, la 23 octombrie, hurducată în marea ei litieră aurită și împodobită cu stema familiei Artois, contesa Mahaut venea pe șoseaua dinspre Pontoise. Singura ei odraslă încă în viață, regina Jeanne, văduva lui Filip cel Lung, călătorea cu dânsa. Béatrice ședea în fața stăpânei sale pe un scăunăș tapițat.

- Ce anume crezi, doamnă... că vrea regele să-ți propună? întrebă Béatrice. Dacă e vorba de o învoială... dă-mi voie să-ți dau un sfat... te povățuiesc să refuzi. Peste puțină vreme îți voi aduce dovezi bune împotriva monseniorului Robert; de data aceasta, Divion e gata să ne dea la mână cu ce să-l înfundăm.

- De ce nu mi-o aduci nițel pe Divion asta cu care te ai așa de bine, și pe care eu n-o văd niciodată?

- Aceasta nu se poate, doamnă... se teme pentru viața ei. Dacă monseniorul Robert ar afla, dânsa n-ar mai apuca să audă liturghia în dimineața următoare. Nici pe mine nu vine să mă vadă decât noaptea în casa Bonnefille... și întotdeauna însoțită de câțiva servitori care o păzesc... Dar să refuzi, doamnă, să refuzi!

Jeanne, văduva în rochie albă, privea peisajul ce se desfășura în goana litierei, și tăcea. Abia când se iviră în depărtare acoperișurile ascuțite de la Maubuisson, deasupra frunzișului roșatic al pădurii, Jeanne deschise gura ca să spună:

- Îți aduci aminte, mamă, acum cincisprezece ani...

Erau cincisprezece ani de când, pe același drum, în rochie grosolană din lână neagră și cu capul ras, ea își urla nevinovăția în căruța neagră care o ducea spre Dourdan. O altă căruță neagră ducea pe soră-sa Blanche și pe vară-sa Marguerite de Bourgogne la Château-Gaillard. Cincisprezece ani...

Jeanne fusese iertată de restul pedepsei și regăsise dragostea soțului ei. Marguerite murise. Ludovic al X-lea murise și el... Niciodată Jeanne n-o întrebase pe Mahaut în ce împrejurări pieriseră Ludovic Aiuritul și micul rege Jean întâiul... Și Filip cel Lung ajunsese rege pentru șase ani, apoi, la rândul său, murise. I se părea Jeannei că trăise trei vieți deosebite una de alta; cea dintâi se sfârșea, departe în trecut, cu ziua cumplită de la Maubuisson; în a doua, era încoronată regină a Franței la Reims, cu Filip alături; apoi, în a treia ei viață, devenea această văduvă înconjurată de

respect dar ținută departe de cârma țării, așezată acum în marea litieră. Trei vieți; și impresia stranie de a fi fost întrupată în trei persoane deosebite care numai cu greu se puteau pune la unison. Nu simțea propria ei continuitate decât prin prezența acestei mame impunătoare, deprinsă a porunci, care o dominase întotdeauna și față de care, încă din copilărie, îi era frică să deschidă gura.

Mahaut își aducea aminte și dânsa...

- Și tot din pricina acestui ticălos de Robert, vorbi ea; el a urzit toată mișelia împreună cu cățeaua aceea de Isabelle ale cărei treburi, pe cât mi se spune, nu prea merg bine deocamdată, și nici ale lui Mortimer a cărui curvă este. Toți își vor primi pedeapsa într-o zi!

Fiecare își depăna propriul său gând.

- Acum am păr pe cap... dar am și zbârcituri în obraz, murmură regina văduvă.

- Vei avea comitatul Artois, fetițo, spuse Mahaut lăsându-și mâna pe genunchiul ei.

Béatrice privea câmpul și surâdea norilor.

Filip al VI-lea o primi curtenitor pe Mahaut, dar nu fără oarecare semeție, și vorbi cum se cuvine să vorbească un rege. Vroia pacea între mării săi baroni; pairii, stâlpi ai coroanei, nu trebuiau să dea pilda zăzaniei, nici să se facă de rușine în ochii poporului.

- Nu vreau să judec ceea ce s-a săvârșit sub domniile dinaintea mea, spuse Filip ca și cum arunca un vâl de indulgentă uitare peste vechile uneltiri ale contesei Mahaut. Asupra stărilor de astăzi vreau să fac rânduială. Dregătorii mei care au cercetat lucrurile și-au isprăvit treaba; mărturiile, vară dragă, nu-ți sunt de fel favorabile, nu pot să-ți ascund asta. Robert are să-și înfățișeze actele...

- Mărturii plătite și hârtii plăsmuite, bombăni Mahaut.

Prânzul avu loc în sala cea mare, chiar aceea în care odinioară Filip cel Frumos le judecase pe cele trei nurori ale sale. Pesemne că toți cei de aici se gândesc la asta, își zicea regina văduvă Jeanne; și pofta de mâncare îi pieri amintindu-și de ziua aceea. Or, în afară de maică-sa și de ea însăși nimeni nu se mai gândea la această întâmplare de demult ai cărei martori dispăruseră aproape toți. Poate că peste câteva clipe, când se vor ridica de la masă, vreun bătrân scutier va spune altuia:

- Ți aduci aminte, domnule, eram aici când doamna Jeanne s-a urcat în căruță... și iat-o că se întoarce ca regină văduvă...

Și amintirea se va șterge numaidecât.

E o greșeală pe care o fac toți oamenii închipuindu-și că semenii dau persoanei lor tot atâta importanță cât își dau ei singuri; ceilalți, afară numai dacă au vreun interes anume ca să-și amintească, uită repede ce ni s-a întâmplat; și chiar dacă nu au uitat, amintirea lor nu acordă întâmplărilor însemnătatea pe care ne-o închipuim noi.

Poate că într-alt loc, Mahaut s-ar fi arătat mai înțelegătoare față de propunerile lui Filip al VI-lea. Monarh care se vroia arbitru, încerca să împace lucrurile. Dar Mahaut, pentru că se găsea la Maubuisson, și toată ura din suflet i se trezise, nu se simțea dispusă să cedeze. Va face ca Robert să fie osândit ca falsificator, va dovedi că jurase strâmb, acesta era singurul ei gând.

Silită să-și măsoare cuvintele, mânca în schimb strașnic, înfulecând tot ce i se punea în farfurie și golindu-și cupa de îndată ce i se umplea. Mânia și vinul îi împurpuraseră fața. Regele nu se apucase oare s-o sfătuiască, uite așa, să-și dea comitatul lui Robert, acesta legându-se să-i verse mătușii sale patruzeci de mii de livre pe an?

- Iau asupra-mi să obțin consimțământul nepotului domniei tale la această învoială, zicea Filip.

Mahaut se gândi: "Dacă Robert a ajuns să-mi propună asta prin gura cumnatului său, înseamnă că nu mai e prea sigur de drepturile lui și că preferă să-mi plătească o rentă de patruzeci de mii de livre decât să-și arate dovezile plăsmuite!"

- Refuz, măria ta, vere, să mă despoi astfel de ce-i al meu, spuse dânsa; și deoarece comitatul Artois e al meu, dreptatea măriei tale are să mi-l lase.

Filip al VI-lea îi aruncă o căutătură pe deasupra nasului său mare. Poate că încăpățânarea asta de a refuza i-o porunca contesei Mahaut mândria, sau poate teama că, cedând, ar da temei învinuirilor... Filip propuse o altă învoială: Mahaut își va păstra comitatul, titlurile și drepturile, coroana ei de pair, cât va fi în viață, și-l va orândui, în fața regelui și printr-un act întărit cu semnăturile pairilor, pe nepotu-său Robert ca moștenitor al ținutului Artois. Cinstit vorbind, dânsa nu avea nici un motiv să se împotrivească acestei înțelegeri; pe singurul ei fiu i-l luase de mic Dumnezeu; fiică-sa aici de față era căpătuită cu averea lăsată de bărbatu-său, fostul rege, iar nepoatele erau

măritate, una în Burgundia, alta în Flandra, și a treia cu prințul de Vienne. Putea oare Mahaut să-și dorească mai mult? Cât despre comitatul Artois, acesta urma să se întoarcă într-o zi la moștenitorul său firesc.

- Căci dacă fratele domniei tale, contele Filip, nu ar fi murit înaintea tatălui său, poți tăgădui, vară dragă, că nepotu-tău ar fi azi stăpânitorul comitatului? Astfel, ieșiți amândoi cu fața curată, iar eu pun capăt certei care vă învrăjbește printr-o hotărâre dreaptă.

Mahaut își încleștă fălcile și făcu semn din cap că nu se învoiește.

Atunci arătându-și oarecum supărarea, Filip al VI-lea porunci să se dea zor mesei. De vreme ce Mahaut se purta astfel, făcându-i ocară de-a respinge hotărârea lui, n-are decât să se judece cât poștește!

- Nu te țin să înnoptezi aici, vară dragă, îi spuse îndată ce-și spălă mâinile; nu cred că șederea la curtea mea îți va face plăcere.

Era dizgrația, și încă arătată pe șleau.

Înainte de a porni iar la drum, Mahaut se duse să verse câteva lacrimi pe mormântul fiicei sale Blanche din capela mănăstirii. Ea însăși lăsase vorbă prin testament să fie îngropată aici.

- Ah, oftă dânsa, Maubuisson nu e locul despre care s-ar putea spune că ne-a purtat noroc. Nu e bun decât ca să-ți dormi somnul de veci.

Cât țină drumul la întors, nu încetă să-și verse mânia.

- Auzitu-l-ați pe prostovanul ăsta de ni l-a dat soarta să ne fie rege? Să mă despoi de Artois, cu binișorul, doar ca să-i fac lui plăcere! Să-l las moștenitor pe burduhănosul ăla împutit de Robert! Dar mai curând să mi se usuce mâna decât să iscălesc una ca asta! Trebuie să fie între dânșii o veche cârdășie de mișei și pesemne că-și datorează mult unul altuia... Și când te gândești că fără mine, dacă eu nu aș fi curățat odinioară căile care duc la tron...

- Mamă... șopti încetișor regina văduvă Jeanne.

Dacă ar fi îndrăznit să-și dea pe față gândul, dacă nu s-ar fi temut de o bruftuială furioasă, Jeanne ar fi sfătuit-o pe maică-sa să primească propunerile regelui. Dar aceasta n-ar fi slujit la nimic.

- Niciodată, repetă Mahaut, niciodată nu vor obține asta de la mine.

Cu aceste cuvinte își semnase fără să știe sentința de moarte, și executorul sentinței se afla în fața ei, acolo, în litieră, privind-o printre genele negre.

- Béatrice, spuse deodată Mahaut, ajută-mă să-mi desfac nițel corsetul; mi-e burta umflată.

Furia îi stricase digestia. Trebuiră să oprească litiera pentru ca doamna Mahaut să meargă în cea mai apropiată poiană ca să-și deșerte stomacul.

- Deseară, spuse Béatrice, îți voi da, doamnă, o lingură de peltea de gutui.

Noaptea, când ajunse la Paris, în palatul de pe strada Mauconseil, Mahaut mai avea încă niște grețuri, dar se simțea mai bine. Mâncă fără a pune carne în gură și se culcă.

SIMBRIA CRIMELOR

Béatrice așteaptă până ce toate slugile adormiră. Se apropie atunci de patul contesei Mahaut și trase perdeaua brodată care închidea noaptea culcușul stăpânei. Candela spânzurată deasupra patului împrăștia o firavă lumină albăstruie. Béatrice era în cămașă de noapte și ținea o lingură în mână.

- Doamnă, ai uitat să-ți iei pelteaua de gutui...

Somnoroasă, și cu mintea tulbure luptând între furie și oboseală, Mahaut spuse doar atâta:

- A, da... Ești o fată bună că te-ai gândit la asta. Și o dădu pe gât.

Mai erau două ceasuri până a se crăpa de zi când deșteptă toată casa tipând și sunând din clopoțel. O găsiră vărsând deasupra unui lighean pe care i-l ținea Béatrice.

Thomas le Miesier și Guillaume du Venat, doftorii ei, chemați numaidecât, cerură să li se povestească cu de-amănuntul tot ce făcuse în ajun contesa, câte și ce feluri mâncase, apoi se rostiră fără greutate: doamnei i se aplecase și, afară de asta, îi plesnise o vână din pricină că avusese o mare supărare.

Trimiseră să-l aducă pe bărbierul Thomas care, pentru cei cincisprezece gologani ce-i primea de obicei, îi lăsă sânge contesei, iar femeia Mesgnière, negustoreasa de ierburi de leac din Petit Pont, îi vându de acestea pentru a i se face o spălătură cu clistirul.

Sub cuvânt că se duce să ia niște hapuri cu miere de la jupân Palin, băcanul, Béatrice se furișă seara în casa Bonnefille, a treia poartă după palatul Mahaut, ca să-l vadă pe Robert.

- S-a făcut, îi spuse dânsa.

- A murit? izbucni Robert.

- O, nu... Va suferi încă multă vreme! răspunse Béatrice cu o lucire neagră în privire. Dar va trebui să fim cu băgare de seamă, monseniore, și să ne vedem mai rar zilele acestea.

Mahaut boli o lună întreagă până să moară. Seară după seară, picurându-i otrava cu țârâita, Béatrice o împingea spre mormânt, și asta fără nici o teamă, pentru că Mahaut nu avea încredere decât în ea și nu lua doftoriile decât din mâna ei.

După vărsăturile care o ținură trei zile, Mahaut fu atinsă de o troahnă care-i prinse gâtul și bronhiile; nu înghițea decât cu mare durere. Doftorii spuseră că răcise pe când îi era stomacul stricat. Apoi, când pulsul începu să slăbească, gândiră că i se luase prea mult sânge; după aceea, o spuzeală de bube și buboaie îi acoperi toată pielea trupului.

Prevenitoare, atentă, nelipsită de la căpătâiul contesei, și arătând acea liniște surâzătoare care le face așa de bine bolnavilor, Béatrice se desfăta contemplând înfiorătoarele progrese ale isprăvii sale. Aproape că nici nu se mai ducea să-l vadă pe Robert; dar grija de a căuta zi de zi în ce mâncare sau în ce doftorie să bage otrava îi stârnea destulă plăcere.

Când Mahaut văzu cum îi cade părul, în smocuri cărunte ca de fân veștede, atunci înțelese că s-a zis cu ea.

- Am fost otrăvită, spuse dânsa întorcând o privire plină de spaimă la domnișoara ei de onoare.

- Vai, doamnă, doamnă, nu rosti asemenea cuvinte. Uiți că la masa regelui ai mâncat ultima oară înainte de a te îmbolnăvi.

- Ei, tocmai la asta mă gândesc, stăruie Mahaut.

Rămânea tot așa de clocotitoare de mânie ca întotdeauna, gata să-și verse năduful, ocărându-și doftorii pe care îi învinuia că sunt niște dobitoci. Nu dădea vreun semn că se întoarce la cele sfinte și arăta mai multă grijă treburilor comitatului ei decât mântuirii sufletului. Dictă o scrisoare către fiică-sa: "Dacă se întâmplă să mor, îți poruncesc să te duci numaidecât la rege, cerându-i să-ți primească închinarea pentru Artois mai înainte ca Robert să fi putut face ceva..."

Durerile pe care le îndura n-o îndemneau nicidecum să cugete la suferințele stârnite odinioară de dânsa altora; rămânea până la capăt un suflet egoist și neînduplecat în care, până și apropierea morții nu făcea să apară vreo urmă de căință și de milă omenească.

I se păru totuși că trebuie să se spovedească, mărturisind că omorâse doi regi, ceea ce nu destăinuise niciodată duhovnicilor ei obișnuiți. Alese pentru asta un călugăr de rând din tagma sfântului Francisc și trimise după dânsul. Când călugărul ieși, alb ca varul, din iatacul contesei, fu luat în primire de

doi armășei care aveau poruncă să-l ducă la castelul din Hesdin. Poruncile doamnei Mahaut fuseseră înțelese greșit; dânsa spusese că franciscanul trebuie să fie ținut acolo până la moartea ei; ispravnicul castelului crezu că era vorba de moartea călugărului și-l aruncă într-o celulă din beciurile Hesdinului. A fost ultima nelegiuire, aceasta fără voie, a contesei Mahaut.

În sfârșit, bolnava fu apucată de junghiuri cumplite mai întâi la degetele picioarelor, apoi la pulpe, apoi îi înțepeniră brațele. Moartea se apropia.

La 27 noiembrie, ștafetele porniră, spre mănăstirea de la Poissy, unde locuia pe atunci regina văduvă Jeanne, spre Bruges, pentru a-l vesti pe contele de Flandra, și trei, unul după altul, în cursul zilei, către Saint-Germain unde se afla regele în tovărășia lui Robert d'Artois. Fiecare din ștafetele îndreptate spre Saint-Germain era, în ochii Béatricei, purtătorul unui mesaj de dragoste trimis lui Robert: contesa Mahaut primise sfânta împărtășanie, contesa nu mai putea vorbi, contesa era gata să-și dea sufletul...

Folosindu-se de o clipă în care se găsea singură la căpătâiul muribundeii, Béatrice se aplecă spre capul chel, spre fața buboasă în care nu păreau să mai trăiască decât ochii, și rosti foarte încet:

- Ai fost otrăvită, doamnă... de mine... și din dragostea ce-o am pentru monseniorul Robert.

Muribunda avu mai întâi o privire care spunea că nu crede ce auzise, apoi una plină de ură; în făptura asta din care viața fugea, ultimul sentiment fu dorința de a ucide. O, nu, n-avea de ce se căi pentru vreuna din faptele ei; avusese dreptate arătându-se rea, căci lumea e plină de oameni răi! Nici nu-i trecu prin minte că-și primea acum, în ultima clipă, simbria pentru crimele ei. Era un suflet de neizbăvit.

Când fiică-sa sosi de la Poissy, Mahaut arăta spre Béatrice cu un deget țeapăn și rece pe care abia îl mai putea mișca; gura i se zgârci; dar nici un cuvânt nu putea să iasă, și Mahaut își dădu sufletul în această efortare.

Înmormântarea avu loc în ziua de 30 noiembrie, la Maubuisson, unde Robert se arătă cu o mutră îngândurată și posomorâtă care-i miră pe toți. După firea lui, te-ai fi așteptat să-și dea pe față bucuria. Atitudinea lui nu era totuși o prefăcătorie. Când pierzi un vrăjmaș împotriva căruia ai luptat douăzeci de ani, ai parcă sentimentul că ți-ar lipsi ceva. Ura e o legătură foarte puternică care-ți lasă, când s-a rupt, o oarecare melancolie.

Ascultând de ultima voință a mamei sale, regina văduvă Jeanne îi ceru chiar a doua zi regelui Filip al VI-lea ca stăpânirea comitatului Artois să fie dată pe mâna ei. Înainte de a-i răspunde, Filip al VI-lea ținu să se explice, fără ocoluri, cu Robert:

- Nu pot face altminteri decât să încuviințez cererea verișoarei tale Jeanne, căci după tratatele și judecățile ce s-au făcut ea este moștenitoarea legitimă. Voi da însă o încuviințare doar pe hârtie, și vremelnică, până ce vom ajunge ia o învoială sau până ce se va judeca procesul... Te sfătuiesc să-mi aduci cât mai curând întâmpinarea ta...

Ceea ce Robert se și grăbi să facă, printr-o scrisoare întocmită astfel:

Prea scumpul și temutul meu stăpân, deoarece eu, Robert d'Artois, al măriei tale smerit conte de Beaumont am fost vreme îndelungată dezmoștenit împotriva drepturilor și împotriva oricărui bun simț, prin felurite șiretlicuri, înșelăciuni și vicleșuguri, de la stăpânirea comitatului Artois, care al meu este și al meu trebuie să fie pentru mai multe pricini bune, drepte, ce din nou au ajuns la cunoștința mea, îți cer smerit să binevoiești a da ascultare dreptului meu...

Întâia oară când Robert veni din nou în casa Bonnefille, Béatrice crezu că-i servește o mâncare aleasă istorisindu-i, clipă cu clipă, ultimele ceasuri ale contesei Mahaut. El ascultă, dar fără să arate vreo bucurie.

- S-ar zice că-ți pare rău de ea..., spuse Béatrice.

- Nicidecum, nicidecum, răspunse Robert îngândurat, și-a primit răsplata.

Mintea îi era de pe acum îndreptată spre piedica următoare.

- Acum pot să fiu doamnă de onoare a soției tale. Când voi intra în palatul tău?

- Atunci când voi avea comitatul Artois, răspunse Robert. Fă în așa fel ca să rămâi lângă fiica răposatei Mahaut; acuma dânsa e cea pe care trebuie s-o înlături din calea mea.

Când doamna Jeanne, regina văduvă, dând iar de gustul măririlor pe care nu-l mai simțise de la moartea soțului ei Filip cel Lung și scăpată, în sfârșit, la treizeci și șapte de ani, de înăbușitoarea epitropie maternă, porni cu alai mare la drum, ducându-se să ia în primire stăpânirea comitatului Artois, făcu popas la Roye-en-Vermandois. Acolo îi veni poftă să bea un

pahar de vin rubiniu. Béatrice d'Hirson îl trimise îndată pe paharnicul Huppin să caute băutura. Huppin era mai mult cu gândul la ochii Béatricei decât la îndatoririle slujbei sale; de patru săptămâni se topea de dragoste. Béatrice fu aceea care îi aduse reginei paharul. Deoarece de data asta era zorită să sfârșească odată, nu mai băgă în vin arsenic ci sare de mercur.

Și călătoria doamnei Jeanne se opri acolo.

Cei care au fost de față la agonia reginei văduve povestiră că i se făcu rău pe la miezul nopții, că veninul îi curgea din ochi, din gură și din nas, și că trupul tot i se acoperi de pete albe și negre. N-o duse așa nici două zile și se stinse, fără să fi supraviețuit decât două luni mamei sale.

Atunci, ducesa de Bourgogne, nepoata doamnei Mahaut, ceru după lege comitatul d'Artois.

PRĂBUȘIRILE

COMLOTUL FANTOMEI

Călugărul spusese că-l cheamă Thomas Dienhead. Avea fruntea îngustă sub o tonsură care-i lăsase doar câteva fire de păr de culoarea berei, și își ținea mâinile vârâte în mânecile lungi. Anterul său de frate propovăduitor era de un alb cam terfelit. Privea în dreapta și în stânga, după ce întrebase de trei ori dacă "my Lord" era singur, și dacă nici o altă ureche nu putea să audă.

- Firește, nu-i nimeni aici, haide spune odată ce ai de spus, vorbi contele de Kent din fundul jilțului sau, mișcându-și piciorul cu un pic de nerăbdare plictisită.

- My Lord, bunul nostru suveran, regele Eduard al II-lea trăiește.

Edmond de Kent nu tresări cum ar fi fost de așteptat, mai întâi pentru că nu era el om să-și dea pe față emoțiile, și apoi pentru că această uluitoare veste îi mai fusese adusă cu câteva zile înainte de un alt emisar.

- Regele Eduard este ținut în taină la castelul din Corfe, continuă călugărul; l-am văzut și viu să adevăresc aceasta înaintea luminății tale.

Contele de Kent se ridică, sări peste ogarul tolănit la picioarele lui și se apropie de fereastra cu gemulețe și stindhii de plumb prin care cercetă o clipă cerul posomorât de deasupra conacului său din Kensington.

Kent avea douăzeci și nouă de ani; nu mai era flăcăul plătând care comandase apărarea engleză pe vremea nenorocitului război din Guyenne, în 1324, și neavând oaste destulă, trebuise să se predea, în cetatea împresurată Réole, unchiului său Charles de Valois. Dar deși se mai îngrășase nițel, avea mereu aceeași blondă paloare și aceeași nepăsare mândră care ascundea mai curând o pornire spre visare decât spre meditație adevărată.

Nu auzise niciodată ceva mai uimitor! Așadar frate-său vitreg Eduard al II-lea, a cărui moarte fusese anunțată cu trei ani înainte, care-și avea mormântul la Gloucester - și pe ai cărui ucigași, unii prin țară nu se sfiau acum să-i numească - să mai fi fost în viață?

Întemnițarea lui în castelul de la Berkeley, omorul cumplit, scrisoarea episcopului Orleton, întreita vinovăție a reginei Isabelle, a lui Mortimer și a seneșalului Maltravers, în sfârșit înmormântarea pe ascuns, toate acestea să nu fi fost decât o poveste născocită de cei care aveau interes ca lumea să-l creadă mort și îngropat pe fostul rege, o poveste îngroșată după aceea de închipuirea norodului?

Pentru a doua oară în mai puțin de cincisprezece zile cineva venea să-i facă această destăinuire. Întâia oară refuzase să creadă. Acum însă începea să fie tulburat.

- Dacă știrea e adevărată, poate aduce multe schimbări în țară, spuse el fără a i se adresa de-a dreptul călugărului.

Căci de trei ani încoace Anglia avusese timp să se trezească din visurile ei. Unde erau libertatea, dreptatea, prosperitatea, pe care unii și le închipuiau legate de pașii reginei Isabelle și ai slăvitului lord Mortimer? Din încrederea ce li se arătase, din nădejtile puse în ei, nu mai rămânea nimic decât amintirea unei uriașe dezamăgiri.

Pentru ce să-l fi izgonit, detronat, întemnițat pe netrebnicul Eduard al II-lea, robit unor favoriți odioși, apoi, lăsat, după cum se credea până mai deunăzi, să fie omorât, dacă era pentru a-l înlocui cu un rege copil, încă și mai nevolnic, și despuiat de orice putere de către amantul mamei sale?

Pentru ce să-i fi tăiat capul contelui Arundel, să-l fi ucis pe cancelarul Baldock, să-l fi sfâșiat în patru bucăți pe Hugh Le Despenser, când astăzi lordul Mortimer cârmuia cu același despotism, storcea țara cu aceeași lăcomie, îi ocăra, asuprea, înfricoșa pe toți și nu îngăduia nimănui să-i pună în discuție autoritatea?

Cel puțin, Hugh Le Despenser, făptură desfrânată și nesățioasă, avea unele slăbiciuni prin care putea fi strunit. I se întâmpla să cedeze de frică sau de pofta banilor. El însă, Roger Mortimer, era un baron neînduplecat și aprig. Lupoasca Franței, cum i se cea reginei-mame, avea ca amant un lup.

Puterea îi strică repede pe cei care o apucă fără să fie împinși, înainte de orice, de grija binelui obștesc.

Curajos, viteaz chiar, bucurându-se de faimă pentru o evadare cum n-a fost alta, Mortimer întrupase, în anii de surghiun, năzuințele unui popor urgisit. Oamenii își aduceau aminte că el cucerise odinioară regatul Irlandei pentru coroana engleză; uitau însă că acolo își dăduse arama pe față, dovedindu-se un asupritor.

Adevărul este că niciodată Mortimer nu se gândise la națiune în întregul ei, nici la nevoile poporului său. Nu se făcuse apărătorul interesului obștesc decât în măsura în care acest interes se afla contopit pentru o vreme cu al său propriu. El nu întruchipa, la drept vorbind, decât păsurile unei anumite părți din nobilime. Ajuns stăpânul țării, se purta ca și cum Anglia toată s-ar fi băgat slugă la dânsul.

Și mai întâi își însușise cu japca aproape un sfert de țară, devenind conte al Ținuturilor de Margine, titlu și domeniu pe care și le crease anume. La brațul reginei-mame, ducea trai de rege și se purta cu tânărul Eduard al III-lea de parcă acesta nu i-ar fi fost suzeran ci moștenitor.

În octombrie 1328, când Mortimer ceruse Parlamentului adunat la Salisbury să consfințească înălțarea sa la rangul de pair, Henric de Lancastre, zis Gât-Sucit, prințul cel mai vârstnic din familia regală, nu se arată acolo. În cursul aceleiași sesiuni, Mortimer își băgase pâlcurile înarmate în incinta Parlamentului, pentru a-și impune hotărârile. De când lumea, acest fel de constrângere n-a fost pe placul adunărilor parlamentare.

Aproape fără voie, aceeași coaliție, înjghebată nu de mult spre a-i răsturna pe Dispenseri, se refăcuse în jurul acelorași prinți de sânge, în jurul lui Henric Gât-Sucit, al conților de Norfolk și de Kent, unchii tânărului rege.

Două luni după istoria de la Salisbury, folosindu-se de o absența a lui Mortimer și a Isabellei, Gât-Sucit strânse în taină la Londra, în biserica Sfântul Paul, o mulțime de episcopi și baroni, pentru a pune la cale o răscoală armată. Dar Mortimer întreținea iscoade pretutindeni. Coaliția nici nu apucase să se gătească de bătălie când el pustiise cu propriile sale oști orașul Leicester, domeniul cel mai de seamă al familiei Lancastre. Henric vroia să continue lupta; Kent însă, socotind că afacerea pornise prost, dădu îndărăt, în chip nu prea glorios.

Dacă Lancastre scăpase ieftin din această încurcătură, fără altă pagubă decât o amendă, de-altminteri neplătită, de unsprezece mii de livre, el datora asta faptului că era întâiul membru al Consiliului de Regență și epitropul regelui, și că, printr-o logică absurdă, Mortimer avea nevoie să păstreze ficțiunea juridică a acestei epitropii ca să poată osândi cu legea în mână, pentru răzvrătire împotriva regelui, pe niște vrăjmași ai săi ca Lancastre însuși!

Acesta din urmă fusese trimis în Franța, chipurile ca să negocieze căsătoria surorii tânărului rege cu fiul mai mare al lui Filip al VI-lea.

Această îndepărtare era o dizgrație bine gândită; misiunea lui Lancastre va dura multă vreme.

Gât-Sucit absent, Kent se găsi deodată, și aproape fără voia lui, în fruntea nemulțumiților. Toți se întorceau spre el; și el însuși încerca să șteargă din amintirea celorlalți că anul trecut dăduse bir cu fugiții. Nu, nu lașitatea îl îndemnase să părăsească lupta...

Toate acestea îi treceau alandala prin minte, stând în fața ferestrei castelului său din Kensigton. Călugărul se afla tot acolo, nemișcat, cu mâinile vârâte în mâneci. Faptul că acesta era un frate propovăduitor, ca și întâiul mesager care-i adusese vestea că Eduard al II-lea nu murise, îi dădea de asemeni de gândit contelui de Kent, și-l îmboldea să ia știrea în serios, căci tagma călugărilor dominicani avea faima de a fi potrivnică lui Mortimer. Or, vestea, dacă era adevărată, făcea să cadă toate bănuielile de regicid care-i apăsau pe Mortimer și pe Isabelle. În schimb, ele schimbau cu totul situația regatului.

Căci acum poporul îl jelea pe Eduard al II-lea și, trecând de la o extremă la alta, nu era departe de a face un mucenic din acest domnitor desfrânat putea foarte bine să revină asupra hotărârilor sale din trecut, declarând că i-au fost smulse cu de-a sila, și să-l pună iar în tron pe fostul suveran.

La urma urmei, ce dovezi existau despre moartea lui? Mărturia locuitorilor din Berkeley care defilaseră prin fața rămășițelor sale pământești? Dar câți dintre dâșii îl văzuseră înainte pe Eduard al II-lea? Cine putea să jure că nu li se arătase leșul altuia? Nici un membru al familiei regale nu fusese de față la înmormântarea tainică în mănăstirea din Gloucester; afară de asta, era un leș vechi de o lună, într-o ladă acoperită cu o pânză neagră, cel pe care-l coborâseră în groapă.

- Și zici, frate Dienhead, că l-ai văzut într-adevăr, cu ochii tăi? întrebă Kent întorcându-se spre călugăr.

Thomas Dienhead privi iar în jurul său, ca un adevărat conspirator, și răspunse pe șoptite:

- Starețul cinului nostru m-a trimis acolo; am câștigat încrederea capelanului care m-a pus să îmbrac haine de mirean ca să pot intra. O zi întreagă am stat ascuns într-o căsuță, în stânga corpului de gardă; seara m-au lăsat să pătrund în sala cea mare, și acolo l-am văzut pe rege stând la masă, înconjurat de slujitori după cinstea cuvenită.

- I-ai vorbit?

- Nu m-au lăsat să mă apropii de dânsul, răspunse călugărul; dar capelanul mi l-a arătat, din spatele unui stâlp, și mi-a spus: "El este".

Kent rămase o clipă tăcut, apoi întreabă:

- Dacă am nevoie de tine, pot trimite să te aducă de la mănăstirea Fraților Propovăduitori?

- Nicidecum, my Lord, căci starețul meu m-a sfătuit să nu rămân în mănăstire, deocamdată.

Și lămuri că e în gazdă la un grămatic din Londra, în cartierul Sfântul Paul.

Kent își desfăcu punga de la brâu și-i întinse trei monede de aur. Călugărul refuză; nu avea dreptul să primească nici un dar.

- Ia-le pentru milosteniile cinului vostru, spuse contele de Kent.

Atunci, fratele Dienhead scoase o mână din mânecile lui, făcu o plecăciune adâncă și părăsi încăperea.

În aceeași zi, Edmond de Kent se hotărî să-i înștiințeze despre toate acestea pe cei doi prelați mai de seamă părtași nu de mult la conjurația ce dăduse greș, Graveson, episcopul Londrei, și arhiepiscopul de York, William de Melton, chiar cel care-l cununase pe Eduard al III-lea cu Filipa de Hainaut.

"Mi se afirmă de două ori și din izvoare care par întemeiate..." le scrise el.

Răspunsurile nu se lăsară așteptate, Graveson îi garanta contelui de Kent sprijinul său la orice treabă acesta ar voi să purceadă; cât despre arhiepiscopul de York, primatul Angliei, el își trimise propriul său duhovnic, Allyn, să aducă făgăduiala că-i va expedia cinci sute de oșteni, și chiar mai mulți dacă era nevoie, pentru a-l scoate din închisoare pe fostul rege.

Kent intră atunci în vorbă și cu alții, cum ar fi bunăoară lordul de Zouche, și mai mulți seniori, ca lordul Beaumont și sir Thomas Rosslyn, care se refugiaseră la Paris, pentru a scăpa de răzbunarea lui Mortimer. Căci, în Franța, se strânsese iarăși un partid al emigranților.

Ceea ce urni însă lucrurile din loc fu o comunicare secretă și personală a papei Ioan al XXII-lea către contele de Kent. Aflând și dânsul că regele Eduard al II-lea mai trăia, sfântul părinte îi recomanda contelui de Kent să facă totul pentru a-l scoate din mâna vrăjmașilor săi, iertându-i dinainte pe cei care ar lua parte la această ispravă *"ab omni pœna et culpa"*... Se putea

oare concepe un mesaj care care să afirme mai limpede de atât că orice mijloace utilizate pentru atingerea scopului ar fi bune... și care chiar să-l amenințe pe contele de Kent cu excomunicarea dacă ar neglija îndeplinirea acestei extrem de pioase îndatoriri?

Dar acesta nu mai era un mesaj prin viu grai, ci o scrisoare latinească în care un eminent prelat al Sfântului Scaun, a cărui semnătură anevoie se putea citi, reproducea întocmai cuvintele rostite de Ioan al XXII-lea într-o convorbire privitoare la cele mai sus pomenite. Scrisoarea fusese îndrumată printr-un dregător din suita cancelarului Burghersh, episcop de Lincoln, care se întorcea de la Avignon unde fusese să negocieze, și dânsul, căsătoria nu tocmai sigură a surorii lui Eduard al III-lea cu moștenitorul tronului Franței.

Foarte mișcat, contele de Kent se hotărî atunci să meargă el însuși spre a verifica la fața locului știrile așa de asemănătoare, și a cerceta în ce chip s-ar putea evada de acolo.

Trimise după călugărul Dienhead la adresa pe care acesta i-o dăduse, și, cu o escortă alcătuită din oameni puțini dar siguri, porni Spre Dorset. Era în februarie.

Sosit la Corfe pe o vreme urâtă în care talazurile sărate măturau peninsula pustiită, Kent porunci să fie chemat guvernatorul fortăreței, sir John Daverill. Acesta i se înfățișă contelui de Kent, în singurul han din Corfe, peste drum de biserica Sfântul Eduard Mucenicul, după numele regelui omorât al dinastiei saxone.

Înalt, cu umerii înguști, fruntea încrețită și buza disprețuitoare, cu un fel de regret în vorba politicoasă, așa cum îi stă bine unui om al datoriei, John Daverill se scuza că nu-l poate primi pe nobilul lord la castel. Avea porunci răspicate.

- Regele Eduard al II-lea trăiește sau e mort? îl întreabă Edmond de Kent.
- Nu pot să ți-o spun, my Lord.
- E fratele meu! Pe dânsul îl păzești aici?
- Nu am voie să vorbesc. Un prizonier mi-a fost încredințat; nu-i pot da în vileag nici numele, nici rangul.
- Ai putea să mă lași să-l văd măcar o clipă?

John Daverill făcu nu din cap. Un zid, o stâncă, acest guvernator, tot așa de nepătruns ca uriașul turn sinistru, apărat de trei împrejmuiuri groase, care

se înălța pe creasta dealului, deasupra cătunului cu acoperișuri de piatră netedă. Ah! Se pricepea bine Mortimer să-și aleagă slujitorii!

Dar există un fel de a tăgădui care e întocmai ca o afirmație. Daverill s-ar fi închis într-o astfel de tăcere, ar fi arătat el o asemenea neînduplecare, dacă nu-l păzea chiar pe fostul rege?

Edmond de Kent își folosi tot farmecul, și avea mult farmec, precum și alte argumente la care firea omenească nu-i întotdeauna nesimțitoare. Puse pe masă o pungă plină de aur:

- Aș vrea, rosti el, ca prizonierul acesta să fie bine tratat. Asta e pentru a-i îndulci soarta; sunt în ea o sută de lire sterline.

- Pot să te încredințez, my Lord că e bine tratat, spuse Daverill în șoaptă, cu o nuanță de complicitate.

Și fără nici o stânjeneală înșfăcă punga.

- Aș da bucuros de două ori pe atât, vorbi Edmond de Kent, numai ca să-l zăresc.

Daverill își clătină mâhnit capul, ca să răspundă că nu se poate.

- Înțelege, my Lord, că două sute de arcași stau de pază în castelul ăsta...

Edmond de Kent se crezu un mare căpitan de oști, notându-și în minte un astfel de amănunt; ar trebui să țină seamă de asta când va pregăti evadarea.

-...iar dacă vreunul din ei ar sufla o vorbă care să ajungă la urechea reginei-mamă, doamna ar porunci să mi se taie capul.

Putea oare să se trădeze mai bine și să mărturisească ceea ce vroia să ascundă?

- Dar pot face să ajungă la el o scrisoare, spuse mai departe guvernatorul, căci asta va rămâne între noi.

Bucuros de a vedea că treaba merge strună, Kent scrisese bilețelul de mai jos, în timp ce vijelia de afară izbea cu stropii de ploaie în ferestrele hanului:

Credință și supunere iubitului meu frate, primește rogu-te. Îl rog pe Dumnezeu din toată inima să te țină sănătos căci măsurile au fost luate ca să ieși curând din temniță și să fii izbăvit de suferințele ce te copleșesc. Fii încredințat că am sprijinul celor mai mari baroni ai Angliei și al tuturor puterilor ce le stau la îndemână, adică oștile și bănetul lor. Vei fi din nou rege; prelați și baroni au jurat aceasta pe Evanghelie.

Întinse guvernatorului foaia de hârtie, doar împăturită.

- Te rog s-o pecetluiești, my Lord, spuse acesta; nu țin de fel să-i știu cuprinsul.

Kent ceru unuia dintre însoțitori să-i aducă ceara, își puse sigiliul, și Daverill vârî scrisoarea sub tunică, spunând:

- Un bilețel de afară va ajunge sub ochii prizonierului care, așa cred, îl va distruge îndată. Astfel...

Și mâinile lui făcură un gest pentru a da de înțeles că nu va rămâne nici o urmă, că a și uitat totul.

"Dacă știu să-l iau cum trebuie, când va veni ziua așteptată, omul acesta ne va deschide toate porțile, gândea Edmond de Kent. Nici nu va mai fi nevoie să luptăm."

După trei zile, scrisoarea sa era în mâinile lui Roger Mortimer care o citea în Consiliul de Regență, la Westminster.

Regina Isabelle se întoarse numaidecât spre tânărul rege, cu glas sfâșietor:

- Fiule, fiule, te rog să te ridici împotriva celui mai hain vrăjmaș al tău care vrea să împrăști în țară minciuna că tatăl tău mai trăiește ca să te poată scoate din tron și să-ți ia locul. Dă, te rog, poruncă să fie pedepsit acest trădător, cât mai e vreme.

De fapt, porunca se și dăduse, și zbirii lui Mortimer goneau călare spre Winchester pentru a-l aresta pe contele de Kent, în drumul său de întoarcere. Dar ceea ce vroia Mortimer nu era numai o arestare; el cerea hotărât o condamnare în văzul și auzul lumii. Avea el câteva motive de a da asemenea zor.

De aici într-un an Eduard al III-lea va atinge majoratul; de pe acum dădea multe semne că era nerăbdător să apuce în mâinile lui cârma regatului. Înlăturându-l pe Kent, după ce îl îndepărtase pe Lancastre, Mortimer decapita opoziția și-i tăia regelui orice poftă de a se sustrage înrâuririi sale.

În ziua de 19 martie, Parlamentul se aduna la Winchester pentru a-l judeca pe unchiul regelui.

După o ședere de mai bine de o lună în închisoare, contele de Kent apăru slăbit, cu fața răvășită și ochii rătăciți, parcă fără să înțeleagă nimic din ceea ce i se întâmpla. Hotărât lucru, nu era el om făcut să îndure restriștea. Nu mai avea nimic din nepăsarea mândră de odinioară. Sub

acuzățiile lui Robert Howell, procurorul casei regale, Kent se prăbuși, recunoscă tot, își povestească aventura de la un capăt la altul, dezvăluie numele informatorilor și complicilor săi. Dar ce fel de informatori? Tagma Dominicanilor nu cunoștea nici un călugăr cu numele de Dienhead; era o născocire a învinutului, pentru a încerca să scape. Tot o născocire și scrisoarea papei Ioan al XXII-lea; nimeni dintre însoțitorii episcopului de Lincoln, în timpul misiunii sale la Avignon, nu vorbise despre fostul rege, nici cu sfântul părinte, nici cu vreunul dintre cardinalii sau sfetnicii săi. Edmond de Kent se încăpățâna. Vroiau oare să-l facă să-și piardă mințile? Totuși, doar le vorbise acestor frați propovăduitori! Doar avusese în mâinile lui acea scrisoare "*ab omni pœna et culpa*"...

Kent descoperea în sfârșit înfiorătoarea capcană ce-i fusese întinsă de aceia care se folosiseră de fantoma regelui mort. Un complot urzit de-a fir a păr de către Mortimer și oamenii săi: falși emisari, falși călugări, false scrisori, și, mai fals decât toți și toate, acest Daverill de la castelul din Corfe! Kent căzuse în capcană.

Procurorul regal ceru pedeapsa cu moartea.

Așezat pe estradă, în fața lorzilor, Mortimer îi ținea pe toți sub privirea lui; iar Lancastre, poate că singurul care ar fi îndrăznit să vorbească în apărarea învinutului, era departe de țară. Mortimer dăduse zvon că nu va trage în judecată pe nici unul din complicii lui Kent, fețe bisericești sau mireni, dacă acesta va fi osândit. Prea mulți dintre baroni se găseau, într-un fel sau altul, vârați în istoria asta; se lepădăra - chiar și Norfolk, frate bun al acuzatului - de cel de al doilea prinț al familiei regale, lăsându-l pradă urii lui Mortimer, contele Ținuturilor de Margine. Un țap ispășitor, la urma urmelor.

Și cu toate că el, Kent, umilindu-se în fața adunării și recunoscându-și rătăcirea, se arătase gata să meargă la rege spre a-și face supunerea, în cămașă, desculț și cu funia la gât, lorzii, cu părere de rău, dădură sentința ce se aștepta de la dâșii. Ca să-și potolească mustrea de cuget, șopteau între ei:

- Regele are să-l ierte; regele se va folosi de dreptul său de grațiere...

Era de necrezut ca Eduard al III-lea să lase să i se taie capul unchiului său, pentru o vină mare, firește, dar în care ușurința își avea partea ei, iar provocarea sărea în ochi.

Mulți dintre cei care votaseră moartea aveau de gând să meargă a doua zi pentru a cere grațierea. Camera Comunelor refuză să ratifice sentința lorzilor; ea ceru să se întreprindă noi cercetări pe lângă cele făcute.

Mortimer însă, de îndată ce obținu votul Adunării Lorzilor, dădu fuga la palat unde regina Isabelle se afla tocmai la cină.

- S-a făcut, îi spuse el; îl putem trimite pe Edmond la butucul călăului. Dar mulți dintre cei ce se prefac a ne fi prieteni socot că fiu-tău îi va scăpa capul. De aceea te rog să-l împiedici, și asta fără zăbavă.

Avuseseră grijă să-i dea tânărului rege o treabă care să-l țină toată ziua, trimițându-l la colegiul din Winchester, unul dintre cele mai vechi și mai vestite din Anglia, unde avea loc o festivitate.

- Guvernatorul orașului, adăugă Mortimer, îți va executa porunca, iubita mea, ca și cum ar veni din partea regelui.

Isabelle și Mortimer se priviră în ochi; nu se mai aflau la întâia lor crimă, nici la întâiul lor abuz de putere. Lupoaița Franței iscăli porunca de a i se tăia capul numaidecât cumnatului și vărului ei.

Edmond de Kent fu iarăși scos din temnița lui, și dus, în cămașă și cu mâinile legate sub paza unei cete de arcași, într-o curte interioară a castelului. Acolo, rămase un ceas, două ceasuri, trei ceasuri, în ploaie, până începu să se întunece. Pentru ce această nesfârșită așteptare în fața butucului? Kent trecea ba prin clipe de cruntă descurajare, ba prin clipe de speranță nebună. Nepotu-său regele, își zicea el, era fără îndoială pe cale să semneze ordonanța de iertare. Această tragică așteptare era pe semne pedeapsa impusă osânditului pentru a-l îndemna mai bine la căință și a-l face să prețuiască și mai mult mărinimia îndurării regale. Sau poate că au izbucnit tulburări și răzmerițe; poate că poporul se răsculase. Sau poate că Mortimer fusese asasinat. Kent se ruga lui Dumnezeu, și deodată cuprins de spaimă, începea să plângă. Tremura de frig sub cămașa udă; ploaia șiroia pe butucul gădelui și pe coifurile arcașilor. Când se vor sfârși chinurile acestea?

Singura explicație care nici prin minte nu-i putea trece contelui de Kent era că vrăjmașii săi căutau în tot Winchesterul un călău și nu găseau. Cel al orașului, știind că Adunarea Comunelor respinsese sentința, iar regele nu avusese cum să se rostească, refuză cu încăpățânare să-și facă meseria asupra unui prinț regal. Calfele gădelui se solidarizau cu dânsul; preferau să-și piardă slujba.

Oamenii lui Mortimer se adresară ofițerilor din garnizoană pentru ca ei să numească un oștean de al lor, afară numai dacă s-ar înfățișa vreunul de bunăvoie căruia i s-ar da o răsplată mare. Auzind asta, ofițerii strâmbaseră din nas cu scârbă. Erau gata să mențină ordinea, să stea de pază în jurul Parlamentului, să-l însoțească pe osândit până la locul execuției; dar nu trebuia să li se ceară mai mult, nici lor, nici oștenilor lor.

Mortimer fu apucat de o cruntă și rece mânie împotriva guvernatorului:

- Nu ai cumva în închisorile tale vreun ucigaș, vreun falsificator sau vreun tâlhar care ar vrea să i se dăruiască viața în schimb? Haide, grăbește-te, dacă nu vrei să-ți sfârșești tu însuți zilele în temniță!

Umblând prin celule, dădură în cele din urmă peste omul dorit; furase niște odoare bisericești și trebuia să fie spânzurat în săptămâna următoare. Îi puseră în mână securea, dar el ceru să aibă o mască pe față.

Se lăsase noaptea. La lumina făcliilor ce tremurau sub o ploaie cu găleata, contele de Kent văzu apropiindu-se călăul său, și înțelese că lungile sale ceasuri de speranță nu fuseseră decât o ultimă și jalnică amăgire. Scoase un țipăt înfiorător; trebuiră să-l îngenuncheze cu de-a sila în fața butucului.

Călăul de ocazie era mai mult fricos decât crud, și bâțâia mai rău ca victima. Abia putea să ridice securea. Lovi alături, și fierul lunecă pe părul osânditului. Trebui s-o ia de la capăt, izbind de patru ori într-un înfiorător terci roșu. Bătrânii arcași, primprejur, simțeau că îi se întorc mațele pe dos și vărsau.

Așa muri, înainte de a fi împlinit treizeci de ani, contele de Kent, prinț plin de farmec și de naivitate. Iar hoțul, care furase un artofor, a fost redat familiei sale.

Când tânărul rege Eduard al III-lea se întoarse la palat după ce ascultase o dispută în latinește asupra învățăturilor profesorului Occam, i se spuse ca unchiu-său fusese decapitat.

- Fără porunca mea? întrebă el.

Trimise după lordul Montaigu care nu-l mai părăsea din ziua când îl însoțise la Amiens pentru serbările închinării, și de a cărei credință față de dânsul avusese de mai multe ori prilejul să se convingă.

- My Lord, i se adresă ei, erai la Parlament în ziua aceea. Aș vrea să știu adevărul...

SECUREA DIN NOTTINGHAM

Crima de stat are întotdeauna nevoie să fie acoperită cu o aparență de legalitate.

Obârșia legii este în suveran, iar suveranitatea aparține poporului care o exercită fie prin mijlocirea unei adunări de deputați aleși, fie printr-o delegație de puteri încredințată în chip ereditar unui monarh, și uneori prin amândouă instituțiile laolaltă, cum era rânduiala în Anglia.

Orice act legal în această țară trebuia deci să aibă deopotrivă consimțământul monarhului și al poporului, fie că acest consimțământ era subînțeles ori exprimat.

Executarea contelui de Kent îmbrăca forme legale deoarece puterile regelui erau exercitate de Consiliul de regență, iar în lipsa contelui de Lancastre, epitrop al suveranului, semnătura revenea reginei-mame; dar această execuție nu avea nici consimțământul adevărat al unui parlament ce-și ținea ședințele sub pază, nici încuviințarea regelui căruia i se ascunsese o poruncă dată în numele său; un asemenea act nu le putea cășuna autorilor lui decât nenorociri.

Eduard al III-lea își arată dezaprobarea pe cât putu, cerând să se facă unchiului său o înmormântare princiară. Deoarece nu mai era vorba decât de un leș, Mortimer se învoi să-i facă pe plac tânărului rege. Dar Eduard n-avea să-i ierte niciodată că, odată mai mult, luase fără știrea lui o hotărâre privind viața unui membru al familiei sale; așa cum nu avea să-i ierte nici leșinul doamnei Filipa la vestea neașteptată a execuției unchiului Kent. Tânăra regină era însărcinată în a șasea lună, și cei din jur ar fi trebuit s-o cruțe, pomenindu-i de soarta unchiului mai pe ocolite. Eduard o dojeni pe maică-sa pentru aceasta, și, deoarece Isabelle răspunse supărată că doamna Filipa se arăta prea simțitoare față de vrăjmașii regatului și că trebuie să ai sufletul tare când te-ai hotărât să fi regină, Eduard i-o întoarse:

- Nu orice femeie, doamnă, are inima așa de împietrită ca tine.

Întâmplarea aceasta nu avu pentru doamna Filipa alte urmări, și pe la jumătatea lunii iunie, dânsa născu un fiu. Eduard al III-lea trăi atunci acea

bucurie simplă, adâncă și gravă, a oricărui bărbat la întâiul copil pe care i-l da femeia iubită și de care este iubit. Afară de asta, ca rege, se simțea maturizat dintr-o dată. Avea un fiu care să-i urmeze la tron. Sentimentul dinastiei, al propriului său loc între străbunii lui și odrasla sa, încă plăpândă dar de pe acum prezentă într-un leagăn îmbrăcat în dantelă ca o spumă, îi absorbea gândurile și-i făcea din ce în ce mai puțin suportabilă incapacitatea juridică în care era ținut.

Se simțea totodată încolțit de îndoieli; nu ajută la nimic să răstorni o gașcă de cârmuitori, dacă nu ai oameni mai buni pentru a-i înlocui, nici principii mai sănătoase pentru a le aplica.

"Ști-voi într-adevăr că domnesc, și sunt oare pregătit pentru asta?" se întreba el adeseori. În mintea lui stăruia pilda jalnică pe care o dăduse tătâne-său, dus de nas de neamul Dispenserilor, și pilda tot așa de jalnică a mamei sale sub dominația lui Roger Mortimer.

Silit să stea degeaba, nu înceta să observe și să cugete la tot ce se întâmpla în jur. Nimic nu se putea face în țară fără Parlament, fără o încuviințare izvorâtă din voința lui sau care îi era cerută. Însemnătatea ce-o dobândise în ultimii ani această adunare menită doar să dea sfaturi cârmuirii, și care se întrunea acum tot mai des, oricând și în orice loc, era urmarea proastei administrații, a expedițiilor militare prost conduse, a destrăbălărilor din familia regală și a stării de necurmată vrăjmășie între puterea centrală și coaliția marilor feudali.

Trebuia să se pună capăt acestor deplasări ruinătoare a celor două Camere, a Lorzilor și a Comunelor, ba la Winchester, ba la Salisbury, ba la York, unde trebuiau să alerge spre a ține niște sesiuni al căror singur țel era să-i îngăduie lordului Mortimer de a strânge mai tare chingile în care ținea țara.

"Când voi fi rege cu-adevărat, Parlamentul se va aduna în zile dinainte hotărâte, și pe cât va fi cu putință la Londra... Armata?... Armata nu este astăzi o armată a regelui; sunt armate ale baronilor, care nu ascultă de rege decât atunci când le convine. Ar trebui o armată recrutată pentru a sluji țara și comandată de niște șefi care să-și datoreze puterea numai regelui... Justiția?... Justiția urmează a fi concentrată în mâna suveranului care trebuie să-și dea silința de a o face egală pentru toți. În regatul Franței, orice s-ar zice, domnește o mai bună rânduială. Trebuie de asemeni făcute înlesniri

negotului, deoarece se aud plângeri că vânzările s-au rărit din pricina opreliștilor și a taxelor pe piei și pe lână care sunt bogăția noastră..."

Acestea erau niște idei care puteau să pară foarte simple, dar încetau să mai fie așa de simple când te gândeai că ele frământă mintea unui rege, niște idei aproape revoluționare, într-o vreme de anarhie, de despotism și de cruzime cum rareori i-a fost dat unei națiuni să cunoască.

Tânărul rege luat în răs de unii împărtășea astfel năzuințele poporului său asuprit. El nu-și dezvoltă planurile decât unui număr mic de persoane, soției sale Filipa, lui Guillaume de Mauny, scutierul pe care-l adusese din Hainaut odată cu dânsa, lordului Montaigu mai ales, care-i înfățișa sentimentele tinerilor lorzi.

Adeseori un om își formulează la douăzeci de ani cele câteva principii care se va osteni toată viața să le aplice. Eduard al III-lea avea o însușire foarte însemnată pentru un cârmuitor: era un om fără pasiuni și fără năravuri rele. Avusese norocul să-și ia de soție o prințesă pe care o iubea; și avea norocul de a o iubi mereu. Aflai la dânsul acea formă neîntrecută a orgoliului care izvora din sentimentul că poziția sa de rege era firească. Cerea respectul cuvenit persoanei și funcției sale; disprețuia slugărnicia pentru că ea nu se împăca bine cu sinceritatea. Nu putea să sufere solemnitățile și alaiurile inutile pentru că vedea în ele o insultă adusă sărăciei și pentru că erau potrivnice măreției adevărate.

Cei care petrecuseră pe vremuri la Curtea Franței ziceau că semăna în multe privințe cu regele Filip cel Frumos; îi găseau chiar aceeași formă și aceeași paloare a feței, aceeași căutătură rece a ochilor albaștri când își ridica uneori genele lungi.

Eduard era mai vorbăreț și mai înflăcărat, firește, ca bunicu-său după mamă. Dar cei care vorbeau astfel nu-l cunoscuseră pe Regele de Fier decât în anii săi din urmă, la sfârșitul unei lungi domnii; nimeni nu-și aducea aminte, cum fusese Filip cel Frumos la douăzeci de ani. Stirpea franceză, în Eduard al III-lea, se vădise mai tare decât cea a Plantagenetilor, și se părea că adevăratul Capețian era pe tronul Angliei.

În octombrie al aceluiași an 1330, Parlamentul fu convocat din nou, de astă dată la Nottingham, în nordul țării. Adunarea se arăta a fi furtunoasă; cei mai mulți lorzi îi păstrau pică lui Mortimer pentru execuția contelui de Kent, care le apăsa greu cugetul.

Contele de Lancastre zis Gât-Sucit, căruia toți îi spuneau acum bătrânul Lancastre pentru că izbutise, adevărată minune, să-și păstreze pe umeri, până la cincizeci de ani, căpățâna sa aplecată, Lancastre, curajos și cuminte, se întorsese în sfârșit din Franța. Atins de o boală a ochilor care, după ce îl supărase multă vreme, se înrăutățise deodată până a-l face pe jumătate orb, ajunsese să aibă nevoie de un scutier ca să-i călăuzească pașii; dar tocmai betșugul acesta îi aducea încă și mai multă trecere în ochii tuturor, iar sfaturile i se cereau cu și mai mare respect.

Camera Comunelor era îngrijorată de noile subsidii pentru care avea să i se ceară încuviințarea, și de noile taxe pe lână. Unde s-or fi ducând banii?

Ce întrebuintare a dat Mortimer celor treizeci de mii de livre din tributul Scoției? Oare în folosul său ori în al țării fusese purtat acel cumplit război, cu trei ani în urmă? Și pentru ce fusese căpătuit păcătosul de baron Maltravers, în afara de slujba lui de seneșal, cu o mie de livre drept simbrie pentru paza răposatului rege, adică pentru omorul săvârșit? Căci toate se știu, sau sfârșesc prin a se afla, și socotelile Visteriei nu pot rămâne veșnic ascunse. Iată deci la ce slujeau birurile! Iar Ogle și Gournay, ajutoarele lui Maltravers, și Daverill, guvernatorul cetății din Corfe, primiseră tot atâta.

Mortimer care mergea pe drumul spre Nottingham, cu un alai atât de falnic încât însuși tânărul rege părea să facă parte din suita lui, Mortimer nu mai era sprijinit cu adevărat decât de vreo sută de partizani care-i datorau toată situația lor, nefiind puternici decât atâta vreme cât îl slujeau și știind că îi așteaptă dizgrația, surghiunul sau ștreangul dacă s-ar întâmpla ca el să cadă.

Credea că toți îi dau ascultare, pentru că o rețea de iscoade, până și prin preajma regelui, în persoana lui John Wynyard, îl informa despre tot ce se vorbea și-i făcea să șovăie pe cei care unelteau împotriva sa. Se credea puternic pentru că pâlcurile sale băgau spaima în lorzi și în deputații Camerei Comunelor. Dar uita că pâlcurile acestea de oaste pot asculta și de alte porunci, și că iscoadele pot trăda.

Fără consimțământul acelora asupra cărora este exercitată, puterea e o amăgire care nu poate ține multă vreme, un echilibru cum nu se poate mai șubred între frică și revoltă, și care se rupe deodată atunci când un număr îndeajuns de mare de oameni capătă împreună conștiința că împărtășesc aceleași gânduri.

Ținându-se în șaua brodată cu aur și argint, înconjurat de scutieri îmbrăcați în stacojiu și purtând steagul său în vârful lănciilor, Mortimer înainta pe un drum desfundat.

În timpul călătoriei, Eduard băga de seamă că mamă-sa părea bolnavă, că avea fața trasă și palidă, ochii încercănați de oboseală, privirea mai posomorâtă. Călătoria în litieră și nu pe iapa ei albă, cum îi era obiceiul; adeseori trebuiau să oprească litiera al cărei zdruncin îi stârnea greață. Mortimer se învârtea pe lângă dânsa, plin de grijă și stânjenit.

Poate că Eduard n-ar fi luat în seamă aceste semne, dacă n-ar fi avut prilejul să le vadă aidoma, la începutul anului, pe chipul doamnei Filipa, soția sa. Și apoi, la drum, slugile flecăresc mai mult ca de obicei; femeile reginei-mame vorbeau cu acelea ale doamnei Filipa. Când ajunseră la York, unde făcură popas două zile, Eduard nu mai putea să aibă vreo îndoială: mamă-sa era însărcinată.

Se simțea copleșit de scârbă și de rușine. Gelozia de asemenea, o gelozie de fiu mai mare, îi sporea necazul. Nu mai regăsea frumoasa și nobila imagine pe care o avea despre maică-sa în copilărie.

"Pentru dânsa l-am urât pe tata, din pricină că o făcea de rușine. Și iată că ea însăși mă face acum de râsul lumii! La patruzeci de ani mama unui bastard care va fi mai tânăr decât propriul meu fiu!"

Ca rege, se simțea umilit în ochii țării, și ca soț în ochii soției sale.

În odaia din castelul de la York, tot sucindu-se pe o parte și pe alta în așternut, fără să-și găsească somnul, îi zicea Filipei:

- Îți aduci aminte, draga mea, aici, în locul acesta, ne-am căsătorit... Ah! La tristă domnie te-am poftit!

Blajină și chibzuită, Filipa privea întâmplarea cu mai puțină patimă; dar o judeca totuși, cam făcând pe mironosița.

- Asemenea lucruri, spuse dânsa, n-ai putea să vezi la curtea Franței.

- Vai, draga mea... Și adulterele verișoarelor tale din neamul Bourgogne?... Și regii voștri otrăviți?

Familia capețiană devenea deodată aceea a Filipei, de parcă nu s-ar fi tras și dânsul din ea.

- În Franța oamenii sunt mai curtenitori, răspunse Filipa, mai puțin impetuoși în dorințele lor, mai puțin cruzi în ura lor.

- Sunt mai prefăcuți, mai vicleni. Se slujesc mai curând de otravă decât de pumnal...

- Voi, voi englezii, sunteți mai aprigi...

El nu răspunse. Filipa se temu să nu-l fi jignit și întinse spre dânsul un braț rotund și moale.

- Mi-ești tare drag, iubitele, spuse ea, căci tu nu le semeni...

- Și nu e numai rușinea, se întoarse Eduard la vorba începută, mai e și primejdia.

- Ce vrei să spui?

- Vreau să spun că Mortimer e într-adevăr în stare să ne facă pe toți să pierim, apoi să se căsătorească cu mama pentru a fi recunoscut ca regent și a-și împinge bastardul spre tron...

- E o nebunie să te gândești la așa ceva! spuse Filipa.

Firește, o astfel de răsturnare care presupunea încălcarea tuturor principiilor, religioase și dinastice deopotrivă, ar fi fost la drept vorbind, de neînchipuit într-o monarhie tare; dar orice e cu putință, și chiar aventurile cele mai smintite, într-o țară sfâșiată și lăsată pradă luptelor dintre partidele potrivnice.

- Voi vorbi mâine despre asta cu Montaigu, spuse tânărul rege.

Sosind la Nottingham, lordul Mortimer se arată foarte nerăbdător, aspru și nervos, pentru că John Wynyard surprinsese niște convorbiri, fără să le poată pătrunde miezul, între rege, Montaigu și mai mulți lorzi tineri, în ultima etapă a călătoriei.

Mortimer își vărsă năduful pe capul viceguvernatorului cetății, sir Eduard Bohun care, însărcinat cu găzduirea oaspeților, și nefăcând decât cum cerea rânduiala de totdeauna, prevăzuse să-i adăpostească pe marii seniori chiar în castel.

- Cu ce drept, izbucni el, ai împărțit unora niște odăi de lângă acelea ale reginei-mame, fără să mă întrebi pe mine?

- Credeam, my Lord, că luminăția sa contele de Lancastre...

- Conte de Lancastre, ca toți ceilalți, va trebui să locuiască la depărtare de cel puțin o milă de castel.

- Și luminăția ta, my Lord?

Mortimer încruntă din sprâncene, ca și cum această întrebare era o jignire:

- Odăile mele vor fi alături de ale reginei-mame, iar dumneata vei porunci căpitanului gărzii să-i înmâneze ei cheile castelului în fiecare seară.

Eduard Bohun se supuse fără a mai crâcni.

Uneori o măsură prevăzătoare îți iese de-a-ndoaselea. Mortimer vroia să evite ca lumea să vorbească de starea reginei-mame; vroia mai cu seamă să-l izoleze pe rege, ceea ce le înlesni tinerilor lorzi să se strângă și să se sfătuiască mult mai slobod, departe de castel și de iscoadele lui Mortimer.

Lordul Montaigu îi adună pe aceia dintre prietenii săi care i se păreau a fi mai hotărâți, niște flăcăi între douăzeci și treizeci de ani: lorzii Molins, Hufford, Stafford, Clinton, precum și John Nevil de Horneby, și cei patru frați Bohun, Eduard, Humphrey, William și John, acesta din urmă fiind conte de Hereford și Essex. Tinerii alcătuiau partidul regelui. Aveau binecuvântarea lui Henric de Lancastre, și chiar mai mult decât o binecuvântare.

Cât despre Mortimer, el îi adunase la castel în jurul său pe de alde cancelarul Burghersh, Simon Bereford, John Monmouth, John Wynyard, Hugh Turplington și Maltravers, sfătuindu-se asupra mijloacelor de a împiedica înfiriparea vreunei noi conspirații.

Episcopul Burghersh simțea de unde bate vântul și se arăta mai puțin pornit spre asprime: punându-se la adăpostul demnității sale de slujitor al bisericii, propovăduia buna înțelegere. Știusese el odinioară să se strecoare la timp din partidul Despenserilor în partidul Mortimer.

- Destule arestări, destule procese și destul sânge, zicea. Poate că i-am potoli pe nemulțumiți cu niscaiva moșii, cu niște bani sau dregătorii...

Mortimer îl întrerupse dintr-o uitătură; ochiul său, cu pleoapa croită drept, sub sprânceana stufoasă, tot mai băga spaima în cei din jur; episcopul de Lincoln tăcu.

Or, chiar în ceasul acela, lordul Montaigu izbutea să stea de vorbă între patru ochi cu Eduard al III-lea.

- Te rog din suflet, slăvitul meu rege, îi spunea el, să nu mai îngădui de acum încolo obrăznicile și uneltirile unui om care a pus să-ți fie omorât tatăl, să se taie capul unchiului măriei tale, și care ți-a târât mama la stricăciune. Noi, lorzii, am jurat să ne vărsăm sângele până la ultima picătură ca să te scăpăm de dânsul. Suntem gata de orice; ar trebui chiar să ne punem pe treabă neîntârziat. și pentru aceasta să putem pătrunde destui în castel, unde nici unul din noi nu e găzduit.

Tânărul rege chibzui o clipă.

- Acum, William, răspunse el, știu bine că te iubesc.

Nu spusese "că mă iubești". Sentiment cu adevărat regesc; nu se îndoia că aceștia vroiau să-l slujească; cel mai de seamă lucru pentru dânsul era să-și dăruie după dreptate încrederea și dragostea.

- Așadar, spuse Eduard, vă veți duce să-l căutați pe căpitanul gărzii castelului, sir William Eland, rugându-l în numele meu și din porunca mea să dea urmare la tot ce-i veți cere.

- Atunci, măria ta, Doamne ajută!

Totul depindea acum de acest Eland, dacă trecuse de partea lor, și dacă li se dovedea credincios, căci dacă dădea în vileag stăruințele lui Montaigu, conjurații erau pierduți, ba poate că și regele însuși. Dar sir Eduard Bohun garanta că va merge cu dânsii, de n-ar face-o decât pentru a răzbuna felul cum se purtase Mortimer cu el, de la sosirea la Nottingham, tratându-l ca pe o slugă.

William Eland nu-l dezamăgi pe Montaigu, făgăduindu-i să se supună poruncilor cât îi va sta în puteri, și jurând să păstreze taina.

- Deoarece ești cu noi, îi spuse Montaigu, dă-mi deseară cheile, castelului...

- Află, my Lord, răspunse căpitanul gărzii, că porțile și ușile sunt încuiate în fiecare seară cu niște chei pe care le încredințez reginei-mame, iar dânsa le ascunde sub pernele ei până dimineța. Mai află că garda castelului a fost scoasă din posturile de pază și înlocuită cu patru sute de oșteni ai pâlcurilor care ascultă numai de lordul Mortimer.

Montaigu văzu năruindu-se toate speranțele lui.

- Dar știi o cale ascunsă care duce din câmp și până la castel, urmă Eland. E un drum pe sub pământ săpat de regii saxoni, ca să scape de danezi, când aceștia pustiau toată țara. Regina Isabelle, lordul Mortimer și oamenii lor nu cunosc acest drum subpământean pe care nu aveam de ce să li-l arăt; el duce în inima castelului, la turn, și de acolo poți pătrunde fără ca nimeni să te vadă.

- Cum vom da de intrarea tunelului în câmp?

- De vreme ce voi fi cu dumneavoastră, my Lord...

Lordul Montaigu avu o nouă și scurtă convorbire cu regele; apoi, când se făcu seară, însoțit de frații Bohun, de ceilalți conjurați și de căpitanul Eland, încălecă și părăsi orașul, zicând destul de tare ca să-l audă cât mai mulți, că nu prea se simt în siguranță la Nottingham.

Această plecare, care semăna mult a fugă, îi fu adusă la cunoștință numaidecât lui Mortimer.

- Se știu descoperiți, și se dau singuri pe față. Voi pune mâine să-i prindă și-i voi trimite la judecată înaintea Parlamentului. Haide la culcare, draga mea, vom avea o noapte liniștită, îi spuse el reginei Isabelle.

Către miezul nopții, de cealaltă parte a turnului, într-o odaie cu pereții de granit, luminată doar de o candelă, doamna Filipa își întreba soțul de ce nu se culcă și stă așezat la marginea patului, cu o za pe dânsul sub platoșa de rege, și cu o spadă scurtă alături.

- S-ar putea întâmpla lucruri mari în noaptea asta, răspunse Eduard.

Filipa rămase netulburată și liniștită la înfățișare, dar inima îi bătea să se spargă în piept; își aducea aminte de ceea ce vorbiseră odată la York.

- Crezi că ar veni să te ucidă?

- Și aceasta se poate.

Se auzi un zvon de glasuri șoptite în încăperea vecină, apoi Gautier de Mauny, pe care regele îl alesese să stea de pază în anticamera lui, bătu încetișor la ușă. Eduard se duse să deschidă.

- Căpitanul gărzii e aici, măria ta, și ceilalți cu dânsul.

Eduard se întoarse să-și pună buzele pe fruntea Filipei; dânsa îi luă degetele, le ținu o clipă strâns în mâna ei, și murmură:

- Dumnezeu te aibă în paza lui!

Gautier de Mauny întrebă:

- Trebuie să te urmez, măria ta?

- Închide bine ușile și ai grijă de doamna Filipa.

În curtea năpădită de iarbă a donjonului, sub lumina lunii, conjurații așteptau adunați în jurul puțului, niște umbre înarmate cu securi și paloșe.

Tinerii de seamă ai țării își înveliseră picioarele în cârpe; regele nu avusese acest gând prevăzător și numai pasul său răsună pe lespezile coridoarelor nesfârșite. O singură făclie le lumina calea.

Slugilor lungite pe jos, și care se ridicau cu ochii lipiți de somn, li se șoptea: "regele" și ele rămâneau locului, chircindu-se, neliniștite de această plimbare nocturnă a seniorilor înarmați, dar fără a încerca să afle prea multe despre cele ce se petreceau.

Tărăboiul izbucni doar când alaiul conjurațiilor ajunse în anticamera reginei Isabelle, unde șase scutieri puși acolo de Mortimer se împotriviră să-i lase să treacă, deși regele era cel care le-o cerea. Încăierarea foarte scurtă

în care numai John Nevil de Horneby fu rănit cu o lovitură de sulită ce-i străbătu brațul; împresurați și dezarmați, oștenii de pază se lipiră de pereți; toată tărașenia nu ținuse decât un minut, dar în dosul ușii groase se auzi tipătul ieșit din pieptul reginei-mame, apoi zgomotul stinghiilor împinse.

- Lord Mortimer, ieși de acolo! porunci Eduard al III-lea. E regele țării care vine să te aresteze.

Rostise asta cu glas bătaios, limpede și puternic, așa cum i-l auzise mulțimea din York în ziua cununiei sale.

În loc de orice alt răspuns se desluși un clinchet de spadă trasă din teacă.

- Mortimer, ieși de acolo! repetă tânărul rege.

Mai așteptă câteva clipe, apoi, deodată, apucă cea mai apropiată secure din mâna unui tânăr lord, o ridică deasupra capului, și, din toate puterile lui, izbi în ușă.

Această lovitură de topor era afirmarea prea mult așteptată a puterii sale regale, sfârșitul umilințelor, sorocul hotărârilor luate împotriva voinței sale; era eliberarea Parlamentului său, onoarea redată lorzilor și legalitatea restaurată în țară.

Mai mult decât din ziua încoronării, domnia lui Eduard al III-lea începea de aici, de la acest fier lucios înfipt în stejarul negru, de la această pocnitură, de la acest trosnet uriaș al lemnului răsfrângându-și ecoul sub boltile castelului din Nottingham.

Alte zece securi izbiră ușa, și peste câteva clipe canaturile ei grele căzură în lături.

Roger Mortimer se afla în mijlocul odăii; avusese timp să-și pună niște nădragi: cămașa albă îi era descheiată la piept, iar în mână își ținea spada.

Ochii de culoarea cremenei scânteiau sub sprâncenele stufoase, părul încăruntit și despieptănat îi venea peste fața aspră; mai era încă destulă vlagă în bărbatul acesta.

Lângă dânsul, cu obrazii scăldați în lacrimi, Isabelle tremura de frig și de frică; piciorușele ei goale făceau o pată albă pe lespezile de piatră. Se zărea în odaia de alături un pat cu așternutul răvășit.

Întâia privire a tânărului rege se opri la regina-mamă, a cărei cămașă de noapte lăsa să i se vadă dedesubt pântecul rotunjit. Niciodată Eduard al III-lea nu-i va ierta lui Mortimer că o adusese pe maică-sa, care în amintirile lui rămăsese atât de frumoasă și atât de vitează în restriște, atât de necruțătoare în ceasurile de triumf dar întotdeauna de o măreție regească, în

acest hal de femeiușcă înlăcrimată căreia i s-a luat bărbatul care o lăsase bortoasă, și acum își frânge mâinile, gemând:

- Frumosul meu fecior, dragul meu, te rog din suflet, cruță-l pe nobilul Mortimer!

Se așezase între fiu și amantul ei.

- Cruțatu-ți-a el cîntea? întrebă Eduard.

- Nu vă atingeri de dînsul! țipa Isabelle. E un cavaler viteaz și-i prietenul nostru drag; adu-ți aminte că lui îi datorezi tronul!

Conjurații șovăiau. Se va încinge oare o luptă, și vor trebui să-l omoare pe Mortimer sub ochii reginei?

- Lasă că a tras el destule foloase, împingându-mă mai repede la domnie! Haideți, lorzii mei, înșfăcați-l, spuse tânărul rege dând la o parte pe maică-sa și făcându-le semn însoțitorilor săi să se apropie.

Montaigu, frații Bohun, lordul Molins și John Nevil din al cărui braț șiroia sângele, fără ca el să se sinchisească, se strânseseră roată în jurul lui Mortimer. Două securi se ridicară în spatele lui, trei pumnale se îndreptară spre coaste, o mână se abătu peste brațul său pentru a-l sili să dea drumul săbiei pe care o ținea. Îl îmbrânciră spre ușă. Înainte de a-i trece pragul, Mortimer se mai întoarse o dată.

- Rămâi cu bine, regina mea, îi strigă el; mult ne-am iubit!

Și era adevărat. Cea mai mare, cea mai spectaculoasă, cea mai pustiitoare dragoste a veacului, începută ca o ispravă cavallerească, și care tulburase toate curțile Europei, până și cea a Sfântului Scaun, acea pasiune care tocmise o flotă și înarmase o oaste, mistuindu-se apoi într-o cârmuire asupritoare și sângeroasă, se isprăvea între securi, la lumina unei făclii fumegânde. Roger Mortimer, al optulea baron de Wigmore, fost înalt judecător al Irlandei, întâiul conte al Ținuturilor de Margine, era mînat spre temniță; regeasca lui ibovnică, în cămașă, se prăbușea la piciorul patului.

Înainte de ivirea zorilor, Bereford, Daverill, Wynyard și protejații mai de seamă ai lui Mortimer erau prinși; oamenii regelui porneau pe urmele celor trei ucigași ai lui Eduard al II-lea, seneșalul Maltravers, Gournay și Ogle, care o luaseră la fugă de îndată ce aflară de pățania stăpînului lor.

Dimineața, mulțimea se îmbulzise pe străzile din Nottingham și-și urla bucuria la trecerea escortei care-l ducea într-o căruță, ocară fără seamăn pentru un nobil, pe Mortimer în lanțuri. Ținându-și ca de obicei urechea pe

umăr, Gât-Sucit era în rândul întâi al norodului și, cu toate că ochii săi bolnavi abia vedeau alaiul, țopăia pe loc și-și zvârlea căciula în aer.

- Unde-l duc?
- La Turnul Londrei.

SPRE SPÂNZURĂTOAREA MIȘEILOR

Corbii din turn trăiesc foarte mult, ajungând, zice-se, la peste o sută de ani. Același corb uriaș, atent și viclean, care cu șapte ani în urmă încerca să împungă ochii prizonierului prin gratiile ferestruicii, se întorsese să-și ia locul în fața celulei.

Să fi fost oare în batjocură că-i hotărâseră lui Mortimer temnița în care zăcuse odinioară? Acolo unde tatăl îl ținuse închis șaptesprezece luni, îl ținea la rândul său și fiul. Mortimer își zicea că trebuie să fi fost în însăși firea lui, în făptura lui, ceva care-l făcea de nesuferit autorității regale sau care făcea această autoritate de nesuferit în ochii săi. Oricum, el și un rege nu puteau trăi alături în aceeași nație și trebuia neapărat ca unul din doi să piară. Suprimase un rege; un alt rege avea să-l suprimă. E o mare pacoste să te fi născut cu un suflet de monarh, când nu ești sortit să domnești.

De data aceasta Mortimer nu mai avea speranța și nici măcar dorința de a evada. I se părea că murise încă la Nottingham. Pentru oameni ca dânsul, stăpâniți de trufie, și ale căror ambiții, oricât de mari, fuseseră o clipă împlinite, căderea sau moartea tot una e. Adevăratul Mortimer era de acum încolo, și pentru veșnicia omenească, înscris în cronicile Angliei; temnița din turn nu conținea decât învelișul său trupesc și fără însemnătate.

Lucru straniu, învelișul acesta de carne își regăsise unele deprinderi. Așa cum, atunci când te întorci după o absență de douăzeci de ani în locuința unde ai trăit copil, apeși cu genunchiul fără să-ți dai seama și parcă îndemnat de o memorie a mușchilor pe canatul ușii care odinioară se deschidea anevoie, sau calci la mijlocul scării ca să eviți marginea unei trepte putrezite, tot așa Mortimer regăsise gesturile învățate în zilele sale de temniță dinainte cu șapte ani. Putea să facă noaptea cei câțiva pași de la ferestruică la perete fără a se lovi vreodată; de cum intrase în celulă împinsese scăunelul pe locul său dinainte; recunoștea zgomotele obișnuite, schimbarea gărzii, clopotele care vesteau liturghia la paraclisul Sfântului Petre; și asta fără să-și bată capul. Știa ora când i se aducea prânzul. Hrana

era cam tot așa de păcătoasă, ca pe vremea mârșavului căpitan al turnului, Seagrave.

Pentru că bărbierul Ogle îi slujise lui Mortimer ca emisar, întâia oară, pentru a pune la cale evadarea, acum nu mai vroiau să-i trimită pe nimeni ca să-l bărbierească. O barbă de o lună îi năpădise fața. Dar afară de asta, toate erau la fel, până și corbul pe care Mortimer îl poreclise odinioară "Eduard", și care se prefăcea că doarme, deschizându-și din când în când ochiul rotund înainte de a-și rezezi ciocul mare printre gratii.

Ah, ba da, lipsea ceva: tristele monologuri ale bătrânului lord Mortimer de Chirk, lungit pe scândura care-i ținea de culcuș... Astăzi, Roger Mortimer înțelegea de ce unchiu-său refuzase atunci să evadeze odată cu dânsul. Nu din teama de primejdie, și nici măcar din slăbiciune trupească; omul are întotdeauna destulă putere ca să pornească pe un drum, chiar dacă va trebui să cadă înainte de a ajunge la capătul lui. Sentimentul că viața îi era terminată îl ținuse în loc pe lordul de Chirk, și-l hotărâse să-și aștepte mai bine sfârșitul pe această scândură decât să-și urmeze nepotul.

Pentru unul ca Roger Mortimer, care nu avea decât patruzeci și cinci de ani, moartea nu va veni de la sine. Îl încerca o spaimă nedeslușită când privea spre mijlocul pajiștii, acolo unde se așeza de obicei butucul călăului. Dar te obișnuiești cu moartea apropiată printr-un lung șir de gânduri foarte simple care se leagă între ele și-ți dau până la urmă sentimentul unei melancolice împăcări cu soarta. Mortimer își zicea că vicleanul corb va trăi după dânsul și-și va bate joc de alți prizonieri; și șobolanii vor trăi, șobolanii grași care veneau noaptea uzi de pe malurile nămolose ale Tamisei și alergau pe pietrele cetății; chiar și puricele care-l sâcăia sub cămașă va sări pe călău în ziua execuției, și va continua să trăiască. Orice viață care se stinge lasă celelalte vieți neatinse. Nimic nu e mai banal decât să mori.

Uneori se gândea la nevastă-sa, lady Jeanne, fără nostalgie și fără remușcări. O ținuse destul de departe de puterea lui pentru ca noii stăpâni să nu aibă vreun motiv de a se lega de dânsa. Îi vor lăsa fără îndoială veniturile moșiilor. Fiii lui? Firește, fiii lui vor avea să tragă ponoasele vrăjmășiilor ce s-au strâns împotriva sa; dar cum era puțină nădejde ca dânsii să ajungă vreodată așa de sus și așa de puternici ca tatăl lor, cine se va mai sinchisi dacă vor fi sau nu conți ai Ținuturilor de Margine? Marele Mortimer era el,

sau mai degrabă ceea ce fusese el. Nici pentru soția sa, nici pentru fiii săi nu simțea vreo părere de rău.

Regina?... Regina Isabelle va muri și dânsa într-o zi, și din clipa aceea nu va mai rămâne nimeni pe pământ care să-l fi cunoscut cu adevărat. Doar când se gândea la Isabelle, se mai simțea întrucâtva legat de viață. Murise la Nottingham, fără îndoială, dar dragostea lui trăia mai departe, oarecum ca barba care se încăpățânează să crească după ce inima a încetat să bată. Iată tot ce-i mai rămânea călăului să curme dintr-o dată. Când îi vor despărți capul de trup, vor nimici amintirea mâinilor regale care s-au aninat de acest gât.

Ca în fiecare dimineață, Mortimer ceruse să i se spună ziua în care se afla. Era 29 noiembrie; Parlamentul trebuie să se fi întrunit deci și prizonierul aștepta să fie adus în fața lui. Cunoștea îndeajuns lașitatea adunărilor ca să știe că nimeni nu-i va lua apărarea, ci dimpotrivă. Lorzii și deputații camerei Comunelor aveau să se răzbune cu toată râvna pentru spaima ce-o vârase în ei atâta vreme.

Sentința se și rostise, acolo, în odaia din Nottingham. Nu la o judecată aveau să-l supună, ci doar la un simulacru necesar, o formalitate, întocmai ca odinioară când oamenii erau osândiți din porunca lui.

Un suveran de douăzeci de ani, nerăbdător să apuce cârma țării, și niște tineri lorzi nerăbdători să se bucure de favorurile regale, aveau nevoie ca el să piară pentru a fi siguri de puterea lor.

"Pentru acest copilandru de Eduard, moartea mea este împlinirea fără de care încoronarea sa nu ar fi desăvârșită... Și totuși, ei nu vor face mai mult ca mine; poporul nu va fi mai mulțumit sub legea lor. Unde n-am izbutit eu, cine ar putea să izbutească?"

Ce atitudine trebuia să adopte la simulacrul de judecată? Să ceară îndurare ca Edmond de Kent? Să-și recunoască vina, să se roage de iertare, să se arate gata de a merge să-și facă supunerea în picioarele goale și cu funia la gât, căindu-se pentru fărădelegile lui? Trebuie să ai o mare poftă de a trăi ca să poți juca această comedie a înjosirii! "Nu am săvârșit nici o greșală. Am fost cel mai tare, și am rămas până ce alții, mai tari ca mine, deocamdată, m-au doborât, Asta e tot."

Așadar, să-i insulte? Să înfrunte pentru ultima oară acest Parlament de oi supuse și să-i arunce de la obraz: "Am ridicat armele împotriva regelui Eduard al II-lea. Lorzii mei, care dintre dumneavoastră, cei ce mă judecați

astăzi, nu m-au urmat atunci?... Am evadat din Turnul Londrei. Care dintre dumneavoastră, lorzii mei, episcopi, care mă judecați astăzi, nu mi-au dat ajutor și bani pentru a-mi redobândi libertatea?... Am scăpat-o pe regina Isabelle să nu fie ucisă de favoriții soțului ei, am strâns oști și am înarmat o flotă care v-a scăpat de Despenseri, l-am scos din scaun pe regele urât de voi și am făcut să fie încoronat fiul său care astăzi mă judecă. Lorzii mei, voi, conți, baroni și episcopi, și voi, domnilor deputați ai Comunelor, care dintre voi nu mi-a adus laude pentru toate acestea, și chiar pentru dragostea ce mi-a arătat-o regina? Nu-mi puteți aduce nici o vină afară de aceea că le-am făcut pe toate în locul vostru, și acum vreți să mă sfâșiați în bucăți, pentru ca, prin moartea unuia singur, să faceți lumea să uite ceea ce a fost opera tuturor..."

Sau mai bine tăcerea... Să nu răspundă la interogatoriu, să nu-și facă nici o apărare, să nu-și dea osteneala zadarnică de a se justifica. Să lase să urle câinii pe care nu-i mai ținea sub bici... "Dar câtă dreptate am avut supunându-i cu frica!"

Un zgomot de pași îi smulse din gândurile lui. "Iată, a sosit clipa", își spuse.

Ușa se deschise și niște armășei se iviră în prag, trăgându-se însă deoparte spre a-l lăsa să treacă pe fratele răposatului conte de Kent, contele de Norfolk, mareșal al Angliei, urmat de lordul-primar și de șerifii Londrei, precum și de câțiva delegați ai camerei Lorzilor și Camerei Comunelor. Toți aceștia nu puteau să încapă în celulă, și capetele unora se îmbulzeau în coridorul strâmt.

- My Lord, vorbi contele de Norfolk, vin din porunca regelui să dau citire sentinței ce s-a dat în privința domniei tale, acum două zile, de către adunarea Parlamentului.

Cei de față se arătară mirați văzând că, la auzul acestei vești, Mortimer surâse. Un surâs liniștit și disprețuitor care nu li se adresa lor, ci lui însuși. Sentința era dată de două zile fără să-l fi adus la judecată, fără interogatoriu, fără apărare... pe când el, doar cu o clipă înainte, se frământa, întrebându-se cum să se înfățișeze acuzatorilor. Zadarnică grijă! I se dădea o ultimă lecție; ar fi putut și dânsul până mai ieri să se lipsească de formalități judiciare pentru Despenseri, pentru contele d'Arundel, pentru contele de Kent.

Procurorul curții începuse să citească sentința:

Având în vedere că s-a poruncit de către Parlamentul adunat la Londra, îndată după încoronarea stăpânului nostru regele, că sfatul regelui va cuprinde cinci episcopi, doi conți și cinci baroni, și că nimic nu se va putea hotărî fără a fi dânșii de față, și că numitul Roger Mortimer, nesocotind voința Parlamentului, și-a însușit cârmuirea și gospodărirea țării, scoțând și așezând în slujbă după pofta sa pe slujitorii casei regelui și a toată țara, pentru a-și băga prietenii după plac...

În picioare, cu spatele la perete și o mână așezată pe o gratie a fereștricii, Roger Mortimer privea pajiștea și părea că abia ascultă ce i se citea.

...Având în vedere că tatăl regelui nostru fiind adus la castelul de la Kenilworth precum hotărâseră pairii regatului, spre a rămâne acolo și a i se purta de grijă după demnitatea sa de mare prinț, numitul Roger porunci să i se refuze orice ar cere, apoi făcu să fie mutat la Berkeley unde în cele din urmă după porunca numitului Roger, fu omorât în chip rușinos și mișelnic.

- Cară-te de-aici, pasăre uricioasă, strigă Mortimer spre uimirea celor de față, căci corbul viclean îl izbise cu ciocul pe dosul palmei.

- *...Având în vedere că, deși era oprit oricui, din porunca regelui, pecetluită cu pecetea cea mare, de a pătrunde înarmat în sala unde se ținea adunarea Parlamentului la Salisbury, aceasta sub pedeapsa cuvenită nelegiuirilor, numitul Roger și însoțitorii săi înarmați pătrunseră totuși acolo, încălcând astfel porunca regelui...*

Pomelnicul fărădelegilor era lung de nu se mai isprăvea. I se puneă în cârcă lui Mortimer expediția militară împotriva contelui de Lancastre; iscoadele așezate pe lângă tânărul suveran și care-l siliseră "să se poarte mai curând ca un prizonier decât ca rege", hrăpirea prădalnică a unor moșii întinse aparținând coroanei; jefuirea mai multor baroni lăsați în sapă de lemn și surghiuniți; uneltirea pusă la cale spre a-l face pe contele de Kent să creadă că tatăl regelui mai trăia, "ceea ce l-a hotărât pe pomenitul conte de Kent să cerceteze lucrurile prin mijloacele cele mai cinștite și cu bună

credință", uzurparea puterilor regale pentru a-l aduce pe contele de Kent înaintea judecății Parlamentului și a-l trimite la pieire; sfeterisirea banilor rânduiri pentru războiul din Gasconia, precum și a celor treizeci de mii de mărci de argint vărsate de scoțieni potrivit tratatului de pace; însușirea nedreaptă a Vistieriei Regale astfel încât regele nu mai era în stare să facă față cheltuielilor potrivit cu rangul său. Mortimer mai era învinuit că ațâțase vrajba între tatăl regelui și regina soată, "fiind astfel vinovat de faptul că regina nu se mai întoarce niciodată la domnul ei ca să se culce cu dânsul, spre marea necinste a regelui și a întregii țări", și, în sfârșit, de a o fi necinstit pe regină "arătându-se cu dânsa în ochii lumii ca ibovnicul ei știut și recunoscut de toți".

Cu ochii în tavan și mângâindu-și barba, Mortimer surâdea din nou; ceea ce i se citea era povestea lui, care, sub această formă ciudată, avea să intre pentru vecie în arhivele țării.

...Pentru toate acestea regele a lăsat în seama conților, baronilor și celorlalți, să se rostească o dreaptă judecată împotriva sus-zisului Roger Mortimer; la care lucru membrii Parlamentului s-au învoit, după ce vorbiră între dâșii, zicând că toate învinuirile pomenite mai înainte erau întemeiate, știute și cunoscute de tot poporul, și mai cu seamă acea parte privind moartea regelui la Berkeley. Pentru toate acestea dâșii au hotărât ca sus-zisul Roger, trădător și vrăjmaș al regelui și al țării, să fie târât prin pietre și apoi spânzurat...

Mortimer avu o ușoară tresărire. Așadar, nu mai era butucul călăului? Până la capăt avea să audă lucruri la care nu se gândise.

...și de asemenea că sentința va fi fără drept la o nouă judecată, așa cum sus-zisul Mortimer însuși a hotărât odinioară în procesele celor doi Despenseri și a răposatului lord Edmond, conte de Kent și unchi al regelui."

Grefierul isprăvisise și acum își strângea foile, făcându-le sul. Contele de Norfolk, fratele contelui de Kent, îl privea pe Mortimer drept în ochi. Ce învârtise asta care tăcuse mâlc în lunile din urmă, ca să reapară astăzi făcând pe răzbunătorul împărțitor al dreptății? Din pricina acestei priviri îi veni poftă lui Mortimer să vorbească... O, foarte pe scurt, doar ca să-i spună

contelui mareșal și, prin ei, regelui, sfetnicilor, lorzilor, deputaților, clerului, întregului popor:

- Când se va ivi în regatul Angliei un bărbat în stare să săvârșească lucruri ca acestea pe care le-ați pomenit, vă veți supune din nou, de astă dată lui, cum mi-ați fost supuși mie. Dar nu cred că el se va naște așa de curând... Acum, e vremea să isprăvesc cu toate acestea. Mă veți duce numaidecât la moarte?

Părea să mai dea porunci și să comande propria sa execuție.

- Da, my Lord, îi răspunse contele de Norfolk, numaidecât. Te vom duce la Common Gallows.

Common Gallows, adică spânzurătoarea hoților, tâlharilor, calpuzanilor, codoșilor, spânzurătoarea mișeilor de rând.

- Bine, să mergem! spuse Mortimer.

- Dar mai întâi, trebuie să te dezbrace ca să fii băgat în coteț.

- Prea bine, dezbrăcați-mă.

Scoaseră hainele de pe dânsul, lăsându-i doar o pânză în jurul șalelor. Ieși așa, gol în mijlocul unei escorte îmbrăcată în vestminte călduroase, sub o burniță rece de noiembrie. Trupul său înalt și vânjos făcea o pată luminoasă printre toate caftanele negre ale șerifilor și zalele de fier ale gărzii.

Cotețul se afla pe pajiște, înjghebat din șipci necioplite puse pe două tălpoaie, la care era înhămat un cal de povară.

Mortimer își păstră zâmbetul disprețuitor când privi acest echipaj. Câtă grijă, câtă sânguință pentru a-l umili! Se întinse singur jos și îi legară îndată mâinile și gleznele de șipcile cotețului, după aceea calul porni și cotețul începu să lunece, mai întâi ușurel pe iarba pajiștii, apoi râcâind prundul și pietrele din drum.

Mareșalul Angliei, lordul-primar, delegații Parlamentului căpitanul gărzii turnului veneau în urmă; o escortă de oșteni, cu sulita pe umăr, deschidea calea și păzea coloana.

Alaiul ieși din fortăreață prin Poarta Trădătorilor, unde o mare mulțime aștepta, curioasă, gălăgioasă, cruntă, și care sporea mereu de-a lungul drumului.

Când ai privit mai întotdeauna mulțimile de sus, de pe cal sau de pe o estradă, e o impresie stranie să le vezi deodată de pe pământ, să observi toate bărbiile acestea agitate, toate gurile acestea strâmbate de țipete, aceste

mii de nări deschise. Bărbații văzuți astfel au într-adevăr fețe boccii, și femeile de asemenea, niște fețe caraghioase și pline de răutate, înfiorătoare râturi de dihanii pe care nu le-ai plesnit îndeajuns când erai în picioare! Și de n-ar fi fost ploaia mărunță care-i cădea drept în ochi, Mortimer scuturat și hurducat în cotețul lui, ar fi văzut mai bine fețele acestea schimonosite de ură.

Ceva vâscos și moale îi atinse obrazul și se prelinse în barbă; Mortimer înțelese că era un scuipat. Apoi, o durere ascuțită, pătrunzătoare, îi străbătu tot trupul; o mână lașă îi zvârlise o piatră care-l izbi sub pantece. Fără sulițașii aceia, mulțimea, îmbătându-se cu propriile ei urlete, l-ar fi sfâșiat pe loc.

Înainta sub o boltă sonoră de ocări și de blesteme, el care cu șase ani în urmă, pe toate drumurile Angliei, nu auzea ridicându-se decât urale. Mulțimile au două glasuri, unul pentru ură, altul pentru bucurie; e o minune că atâtea gâtlejuri urlând laolaltă pot scoate vuiete așa de deosebite.

Și deodată se făcu tăcere. Să fi ajuns la spânzurătoare? Nicidecum; alaiul intrase în palatul Westminster, și câțiva armășei trăgeau acum încetișor cotețul pe sub ferestrele la care se îmbulzeau deputații. Aceștia priveau fără să scoată o vorbă cum era târât, ca un copac tăiat, cel ce atâtea luni îi încovoiasse sub voința sa.

Cu ochii uzi de ploaie, Mortimer căuta o privire. Poate că, dintr-o cruzime fără pereche, o siliseră pe regina Isabelle să fie de față la moartea lui? N-o zări însă.

Alaiul se îndreptă apoi spre Tyburn. Ajuns la Common Gallows, osânditul fu dezlegat și spovedit în grabă. Pentru ultima oară, Mortimer privi mulțimea de sus, de la înălțimea eșafodului. Nu avu mult de suferit căci ștreangul călăului, ridicându-l deodată, îi rupse vertebrele.

Regina Isabelle se afla în ziua aceea la Windsor, unde își venea în fire, încetul cu încetul, după ce pierduse, odată cu amantul, și copilul pe care trebuia să i-l nască.

Regele Eduard îi trimise vorbă mamei sale că va veni să petreacă cu dânsa sărbătorile Crăciunului.

ZI REA

Prin ferestrele casei Bonnefille, Béatrice d'Hirson privea ploaia care cădea în strada Mauconseil. De câteva ceasuri îl aștepta pe Robert d'Artois care-i făgăduise că va veni la dânsa în după-amiaza aceea. Dar Robert nu-și ținea de fel făgăduielile, nici cele mărunte, nici cele mari, și Béatrice se socotea proastă că-i mai dădea crezare.

În ochii unei femei care așteaptă, un bărbat are toate cusururile din iunie. Robert nu-i făgăduise care, și de aproape un an, că o va lua doamnă de onoare în palatul său? Când stai să judeci, nu era altfel decât mătușă-sa; toțiăștia din neamul Artois sunt o apă. Niște nerecunoscători! Te spetești să ie intri în voie; alergi pe la toate negustoresele de ierburi și pe la toate babele care fac vrăji; ucizi oameni spre a le face treburile; înfrunți primejdia de a pieri în ștreang sau pe rug... căci doar nu monseniorul Robert ar fi fost arestat dacă Béatrice era prinsă pe când turna arsenic în ceaiul doamnei Mahaut, sau sare de mercur în cupa de vin a reginei văduve Jeanne. "N-o cunosc pe femeia asta, ar fi spus el. Zice că a lucrat din porunca mea? Minciuni. Era în slujba mătușii mele, nu în slujba mea. Născocește povești ca să-și scape capul. N-aveți decât s-o trageți pe roată." Între cuvântul unui prinț al Franței, cumnat al regelui, și acela al unei nepoate oarecare de episcop, a cărei familie nu mai era nici măcar bine văzută, cine ar mai fi stat la îndoială?

"Și am făcut toate acestea, pentru ce? se întreba Béatrice. Ca să aștept; ca să aștept, singură-singurică în casa mea, ca monseniorul Robert să catadicsească a veni la mine o dată pe săptămână! Spusese că are să vină după slujba de după-amiază; iată că a bătut și clopotul pentru vecernie. Pesemne că iar a chefuit, a ospătat trei baroni, și-a povestit isprăvile, a vorbit de treburile țării, de procesul său, a mângâiat șoldurile tuturor slujnicilor. Acuma, până și acea Divion mănâncă la masa lui, știu bine asta! Iar eu stau aici să privesc ploaia. Și va veni la noapte, greoi, râgâind tot timpul și cu obrajii aprinși; îmi va îndruga niște nerozii, se va trânti pe pat ca să doarmă un ceas și va pleca așa cum a venit. Dacă vine cel puțin..."

Béatrice se topea de urât, mai rău chiar decât la Conflans, în ultimele luni ale doamnei Mahaut. Dragostele ei cu Robert se împotmoleau. Crezuse că-l prinde în capcană pe uriaș, dar el se dovedise mai tare. Dragostea dezamăgită, călcată în picioare, se prefăcea în pică ascunsă. Să aștepte, veșnic să aștepte! Și să nu poată ieși măcar în oraș, să umble prin cârciumi cu vreo prietenă în căutarea aventurii, pentru că Robert putea să apară tocmai atunci. Și pe deasupra, mai punea oameni de ai lui să n-o scape din ochi!

Vedea ea bine că Robert se depărta de dânsa, că nu mai venea s-o vadă decât în silă, cum vii la o complice pe care trebuie s-o iei cu binișorul. Treceau uneori și două săptămâni întregi fără ca el să se culce cu dânsa. "Nu vei câștiga tu întotdeauna, monseniore Robert!" șoptea ea. Neputând să-l aibă îndeajuns, în taină începea să-l urască.

Încercase cele mai bune leacuri de dragoste:

Scoate-ți câteva picături din sângele tău, într-o vineri de primăvară; pune-le să se usuce pe cuptor într-o ulcică, împreună cu două testicule de iepure și un ficat de porumbiță; pisează toate acestea până faci din ele o pulbere mărunță și dă-o apoi s-o înghită celui pe care ți-ai pus ochii; și dacă efectul nu se simte întâia oară, repetă aceasta până la trei ori.

Sau încă una:

Te vei duce într-o vineri de dimineață, înainte de răsăritul soarelui, într-o livadă cu pomi roditori și vei culege din pom cel mai frumos măr ce vei găsi; apoi îți vei scrie cu sângele tău, pe un petec de hârtie albă, numele și porecla, și, în rândul următor, numele și porecla aceluia de care vrei să fii iubită; și-ți vei da osteneala să capeți trei fire din părul lui, cărora le vei alătura trei fire dintr-al tău, care-ți vor sluji ca să legi hârtiuța ce ai scris-o cu sângele tău; apoi vei tăia mărul în două, vei scoate sâmburii și, în locul lor, vei băga hârtiuța legată cu firele de păr; și cu două bețișoare ascuțite dintr-o ramură de mirt verde, vei împreuna binișor cele două jumătăți de măr și-l vei pune să se usuce bine în cuptor astfel încât să se facă tare și fără nici o umezeală, cum sunt merele uscate din postul Paștilor; îl vei înveli după aceea în frunze de laur și de mirt și vei căuta să-l pui sub căpătâiul

patului în care doarme bărbatul iubit, fără ca el să bage de seamă asta; și în puțină vreme acesta are să-ți dea semne de dragostea lui.

Zadarnică încercare. Merele de vineri rămâneau fără efect. Vrajile, în care Béatrice se socotea meșteră, păreau să nu aibă nici o putere asupra contelui d'Artois. El nu era totuși Diavolul, deși ea îi spusese asta ca să-l cucerească.

Béatrice trăsesse nădejde să rămână însărcinată. Conte Robert părea să-și îndrăgească fiii, poate că din mândrie, dar îi îndrăgea. Erau singurele făpturi de care vorbea cu un pic de duioșie. Așa că, un bastard care i-ar pica tocmai acum... Și apoi, ar fi fost un mijloc de care Béatrice s-ar fi putut folosi; să-și arate pântecul și să zică: "Aștept un copil al monseniorului Robert..." Dar fie că își stricase în trecut născătoarea, fie că necuratul o făcuse așa încât să nu poată zămisli, și speranța asta fusese zadarnică. Și nu-i mai rămâneau Béatricei d'Hirson, fosta domnișoară de onoare a contesei Mahaut, decât așteptarea, ploaia, și visurile de răzbunare...

La ora când burghezii se băgau în pat, Robert d'Artois sosi în sfârșit, posomorât la față și scărpinându-și barba țepoasă. Abia dacă o privi pe Béatrice care avusese grijă să-și pună o rochie nouă; își turnă un pahar mare de vin dulce dres cu scortişoară.

- E trezit, spuse el cu a strâmbătură, lăsându-se într-un jilț care scoase un lung geamăt de lemn.

Cum să nu-și fi pierdut băutura aroma ei? Oala de vin fusese pregătită de patru ceasuri!

- Speram că ai să vii mai devreme, monseniore.
- Ei, da! Am avut însă niște treburi care m-au împiedicat să viu.
- Ca ieri și ca alaltăieri...
- Înțelege de asemenea că nu pot intra ziua în casa ta ca să mă vadă lumea, mai ales acum, când trebuie să fiu cu ochii în patru.
- Bună scuză! Atunci să nu mai îmi spui că vii ziua, dacă nu vrei să mă vezi decât noaptea. Dar noaptea aparține soției tale, contesa.

Robert înălță din umeri, plictisit:

- Știi bine că nu mă mai ating de dânsa.
- Toți soții spun asta ibovnicelor, cei mai mari seniori ai țării ca și cel mai de pe urmă cârpaci... și toți mint la fel. Zău, aș vrea să văd cum ar putea doamna de Beaumont să-ți surădă așa de frumos și să se arate așa de

drăguță cu tine dacă nu te-ai culca niciodată în patul ei... Cât e ziua de mare, monseniorul e la Consiliul regal, de parcă regele ar ține sfat de când se crapă de zi și până la apusul soarelui. Sau monseniorul e la vânătoare... sau monseniorul e gata să plece la o întrecere cu lancea... sau monseniorul e dus la moșia sa de la Conches.

- Mai taci odată! strigă Robert dând cu palma în masă. Am alte griji în cap decât să stau și s-asculț niște mofturi de muiere. Azi am înfățișat jalba mea la Tribunalul regelui.

Într-adevăr acestea se petreceau la 14 decembrie, ziua hotărâtă de Filip al VI-lea pentru începerea procesului pornit de Robert d'Artois. Béatrice o știa. Robert i-o spusese mai înainte; dar, sâcâită de gelozie, uitase.

- Și lucrurile s-au petrecut după cum doreai?

- Nu tocmai, răspunse Robert. Am arătat scrisorile bunicului meu și unii au tăgăduit că ele ar fi adevărate.

- Dar ce, tu le credeai adevărate? întrebă Béatrice cu un zâmbet răutăcios. Și cine le-a tăgăduit?

- Ducesa de Bourgogne care a cerut să i se dea hârtiile ca să le vadă mai de aproape...

- A! Ducesa de Bourgogne e la Paris...

Genele lungi și negre se ridicară o clipă și în privirea Béatricei se ivi o lucire neașteptată care se stinse numaidecât. Absorbit de grijile lui, Robert nici nu apucase s-o vadă.

Lovindu-și pumnii unul de altul și cu fălcile încleștate, zicea:

- A venit anume pentru asta cu ducele Eudes. Mahaut va continua deci să-mi pună bețe-n roate până și prin urmașii ei! Pentru ce naiba curge în seminția asta un sânge așa de păcătos? Tot ce se naște fată în familia Burgundiei, e curvă, hoată și mincinoasă! Asta care-i împinge împotriva mea pe nătăflețul de bărbatu-său o de pe acum o târfă ca tot neamul ei. Au Burgundia; de ce mai vor să țină și comitatul pe care mi l-au furat? Dar voi câștiga. Am să ridic tot Artois-ul dacă va fi nevoie, cum am mai făcut-o împotriva lui Filip cel Lung, tatăl acestei pocitanii. Și de data asta nu voi porni spre Arras, ci spre Dijon...

Vorbea, dar fără tragere de inimă. Era o mânie chibzuită, fără zbierete, fără pasul acela parcă anume ca și năruie pereții, fără toată comedia aceea a furiei pe care știa s-o joace așa de bine. Pentru auzul cui să-și fi dat această osteneală?

În dragoste, deprinderea roade încetul cu încetul caracterele. Nu-ți dai silința decât în ceea ce-i nou, și nu ți-e frică decât de ceea ce nu cunoști. Nimeni nu e făcut numai din putere, iar temerile dispar odată ce taina se destramă. De fiecare dată când te arăți gol, lepezi nițel din autoritatea ta. Béatrice nu se mai teme de Robert.

Uita să se mai teamă de el pentru că îl văzuse prea des dormind, și își îngăduia, față de acest uriaș, ceea ce nimeni nu ar fi îndrăznit.

Și aceeași schimbare se petrecuse în Robert, în sentimentele sale pentru Béatrice, devenită o amantă geloasă, sâcâitoare, sărindu-i țâfna din nimic, ca orice femeie când o dragoste ascunsă durează prea mult Talentele ei de vrăjitoare nu-l mai amuzau pe Robert. Priceperea ei de a face farmece și de a-l chema în ajutor pe Diavol cu tot felul de descântece, i se părea un meșteșug învățat ca oricare altul. Nu avea încredere în Béatrice, doar dintr-o deprindere atavică, pentru că e știut de când lumea că femeile sunt mincinoase și amăgitoare. Deoarece Béatrice îi cerșea mângâierile dragostei, nu-i mai trecea prin minte să se teamă de dânsa și uita că nu i se aruncase în brațe decât îmboldită de plăcerea de a trăda. Până și amintirea celor două omoruri săvârșite împreună nu mai trăgea așa de greu și se pierdea în pulberea zilelor, pe când cele două leșuri putrezeau sub pământ.

Trăiau acea perioadă cu atât mai primejdioasă cu cât nu mai credeau că-i pândește vreo primejdie. În clipa când încetează de a se mai iubi, amanții ar trebui să știe că se vor regăsi față în față așa cum erau înainte de a începe. Armele nu-s niciodată distruse, ci doar puse de o parte.

Béatrice se uita la Robert în tăcere, pe când el sta îngândurat, cu mintea departe de dânsa, urzind alte ițe pentru a-și câștiga procesul. Dar când ai făcut tot ce se poate, vreme de douăzeci de ani, când ai pus să se scormonească legile și datinile, doar-doar vei găsi sprijin în ele, când ai folosit mărturia mincinoasă, hârtiile plăsmuite, ba chiar omorul, și când regele ți-e cumnat, și tot nu ți-ai atins țelul, nu ai avea oare de ce, în unele zile, să te lași copleșit de deznădejde?

Schimbându-și atitudinea, Béatrice veni să îngenuncheze în fața lui, arătându-se pe neașteptate dezmierdătoare, supusă și drăgăstoasă, de parcă ar fi vrut să-l facă să-și uite necazurile și totodată să se alinte ghemuindu-i-se la piept

- Așadar, când mă va lua în palatul său draguțul meu stăpân Robert? Când mă va face doamnă de onoare a contesei sale, precum mi-a făgăduit?

Vezi și tu ce bine ar fi! Mereu lângă tine, mă vei putea chema când poftești... voi fi acolo ca să te slujesc și să veghez asupra ta ea nimeni alta. Așadar, când?

- Când îmi voi fi câștigat procesul, răspunse el ca de fiecare dată, la această întrebare.

- După cum merge de încet procesul ăsta, o să-mi iasă perl albi așteptând până atunci.

- Când va fi judecat, dacă ții mult. Am spus-o, și Robert d'Artois n-are decât o vorbă. Dar ai și tu răbdare, ce naiba!

Îi părea rău că fusese nevoit, mai de mult, s-o ademenească cu această făgăduială. Acum era mai hotărât ca oricând să nu-i dea nici o urmărire. Béatrice în palatul Beaumont? Ce harababură, ce oboseală, ce izvor de necazuri!

Ea se ridică și se duse să-și încălzească mâinile la focul de turbă care ardea în vatră.

- Am avut destulă răbdare, așa cred, spuse ea cu glas potolit. Mai întâi, era vorba să mă iei după moartea doamnei Mahaut, apoi, după moartea reginei văduve Jeanne. Ele au murit, pare-mi-se, și curând se va face la biserică prohodul pentru anul ce s-a dus... Dar tu nu vrei să mă vezi în palatul tău. Dar o curvă ca Divion, târfa care a fost ibovnica unchiului meu episcopul și ți-a fabricat niște hârtii pe care și un orb ar vedea că-s false, ea are drept să șadă la masa ta, să-și dea ifose la curtea ta...

- Las-o pe Divion. Știi bine că n-o țin la mine pe năroada asta mincinoasa decât ca să nu trăncănească.

Béatrice avu un zâmbet de o clipă. Să nu trăncănească!... Față de Divion, pentru că meșterise niște peceti, trebuia să se poarte cu băgare de seamă. Dar de dânsa, Béatrice, care trimisese două prințese pe lumea cealaltă, nu avea de ce să se teamă, și putea s-o răsplătească cu nerecunoștința lui.

- Haide, nu te mai văicări atâta, spuse Robert. Tu ai partea cea mai bună din mine. Dacă erai în casa mea, nu aș putea să te văd așa de des, și fără să-mi pese de nimeni.

Era cam plin de el monseniorul Robert, și vorbea de vizitele sale ca de niște daruri mărețe pe care catadicsea să i le facă!

- Atunci, dacă eu am partea cea mai bună din tine, de ce întârzii să mi-o dai... spuse Béatrice cu glasul ei tărăgănat. Patul e gata.

Și arăta ușa deschisă spre odaia de culcare.

- Nu, micuța mea; acum trebuie să mă întorc la Palat și să-l văd între patru ochi pe rege, ca să-i pun bețe-n roate ducesei de Bourgogne.

- Da, firește, ducesa de Bourgogne... repetă Béatrice dând din cap că a înțeles. Atunci, trebuie să te aștept mâine ca să capăt partea aia bună?

- Vai, nu, mâine trebuie să plec la Conches și la Beaumont.

- Și cât vei rămâne acolo?

- Foarte puțin. Două săptămâni.

- Așadar n-ai să fii aici de sărbătoarea Anului Nou? întrebă dânsa.

- Nu, pisicuța mea; îți voi face însă un dar frumos, o agrafă cu diamante, s-o porți la gât.

- Mă voi împodobi cu ea doar ca să-mi uimesc servitorii, căci ei sunt singurii oameni pe care-i văd.

Robert ar fi trebuit să fie mai prudent. Sunt unele zile nenorocite. Cum era ziua aceasta de 14 decembrie, în care dovezile sale fuseseră tăgăduite cu atâta hotărâre de către ducele și ducesa de Bourgogne încât Filip al VI-lea încruntase din sprâncene pe deasupra nasului său mare, și privise, neliniștit spre cumnatu-său. Ar fi trebuit să se arate mai binevoitor, să nu jignească tocmai astăzi o femeie ca Béatrice și să n-o lase, pentru două săptămâni, cu poftele inimii și trupului neîmplinite. Robert se ridicase.

- Divion te însoțește și dânsa? mai întrebă ea.

- Ei, da! Nevastă-mea a hotărât așa.

Frumosul piept al Béatricei zvâcni sub un clocot de ură și genele i se lăsară punând o umbră rotundă pe obraji.

- Atunci, monseniore Robert, te voi aștepta ca o slugă iubitoare și credincioasă, rosti ea întinzându-i o față surâzătoare.

Robert i-o atinse cu un sărut plictisit, apoi își puse mâna grea pe șoldurile ei; o ținu acolo o clipă, și gestul de mângâiere se isprăvi cu o palmă nepăsătoare dată în glumă, tot acolo. Nu, hotărât lucru, n-o mai dorea; și asta era pentru dânsa cea mai dureroasă jignire.

CONCHES

Iarna a fost oarecum blândă în anul acela.

Înainte de a se crăpa de zi, Lormet le Dolois venea să-l trezească pe Robert. Acesta căsca de câteva ori, un căscat uriaș de fiară, își uda nițel fața în ligheanul pe care i-l ținea Gillet de Nelle, apoi sărea în niște haine de vânătoare, numai din piele și căptușite cu blană, singurele într-adevăr plăcute la purtat. După aceea se ducea să asculte liturghia, doar citită, fără cântare, în paraclisul castelului; duhovnicul avea poruncă să zorească slujba, dând peste cap Evanghelia și grijania în câteva minute. Robert bătea din picior când călugărul o cam lungea cu rugăciunea; artoforul nici nu era bine pus la loc și el o și ștersese de acolo.

Dădea pe gât o ceașcă mare cu zeamă fierbinte de carne, două aripi de clapon sau o bucată grasă de porc, împreună cu o cupă zdravănă de vin alb din Meursault care dezmoștește omul, lunecă pe gât ca aurul și trezește grijile adormite în timpul nopții. Toate acestea le făcea de-a-n-picioarele. Ah, dacă Burgundia n-ar fi produs decât vinurile sale, fără să mai aibă și niște duci! "Mâncarea de dimineață te ține sănătos", zicea Robert care continua să ronțăie ceva pe când se apropia de calul său. Iată-i în șa, cu cornul de vânătoare spânzurat la gât și cuțitul la șold, cu căciula din blană de lup vârâtă peste urechi.

Haita de copoi, ținută sub bici, lătra cumplit; caii băteau din copite, simțind în crupa lor înțepăturile gerulețului de dimineață. Prapurul cu stema familiei d'Artois flutura în turn, arătând că stăpânul se află la castel. Podul se lăsa peste șanț, și câini, cai, argați, gonași, se rostogoleau cu mare larmă spre baltă, în inima târgului, și se năpusteau pe câmp, ținându-se după namila de baron.

În diminețile de iarnă, stăruie peste câmpiile din ținutul Ouche o pâclă albă, subțire, cu iz de scoarță de copac și fum. Nu-ncape îndoială, Robert d'Artois îndrăgea acest Conches! Nu era decât un castel mic, firește, dar foarte plăcut, cu păduri dese împrejur.

Un soare palid risipea pâcla tocmai când ceata sosea la locul întâlnirii unde hăitașii, trimiși înainte să stârneasă vânatul, își înfățișau raportul: descoperiseră dâre de fiară și urme de cerbi. Bătaia avea să pornească în locurile cele mai prielnice, însemnate de hăitași cu ramuri de copac.

Pădurea de la Conches gema de cerbi și de mistreți. Căinii erau bine asmuțiți. Dacă-l împiedicai pe mistreț să-și lepede udul, în mai puțin de un ceas era prins. Marii cerbi maiestosi îi purtau pe vânătorii lor ceva mai multă vreme prin hățișuri nesfârșite unde pământul zbura în snopi sub copitele cailor, și se duceau, urmăriți de lătratul câinilor, să se stingă, țepeni gâfâind cu limba scoasă sub coarnele lor grele, în vreun heleșteu sau în vreo mlaștină.

Contele Robert pleca la vânătoare de cel puțin patru ori pe săptămână. Acestea nu semănau cu marile vânători regale unde două sute de seniori se îmbulzeau, unde nu vedeai nimic, și unde, de teamă ca nu cumva să rămâi prea departe de stăpân, goneai mai mult după rege decât după vânat. Aici, Robert petrecea într-adevăr între hăitașii lui, câțiva vasali din împrejurimi foarte fuduli că fuseseră poftiți și cei doi fii ai săi pe care începea să-i deprindă cu meșteșugul vânătoresc, știut fiind că orice adevărat cavaler trebuia neapărat să-l cunoască. Era mulțumit de fiii lui, unul de zece și altul de nouă ani, care creșteau voinici; supraveghea silința lor la mânuirea arcului și lăncii, la iscusința de a doborî din goana calului o momâie închipuind un vrăjmaș. Aveau noroc flăcăii ăștia! Robert rămăsese orfan de tată-său pe când era încă foarte mic...

Sfârșea el însuși animalul încolțit, folosind cuțitul pentru cerb și un țăpuș pentru mistreț. Dovedea în asta o mare dibăcie și se bucura grozav când simțea fierul, apăsător tocmai unde trebuie, pătrunzând dintr-o dată în carnea moale. Vânatul și vânătorul fumegau deopotrivă, scăldați în sudoare; dar animalul se prăbușea, fulgerat, iar omul rămânea în picioare.

La întoarcere, pe când toți vorbeau de peripețiile vânătorii, țăranii de prin cătune zdrențăroși și cu picioarele înfășurate în otrepe, ieșeau repede din bordeiele lor, alergând să sărute pintenul seniorului, într-o pornire de extaz și totodată de teamă; un obicei bun de care locuitorii orașelor începeau să cam uite.

La castel, de îndată ce se iveau stăpânul, se suna din corn să fie adusă apa pentru ca oaspeții să se spele pe mâini înainte de a se apuca să prânzească. În sala cea mare, unde pereții erau acoperiți cu covoare de mătase pe care se

vedeau stemele Franței, ale neamurilor d'Artois, de Valois și ale Constantinopolei - căci doamna de Beaumont era o Courtenay după mamă - Robert se așeza la masă ca să înfulece vreme de trei ceasuri în șir, tot cicălindu-i pe cei din jur; dădea poruncă să vină bucătarul șef, cu lingura de lemn spânzurată la brâu și uneori, când ciozvârta de scroafă de mistreț făcută pastramă se topea în gură, îl lăuda, alteori îi făgăduia că are să-l spânzure dacă sosul de piper fierbinte cu care se stropea cerbul fript întreg la frigare nu era gustos. Trăgea un pui de somn, după care se întorcea în sala cea mare ca să-și asculte ispravnicii și dăbilarii, să cerceteze socotelile, să pună rânduială în treburile moșiilor și să împartă dreptatea. Mult îi plăcea să împartă dreptatea, să vadă pizma sau ura în ochii împričinaților, înșelăciunea, viclenia, răutatea, minciuna, într-un cuvânt, să se vadă pe el însuși în această pleavă.

Se bucura mai cu seamă auzind întâmplări cu neveste desfrânate și soți înșelați.

- Să vină încornoratul! porunceă, șezând în jilțul său de stejar.

Și începea să pună întrebările cele mai deșucheate, în timp ce grămaticii care făceau pe grefierii pufneau de râs în dosul penelor de gâscă iar pârașii se roșeau la față de rușine.

Robert avea o supărătoare pornire, pe care ispravnicii săi i-o reproșau, de a nu da decât pedepse ușoare hoților, pungașilor, trișorilor la zaruri, mituitorilor, tâlharilor la drumul mare, codoșilor și ciomăgașilor, afară, bineînțeles, de cazurile când furțișagul sau nelegiuirea se întâmplau să fie săvârșite în paguba lui. O tainică înțelegere îl lega sufletește de tot ce era pușlama pe lumea asta.

Odată isprăvită judecata, iată că și ziua se afla aproape pe sfârșite. Robert cobora atunci la feredeu, într-o încăpere scundă a donjonului, se băga într-un hârdău de apă caldă parfumată cu ierburi și mirodenii care înviorau mădulele, apoi puneă băieșul să-l usuce în ștergare, să-l frece ca pe un cal, să-l pieptene, să-i mai taie din barbă și să i-o încrețească.

Între timp, scutieri, paharnici și feciori se și învredniciseră să întindă iarăși pe niște capre de lemn masa de seară, la care Robert apărea într-un uriaș caftan princiar de catifea argintie înflorată cu crini de aur și niște castele ale familiei d'Artois, caftan a cărui căptușeală de blană îi acoperea încălțările.

În ce o privește, doamna de Beaumont purta o rochie violetă de camohas, cu blană singeap și având pe ea încolăcite literele "J" și "R" brodate în fir de aur, și înconjurate cu frunze de trifoi, acelea din fir de argint.

Cina era alcătuită din feluri mai ușoare ca prânzul: supe de ierburi sau drese cu lapte, un păun, o lebădă friptă în mijlocul unei coroane de pui de porumbei, brânzeturi proaspete și fermentate, plăcinte și prăjituri îndulcite care fac să lunece mai ușor pe gât vinurile vechi turnate din niște ulcele în chip de leu și de pasăre.

Masa se servea după moda franceză, adică un blid la doi, o femeie și un bărbat mâncând din aceeași strachină, în afară de stăpânul casei. Robert avea pentru el singur o farfurie plină pe care o golea slujindu-se de polonic, de cuțit și de degete, ștergându-se cu fața de masă, ca toți ceilalți. Cât despre păsări de curte, găini, rațe sau găște, le sfărâma cu dinții, carne și oase laolaltă.

Către sfârșitul cinei, menestrelul Watriquet de Convin era rugat să-și ia harfa lui scurtă și să zică o poveste dintr-acelea născocite de el însuși. Jupânul Watriquet era de fel din Hainaut; cunoștea bine pe contele Guillaume și pe contesă, sora doamnei de Beaumont; își începuse meseria la curtea lor, și își urma cariera trecând prin casa fiecărui Valois pe rând. Se întreceau care mai de care să-l aibă, dându-i simbrerie mare.

- Watriquet, zi Balada doamnelor de la Paris! cerea Robert cu gura încă unsuroasă.

Era povestea ce-i plăcea mai mult și, cu toate că o știa aproape pe dinafară, voia s-o audă mereu, asemeni în privința asta copiilor care cer să îi se spună în fiecare seară același basm, fără a se sări nici o vorbă din ei. Cine ar fi putut, privindu-l în clipa aceea pe Robert d'Artois, să-l creadă în stare de a săvârși falsuri și omoruri?

Balada doamnelor de la Paris istorisea aventura trăită de două burgheze, Margo și Marion, soția și nepoata lui Adam de Gonesse, care, ducându-se la telal, în dimineața de Bobotează, întâlnesc spre nenorocirea lor pe femeia Tifaigne, aia de vindea testemele, și se lasă atrase de dânsa într-un han unde hangiul, zic unii, dădea pe datorie.

Iată-le pe cele trei cumetre așezate la masă în cârciuma Zurliilor, unde cârciumarul Drouin le servește o mulțime de bunătăți: vin rubiniu, o găscă grasă, o strachină de usturoi, plăcinte calde.

La această parte a povestirii, Robert d'Artois începea să râdă, dinainte. Iar Watriquet zicea mai departe:

*...Atunci Margo-ncepea s-asude
Și cupe mari de vin să bea.
Trei oale pline le golea!
Și-n două ceasuri era criță.
"Pe Sfântul Gheorghe-ți jur, bădiță,
Îi zice Marion cea mică,
Mi-e amară gura de poșircă;
Vin negru dulce vreau să beau
Chiar vaca dac-ar fi s-o dau
Să am în mână oala plină.*

Așezat lângă vatra cea mare în care ardea un copac întreg, cu capul dat pe spate, Robert d'Artois râdea în hohote.

Ascultând această poveste își revedea toată tinerețea lui petrecută prin cârciumi, bordeluri și alte asemenea locuri deocheate. Cunoscuse el destule târfe de acestea șezând la masă și îmbătându-se turtă, fără ca bărbații lor să știe pe unde sunt!

La miezul nopții, zicea cântecul lui Watriquet, cele trei surate, Margo, Marion și negustoreasa de testemeluri, după ce băuseră din toate vinurile, de la cel de Arbois până la cel de Sain-Mélion, și mâncaseră prăjituri, uscățele, migdale cojite, pere, nuci, și poame drese cu ghimber și scorțișoară, mai erau încă la masă. Hangiul cere, spre a le da voie să plece de acolo, să-și lase amanet tot ce au pe ele; la care lucru muierile se învoiesc bucuroși, bete cum sunt; cât ai clipi, își lepădă rochiile și scurteicile, zăvelcile, cămășile, pungile și curelele.

Goale cum veniseră pe lume, iată-le pornite în noaptea de ianuarie, zbierând cât le ținea gura: "Dragoste cu năbădăi îmi place", clătinându-se, poticnindu-se, zgâriindu-se de pereți, ținându-se una de alta să nu cadă, ca să se prăbușească în cele din urmă, bete criță, pe niște mormane de gunoaie.

Se face ziuă, porțile se deschid. Trecătorii dau peste ele, terfelite și însângerate, și fără să mai miște, ca "niște baligi în mijlocul drumului". Câțiva aleargă după soții lor care, văzându-le lungite acolo, cred că au fost

omorâte; sunt duse la cimitirul Sfinților Neprihăniți și aruncate în groapa comună.

*Una peste alta, încă vii;
Dar vinul li se scurge prin gingii*

Ele nu se deșteaptă din somn decât noaptea următoare, din groapa de oseminte, acoperite de țărână, dar sunt încă mahmure, și încep să țipe prin cimitirul înghețat și adâncit în beznă:

*Unde te-ai dus, Drouin, fârtate?
Ci, adu trei scrumbii sărate
Și-o ulcea de vin mai tare
Pentru a minții-nviorare;
Și să-nchizi fereastra mare!*

Când cântecul ajungea aici, monseniorul Robert scotea un zbieret. Numai cu greu mai putea menestrelul Watriquet să-și încheie povestirea căci, vreme de câteva minute, hohotele de râs ale uriașului umpleau încăperea.

Avea ochii plini de lacrimi și își bătea șoldurile cu amândouă mâinile. Nu se mai sătura, repetând: "*Și să-nchizi fereastra mare!*". Veselia lui era așa de molipsitoare încât toți cei de față se strâmbau de râs cu dânsul.

- Ah! Curvele! Auzi, goale, ca păsăricile în bătaia vântului... "*Și să-nchizi fereastra mare!*"

Și se pornea iar pe râs.

Când stai să te gândești, plăcută viață ducea monseniorul Robert acolo, la Conches... Doamna de Beaumont era o soție vrednică, comitatul de Beaumont era o moșioară bună, și ce-i păsa lui Robert că domeniul aparținea coroanei, de vreme ce veniturile intrau în punga lui? Și cu comitatul Artois cum rămânea? La urma urmei, era oare așa de important acest comitat, merita el atâtea griji, atâtea lupte, atâtea necazuri?... "Pământul în care mă vor îngropa într-o zi, c-o fi cel de la Conches sau cel de la Hesdin..."

Acestea sunt cuvinte pe care ți le spui când ai trecut de patruzeci de ani, când o treabă începută nu-ți merge întocmai cum doreai, și când ai un răgaz

de două săptămâni. Dar, în sinea ta, știi bine că n-ai să te ții de această cuminenie trecătoare...

Oricum, mâine, Robert se va duce să vâneze un cerb prin părțile acelea dinspre Beaumont, și se va folosi de prilej ca să dea o raită pe la castel, să vadă dacă n-ar fi bine să-l mai mărească...

Când se întorcea de la Beaumont, unde se dusesese cu soția, în preajma Anului nou, își găsi Robert d'Artois scutierii și feciorii așteptându-l, speriați grozav, pe podul de peste șanțul castelului.

Veniseră unii în după-amiaza aceea s-o ridice pe doamna Divion pentru a o duce în închisoare, la Paris.

- S-o ridice? Cine a venit s-o ridice?

- Trei armășei.

- Ce fel de armășei? Din a cui poruncă? urlă Robert.

- A regelui.

- Haida de! Și voi ați lăsat s-o ia? Sunteți niște zevzeci pe care am să-i ciomănesc. S-o ia de aici, de la mine? Ce înșelătorie! Văzut-ați barem porunca scrisă?

- Am văzut-o, monseniore, răspunse Gillet de Nelle tremurând, ba am cerut chiar ca hârtia să rămână în mâna noastră. Numai după ce mi-au dat-o, i-am lăsat s-o ia pe doamna Divion. Iat-o.

Era într-adevăr o poruncă regală, scrisă de mâna unui grămătic, dar pecetluită cu sigiliul lui Filip al VI-lea. Nu cu sigiliul cancelariei, ceea ce ar fi putut da de gândit că la mijloc e o șmecherie. Ceara avea reliefurile sigiliului personal al lui Filip, "pecetea mică" cum i se zicea, pe care regele o păstra asupra sa, în pungă, și numai el, cu mâna lui, o folosea.

Contele d'Artois nu era din fire un om care se speria lesne. În ziua aceea însă, cunoscuse și el ce e frica.

REGINA TICĂLOASĂ

Ca să mergi de la Conches la Paris într-o singură zi, nu era o glumă nici chiar pentru un călăreț încercat, și asta cerea să ai un cal zdravăn. Robert d'Artois lăsa pe drum doi dintre scutierii săi ai căror cai începuseră să șchioapete. Ajunse noaptea în oraș unde găsi, cu toată ora târzie, străzile încă ticsite de cete vesele care sărbătoreau Anul nou. Văzu bețivani borând la întuneric, în pragul cârciumilor, femei ce se țineau de braț, cântând de-ți spărgeau urechile și clătinându-se pe picioare, ca în povestea lui Watriquet.

Fără a lua în seamă această prostime peste care calul său dădea buzna, Robert merse de-a dreptul la Palat. Căpitanul de gardă îi spuse că regele venise în ziua aceea pentru a primi urările orașenilor de vază, dar că se reîntorsese la Saint-Germain.

Atunci, trecând podul, Robert merse la Châtelet. Un pair al Franței își putea îngădui să-l trezească pe guvernatorul cetății. Acesta însă, întrebat, răspunse că nu primise nici în acea zi, nici în ajun, vreo femeie care se numea Jeanne de Divion, sau care să semene cu dânsa, după cum i-o înfățișa.

Dacă nu era la Châtelet, trebuia să fie la Luvru, căci nimeni nu era întemnițat, din porunca regelui, decât în aceste două locuri.

Robert își urmă deci calea până la Luvru; dar căpitanul îi dădu același răspuns. Atunci, unde era Jeanne de Divion? Să fi mers el mai repede decât armășeii regelui și, apucând pe alt drum, s-o fi luat înaintea lor? Totuși, la Houdan, unde ceruse lămuriri, i se spusese limpede că trei armășei, însoțind o femeie, trecuseră de câteva ceasuri pe acolo. Taina se făcea tot mai de nepătruns în jurul acestei istorii.

Robert se resemna să se întoarcă în palatul său, dormi puțin, și înainte de ivirea zorilor porni spre Saint-Germain. Promoroaca acoperea câmpiile și livezile; ramurile copacilor erau îmbrăcate în chiciură, iar dealurile și pădurea în jurul conacului de la Saint-Germain păreau un peisaj făcut din zahăr de un meșter cofetar.

Regele tocmai se trezise. Ușile se deschiseră pentru Robert până la odaia lui Filip al VI-lea, care mai era în pat, înconjurat de șambelanii și de hăitașii săi, și dădea porunci în vederea vânătorii din ziua aceea.

Robert intră călcând iute, puse un genunchi pe pardoseală, se ridică îndată, și vorbi:

- Măria ta, frate, ia-mi îndărăt pairia pe care mi-ai dat-o, ia-mi îndărăt târgurile, moșiile, veniturile, ia-mi averea și foloasele ei, gonește-mă din Sfatul restrâns la care nu mai sunt vrednic să mă arăt. Nu, eu nu mai sunt nimic în țara asta!

Făcând ochi mari pe deasupra nasului gros, Filip întrebă:

- Dar ce ai, frate? De unde-ți vine tulburarea asta? Ce tot spui acolo?

- Spun adevărul. Spun că nu mai sunt nimic în țara asta, deoarece regele, fără a binevoi să mă înștiințeze, trimite să ridice o persoană ce se află sub acoperișul meu!

- Pe cine am trimis să ridice? Care persoană?

- O oarecare doamnă de Divion, frate, slugă de a mea, îngrijind de rochiile soției mele, sora măriei tale, și pe care trei armășei, cu porunca ta, au venit s-o ridice din castelul meu de la Conches ca s-o ducă la temniță!

- Cu porunca mea? întrebă Filip, încremenit. Dar nu am dat niciodată o asemenea poruncă... Divion? Habar n-am de acest nume. Și oricum ar sta lucrurile, frate dragă, fă-mi bunătatea de a crede că nu aș fi pus să ridice pe cineva de la curtea ta, chiar dacă aveam de ce s-o fac, fără să te înștiințez, și mai întâi să-ți cer sfatul.

- Așa gândeam și eu, frate, spuse Robert, și totuși porunca e dată de tine. Și scoase din tunică sa ordinul de arestare, pe care-l lăsaseră armășeii.

Filip aruncă o privire asupra hârtiei, recunoscă pecetea sa mică, și nasul i se făcu alb ca varul.

- Hérouart, adu-mi caftanul! strigă el unuia din șambelani. Și să iasă toată lumea de aici! Haide, repede! Să fiu lăsat singur cu monseniorul d'Artois!

După ce aruncă de pe dânsul cuverturile brodate în fir de aur, sări din pat, în lungă sa cămașă albă. Șambelanul îl ajută să-și pună un caftan îmblănit și voi să atâțe focul în vatră.

- Haide, ieși!... Am spus să fiu lăsat singur.

Niciodată de când îl slujea pe rege, Hérouart de Belleperche nu fusese repezit astfel, de parcă ar fi fost doar un rândaș de pe la bucătării.

- Nu, eu nu am pecetluit asta, și nici nu am dictat ceva asemănător, spuse regele după ce șambelanul părăsise încăperea.

Cercetă cu mare luare aminte hârtia, apropie cele două părți ale peceteii rupte prin deschiderea scrisorii, apoi luă o lupă de cristal din sertarul unei mescioare.

- Nu cumva, frate, întrebă Robert, ți s-a falsificat sigiliul?

- Asta nu se poate. Meșterii de sigilii se pricep să preîntâmpine plâsmuirile ce s-ar putea face și întotdeauna lasă înadins unele cusururi, mai ales la sigiliile regale și ale marilor baroni. Privește acest "L" din numele meu, vezi aici o îndoitură, și dincoace golul cât o gămălie de ac în frunzișul din margine...

- Atunci, spuse Robert, nu au dezlipit cumva pecetea de pe altă hârtie?

- Așa ceva s-ar părea că se poate; cu un brici încălzit, sau într-alt fel; cancelarul meu m-a încredințat că e cu putință.

Pe fața lui Robert se așternu o expresie de mirare naivă, ca și cum afla atunci un lucru care nici nu-i trecuse vreodată prin minte. Dar inima îi bătea nițel mai repede.

- De data aceasta însă nu poate fi vorba de așa ceva, urmă Filip, căci eu înadins nu folosesc sigiliul mic decât pentru peceti ce urmează a fi rupte; niciodată nu-l pun pe foaie netedă, nici pe șnururi.

Rămase o clipă tăcut, cu ochii la Robert, de parcă i-ar fi cerut o explicație pe care n-o căuta, de fapt, decât în propria sa minte.

- Pesemne că mi s-a șterpelit pentru o clipă sigiliul, rupse el tăcerea. Dar cine? Dar când? Toată ziua nu iese din tășcuța pe care o port la brâu, n-o scot decât noaptea...

Se apropie de mescioară, luă din sertar o pungă țesută în fir de aur, și după ce îi pipăi conținutul o deschise, scoțând din ea micul său sigiliu, care era de aur, cu o floare de crin ce-i slujea ca mâner.

-...și dimineața mi-o prind iar la brâu...

Vorbea acum mai rar; o îndoială cumplită îl cuprinse. Apucă iar ordinul de arestare și-l cercetă din nou, cu mare luare aminte.

- Cunosc acest scris, spuse. Nu este a lui Hugues de Pommard, nici al lui Jacques La Vache, nici al lui Geoffroy de Fleury...

Trase clopoțelul. Pierre Trousseau, celălalt șambelan de serviciu, se înfățișă.

- Să mi-l trimiți de îndată, dacă se afla în castel, sau ori unde în altă parte ar fi, pe grămaticul Robert Mulet; să vină aici cu penele lui de scris.

- Mulet ăsta, întrebă Robert, nu e cel care întocmește scrisorile soției tale, regina Jeanne?

- Da, Mulet slujește când la mine, când la Jeanne, răspunse Filip al VI-lea într-o doară, ca să-și ascundă stânjeneala.

Fără să-și dea seama, începuseră să se tutuiască iarăși ca pe vremuri, când Filip era foarte departe de a fi rege, când Robert nu era încă pair, când erau doar doi veri strâns legați unul de altul; în vremea aceea monseniorul Charles de Valois îl pomenea întotdeauna pe Robert, dându-l pildă lui Filip, pentru voinicia și dârzenia sa, pentru iscusința sa în a-și face treburile.

Mulet se afla acolo. Veni în grabă, cu călimara și penele de scris într-o cutie la subsoară, și se aplecă să sărute mâna regelui.

- Pune-ți cutia jos și scrie, spuse Filip al VI-lea care începu numaidecât să-i dicteze: "Din partea regelui, iubitului și credinciosului nostru armaș peste Paris, Jean de Milon, sănătate. Îți poruncim să te grăbești..."

Amândoi verii, într-un gând, se apropiaseră și citeau peste umărul grămaticului. Scrisul său era într-adevăr cel din ordinul de arestare.

- "...a-i da drumul numaidecât dumneaei Jeanne de...":

- Divion, rosti monseniorul Robert.

- "...care a fost închisă în temnița noastră..." De fapt, unde se află? întrebă Filip.

- Nici la Châtelet, nici la Luvru, spuse Robert.

- La Turnul de Nesle, măria ta, lămuri grămaticul închipuindu-și că va fi prețuit pentru râvna și buna ținere de minte de care făcea dovadă.

Cei doi veri se uitară unul la altul și-și încrucișară aidoma brațele pe piept.

- Și cum de știi tu asta? îl întrebă regele pe grămatic.

- Măria ta, pentru că am avut cinstea, mai alaltăieri, să scriu porunca măriei tale ca femeia aceasta să fie ridicată.

- Și cine ți-a dictat-o?

- Regina, măria ta, zicând că nu ai vreme pentru aceasta și că ai rugat-o pe dânsa. Am scris deci poruncile amândouă, căci două au fost, una ca femeia să fie adusă și alta ca să fie întemnițată.

Filip își simți tot sângele fugindu-i din obraz și, zbatându-se între rușine și mânie, nu mai îndrăznea să-l privească pe cumnatu-său.

"Ia te uită, putoarea, gândi Robert. Știam eu bine că mă urăște, dar să fure sigiliul soțului ei ca să-mi facă rău, asta n-aș fi crezut-o... Dar cine oare s-o fi informat așa de bine?"

- Nu isprăvești scrisoarea, maria ta? întrebă el.

- Firește, firește, spuse Filip smulgându-se din gândurile lui.

Și dictă formula de încheiere. Grămăticul aprinse o lumânare la foc, picură câțiva stropi de ceară roșie pe foia îndoită și o întinse regelui ca să-și pună el însuși sigiliul. Absorbit de gândurile ce-l frământau, Filip părea să dea propriilor sale gesturi mai puțină atenție. Robert îi luă din mână hârtia, flutură un clopoțel. Tot Hérout de Belleperche se ivi.

- Trimite-o armașului chiar acum, din porunca regelui, îi spuse Robert întinzându-i scrisoarea.

- Și cheam-o numaidecât pe mărița sa regină, porunci Filip al VI-lea din fundul încăperii.

Grămăticul Mulet aștepta, privind pe rând la rege și la contele d'Artois, și întrebându-se dacă mărița sa râvnă fusese așa de bine venită. Robert îi făcu semn cu mâna s-o șteargă de acolo.

După câteva clipe, regina Jeanne intră cu mersul acela al ei de șchioapă. Trupul ei se mișca într-un sfert de cerc căruia piciorul mai lung îi slujea de pivot. Era o regină slăbănoagă, destul de chipeșă, deși avea de pe acum dinții stricați. Ochii îi erau mari, cu amăgitoare seninătate a minciunii; degetele foarte lungi, nițel strâmbe, lăsau să vadă o deschizătură între ele, chiar când le ținea lipite.

- De când, doamnă, se trimit porunci în numele meu?

Regina făcu o mutră mirată, căscând niște ochi plini de nevinovăție:

- O poruncă, iubitul meu stăpân?

Avea vocea gravă, melodioasă, în care tremura un accent de prefăcută duioșie.

- Și de când mi se șterpelește sigiliul în timp ce eu dorm?

- Sigiliul tău, sufletele? Dar n-am pus mâna niciodată pe sigiliul tău. De care sigiliu vorbești?

O palmă năprasnică veni să-i curme vorba.

Ochii reginei Jeanne cea Șchioapă se umplură de lacrimi, atât de vijelioasă și de usturătoare fusese lovitura; rămase încremenită cu gura întredeschisă și-și duse degetele lungi la falca brăzdată de dungi purpurii.

Robert d'Artois nu era mai puțin mirat, dar și bucuros de întâmplare. Niciodată nu l-ar fi crezut pe văru-său Filip, despre care oricine știa că e sub papucul neveste-si, în stare să ridice mâna asupra ei. "Să fi devenit într-adevăr rege?"

Filip de Valois redevenise mai cu seamă bărbat și asemenea oricărui soț, fie el senior sau cea de pe urmă slugă, care-și pedepsește nevasta mincinoasă. O altă palmă porni, ca și cum cea dintâi îi magnetizase mâna; apoi o ploaie de palme. Însălmântată, Jeanne își apăra fața cu amândouă brațele ridicate. Mâna soțului cădea unde nimerea, în creștetul capului, pe umeri. Și-n timp ce-și dădea atâta osteneală, Filip răcnea:

- Noaptea trecută, nu-i așa, mi-ai jucat renghiul ăsta? Și mai ai neobrazarea să tăgăduiești după ce Mulet mi-a mărturisit totul? Târfă ticăloasă care mă alintă, se giugiulește pe lângă mine, zice că nu mai poate de dragul meu, profită de slăbiciunea ce-o am pentru dânsa, și-și râde de mine când dorm, și-mi șterpelește sigiliul de rege! Nu știi că nu e faptă mai rușinoasă, mai rea ca furtul? Că nici unui om din țara mea, fie și cel mai de seamă, nu i-aș îngădui să se folosească de sigiliul altuia, fără să-l pedepsesc? Și tocmai de al meu te-ai folosit! Văzutu-s-a nelegiuită mai mârșavă care vrea să mă necinstească în fața pairilor mei, în fața vărului meu, a însuși fratelui meu? Nu am dreptate, Robert? întrebă el, încetând o clipă să mai lovească, pentru a auzi din gura cuiva că bine face. Cum am mai putea noi cârmui pe supușii noștri, dacă fiecare s-ar sluji după plac de sigiliile noastre pentru a porunci ceea ce noi n-am vrut? Asta înseamnă să ni se calce în picioare cinstea de rege.

Apoi, întorcându-se la nevastă-sa cu o neașteptată răbufnire a mâniei:

- Și frumoasă întrebuințare îi dai palatului de Nesle pe care ți l-am dăruit! Ce de-a rugăminți îmi făceai până l-ai căpătat! Ești oare tot așa de păcătoasă ca soră-ta, și turnul ăsta blestemat fi-va oare veșnic un adăpost pentru stricăciunile neamului Burgundiei? Așa de păcătoasă încât dacă nu erai regină, dacă nu mă împingea ciracul să te iau de soție, pe tine te băgam astăzi în temniță! Și pentru că nu te pot pedepsi cu mâna altora, ei bine, am s-o fac eu însumi.

Și ploaia de palme se porni din nou.

"Bine ar fi s-o omoare!" își zicea Robert.

Jeanne se chircise acum în pat, bălăbănindu-și picioarele care îi ieșiseră din rochie, și la fiecare lovitură scotea un geamăt sau un urlat de durere.

Apoi, deodată, sări în sus ca o pisică, cu unghiile înainte, și întorcându-și obrazul plâns către bărbatu-său, începu să zbiere:

- Da, am făcut-o! Da, ți-am șterpelit sigiliul pe când dormeai pentru că tu nu judeci după dreptate, și pentru că vreau să-mi apăr fratele din Burgundia împotriva acestui mișel de Robert, aici de față, care întotdeauna ne-a făcut rău prin vicleșug și omor și care, în cârdășie cu tatăl tău, a dus-o la pieire pe soră-mea Marguerite...

- Ia seama să nu spurci amintirea tatălui meu cu gura ta! răcni Filip.

Văzându-i lucirea ochilor, Jeanne amuți, căci el era într-adevăr în stare s-o ucidă.

Filip adăugă, ridicând mâna cu un gest ocrotitor până la umărul lui Robert d'Artois:

- Și ia seama, ticăloaso, nu cumva să mai faci vreun rău fratelui meu care mi-e cel mai bun sprijin al tronului.

Când se duse să deschidă ușa pentru a spune șambelanului că vânătoarea din ziua aceea nu va mai avea loc, douăzeci de capete îmbulzite se traseră deodată îndărăt. Servitorii nu puteau s-o sufere pe Jeanne cea Șchioapă, căreia îi ziceau "regina ticăloasă", pentru că îi sâcâia cu pretențiile ei și alerga să-i pârască la cea mai mărunță abatere. Când vor povesti ce bătaie primise, tot Palatul se va bucura.

Către amiază, Filip se plimba cu Robert alături prin livada de la Saint-Germain, călcând agale pe zăpada ce se topea. Regele mergea cu capul în pământ.

- Nu-i groaznic lucru, Robert, să fii nevoit să te ferești de propria ta soție, până și când dormi? Ce pot face? Să-mi pun sigiliul sub pernă? Și-ar vârî mâna și acolo. Am somnul greu. Nu pot nici s-o închid la vreo mănăstire: e totuși soția mea! Să n-o mai las să doarmă lângă mine, asta-i tot ce pot face. Ce e mai rău, e că mi-e dragă, târfa! Nu te apuca s-o spui mai departe, dar am încercat, ca oricare, și alte femei, petrecând cu ele. M-am întors după aceea cu și mai mare poftă la dânsa... Dacă însă o mai prind cu de-alde astea, am s-o bat iar!

Tocmai atunci, Trouillard d'Usages, vătaf al moșiilor episcopului de Mans și dregător al Palatului, se apropia pe alee, ca să-i anunțe regelui că sosise armașul Parisului; acesta se vedea în spatele său.

Cu burdihanul înainte, pe niște picioare scurte, Jean de Milon nu avea o mutră veselă.

- Ei, jupâne armaș, i-ai dat drumul femeii aceleia?
- Nu, măria ta, răspunse armașul cu o sfială în glas.
- Cum? Porunca mea ți s-a părut plăsmuită? Poate că n-ai recunoscut pecetea mea?

- Ba nu, măria ta, dar înainte de a o împlini, am vrut să-ți vorbesc despre asta, și sunt foarte bucuros a-l găsi aici, cu măria ta, și pe monseniorul d'Artois, spuse Jean de Milon privindu-l stânjenit pe Robert. Femeia aceea a recunoscut.

- Ce anume a recunoscut? întrebă Robert.

- Tot felul de nelegiuiri, monseniore, scrisori false, dovezi mincinoase, și altele de acestea.

Robert se stăpâni foarte bine, ba chiar se prefăcu a lua lucrul în glumă, și spuse, dând din umeri:

- Firește, dacă ați pus-o la caznă, trebuie să fi recunoscut multe? Ia să te dau pe mâna schingiuitorilor, jupâne Milon și ți-u rămășag că ai să recunoști că ai vrut să săvârșești cu mine păcatul sodomiei!

- Vai, monseniore, spuse armașul, dar femeia a vorbit înainte de-a fi pusă la caznă, de frică, doar de frica de a fi schingiuită. I-a înșirat pe toți complicii ei.

Tăcut, Filip al VI-lea îl cercetă din ochi pe cumnatu-său. Mintea lui frământa acum altceva.

Robert simți o capcană închizându-se peste dânsul. Un rege care-și stâlcește în bătaie soția, și în fața unui martor, pentru uzurpare de sigiliu și hârtii plăsmuite, cu greu ar putea da drumul din temniță, fie chiar și pentru a-i face pe plac celei mai apropiate rude, unei femei de rând care se recunoscuse vinovată de aceleași fărădelegi.

- Ce mă sfătuiești, frate? îl întrebă Filip, fără a-și lua ochii de pe dânsul.

Robert înțelese că scăparea lui depindea de ceea ce va răspunde acum; trebuia să facă pe slujitorul credincios al regelui. Atâta pagubă pentru Divion. Va susține că-i minciună sfruntată tot ce ea spusese sau ar putea să spună în legătură cu dânsul.

- Cum va hotărî judecata măriei tale, slăvite frate, cum va hotărî judecata măriei tale! rosti el. Ține-o în temniță pe femeia asta, iar dacă a umblat cu înșelăciuni față de mine, află că-ți voi cere să-i dai osânda cea mai aspră.

În același timp, își zicea în sinea lui: "Dar cine oare l-a înștiințat pe ducele de Bourgogne?" Și răspunsul, răspunsul neîndoielnic îi veni în minte numaidecât. Nu exista decât o singură persoană care ar fi putut să-i spună ducelui de Bourgogne, sau chiar reginei ticăloase, că Divion se găsea la Conches: Béatrice.

*****

Abia pe la sfârșitul lui martie, când Sena, umflată de puhoaietele primăverii, se revărsa pe maluri și intra în pivnițe, abia atunci luntrașii pescuiră, înspre Châtou, un sac plutind între două valuri, în care găsiră un trup gol de femeie.

Toată populația satului, bălăcind în noroi, se adunase în jurul jalnicei descoperiri, iar mamele își palmuiau țâncii, strigându-le:

- Haide, voi ștergeți-o de aici! Lucrurile astea nu-s de nasul vostru.

Leșul era groaznic de umflat, cu înfiorătoare pielea verzuie a unei descompuneri care începuse de mult; trebuie să fi zăcut mai bine de o lună în fluviu. Se putea totuși recunoaște că moarta era tânără. Părul ei lung și negru părea să miște, pentru că bășici de apă plesneau în el. Fața îi fusese sfâșiată, călcată în picioare, pocită înadins ca să nu mai poată fi recunoscută; iar pe gât se vedea urma unui ștreang.

Luntrașii, prinși între scârbă și o atracție porcoasă, împingeau cu vârful cângilor stârvul necuviincios.

Deodată, vărsând din el apa ce-l umfla, trupul tresări și începu să se zbată, dând pentru o clipă impresia că învie, și cumetrele se traseră îndărăt, cu un țipăt.

Ispravnicul, înștiințat de această întâmplare, sosi, puse câteva întrebări, se învârti în jurul moartei, cercetă lucrurile scoase din sac odată cu cadavrul, și care se uscau pe iarbă: un corn de țap, o păpușă de ceară străpunsă de ace și învelită în cârpe, un artofor din cositor lucrat grosolan pe care se vedeau niște semne diavolești.

- E o vrăjitoare ucisă de frații ei într-o vrăjitorie, după vreun sobor drăcesc sau o liturghie închinată Necuratului, spuse ispravnicul.

Cumetrele își făcură cruce. Ispravnicul alese câțiva oameni de corvoadă ca să îngroape cât mai repede leșul și lucrurile acelea scârboase într-o pădurice, departe de sat, și fără nici o rugăciune.

Într-un cuvânt, o crimă făcută cu meșteșug, sub înfățișarea unei răfuieli între vrăjitori, în care Gillet de Nelle urmase învățăturile pricepute ale lui

Lormet le Dolois, și care se isprăvea așa cum doriseră ucigașii.

Robert d'Artois era răzbunat pentru trădarea Béatricei, ceea ce nu însemna însă că odată cu asta izbutise în planurile sale.

După două generații, sătenii din Châtou nu-și vor mai aduce aminte pentru ce o dumbrăvioară, în josul apei, fusese botezată Pădurea Vrăjitoarei.

TURNIRUL DE LA EVREUX

Pe la jumătatea lunii mai, oamenii văzură crainici purtând livreaua regelui Franței, însoțiți de buciumași, oprindu-se în piețele orașelor, la răspântiile târgurilor și la porțile castelelor. Buciumașii suflau în lungile lor trâmbițe de care spânzura o flamură având pe dânsa trei flori de crin, crainicul desfăcea un sul de pergament și cu glas tare vestea:

Așadar, auziți, auziți, aicea! Se aduce la cunoștința tuturor prinților, seniorilor, baronilor, cavalerilor și scutierilor din ducatele Normandiei, Bretaniei și Burgundiei, a comitatelor și ținuturilor de graniță din Anjou, Artois, Flandra și Champagne, și tuturor celorlalți, c-or fi din acest regat sau din orice alt regat creștin, dacă nu sunt surghiuniți sau vrăjmași ai stăpânului nostru regele, căruia Dumnezeu să-i hărăzească lungă viață, că în ziua de Sfânta Lucia, a șasea din luna iulie, lângă orașul Evreux, va fi o măreață întrecere de arme și un prea frumos turnir unde luptătorii se vor izbi cu buzdugane ușurele și săbii fără tăiș, ei fiind în zale anume făcute pentru asta, purtând chivără, tunică, ciubote de călărie cu stema fiecăruia, întocmai ca în vremurile de demult și cum cere datina.

Capi ai acestui turnir sunt slăviții și puternicii prinți, temuții mei stăpâni și anume, mult iubitul nostru domn, măria sa Filip, rege al Franței, ca unul ce va purcede la luptă, și măria sa Jean de Luxembourg, rege al Boemiei, ca unul ce se va apăra. Și pentru aceasta se dă de știre numaidecât tuturor prinților, seniorilor, baronilor, cavalerilor și scutierilor din ținuturile mai sus pomenite, și altora, de orice neam ar fi, care vor vrea și dori să lupte pentru a dobândi cinste, să poarte mici steme pe care le voi da de îndată celor ce ar veni să le ceară, pentru ca astfel să vadă oricine că sunt luptători ai turnirului. Iar la acest turnir vor fi mărețe și bogate daruri împărțite de doamnele și domnișoarele de față.

Afară de aceasta, vă dau de veste vouă tuturor prinților, baronilor, cavalerilor și scutierilor care aveți de gând să vă întreceți, că sunteți datori să vă îndreptați spre acest loc de la Evreux și să vă așezați pe la gazde cu

patru zile înainte de amintitul turnir, ca să scoateți la ferestre stemele și steagurile voastre, sub pedeapsă că altminteri nu veți fi primit la pomenitul turnir. Și aceasta mi-au poruncit să vă aduc la cunoștință mai marii mei judecători care-i vor prețui pe luptători, iar de la domniile voastre, rogu-vă, să am iertare.

Trâmbițele sunau din nou, și puștii alergau până la marginea târgului, însoțind pe crainicul care se ducea să ducă vestea mai departe.

Unii gură-cască, înainte de a se împrăștia, ziceau:

- Asta însă ne va costa multe parale, dacă și castelanul nostru o vrea să se ducă la acest turnir trâmbițat!

Are să plece cu doamna lui și cu toată slugăria... Ei o țin tot în turniruri, noi ne spetim plătind la biruri.

Dar erau și alții care gândeau: "Dacă seniorul ar vrea să-l ia cu dânsul pe fiu-meu cel mare ca argat la cai, băiatul ar avea de câștigat bănișori buni, și poate că s-ar căpătui mai târziu în vreo slujbă. Am să vorbesc despre asta cu parohul, ca să pună o vorbă bună pentru Gaston al meu".

Vreme de șase săptămâni turnirul avea să fie îndeletnicirea de căpetenie și singura grijă a castelanilor. Copilandrii visau să uimească lumea cu primele lor isprăvi.

- Ești încă prea tânăr; mai așteaptă un an, ziceau părinții. Prilejuri vor fi ele destule.

- Dar fiul vecinilor noștri de Chambray, care e de-o vârstă cu mine, se va duce!

- Dacă domnul de Chambray și-a pierdut mințile, sau are bani de pierdut, asta-l privește.

Bătrânii își depănau amintirile. Auzindu-i, ai fi putut crede că pe vremea lor bărbații erau mai voinici, armele mai grele, caii mai iuți:

- La turnirul din Kenilworth, pe care-l dădu lordul de Chirk, unchiul ăluia de l-au spânzurat la Londra în iarna asta...

- La turnirul din Condé-sur-Escaut, la monseniorul Jean d'Avesnes, tatăl actualului conte de Hainaut...

Unii luau bani cu împrumut pe recolta viitoare, pe lemnele din pădure; își duceau văsăria de argint la cei mai apropiați lombarzi ca s-o prefacă în pene pentru chivăra seniorului sau în stofe de sandal și de camohas pentru rochiile doamnei ori în cioltare pentru cai.

Fățarnicii se văitau de ochii lumii.

- Ah, ce de-a griji, ce de-a cheltuieli, când ar fi fost așa de bine să rămânem acasă! Dar pentru cinstea familiei noastre, nu putem lipsi de la acest turnir... De vreme ce măria sa regele și-a trimis crainicii la ușa conacului nostru, l-am supăra dacă nu ne-am duce.

Peste tot se coseau vestminte, se bătea fierul, se însăila împletitura de oțel pe pielea platoșelor, se antrenau caii și călăreții în pășunile din care păsările își luau zborul, înfricoșate de aceste iureșuri, de aceste ciocniri de lăncii și de aceste răsunătoare clinchete de săbii. Baronii tinerei zăboveau câte trei ceasuri tot încercând coiful scurt pe care și-l puneau întâia oară.

Pentru a se deprinde cu mânuirea armelor, castelanii înjghebau turniruri locale la care bărbații mai vârstnici încruntau din sprâncene, își umflau fălcile și judecau loviturile, privind cum flăcăii lor se băteau ca chiorii. După asta se așezau la masă pentru un ospăț care ținea mai multe ceasuri, mâncând pe rupele, bând zdravăn și vorbind de ale lor. Întinzându-se din moșie în moșie, aceste jocuri războinice sfârșeau prin a cere o cheltuială tot așa de mare ca bătăliile adevărate.

În cele din urmă, porneau la drum; bunicul se hotărâse în ultima clipă să meargă și el, iar fiul de paisprezece ani își văzuse visul cu ochii: va sluji ca ajutor de scutier. Caii de luptă, care nu trebuiau obosiți, erau duși de mână, fără să-i încalce nimeni; lăzile cu rochii și cu zale erau încărcate pe catări. Argații își târau picioarele în colbul șoselelor. Înnoptau prin arhondaricele mănăstirilor sau pe la vreo rubedenie al cărui conac se afla în drumul lor, și care se ducea și el la turnir. Iarăși un chiolhan, udat cu vinuri din belșug, și când se crăpa de ziuă porneau împreună mai departe.

Așa, din popas în popas, cetele de cavaleri se tot îngroșau până la întâlnirea grozav de pompoasă, cu înălțimea sa contele ai cărui vasali erau. Îi sărutau mâna; schimbau cu el câteva cuvinte neînsemnate pe care nu vor mai înceta să le comenteze. Doamnele puneau să li se scoată din lăzi vreo rochie nouă, apoi se alăturau toți la alaiul contelui, de pe acum lung de o jumătate de leghe și cu toate steagurile fluturând sub soarele aceluia început de vară.

Niște oști de fațadă, înarmate cu lăncii tocite, cu buzdugane fără greutate și săbii fără tăiș treceau atunci Sena, Eura și Risle, sau mergeau de-a lungul Loarei, ducându-se să facă un război de fațadă în care nimic nu era adevărat afară de înfumurarea deșartă a acestor războinici.

Cu opt zile înainte de turnir, nu se mai găsea în tot orașul Evreux odaie sau pat sub scară de închiriat. Regele Franței își așezase curtea în cea mai mare mănăstire, iar regele Boemiei, în cinstea căruia se dădeau serbările, locuia la contele d'Evreux, rege al Navarrei.

Straniu prinț acest Jean de Luxembourg, rege al Boemiei, calic în toată legea, având mai multe datorii decât moșii, trăind pe spinarea vistieriei Franței, dar căruia nu i-ar fi trecut prin minte să apară cu un alai mai puțin strălucit decât al gazdei de la care-și trăgea mijloacele de trai! Luxembourg avea aproape patruzeci de ani, și arăta de treizeci; lumea îl recunoștea după frumoasa-i barbă castanie, mătăsoasă și lăsată în voie, după chipul său zâmbitor și semeț, după mâinile sale plăcute și veșnic întinse. Era o minunăție de bărbat, prin vioiciunea, voinicia, îndrăzneala, veselia, dar și nerozia lui. Înalt aproape cât Filip al VI-lea, era într-adevăr măreț și avea în toate privințele înfățișarea unui rege, așa cum mintea norodului putea să și-o închipuie. Știa să se facă iubit de toată lumea, de prinți ca și de oamenii de rând, fără deosebire; izbutise chiar să fie prieten deopotrivă cu papa Ioan al XXII-lea și cu împăratul Ludovic al Bavariei, cei doi vrăjmași de neîmpăcat. Strașnică izbândă pentru un zevzec, căci, în privința lui toată lumea aveau o singură părere și anume: Jean de Luxembourg era atât de neghiob pe cât de fermecător.

Prostia nu împiedică acțiunea; din contră ea ascunde piedicile și face să pară ușor ceea ce, pentru orice om cu scaun la cap ar părea o încercare dinainte osândită la înfrângere.

Părăsindu-și mica Boemie, unde se plictisea, Jean de Luxembourg se ținea acum de niște isprăvi nebunești, în Italia. "Luptele, dintre gibelini și ghelfi duc de râpă această țară, își spusese el ca și cum ar fi făcut o mare descoperire. Împăratul și papa se ceartă pentru niște republici ai căror locuitori nu încetează să se omoare între dânșii. Ei bine, deoarece sunt prieten și cu o tabără și cu cealaltă, să mi se dea pe mână țările acestea, și voi face să domnească acolo pacea!"

Mai uimitor era că nu lipsise mult ca să-și atingă țelul. Vreme de câteva luni el fusese idolul Italiei, dacă nu ținem seamă de florentini, oameni greu de păcălit, și de regele Robert al Neapolei pe care acest încurcă-lume începea să-l supere.

În aprilie, Jean de Luxembourg avusese o întâlnire secretă cu cardinalul împuternicit ai Vaticanului Bertrand du Pouget, rubedenie de-a papei, ba

chiar, cum se șoptea, fiu-său natural, întâlnire prin care curtea Boemiei socotea că a orânduit dintr-o dată și soarta Florenței, și scoaterea provinciei Rimini de sub stăpânirea familiei Malatesta, și înființarea unui principat independent a cărui capitală urma să fie Bolonia. Or, fără ca el să știe cum și fără să înțeleagă de ce, tocmai când treburile păreau să-i meargă așa de bine încât se și gândea să-l înlocuiască pe bunul său prieten Ludovic al Bavariei, în tronul împărăției, iată că pe neașteptate Jean de Luxemburg văzuse ridicându-se împotriva-i două coaliții grozave, în care ghelfii și gibelinii, ca niciodată, se uneau, în care Florența și Roma mergeau mână-n mână, în care regele Neapolei, sprijinitor al papei, ataca dinspre sud, în timp ce împăratul, vrăjmaș al papei, ataca dinspre nord, și în care cei doi duci ai Austriei, margravul de Brandenburg, regele Poloniei și regele Ungariei le săreau într-ajutor.

Avea de ce să se mire, văzând asta, un prinț atât de iubit, și care vroia să le aducă italienilor pacea!

Lăsând doar opt sute de călăreți fiului său Charles pentru a ține toată Lombardia, Jean de Luxemburg, cu barba în vânt, alergase de la Parma până-n Boemia unde pătrundeau oștile austriece. Căzuse în brațele lui Ludovic al Bavariei și, după multe pupături pe amândoi obraji, izbutise să risipească absurdă neînțelegere. Coroana imperială? Dar nu se gândise la ea decât spre a-i face plăcere papei!

Acum venea la Filip de Valois pentru a-l ruga să pună o vorbă pe lângă regele Neapolei, și a-i storce totodată alți bani ca să-și poată duce mai departe planul unui regat pașnic.

Putea oare Filip al VI-lea să facă mai puțin pentru acest oaspe cavaleresc, decât să ofere un turnir în cinstea lui?

Astfel, în câmpia de la Evreux, pe malurile Itonului, regele Franței și regele Boemiei, prieteni la toartă, aveau să poarte o bătălie în joacă... cu mai mulți oșteni decât avea fiul acestuia din urmă pentru a ține piept Italiei întregi.

Terenul de luptă, adică îngrăditura în care se desfășura turnirul, era cuprins într-un băרגan mare, alcătuind un dreptunghi lung de trei sute și lat de două sute de picioare, închis prin două garduri, unul făcut din niște pari ascuțiți în vârf și cam îndepărtați între ei, al doilea, înăuntru, ceva mai scund și mărginit de un parmalâc gros. Între cele două garduri stăteau, în timpul întrecerilor, argații care îngrijeau de lăncii și de săbii.

În partea umbrită a terenului, fuseseră ridicate trei tribune mari acoperite cu pânză și împodobite cu prapuri: cea din mijloc pentru arbitrii, iar celelalte două pentru femei.

De jur împrejur, pe câmp, se îmbulzeau pavilioanele argaților și grăjdarilor; acolo veneau locuitorii din Evreux să admire, plimbându-se, caii care luau parte la turnir; pe fiecare pavilion flutura stema stăpânului.

Primele patru zile ale întâlnirii fură consacrate întrecerilor individuale, provocărilor pe care și le aruncau doi câte doi seniorii de față. Unii vroiau să spele ocara vreunei înfrângeri suferite într-o întrecere de mai înainte; alții, care nu se măsuraseră încă niciodată, doreau să-și încerce vitejia; sau doi luptători vestiți erau îndemnați să se înfrunte.

Tribunele se umpleau mai mult sau mai puțin, după rangul luptătorilor. Niște scutieri tineri izbutiseră, cu multe stăruințe, să aibă terenul pentru o jumătate de oră dis-de-dimineată. În tribune nu se vedea atunci decât puțină lume, doar niscaiva prieteni sau rubedenii. Dar de cum se vestea o întâlnire între regele Boemiei și domnul Jean de Hainaut, venit anume din Olanda sa cu douăzeci de cavaleri, tribunele amenințau să se năruie. Abia atunci doamnele își smulgeau o mânecă a rochiei ca s-o dea cavalerului ales, mânecă adeseori înadins pregătită, a cărei mătase nu era decât însăilată peste mâneca adevărată pentru a fi desprinsă lesne, sau chiar o mânecă adevărată la unele doamne mai îndrăznețe, cărora le plăcea să-și arate brațul frumos.

Se aflau acolo, pe trepte, oameni de tot felul: căci la această mare îmbulzeală care făcea din Evreux un soi de bălci al nobilimii, armășeii de pază nu prea puteau să aleagă între cei ce se înghesuiau pe la intrări. Astfel, câteva fâșnețe, umblând după mușterii de neam mare, tot așa de sclivisite ca baroneșele, dar mai drăguțe și cu apucături mai subțiri, izbuteau să se strecoare pe cele mai bune locuri, făceau cu ochiul și provocau bărbații la alte turniruri.

Luptătorii care nu se aflau pe teren, sub cuvânt că vroiau să urmărească isprăvile vreunui prieten, veneau să se așeze lângă doamne, și se înfiripau acolo idile care continuau seara, la castel, între dansuri și carole⁶.

Dumnealui Jean de Hainaut și regele Boemiei, ascunși sub zalele și chiverele lor împodobite de nu li se mai vedea fața, purtau la coada lăncii șase mâneci de mătase, reprezentând tot atâtea inimi agățate. Trebuia ca

unul din luptători să-l trântască pe celălalt sau ca lemnul lăncii să se rupă. Nu era voie să lovești decât la piept și pavăza era nițel scobită în așa fel încât să abată loviturile. Cu pântecul apărat de oblâncul șei și capul vârat într-un coif cu viziera lăsată în jos, adversarii se repezeau unul împotriva celuilalt. Cei din tribune izbucneau în urlete și tropăiau de bucurie. Amândoi luptătorii erau la fel de voinici, și avea să rămână multă vreme de pomină iscusința cu care domnul de Hainaut băga lancea în cârligul prins de platoșa potrivnicului său și felul cum regele Boemiei se ținea în pinteni, drept ca săgeata și rezista la lovituri până ce amândouă lăncile se îndoiau ca niște arcuri, sfârșind prin a se rupe.

Cât despre contele Robert d'Artois, venit de la Conches, ca vecin, și care încăleca pe niște cai uriași din Perche, greutatea lui îl făcea de temut. În armură roșie, cu lance roșie și cu eșarfă roșie fluturând pe chivără, avea o iscusință deosebită de a prinde adversarul în goana calului, de a-l smulge din șa și a da cu el de pământ. Dar în zilele acelea, monseniorul d'Artois se arăta posomorât, și s-ar fi zis că lua parte la aceste jocuri mai curând din datorie decât de plăcere.

Estimp, arbitrii, aleși toți printre cele mai de seamă fețe ale regatului, ca un Raoul de Presle, conetabilul, sau domnul Miles de Noyers, orânduiau cu de-amănuntul turnirul cel mare care avea să încheie întrecerile.

Între vremea irosită ba cu pusul, ba cu scosul platoșei, cu participarea la întreceri, cu comentarea isprăvilor, cu străduințele de a împăca vanitatea cavalerilor care țineau morțiș să lupte sub cutare steag și nu sub altul, și vremea petrecută la masă, apoi în ascultarea menestrelilor după oște și în dansuri după ce auzeau cântecele, regele Franței, regele Boemiei și sfetnicii lor abia dacă mai prindeau un ceas în fiecare zi pentru a vorbi de treburile Italiei care, la urma urmei, erau adevărata pricină a acestei întâlniri. E însă lucru știut că treburile cele mai însemnate se pun la cale fără multă vorbă când interlocutorii sunt porniți pe înțelegere.

Ca doi adevărați regi din romanele Mesei Rotunde, Filip de Valois, măreț în caftanele sale brodate, și Jean de Luxemburg, nu mai puțin arătos, își adresau, cu cupa în mână, declarații solemne de prietenie. Hotărau în pripă cuprinsul unei scrisori către papa Ioan al XXII-lea sau trimiterea unei solii la regele Robert al Neapolei.

- A, era să uit, măria ta, zicea Filip al VI-lea, va trebui să mai stăm nițel de vorbă și în privința cruciadei.

Căci se apucase iar de planul tatălui său Charles de Valois și al vărului său Charles cel Frumos. Mergeau toate așa de bine în regatul Franței, vistieria era așa de temeinic îndeostulată iar pacea Europei, cu ajutorul regelui Boemiei, așa de temeinic întocmită, încât trebuiau neîntârziat să vadă cum și când să pornească, spre cinstea și propășirea națiilor creștine, o frumoasă și falnică expediție împotriva păgânilor.

- A, iată, măriile voastre, s-a sunat de masă, ni se aduce apa pentru spălatul mâinilor...

Conferința era întreruptă; vor mai vorbi despre cruciadă după prânz, sau a doua zi.

La masă, toți făceau mare haz de tânărul rege Eduard al Angliei care, cu trei luni înainte, și însoțit doar de lordul Montaigu, venise, îmbrăcat în haine de negustor, ca să stea de vorbă în taină cu regele Franței. Cum vă spun, îmbrăcat ca oricare prăvăliaș lombard! Și pentru ce venise? Ca să încheie un tratat comercial privind furniturile engleze de lână pentru Flandra. Un negustor în toată puterea cuvântului: se îndeletnicea cu vânzarea lânii! Văzutu-s-a vreodată rege să se ocupe de asemenea treburi, ca orice burghez de rând din corporațiile negustorești și întovărășirile de târguri?

- Atunci, dragi prieteni, pentru că așa vroia, l-am primit negustorește! zicea Filip de Valois încântat de propriul său calambur. Fără petreceri, fără turnir, plimbându-ne pe aleile pădurii de la Halatte; și i-am oferit un mic ospăț cu bucate de post!

Ce-i trăsnea prin cap acestui copilandru! Nu era oare pe cale de a întemeia în țara lui o oaste permanentă din pedestrași, cu serviciu obligatoriu? Ce aștepta el de la această strânsură de tălpași, când se știa bine, și bătălia de pe muntele Cassel o dovedise îndeajuns, că numai pâlcurile de călăreți ale nobilimii hotărau soarta luptei și că pedestrașii dau dosul de-ndată ce văd ivindu-se oșteni în zale?

- Se pare totuși că în Anglia domnește mai multă liniște de când lordul Mortimer a fost spânzurat, își dădea părerea Miles de Noyers.

- Domnește liniștea, răspundea Filip al VI-lea, fiindcă baronilor englezi li s-a urât pentru o vreme să se tot războiască între dâșșii. De îndată ce-și vor veni în fire, bietul Eduard va vedea ce poate face cu strânsura lui de tălpași! I se năzărise, nu de mult, drăguțul de el, să ceară coroana Franței... Haide, spuneți domnilor, vă pare rău că nu-l aveți ca suveran, sau îl vreți

mai curând pe "regele găsit"? adăugă râzând și bătându-se voinicește în piept.

După fiecare ospăț, când să iasă, Filip îi zicea lui Robert d'Artois, pe șoptite:

- Frate dragă, vreau să-ți vorbesc între patru ochi, și despre niște lucruri serioase.

- Măria ta vere, când vei pofti.

- Ei bine, deseară...

Dar seara se dansa, și Robert nu încerca să grăbească o convorbire al cărei obiect îl ghicea lesne; de când cu mărturisirile acelei Divion, care se afla tot la închisoare, mai fuseseră închiși alții, ca notarul Tesson, bunăoară, iar toți martorii supuși unor noi cercetări... Nu scăpase nimănui că, în timpul scurtelor întrevederi cu regele Boemiei, Filip al VI-lea nu prea cerea sfatul lui Robert, ceea ce putea trece ca un semn de dizgrație.

În ajunul turnirului, "regele luptei" însoțit de crainicii și trâmbițașii săi, se duse la castel, la reședințele seniorilor mai de seamă, și chiar pe terenul de întreceri, ca să vestească:

Așadar, auziți aici, auziți, înalți și puternici prinți, duci, conți, baroni, seniori, cavaleri și scutieri! Vă aduc la cunoștință din partea dumnealor judecătorii întrecerilor, că fiecare din voi trebuie să trimită astăzi chivăra sub care va lupta, și steagurile sale de asemenea, la palatul dumnealor judecătorii, pentru ca luminățiile lor să poată începe a face împărțirea lor; iar după ce vor fi împărțite, doamnele vor veni să le vadă spre a spune care le place mai mult; și în ziua aceea nimic alta nu se va face decât dansuri după ospățul de seară.

La trapezăria unde se aflau găzduiți judecătorii, coifurile erau rânduite pe niște lavițe, în tinda mănăstirii, după tabăra din care făceau parte luptătorii, pe măsură ce ele soseau, aduse de către argații cu grija armelor. S-ar fi zis că sunt rămășițele adunate pe câmpul de bătălie ale unei năstrușnice oști decapitate. Căci pentru a se deosebi bine între dânșii, în timpul încăierării, luptătorii își puneau la chivăra lor, pe deasupra cununii de pietre scumpe sau a coroanei de conte, emblemele cele mai ți pătoare sau mai stranii: care un vultur, care un balaur, care o femeie goală, care o sirenă

sau un inorog. Afară de aceasta, erau spânzurate de coifuri niște eșarfe lungi de mătase, în culorile seniorului.

Doamnele veniră după-amiază la trapezărie, și, conduse de judecătorii întrecerilor și de cele două căpetenii ale turnirului, adică regii Franței și Boemiei, fură poftite să facă înconjurul tindei boltite a mănăstirii, în timp ce un crainic, oprindu-se înaintea fiecărui coif, zicea al cui este.

- Domnul Jean de Hainaut... Monseniorul conte de Blois... Monseniorul d'Evreux, regele Navarrei...

Unele coifuri erau vopsite, ca și săbiile sau cozile de lance, de unde se trăgeau și poreclele proprietarilor respectivi: Cavalerul cu arme albe, Cavalerul cu arme negre.

- Domnul mareșal Robert Bertrand, cavaler al Leului Verde...

Venea apoi o chivără roșie, monumentală pe al cărei vârf era un turn de aur.

- Monseniorul Robert d'Artois, conte de Beaumont-le-Roger.

Regina, care mergea șontăcând în primul rând al doamnelor, vru să întindă mâna, dar Filip al VI-lea o opri, apucând-o de încheietura brațului, și, prefăcându-se că o ajută să meargă, îi spuse în șoaptă:

- Draga mea, nu-ți dau voie să faci una ca asta!

Regina Jeanne avu un zâmbet răutăcios.

- Ar fi fost totuși un prilej bun să i-o plătesc, murmură dânsa la urechea vecinei și cumnatei sale, tânăra ducesă de Bourgogne.

Căci, după rânduielile turnirului, dacă o doamnă atingea unul din coifuri, cavalerul căruia îi aparținea coiful, se găsea "recomandat", adică nu mai avea dreptul să participe la luptă. Ceilalți cavaleri se adunau pentru a-l bate cu cozile de lăncii, când intra pe terenul de întreceri; calul său era dat trâmbițașilor; el însuși era cocoțat cu de-a sila, călare pe parmalâcul ce înconjura terenul și obligat să stea acolo, de râsul lumii, tot timpul cât ținea turnirul. I se făcea atare ocară celui care vorbise de rău o doamnă, sau își terfelise cinstea într-altfel, fie dând bani cu camătă, fie "călcându-și cuvântul dat".

Gestul reginei nu-i scăpase doamnei de Beaumont, pe care toți o văzură pălind la față. Ea se apropie de frate-său, regele, cu vorbe de dojană.

- Soră dragă, îi răspunse Filip al VI-lea privind-o încruntat, ar trebui mai curând să-mi mulțumești decât să mi te vaiieți.

Seara, când oaspeții se apucaseră să danseze, fiecare din ei cunoștea întâmplarea. Regina încercase să-l "recomande" pe Robert d'Artois. Acesta avea o mutră posomorâtă, ca în zilele când toate îi mergeau anapoda. La cadrul, refuză mâna ducesei de Bourgogne, în așa fel ca toată lumea să vadă asta, și merse să se proțăpească în fața reginei Jeanne, care nu dansa niciodată din pricina betșugului ei; rămase acolo o clipă lungă, cu brațul rotunjit de parcă i-l oferea ca s-o ducă la dans, ceea ce era o insultă răutăcioasă pentru a se răzbuna. Femeile își căutau din ochi soții; viorile și harfele cântau mai departe într-o tăcere apăsătoare. Ar fi fost deajuns o izbucnire cât de slabă pentru ca turnirul să aibă loc cu o noapte mai devreme și ca învâlmășeala să înceapă numaidecât, în sala de bal.

Intrarea regelui armelor, escortat de crainicii săi, șir care venea să dea cetire unei noi proclamații, îi scoase din încurcătură la timp:

Așadar, auziți, voi, înalți și puternici prinți, seniori, baroni, cavaleri și scutieri care luați parte la turnir! Vă dau de știre din porunca dumnealor judecătorii întrecerilor ca fiecare din voi să fie mâine înăuntrul terenului la ceasul amiezii, înarmat și gata de luptă, căci la un ceas după-amiază, judecătorii vor porunci să fie tăiate funiile pentru a începe turnirul la care doamnele vor împărți daruri bogate. În afară de aceasta vă înștiințez că nici unul din voi nu trebuie să aducă înlăuntrul terenului de întreceri alți argați călări spre a vă sluji, ci doar atâția precum urmează: patru argați pentru prinți, trei pentru conți, doi pentru cavaleri și unul pentru scutieri, iar slugi de rând fiecare după pofta lui, așa cum au poruncit judecătorii întrecerilor. În afară de aceasta, dacă nu vă este cu supărare, veți ridica toți mâna dreaptă, sus către sfinți și toți într-un glas veți făgădui că nici unul dintre voi nu va lovi înadins orbește, nici de la brâu mai jos, iar pe de altă parte, dacă, din întâmplare, coiful cade de pe capul vreunuia dintre voi, nimeni altul nu-l va atinge atâta vreme cât coiful său nu va fi pus la loc și prins în curele.; iar dacă veți face altminteri, să știți că vă așteaptă pedeapsa de a pierde armura și calul, și de a fi în viitor izgoniți din turnir. Și astfel să jurați și să făgăduiți cu sfințenie, pe cinstea voastră.

Toți luptătorii de față ridicară mâna și strigară:

- Da, da, jurăm!

- Luați bine seama, mâine, spuse ducele de Bourgogne cavalerilor săi, căci vărul nostru d'Artois ar putea să-și arate răutatea și să nu se supună tuturor acestor rânduieli.

După care, dansul se porni din nou.

CINSTE DE PAIR, CINSTE DE REGE

Fiecare luptător se afla în cortul de postav brodat pe care flutura steagul său și acolo slugile îl îmbrăcau. Mai întâi nădragii din fir de oțel de care se prindeau pintenii; apoi plăcile de fier care acopereau pulpele și brațele; apoi platoșa de piele groasă deasupra căreia i se puneau zăua, un fel de butoiaș de fier lăsând slobode doar încheieturile, sau făcut dintr-o singură bucată, după placul fiecăruia. Veneau apoi cozorocul de piele ca să-i apere fruntea de izbiturile coifului, și coiful însuși, împodobit cu embleme, și care se lega de platoșă prin niște curele. Peste armură, îi îmbrăcau tunica de mătase în culori bătătoare la ochi, lungă, largă, cu mâneci uriașe dantelate care spânzurau de umeri, și cu stema brodată pe piept. În sfârșit, cavalerul primea spada cu tăișul tocit, și scutul, mai mic sau mai mare și rotund.

Afară îl aștepta calul, sub un cioltar înstemat, mestecându-și zăbala cu lăntișoare lungi, și având cureaua de pe frunte acoperită de o tăbliță de fier pe care era prins, ca și pe coiful stăpânului, un vultur, un balaur, un leu, un turn sau un mănunchi de pene. Argații care purtau grija armelor țineau cele trei lăncii cu vârful tocit, cuvenite fiecărui luptător, și câte-un buzdugan destul de ușurel ca izbitura lui să nu omoare.

Domnii de neam se plimbau printre corturi, veneau să vadă cum se gătesc de luptă cavalerii, strigau prietenilor o ultimă vorbă de îmbărbătare. Micul prinț Jean, fiul mai mare al regelui, se minuna privind la această forfotă dinaintea de bătălie, iar Jean Nebunul, care îl însoțea, se strâmba caraghios sub tichia lui cu sceptru de măscărici în vârf.

Oamenii de rând, veniți în număr mare, erau ținuti mai depărtați de un pâlc de arcași; ei vor vedea mai cu seamă colbăraia, căci, de patru zile de când luptătorii bătătoreau terenul, iarba pierise iar pământul, deși stropit, se făcuse țărână.

Mai înainte chiar de a încăleca, cavalerii asudau sub platoșele lor, ale căror plăci de fier se încingeau în dogoarea soarelui de iulie. Vor pierde în ziua asta pe puțin patru livre din greutatea lor.

Crainicii treceau prin fața corturilor strigând:

- Legați-vă coifurile, legați-vă coifurile, seniori cavaleri, și înălțați steagurile ca să vă rânduiți sub steagul căpeteniei voastre!

Tribunele se umpluseră, iar în cea din mijloc judecătorii întrecerii, printre care conetabilul Raoul de Brienne, dumnealui Miles de Noyers și ducele de Bourbon se găseau la locurile lor.

Răsunară trâmbițele; luptătorii, ajutați de argații lor, încălecară anevoie, împovărați cum erau, și meraseră, care în fața cortului regelui Franței, care în fața cortului regelui Boemiei, pentru a alcătui cortegiul, doi câte doi, fiecare cavaler urmat de stegarul său până la termenul îngrădit, unde își făcură intrarea. Niște funii despărteau terenul în două, de-a latul. Cele două tabere se rânduiră față în față. După ce trâmbițele sunară din nou, regele armelor făcu un pas înainte pentru a repeta încă o dată condițiile întrecerii.

În sfârșit, strigă:

- Tăiați funiile, porniți lupta când vreți!

Ducele de Bourbon nu putea să audă niciodată acest strigăt fără o strângere de inimă, căci era cel pe care-l scotea odinioară tatăl său, Robert de Clermont, al șaselea fiu al lui Ludovic cel Sfânt, în crizele de nebunie care îl apucau din senin în toiul unui ospăț sau în plină ședință a Sfatului regal. De aceea ducele ținea mai de grabă să fie judecător al întrecerilor decât luptător.

Oamenii puși anume pentru asta, ridicaseră securile; funiile fură tăiate. Stegarii ieșiră din rânduri; argații călări înarmați cu frânturi de lănci nu mai mari de trei picioare se înșiruiră de-a lungul parmalâcului, gata să sară în ajutorul stăpânilor. Apoi pământul se cutremură sub potcoavele celor două sute de cai porniți în galop unii împotriva altora; și bătălia se încinse.

Prin tribune, doamnele în picioare, scoteau țipete, urmărind din ochi chivăra cavalerului ales. Privirile judecătorilor se sileau să deosebească loviturile unora și altora spre a hotărî cine sunt învingătorii. Zăngănitul lănciilor, al pintenilor, al zalelor, al tuturor acestor mormane de fier, stârnea o larmă ca-n iad. Colbul se înălța punând o perdea în fața soarelui.

De la întâia ciocnire, patru cavaleri fură trântiți de pe cal, iar alți douăzeci își văzură lăncile rupte. Argații, răspunzând chemărilor de ajutor ce răzbeau prin vizierele coifurilor, alergară să ducă alte lăncii luptătorilor dezarmați și să-i ridice pe cei trântiți la pământ care se zvârcoleau ca niște crabi cu labele în sus. Unul din ei avea piciorul rupt și patru oameni trebuiră să-l ducă de acolo.

Miles de Noyers era ciufut și, deși judecător al întrecerilor, nu arăta cine știe ce interes spectacolului. La drept vorbind, îl făceau să-și piardă vremea de pomană. Trebuia să prezideze lucrările Camerei de Conturi, să controleze hotărârile înaltei curți de judecată, să vegheze la bunul mers al treburilor obștești. Și pentru a-i face plăcere regelui, trebuia să stea acolo, să-i privească pe ăștia care urlau, rupându-și niște lăncii de frasin! Nu prea își ascundea gândurile.

- Toate turnirurile acestea costă o groază de bani; e o risipă zadarnică, și pe care poporul o vede cu ochi răi, le zicea el celor din preajmă. Regele nu aude ce vorbesc supușii săi prin târguri și sate. Când trece, el nu vede decât spinările plecate ale celor care-i sărută picioarele; eu știu ce-mi raportează județii și ispravnicii. Bani aruncați pe deșertăciuni și fleacuri! Și în vremea asta nu se face nimic; ordonanțele rămân nesemnate câte două săptămâni; nu se adună Sfatul regal decât pentru a hotărî cine va fi rege al turnirului sau cavaler de onoare. Măreția unei țări nu se măsoară după aceste maimuțări ale datinilor cavalerești. Regele Filip cel Frumos știa bine asta, el care, în înțelegere cu papa Clément, pusese capăt turnirurilor.

Conetabilul Raoul de Brienne, cu mâna streășină la ochi pentru a urmări bătălia, răspunse:

- Firește, ai dreptate în ceea ce spui, domnule, dar uiți cealaltă față a turnirului și anume că este un mijloc de a-i deprinde pe luptători cu războiul.

- Care război? se miră Miles de Noyers. Crezi cumva că oamenii vor porni la război cu cozonacii ăștia de nuntă pe cap și cu bibilurile astea care spânzură de doi coți la mânecile lor? Întrecerile, da, o recunosc, întrețin iscusința războinică; dar turnirul, de când nu se mai face în zale de luptă adevărată și cavalerul nu mai poartă pe dânsul greutatea adevărată, nu mai are nici un rost. Ba e chiar păgubitor, căci tinerii noștri scutieri care n-au slujit niciodată la oaste își vor închipui că și în război lucrurile se petrec aidoma, și că pornești la atac numai când se strigă: "Tăiați funiile!"

Miles de Noyers putea să vorbească astfel și cuvântul său avea greutate, căci fusese mareșal al oștilor încă pe vremea când rubedenia sa Gaucher de Châtillon abia își începuse înalta dregătorie de conetabil iar Brienne își făcea ucenicia într-ale armelor, izbind cu lancea în momâi.

- E deasemeni bine ca seniorii noștri să învețe a se cunoaște între dânșii în vederea cruciadei, rosti ducele de Bourbon cu aerul că știe el ce spune.

Miles de Noyers înălță din umeri. Chiar că i se potrivea ducelui, acest fricos fără seamăn, să propovăduiască cruciada!

Domnul Miles de Noyers i se urâse purtând grija treburilor Franței sub un suveran pe care toți într-un glas îl socoteau strașnic, dar pe care el, după atâția ani de cârmuire, îl credea lipsit de pricepere. Te cuprinde un fel de oboseală când te străduiești să urmezi o cale pe care nimeni n-o aprobă, și Miles, care-și începuse cariera la curtea Burgundiei, se întreba dacă nu va trebui în curând să se întoarcă iar acolo. Mai bine să cârmuiești cuminte un ducat, decât nebunește o împărăție; or, în ajun, ducele de Eudes, îi făcuse o astfel de invitație. Îl căuta din ochi pe ducele în vălmășagul luptei și văzu că zăcea la pământ, trântit de Robert d'Artois. Miles de Noyers începu atunci să urmărească cu luare aminte turnirul.

În timp ce ducele Eudes era pus iar pe picioare de către argații săi, Robert descăleca și-i oferea adversarului lupta de-a-n-picioarele. Cu buzduganul într-o mână și sabia în cealaltă, cele două turnuri de fier pășiră unul spre altul, cam clătinându-se, pentru a se izbi. Miles nu-și dezlipea ochii de Robert d'Artois, gata să-l declare nevrednic de a continua lupta la cea dintâi abatere. Dar Robert ținea seamă de regulile întrecerii, nu ataca mai jos de cingătoare, nu lovea decât cu vârful tocit al săbiei. Buzduganul său ciocănea întruna chivăra ducelui de Bourgogne, sfârșind prin a-i strivi balaurul din vârful. Și cu toate că buzduganul nu cântărea decât o livră, trebuie să-i fi zdruncinat rău scăfârlia celuiilalt, căci începea să se apere ca vai de lume, iar spada lui mai mult despica aerul decât să-l atingă pe Robert. Vrând să evite o lovitură, Eudes de Bourgogne își pierdu cumpătul și căzu; Robert îi puse un picior în piept și vârful săbiei pe curelușa de sub bărbie a coifului; ducele ceru îndurare. Se dăduse bătut și trebuia să părăsească lupta. Robert încălecă iar ajutat de slugile lui și trecu în galop, plin de semeție, prin fața tribunelor. O doamnă înflăcărată își smulse și-i aruncă măneca pe care Robert o culese cu vârful lancei din goana calului.

- Monseniorul Robert ar trebui să nu prea facă pe grozavul zilele acestea, spuse Miles de Noyers.

- Ei aș! făcu Raoul de Brienne. Uiți că-l ocrotește regele.

- Până când? i-o întoarse Miles de Noyers. Doamna Mahaut pare să fi murit cam prea repede, și regina văduvă Jeanne la fel. Apoi, mai e acea Béatrice d'Hirson, doamna lor de onoare, care a pierit fără urme, și pe care

familia o caută zadarnic... Ducele de Bourgogne ar face bine punând să i se guste mâncarea înainte de a o duce la gură.

- Văd că ți-ai schimbat părerile în privința lui Robert. Anul trecut păreai să fi cu totul de partea sa.

- Pentru că anul trecut nu-i cunoșteam încă pricina pe care acum am cercetat-o pentru a doua oară...

- A, iată-l pe domnul de Hainaut pornind la atac, întrerupse conetabilul.

Jean de Hainaut, care lupta alături de regele Boemiei, nu-și cruța osteneala, avântându-se nebunește; nu era senior mai de vază în tabăra regelui Franței, pe care el să nu-l fi provocat; de pe acum se știa că va primi trofeul învingătorului.

Turnirul ținu un ceas întreg, după care judecătorii porunciră trâmbițașilor să sune din nou, de astă dată ca să fie deschise barierele iar luptătorii să rupă rândurile. În pofida acestei hotărâri, cam o duzină de cavaleri și scutieri din Artois păreau să nu fi auzit semnalul și continuau să snopească în bătaia patru seniori burgunzi într-un colț al terenului. Robert nu era printre dâșșii, dar nu încăpea îndoială ci el îi îndemnase pe câțiva dintre ai săi la asta; încăierarea amenința să se prefacă în măcel. Regele Filip al VI-lea se văzu silit să-și scoată chivăra și, în capul gol pentru a fi recunoscut, merse să-i despartă pe turbați, ceea ce stârni admirația tuturor.

Cu crainicii și trâmbițașii în frunte, cele două cete alcătuiră iar un alai pentru a părași arena. Nu mai erau acolo decât armuri strâmbe, tunici făcute ferfeniță, zugrăveli scorjite pe coifuri, cai șchiopi sub niște cioltare sfâșiate. Întrecerea se încheia cu un mort și câțiva schilozi pe viață. În afară de domnul Jean de Hainaut, căruia îi va fi înmănat premiul oferit de regină, toți luptătorii aveau să primească un dar de aducere aminte, o cupă mare suflată cu aur, un pocal sau un castron de argint.

În corturile lor cu perdelele de la intrare trase de o parte, seniorii lepădau armurile, cam fierți la față, lăsând să li se vadă mâinile jupuite la încheietura mânușilor de oțel, pulpele umflate. Se dezbrăcau, vorbind de peripețiile luptei.

- Coiful mi se strâmbase chiar de la început. Asta m-a stânjenit...

- Dacă domnul de Courgent nu-ți sărea în ajutor, ai fi pățit-o, prietene!

- Ducele Eudes n-a putut ține piept multă vreme monseniorului Robert!

- A, Brecy s-a bătut frumos, o recunosc!

Râsete, răbufniri mânioase, gâfâială de oameni istoviți, luptătorii se îndreptau acum spre fereleul instalat într-o șură vecină, și intrau în hârdaiele pregătite, prinții mai întâi, apoi baronii, apoi cavalerii, iar scutierii la urmă. Exista între dâșii acea familiaritate, prietenească și temeinică, pe care o creează întrecerile sportive; dar ghiceai la unii și o ură îndârjită.

Filip al VI-lea și Robert d'Artois bălăceau în hârdaie alăturate.

- Frumos turnir, frumos turnir, zicea Filip. A, frate dragă, trebuie să-ți vorbesc.

- Frate măria ta, sunt numai urechi.

Lui Filip, asta se vedea bine, îi venea greu să spună ceea ce avea de spus. Dar ca să vorbească deschis, de la inimă la inimă cu vărul, cumnatul și prietenul său de tinerețe și de totdeauna, ce altă clipă mai bună ar fi putut găsi decât asta, după ce luptaseră împreună, și când strigătele ce răsunau în șură, pocniturele palmelor pe care cavalerii și le dădeau unii altora peste grumaji, clipocitul apei, aburul ce se ridica din hârdaie, toate zgomotele acestea făceau ca spusele lor să nu poată fi auzite?

- Robert, procesul tău merge prost pentru că scrisorile tale sunt plăsmuite.

Robert își înălță din hârdău părul roșu, fața înroșită, ca să răspundă:

- Nu, frate dragă, sunt adevărate!

Regele făcu o mutră amărâtă:

- Robert, te, rog, nu te încăpățâna pe o cale așa de nenorocită. Am făcut pentru tine tot ce am putut, și fără a ține seamă de părerea multora din familia mea cât și din Sfatul meu. Nu m-am învoit să dau comitatul Artois pe mâna ducesei de Bourgogne, decât după ce vor fi cercetate drepturile tale. L-am pus acolo să cârmuiască pe Ferry de Picquigny, un om ce-ți este credincios. I-am arătat ducesei că sunt gata să-i răscumpăr comitatul pentru a ți-l da ție...

- Nu-i nevoie să i-l răscumperi, de vreme ce este al meu!

Fată de atâta încăpățânare îndărătnică, Filip al VI-lea avu un gest de necaz. Îl strigă pe băieș:

- Trousseau! Mai adu, rogu-te, niște apă rece.

Apoi, își urmă vorba începută:

- Comunele din Artois n-au vrut să plătească prețul pentru schimbarea de stăpân; ce pot eu face? Porunca de a se începe judecarea procesului tău așteaptă de o lună. De o lună refuz s-o iscălesc pentru că nu vreau ca fratele

meu să fie pus față în față unor oameni gata să-l mânjească cu un noroi de care nu sunt sigur că ar putea să se spele. Orice om e supus greșelii; niciunul dintre noi nu se poate făli numai cu fapte bune. Martorii tăi au fost mituiți sau amenințați; notarul tău a dezvăluit totul; plăzmuitorii sunt în temniță, iar mărturisirile lor de a fi scris hârtiile tale se află în mâna judecătorilor.

- Ele sunt adevărate, stăruie Robert.

Filip al VI-lea oftă. Câtă bătaie de cap îți trebuie ca să salvezi un om fără voia lui!

- Eu nu zic, Robert, că tu ai fi într-adevăr vinovat de toate acestea. Nu zic, așa cum pretind unii, că ai fi întocmit tu însuși scrisorile. Ți-au fost aduse, le-ai crezut bune, ai fost înșelat...

În hârdăul său, Robert își încleștă fălcile.

- Ba poate că, urmă Filip, chiar soră-mea, nevastă-ta, e cea care te-a amăgit. Femeile sunt uneori în stare de asemenea înșelăciuni, crezând că ne ajută. Înșelăciunea e în firea lor. Uite-o pe a mea, care nu s-a dat în lături să-mi șterpească sigiliul.

- Da, femeile sunt niște prefăcute, spuse Robert cu mânie. Toată istoria asta e o însăilare de tertipuri femeiești urzite de nevastă-ta împreună cu cumnată-sa din Burgundia. Habar n-am de oamenii mârșavi ale căror mărturii smulse cu de a sila sunt aduse împotriva mea.

- Vreau de asemenea, vorbi iar Filip coborându-și glasul, să socot o bârfeală ceea ce se spune despre moartea mătușii tale...

- Luase masa la tine!

- Dar fiică-sa n-a cinat aici, când muri în două zile...

- Nu eram singurul vrăjmaș pe care și-l făcuseră în viața lor ticăloasă, răspunse Robert cu o nepăsare prefăcută.

Ieși din hârdău și ceru prosoape ca să se usuce. Filip făcea la fel. Stăteau unul în fața celuilalt, goi, cu pielea trandafirie, și foarte păroși. Slugile lor așteptau la câțiva pași, cu vestmintele de zile mari pe braț.

- Robert, așteptă răspunsul tău, spuse regele.

- Ce răspuns?

- Că renunți la Artois, ca să pot înăbuși istoria asta...

- Și totodată ca să-ți poți lua îndărăt cuvântul pe care mi l-a dat înainte de a fi rege. Frate, măria ta, uitat-ai oare cine te-a adus pe tron, cine ți-a câștigat bunăvoința pairilor, cine ți-a cucerit sceptrul?

Filip de Valois prinse mâinile lui Robert într-ale sale și, privindu-l drept în ochi, spuse:

- Dacă aș fi uitat, Robert, crezi tu că ți-aș vorbi acum așa cum îți vorbesc?... Pentru ultima oară te rog, renunță..

- Niciodată, răspunse uriașul clătinând din cap.

- Refuzi asta regelui?

- Da, măria ta, regelui pe care l-am făcut.

Filip îi lăsă mâinile.

- Atunci, rosti el, dacă nu vrei să-ți salvezi cinstea de pair, eu voi avea grijă să-mi salvez cinstea de rege!

TOLOMEII

- Să-mi fie cu iertăciune monseniore, că nu pot să mă scol ca să te primesc cum se cuvine, spuse gâfâind Spinello Tolomei, când Robert d'Artois trecu pragul.

Bătrânul bancher era lungit pe un pat adus în odaia sa de lucru; o pătură subțire lăsa să se ghicească forma pântecului burduhănos, al pieptului subțiat. O barbă de opt zile părea, pe obrazii săi scofâlciți, ca un strat de sare, iar gura învinețită căuta aerul. Dar din spre fereastra care dădea în strada Lombarzilor nu venea nici o adiere. Parisul se perpelea sub soarele unei după-amiezi de august.

Nu mai era multă viață în trupul bătrânului Tolomei, nici multă viață în privirea singurului său ochi deschis care nu exprima decât un dispreț obosit, ca și cum cei optzeci de ani de existență fuseseră doar o străduință zadarnică.

În jurul patului se aflau patru bărbați oacheși la față, cu buze subțiri, cu ochi lucioși ca niște măslinae negre, tuspatri îmbrăcați la fel în caftane de culoare închisă.

- Verii mei Tolomeo Tolomei, Andrea Tolomei, Giacomo Tolomei... spuse muribundul arătându-i. Și nepotu-meu, Guccio Baglioni, pe care-l cunoști monseniore...

La treizeci și cinci de ani, Guccio avea tâmplele albe...

- Au venit toți de la Siena pentru a mă vedea murind... și pentru alte lucruri de asemenea, adăugă încet bătrânul bancher.

În pantaloni de călătorie, cu bustul nițel aplecat pe jilțul ce i se oferise, Robert d'Artois se uita la moșneagul din fața lui cu acea prefăcută luare aminte a oamenilor muncii de o grijă grozavă.

- Monseniorul d'Artois este, îndrăznesc s-o spun, un prieten al nostru, urmă Tolomei, cu fața către ai săi. Tot ce veți putea face pentru dânsul, trebuie să faceți; ne-a salvat adeseori, dar de data asta nu a stat în puterea lui...

Deoarece verii sienezi nu prea înțelegeau franțuzește, Guccio le tălmăci în fugă cuvintele unchiului; verii dădură din cap, plecându-și fețele posomorâte.

- Dar dacă e nevoie de bani, monseniore, vai, vai, cu tot devotamentul meu pentru domnia ta, nimica nu putem face. Știi foarte bine monseniore, pentru ce...

Se simțea că Spinello Tolomei își cruța puterile.

Nu avea nevoie să se întindă la vorbă. La ce bun să-și mai bată gura amintind de năpasta ce dăduse de câteva luni peste bancherii italieni?

În ianuarie, regele iscălise o ordonanță prin care toți lombarzii se vedeau în primejdie de a fi expulzați. Asta nu era ceva nou; fiecare domnie, în ceasurile ei de ananghie, flutura aceeași amenințare și le lua lombarzilor o parte din avere, silindu-i să-și răscumpere dreptul de a rămâne în Franța. Pentru a se despăgubi de pierdere, bancherii sporeau vreme de un an dobânzile. De data aceasta însă, ordonanța era însoțită de o măsură mai gravă. Toate datoriile pe care seniorii francezi le aveau la bancherii italieni erau șterse dintr-un condei, prin voința regelui; și datornicii nu aveau voie să le plătească, chiar dacă vroiau sau puteau s-o facă. Armășei regali, stând de pază la ușile băncilor, îi sileau să se întoarcă din drum pe mușterii cinstiți care veneau să înapoieze banii împrumutați. Bancherii italieni se țineau să nu plângă văzând una ca asta!

- Și aceasta fiindcă nobilimea s-a înfundat în datorii pentru petrecerile ei nebunești, pentru turnirurile în care vrea să se distingă în fața regelui! Nici chiar sub domnia lui Filip cel Frumos n-am fost tratați astfel.

- Eu v-am luat apărarea, spuse Robert.

- Știu, știu, monseniore. Ai apărât întotdeauna companiile noastre. Dar vezi că nu te bucuri de mai multă trecere ca noi, astăzi... Am fi putut nădăjdui că lucrurile se vor potoli cum s-a întâmplat de atâtea ori. Dar cu moartea lui Macci dei Macci, ne-a fost dată ultima lovitură!

Moșneagul își întoarse privirea spre fereastră și tăcu.

Macci dei Macci, unul dintre cei mai mari bancheri italieni din Franța, căruia Filip al VI-lea, urmând sfatul lui Robert, îi încredințase de la începutul domniei, grija Visteriei, fusese spânzurat săptămâna trecută după o judecată de mântuială.

Cu glas clocotind de mânie abia stăpânită, Guccio Baglioni spuse atunci:

- Un om care și-a pus toată truda, toată șiretenia în slujba regatului. Se simțea mai francez decât dacă s-ar fi născut pe malurile Senei! Se îmbogățise oare în slujba lui mai mult decât cei care l-au trimis la spânzurătoare? Italienii sunt întotdeauna cei cărora li se dă la cap fiindcă nu au cum să se apere!

Verii din Siena prindeau și ei cât puteau din spusele acestea; auzind numele lui Macci dei Macci își înălțară sprâncenele până la mijlocul frunții, apoi lăsând pleoapele în jos, scoaseră tustrei același oftat din piept.

- Tolomei, spuse Robert d'Artois, nu vin să-ți cer bani cu împrumut, ci să te rog să-i primești pe ai mei.

Așa prăpădit cum era, Tolomei își ridică încet torsul, atât de uluitoare i se părea vorba auzită.

- Da, urmă Robert, aș vrea să-ți predau tot bănetul meu în schimbul unor ordine de plată în străinătate. Plec. Părăsesc țara.

- Domnia ta, monseniore? Așa de rău îți merge procesul? Judecata s-a rostit împotriva domniei tale?

- Se va rosti de aici în patru săptămâni. Știi tu, bancherule, cum se poartă cu mine acest rege a cărui soră am luat-o de soție și care niciodată, fără mine, n-ar fi ajuns rege? Și-a trimis ispravnicul din Gisors să zbiere în poarta tuturor castelelor mele, la Conches, la Orbec, la Beaumont, că sunt chemat să mă înfățișez de ziua Sfântului Mihai înaintea scaunului său de judecată. Judecată de ochii lumii, a cărei hotărâre împotriva mea a și fost luată! Filip și-a asmuțit toți câinii pe urmele mele: Sainte-Maure, ticălosul său cancelar, Forget, vistiernicul hoț, Mathieu de Trye, mareșalul, și Miles de Noyers ca să le deschidă drumul. Aceiași care se încârdășiseră împotriva voastră, aceiași care l-au spânzurat pe prietenul vostru Mâche des Mâche! Regina răutăților, șchioapa, e cea care a câștigat, neamul Burgundiei a biruit, și mârșăvia! Au zvârlit în temniță pe notarii mei, pe duhovnicul meu, și mi-au pus martorii la cazne spre a-i sili să se lepede de mine, tăgăduind ce spuseseră mai înainte. Ei bine, n-au decât să mă judece; nu voi fi acolo. Mi-au furat comitatul Artois, să mă facă de ocară cât poftesc! Țara asta nu mai e nimic pentru mine, iar regele ei mi-e vrăjmaș; mă duc peste hotare ca să-i cășunez tot răul de care voi fi în stare! Mâine voi fi la Conches pentru a-mi trimite caii, văsăria, sculele de aur și armele spre Bordeaux, și a le încărca pe o corabie englezească! Vor să pună mâna pe mine și pe avutul meu; n-au să mă prindă!

- Mergeți în Anglia, monseniore? întrebă Tolomei.
- Cer mai întâi azil surorii mele, contesa de Namur.
- Soția domniei tale pleacă și dânsa?
- Soția mea va veni după mine mai târziu. Așadar, iată bancherule, despre ce-i vorba: îți dau bănetul meu în schimbul unor ordine de plată asupra băncilor din Olanda și Anglia. Și păstrează pentru tine câte două livre din fiecare douăzeci.

Tolomei își mișcă nițel capul pe pernă, și începu cu nepotu-său și cu cei trei veri o conversație în italienește din care Robert nu prinse decât niște cuvinte desperecheate, ca *debito... rimborso... deposito...* Primind banii unui senior francez, compania Tolomei nu încălca ordonanța?

Nu, pentru că nu era vorba de o plată a datoriilor, ci de un *deposito...*

Apoi Tolomei își întoarse din nou spre Robert d'Artois obrazul de sare și buzele învinețite.

- Plecăm și noi, monseniore; sau mai curând ei pleacă... spuse bancherul, arătând spre ai săi. Vor lua cu dâșii tot ce avem aici. Deocamdată, companiile noastre nu-s de aceeași părere. De alde Bardi, de alde Peruzzi stau la îndoială; ei cred că ce a fost mai rău a trecut și că îndoindu-ne puținel spinarea... Sunt ca evreii care au întotdeauna încredere în legi și cred că stăpânirea îi va lăsa în pace când își vor fi plătit birul pus anume pe capul lor; plătesc birul și după aceea îi duce la rug! Așa stând lucrurile, Tolomeii părăsesc țara. Plecarea asta va stârni oarecare mirare căci luăm cu noi în Italia tot bănetul ce ne-a fost încredințat; cea mai mare parte din el a și fost îndreptat într-acolo. Pentru că ni se refuză plata datoriilor, ei bine, luăm cu noi depozitele!

O ultimă lucire de șiretenie trecu pe chipul scofâlcit al moșneagului.

- Nu voi lăsa pământului Franței decât oasele mele care nu-s cine știe ce bogăție, adăugă el.

- Franța, ce-i drept, nu ne-a priit, spuse Guccio Baglioni.
- Ei, cum! Ți-a dat doar un fiu, și asta nu-i chiar așa de rău!
- E adevărat, se auzi Robert d'Artois, ai un fiu. A crescut mare?
- Foarte multumesc, monseniore, răspunse Guccio. Da, e aproape mai înalt decât mine; are cincisprezece ani. Dar nu-l prea trage inima la meseria de bancher.

- Are să-l tragă, fii pe pace, are să-l tragă, spus moșneagul. Așadar, monseniore, ne-am înțeles. Încredințează-mi aurul domniei tale; îl vom

scoate din țară și-ți vom da pentru el ordine de plată, fără a opri nimic pentru noi. Banii peșin prind bine întotdeauna.

- Îți sunt recunoscător Tolomei, lăzile mele îți vor aduse la noapte.

- Când banii încep să fugă dintr-o țară, fericirea acestei țări își are zilele numărate. Vei fi răzbunat, monseniore; eu nu voi mai apuca ceasul acela, dar ascultă la ce-ți spun, vei fi răzbunat!

Ochiul stâng, de obicei închis, i se deschisese; Tolomei îl privea cu ochii amândoi; privirea adevărului, în sfârșit. Și Robert d'Artois se simți adânc mișcat pentru că un lombard bătrân, care avea să moară curând, îl privea cu luare aminte.

- Tolomei, mi-a fost dat să văd bărbați curajoși luptând în război până la capăt; tu ești tot atât de curajos ca ei, în felul tău.

Un surâs trist flutură pe buzele bancherului.

- Nu e curaj monseniore, ci dimpotrivă. Dacă n-aș fi fost bancher, mi-ar fi fost frică în clipa asta!

Mâna lui sfrijită se ridică de pe pătură și-i făcu semn lui Robert să se apropie.

Robert se aplecă parcă pentru a asculta o taină.

- Monseniore, spuse Tolomei, dă-mi voie să-l binecuvântezi pe ultimul meu mușteriu.

Și făcu din vârful degetului semnul, crucii pe creștetul uriașului, așa cum orice tată italian obișnuiește s-o facă pe fruntea fiului său când acesta pleacă într-o călătorie lungă.

SCAUNUL JUDECĂȚII

La mijlocul unei estrade cu trepte, pe un jilț ale cărui brațe se terminau prin niște capete de leu, Filip al VI-lea sta așezat cu coroana pe cap și purtând mantia regală. Un baldachin de mătase, pe care era brodată stema Franței, se legăna deasupra lui; Filip se apleca din când în când, ba la stânga spre văru-său, regele Navarrei, ba la dreapta spre rubedenia sa, regele Boemiei, pentru a-i lua martori, din privire, și a-i face să-și dea seama cât de îngăduitor se arătase răbdând atâta vreme asemenea răutăți.

Regele Boemiei își scutura barba castanie, cu un aer încurcat și totodată mânios. Se putea oare ca un cavaler un pair al Franței cum era Robert d'Artois, un prinț din stirpea regească a florilor de crin, să se fi purtat astfel, să fi fost părtaș la asemenea mârșave isprăvi ca acelea înșirate acum, să se fi făcut de ocară înhăitându-se cu niște ticăloși de teapa celor pomeniți?

Printre pairii mireni luase loc pentru întâia oară moștenitorul tronului, prințul Jean, peste măsură de înalt pentru cei treisprezece ani ai săi, copil cu uitătura grea și posomorâtă, cu bărbia prea lungă, și pe care tată-său îl făcuse de curând duce de Normandia. Alături de tânărul prinț se aflau contele d'Alençon, fratele regelui, ducii de Bourbon și de Bretagne, contele de Flandra, contele d'Etampes. Două scăunașe rămăseseră goale: al ducelui de Bourgogne, care fiind parte în proces, nu putea să șadă printre judecători, și cel al regelui Angliei, care nici măcar nu trimisese pe cineva în locul său.

Printre pairii din rândul înaltelor fețe bisericești se vedeau monseniorul Jean de Marigny, conte-episcop de Beauvais și Guillaume de Trye, duce-arhiepiscop de Reims.

Pentru a da o și mai mare solemnitate acestui scaun de judecată, regele îi chemase acolo și pe arhiepiscopii de Sens și de Aix, pe episcopii de Arras, de Autun, de Blois, de Forez, de Vendôme, pe ducele de Lorraine, pe contele Guillaume de Hainaut și pe frate-său Jean, precum și pe toți marii dregători ai coroanei: conetabilul, cei doi mareșali, Miles de Noyers, domnii de Châtillon, de Soyecourt, de Garencières care făceau parte din Sfatul

restrâns, și încă mulți alții, așezați la cele două capete ale estradei, de-a lungul pereților marii săli a Luvrului, unde se ținea judecata.

Așezați chiar pe pardoseală, cu picioarele încrucișate pe niște pernițe de postav, erau îngrămădiți raportorii și consilierii înaltei curți, grefierii și dregătorii mai mărunți ai bisericii. În picioare înaintea regelui, la șase pași, procurorul general Simon de Bucy, înconjurat de anchetatori, citea de două ceasuri foile rechizitoriului său, cel mai lung pe care-l rostise în toată cariera lui. Trebuse să ia de-a fir-a-păr toată istoria certei pentru comitatul Artois, care-și trăgea obârșia de pe la sfârșitul celui alt veac, să amintească de întâiul proces din 1309, de hotărârea dată de Filip cel Frumos, de răzvrătirea lui Robert împotriva regelui Filip cel Lung în 1316, de al doilea proces din 1318, ca să ajungă la judecata de astăzi, la jurământul mincinos de la Amiens, la întâia cercetare, apoi la a doua, la nenumăratele mărturii adunate, la mituirea martorilor, la plătuirea scrisorilor, la arestarea complicilor.

Toate faptele acestea date în vileag una după alta, explicate și comentate în înlănțuirea lor, în urzeala lor încâlcită, alcătuiau nu numai unul din cele mai mari procese de drept civil, și acum de drept penal, ce se judecase vreodată, dar erau nemijlocit legate de istoria regatului pe o perioadă de un pătrar de veac. Toți cei de față ascultau fascinați și uluiți, uluiți de destăinurile procurorului, fascinați pentru că descopereau viața ascunsă a marelui baron înaintea căruia, până mai ieri tremurau toți, a cărui prietenie fiecare din ei se străduia s-o câștige și care hotărâse atâta vreme în toate treburile națiunii franceze! Dezvăluirea dezmăturilor din turnul Nesle, întemnițarea Margueritei de Bourgogne, anularea căsătoriei lui Charles al IV-lea, războiul din Aquitania, renunțarea la cruciadă, sprijinul dat reginei Isabelle a Angliei, alegerea lui Filip al VI-lea, toate acestea erau evenimente al căror suflet fusese el, Robert, pe care el le stârnise sau le dirijase, dar mânat întotdeauna de un singur gând, de un singur interes: comitatul Artois, moștenirea comitatului Artois! Câți dintre cei aflați acolo nu-și datorau rangul lor, slujba lor, averea lor, acestui sperjur, acestui falsificator, acestui ucigaș..., începând cu însuși regele!

Locul acuzatului în sala de judecată era în chip simbolic ocupat de doi armăși ținând o pajură mare de mătase pe care era zugrăvită stema lui Robert *"presărată cu crinii Franței, și o ghioagă spartă în patru, fiecare crâmpei purtând în vârful câte trei castele de aur"*.

Și de fiecare dată când rostea numele lui Robert, procurorul se întorcea spre pajură, ca și cum prin asta l-ar fi arătat pe dânsul.

Ajunsese la fuga contelui d'Artois:

Cu toate că termenul de judecată i-a fost adus la cunoștință potrivit legii de către dumnealui Jean Loncle, portărel al judecătoriei din Gisors, pe la toate locuințele sale obișnuite, numitul Robert d'Artois, conte de Beaumont, nu s-a înfățișat înaintea stăpânului nostru regele și a curții sale de judecată, adunată după rânduielile statornicite în cea de a douăzeci și noua zi a lunii septembrie. Or, ni s-a dat de știre și ni s-a adevărit din mai multe locuri că sus-zisul Robert își încărcase pe o corabie, la Bordeaux, caii și odoarele, iar bănetul și l-a îndreptat prin mijloace oprite de lege dincolo de hotarele țării, apoi el însuși, în loc să se înfățișeze la judecata regelui, a luat calea străinătății. La șase octombrie 1331, femeia Divion, recunoscută ca vinovată de multe rele săvârșite pentru folosul sus-zisului Robert și al ei însăși, printre care în primul rând plăzmuire de scrisori și de peceți, a fost arsă de vie la Paris, în piața Pourceaux iar oasele ei sfărâmate, aceasta de față cu luminățiile lor ducele de Bretange, contele de Flandra, dumnealui Jean de Hainaut, dumnealui Raoul de Brienne, conetabil al Franței, mareșalii Robert Bertrand și Mathieu de Trye, și domnul Jean de Milon, armaș al Parisului, care a dat seamă regelui despre execuție...

Cei ale căror nume fuseseră rostite își pleacă ochii; o mai aveau în minte pe Divion urlând acolo, legată de stâlp, mai vedeau flăcările ce-i mistuiau rochia de cânepă și carnea picioarelor ce se umfla și plesnea sub arsură, mai simțeau duhoarea cumplită pe care vântul de octombrie le-o aducea în obraz. Astfel pierise ibovnica fostului episcop de Arras.

În zilele de douăsprezece și paisprezece octombrie, dumnealui Pierre d'Auxerre, judecător, și Michel de Paris, ispravnic, i-au pus în vedere doamnei de Beaumont, soția sus-zisului Robert, mai întâi la Jouy-le-Châtel, apoi la Conches, Beaumont, Orbec și Quatre-mares, locuințele sale obișnuite, cum că regele îi chema pe sus-zisul la judecată, în ziua de 14 decembrie. Or, la acea dată, numitul Robert, a fost pentru a doua oară lipsă. Din marea lui bunăvoință, stăpânul nostru regele a dat un nou termen

de judecată, cincisprezece zile după sărbătoarea Întâmpinării Domnului, și pentru ca numitul Robert să nu rămână neștiutor de aceasta, strigarea a fost făcută mai întâi în Marea Adunare a Parlamentului, apoi la Masa Marmoră din sala cea mare a Palatului, și după aceea la Orbec și Beaumont, ba și la Conches de către aceiași Pierre d'Auxerre și Michel de Paris, unde dâșii nu putură să vorbească cu doamna de Beaumont, însă își rostiră chemarea la ușa iatacului ei, și cu glas așa de tare încât ea trebuie s-o fi auzit...

De fiecare dată când era pomenită doamna de Beaumont, regele își trecea mâna peste față și cam strâmba din nasul său gros. Era doar vorba de soră-sa!

La Curtea de judecată ținută de rege în ziua hotărâtă, sus-zisul Robert d'Artois nu s-a înfățișat, dar a trimis să vorbească pentru dânsul pe luminatul Henry, decanul avocaților din Bruxelles, și pe luminatul Thiébault de Meaux, canonicul din Cambrai, cu împuternicirea de a se înfățișa în locul său și a lămuri din ce pricină el nu poate să vină. Văzând însă că termenul era pentru luni, cincisprezece zile după întâmpinarea Domnului, și că în hârtia pe care o aveau dâșii se scria marți, din această pricină împuternicirea lor n-a putut fi socotită ca având temei, și Curtea a hotărât că pârâtul era pentru a treia oară lipsă la judecată. Or este știut și cunoscut de toată lumea că în acest timp Robert d'Artois a vrut să-și caute adăpost mai întâi pe lângă doamna contesă de Namur, soră-sa; dar regele, stăpânul nostru dând porunci doamnei de Namur ca nu cumva să-l ajute și să-l primească pe acest răzvrătit, dânsa i-a pus opreliști numitului Robert, frate-său, de a intra în ținuturile sale. Și după aceea numitul Robert a vrut să-și afle adăpost la monseniorul conte Guillaume în ținuturile sale din Hainaut; dar la cererea stăruitoare a regelui, stăpânul nostru, monseniorul conte de Hainaut l-a oprit de asemenea pe numitul Robert de-a se așeza în ținuturile sale. Și a mai cerut sus-zisul Robert adăpost ducelui de Brabant, care duce, rugat de măria sa regele nostru de a nu da urmare acestei cereri, a răspuns mai întâi că el nefiind vasalul regelui Franței, putea să primească pe cine-i place, fără a da nimănui socoteală; dar apoi, ducele de Brabant ascultând de dojenile ce i-au fost făcute de monseniorul de Luxemburg,

regele Boemiei, s-a arătat foarte îndatoritor izgonindu-l pe Robert d'Artois din ducatul său.

Filip al VI-lea se întoarse și spre contele de Hainaut și spre regele Boemiei, făcându-le fiecăruia un semn de prietenească și întristată recunoștință. Filip suferea, asta se vedea cât colo; și nu era singurul. Oricât de vinovat era Robert d'Artois, cei care-l cunoscuseră și-l închipuiau rătăcind de la curtea vreunui prințisor la curtea altui prințisor, azi primit, a doua zi izgonit, pornind iar mai departe spre a fi iar luat la goană. De ce oare se îndârjise cu atâta înverșunare la propria sa pieire, când regele, până la capăt, îi deschisese brațele?

Cu toate că cercetările au fost încheiate, după șaptezeci și șase de martori ascultați, din care paisprezece ținuti în temnițele regelui, și judecata regelui luminată îndeajuns, cu toate că învinuirile mai sus înșirate erau destul de vădite, stăpânul nostru regele, din veche prietenie, l-a înștiințat pe numitul Robert d'Artois că-i dă hârtie la mână să poată intra în țară și ieși după plac, fără a i se pricinui vreun neajuns, nici lui, nici slugilor sale, ca să poată auzi învinuirile ce i se aduc, să-și înfățișeze apărarea, să-și recunoască greșelile și să obțină iertarea. Or, numitul Robert, departe de a se folosi de această ofertă de îndurare, nu s-a întors în țara lui, ci, în felurite locuri pe unde umblă, a intrat în vorbă cu tot soiul de nemernici, surghiuniți și vrăjmași ai regelui, și a dezvăluit mai multor persoane, care au spus-o apoi altora, că are de gând să dea pieirii prin paloș sau farmece pe cancelar, pe mareșalul de Trye și pe alți sfetnici ai măriei sale regelui, stăpânul nostru, ba în cele din urmă a rostit aceleași amenințări și împotriva regelui însuși.

Un lung murmur de mânie străbătu sala.

Toate lucrurile mai sus pomenite fiind știute și cunoscute de toată lumea, văzând că numitul Robert d'Artois a fost citat pentru ultima oară, prin strigări făcute potrivit legii, în această miercuri, opt aprilie, înainte de Duminica Floriilor, și că îl chemăm să se înfățișeze pentru a patra oară...

Simon de Bucy se întrerupse și făcu semn unui aprod, care rosti cu glas tare:

- Domnul Robert d'Artois, conte de Beaumont-le-Roger, să se înfățișeze!

Toate privirile se întoarseră fără voie spre ușă, ca și cum învinuitul avea să apară într-adevăr. Câteva secunde se scurseră într-o tăcere netulburată. Apoi aprodul lovi pardoseala cu ghioaga sa, și procurorul își urmă vorbirea:

...și constatăm că numitul Robert e lipsă, prin urmare, în numele stăpânului nostru, regele, cerem: ca numitul Robert să fie scos din drepturile și prerogativele de pair al regatului, ca și din toate celelalte dregătorii, seniorii și posesiuni; în afară de aceasta cerem ca averile sale, moșii, castele, case și toate lucrurile, mișcătoare sau nemișcătoare, ce-i aparțin să fie luate din mâna lui și date Vistieriei, spre a se face cu ele după vrerea regelui; în afară de aceasta, cerem ca stemele sale să fie nimicite de față cu pairii și baronii, astfel ca ele să nu se mai vadă niciodată pe vreun steag sau pecete, iar dânsul să fie surghiunit pe veci din ținuturile regatului, cu opreliște pusă tuturor vasalilor, aliaților, rudelor și prietenilor măriei sale regelui nostru de a-i da adăpost; în sfârșit, cerem ca sentința de față să fie vestită cu glas tare și cu trâmbițe la răspântiile mai de seamă ale Parisului, și trimisă spre știință judeților din Rouen, Gisors, Aix și Bourges, precum și seneșalilor din Toulouse și Carcassone, pentru a fi adusă la îndeplinire... Aceasta este porunca regelui.

Procurorul Simon de Bucy tăcu. Regele părea îngândurat. Privirea lui cercetă o clipă adunarea. După care, aplecându-și capul mai întâi spre dreapta, apoi spre stânga, rosti:

- Pairii mei, aștept părerea voastră. Dacă niciunul din voi nu are nimic a spune, înseamnă că găsiți dreaptă această hotărâre!

Nici o mână nu se ridică, nici o gură nu se deschise.

Palma lui Filip al VI-lea lovi capul de leu din brațul jilțului:

- Judecata s-a făcut!

Procurorul porunci atunci celor doi armășei care țineau prapurul cu stema lui Robert d'Artois să se apropie până la piciorul tronului. Cancelarul Guillaume de Sainte-Maure, unul dintre cei pe care Robert, în surghiunul său, îl amenința cu moartea, se îndreptă spre prapur, ceru unuia din armășei

paloșul și izbi marginea pânzei. Apoi, cu un lung fâșâit de mătase, armoria fu ruptă în bucăți.

Pairia de Beaumont își trăise traiul. Cel pentru care fusese întemeiată, prințul din stirpea regilor Franței, urmaș al lui Ludovic al VIII-lea, uriașul de a cărui voinicie se dusesse vestea, uneltitorul fără pereche, nu mai era decât un proscris; nu mai aparținea regatului peste care străbunii săi domniseră, și nimic din acest regat nu-i mai aparținea.

Pentru pairii și seniorii, pentru bărbații aceștia ale căror armurii erau parcă nu numai expresia puterii ci aproape a vieții însăși, pentru dâșii care puneau să fâlfâie aceste blazoane pe acoperișurile lor, pe lăncile lor pe caii lor, care le brodau pe piepturile lor, pe tunica scutierilor lor, pe livreaua argaților lor, care le zugrăveau pe mobila lor, le gravau pe văsăria lor, își însemnau cu ele oamenii, dobitoacele și lucrurile ce se aflau într-o măsură mai mare sau mai mică supuse voinței lor, sau alcătuiau averea lor, pentru toți, această nimicire a stemei, un fel de afurisenie laică era mai rușinoasă decât butucul călăului, plimbarea în cușcă înainte de execuție sau ștreangul. Căci moartea șterge păcatul și oara se stinge odată cu cel care a suferit-o.

"Dar atâta vreme cât mai trăiești nu e încă totul pierdut", își zicea Robert d'Artois, rătăcind departe de patrie, pe drumuri vrăjmașe, și îndreptându-se spre nelegiuiri și mai mari.

AȚĂȚĂTORUL LA RĂZBOI

PROSCRISUL

Vreme de mai bine de trei ani, ca o dihanie rănită, Robert d'Artois dădu târcoale hotarelor regatului.

Înrudit cu toți regii și prinții Europei, nepot al ducelui de Bretania, unchi al regelui Navarrei, frate al contesei de Namur, cumnat al contelui de Hainaut și al prințului de Tarento, văr al regelui Neapolei, al regelui Ungariei și al multor altora, era, la patruzeci și cinci de ani, un drumeț singuratec în fața căruia porțile tuturor castelelor se închideau. Bani avea berechet, datorită ordinelor de plată ale băncilor sieneze, dar niciodată un scutier nu venea la hanul unde trăsesese, ca să-i roage să ia masa la seniorul din apropiere. Se făcea vreun turnir prin partea locului? Toți se întrebau cum să facă spre a nu-l pofti pe Robert d'Artois, plăsmuitorul, surghiunitul, pe care odinioară l-ar fi așezat la locul de cinste. Și o poruncă îi era înmănată cu un respect rece de către căpitanul orașului: monseniorul conte suzeran îl ruga să-și poarte mai departe pașii. Căci monseniorul conte suzeran, sau ducele, sau margraful, nu vroia să se certe cu regele Franței și nici nu se simțea dator să arate vreo bunăvoință față de un om atât de hulit încât nu mai avea nici stemă, nici steag.

Și Robert pornea mai departe, încotro îl duceau ochii, însoțit de singurul său argat Gillet de Nelle, o pramatie care, fără osteneală ar fi meritat să se legene în ștreang, dar care-și slujea stăpânul, ca Lormet odinioară, cu o credință nemărginită. Robert îi dădea, în schimb, acea mulțumire mai de preț ca o simbrie grasă: viața laolaltă cu un mare senior ajuns în restriște. Câte seri, în vremea acestei pribegii, n-au petrecut împreună, așezați la un colț de masă din vreo cârciumă deocheată, jucând zaruri! Iar când li se făcea de muieri, intrau împreună în vreunul din bordelurile acelea care erau pe toate drumurile Flandrei și unde găseai bașoldine grase câte pofteai.

Prin asemenea locuri, din gura negustorilor care se întorceau de la iarmaroace sau auzind spusele codoașelor care trăseseră de limbă drumeții, afla Robert vești din Franța.

În vara anului 1332, Filip al VI-lea și-l însurase pe fecioru-său Jean, duce de Normandia, cu fiica regelui Boemiei, Bonne de Luxemburg. "Iată, așadar, pentru ce Jean de Luxemburg a cerut rudei sale din Brabant să mă expulzeze, își zicea Robert; iată cu ce preț i-au fost plătite serviciile." După câte se povestea, petrecerile de nuntă, la Melun, întrecuseră în strălucire oricare alte serbări de mai înainte.

Și Filip al VI-lea se folosise de această adunare de prinți și de nobilime pentru a pune să i se coasă în chip solemn, crucea pe mantia sa regală. Căci cruciada, de data asta, era hotărâtă. Pierre de la Palud, patriarhul Ierusalimului o propovăduise la Melun, storcând lacrimi celor șase mii de nuntași, printre care se aflau o mie opt sute de cavaleri germani. Episcopul Pierre Roger o propovăduia la Rouen a cărei eparhie o primise chiar atunci, după acelea din Arras și din Sens. Trecerea mării fusese hotărâtă pentru primăvara anului 1334. Se dădea zor la construirea unei mari flote în porturile din Provence, la Marsilia, la Aigues-Mortes. Iar episcopul Marigny se și afla pe o corabie, ducând Sultanului din Egipt provocarea la luptă!

Dar dacă regii Boemiei, Navarrei, Majorcăi și Aragonului, care trăiau la masa lui Filip, dacă ducii, conții și marii baroni, ca și o anumită nobilime dornică de întreprinderi îndrăznețe, urmaseră cu entuziasm pilda regelui Franței, nobilimea mărunță de la țară se arăta mai puțin grăbită de a-și împodobi pieptul cu crucea de postav roșu pe care i-o întindeau predicatorii, și de a se îmbarca pentru nisipurile Egiptului. Cât despre regele Angliei, el zorea pregătirea militară a poporului său, dar nu dădea nici un răspuns privind planurile expediției spre Țara Sfântă. Iar bătrânul papă Ioan al XXII-lea, de altminteri în ceartă mare cu Universitatea din Paris și cu rectorul ei Buridan asupra problemelor fericitei arătări, făcea pe surdul. El nu dăduse cruciadei decât o binecuvântare într-o doară și se calicea când era vorba să contribuie la cheltuielile ei... În schimb, negustorii de mirodenii, de tămâie, de mătăsurii, de relicve, fabricantii de armuri și constructorii de corăbii dădeau ghes expediției.

Filip al VI-lea se și îngrijise de regență, pentru câtă vreme va lipsi, și ceruse pairilor, baronilor, episcopilor să jure că dacă el are să piară dincolo de mare, se vor supune întru totul fiului său Jean și-i vor pune coroana în cap fără a crâcni.

"Așadar Filip nu-i prea sigur că e îndreptățit să domnească, gândea Robert d'Artois, de vreme ce stăruie ca fiul său să fie recunoscut de pe acum

ca urmaș la tron".

Cu coatele pe masă în fața unei căni de bere, Robert nu îndrăznea să spună informatorilor săi întâmplători că el cunoștea mărimile de care îi vorbeau; nu îndrăznea să spună că luptase într-un turnir împotriva regelui Boemiei, că îl căpătuisese pe Pierre Roger cu mitra de episcop, că regele Angliei îi era nepot și că-l hâțănase pe genunchii săi, și că șezuse la masă cu papa. Dar băga în minte tot ce auzea pentru ca într-o zi să tragă folos din asta.

Ura îi da puteri. Atâta vreme cât va mai avea viață în el, atâta vreme va mai avea ura. În orice han ar fi înnoptat, ura îl trezea cu întâia rază de lumină care pătrundea prin obloanele unei odăi necunoscute. Ura era sarea meselor sale, cerul drumului său.

Zic unii că oamenii tari sunt aceia care știu să-și recunoască greșelile. Poate că sunt însă printre cei mai tari care nu și le recunosc niciodată. Robert era din seminția acestora. El arunca toate păcatele asupra altora, morți sau vii, ca Filip cel Frumos, Enguerrand, contesa Mahaut, Filip de Valois, Eudes de Bourgogne, cancelarul Sainte-Maure. Și cu cât trecea vremea, mai adăuga la pomelnicul vrăjmașilor săi ba pe soră-sa, contesa de Namur, ba pe cumnatu-său din Hainaut, pe Jean de Luxemburg și pe ducele de Brabant.

La Bruxelles, tocmi un pungaș de notar cu numele de Huy și pe secretarul acestuia Berthelot; strângea iar în jurul său slujitori, începând cu oameni hârșâiți în toate chichițele proceselor. La Louvain, notarul Huy îi găsi un călugăr cu mutră de pușlama care ducea un trai deocheat, fratele Henry de Sagebran, mai priceput în farmece și marafeturi vrăjitoarești decât în rugăciuni și milostenii. Împreună cu fratele Henry de Sagebran, și amintindu-și de cele învățate de la Béatrice d'Hirson, fostul pair al Franței botează niște păpuși de ceară și le străpunse cu ace, numindu-le Filip, Sainte-Maure sau Mathieu de Trye.

- Și pe asta, o vezi, ai grijă de ea, străpunge-o de la cap până-n tălpi pe tot trupul, căci o cheamă Jeanne, regina șchioapă a Franței. Nu e cu-adevărat regina, e o diavoliță!

Își făcu rost de o cerneală al cărei scris rămânea nevăzut, ca să aștearnă pe pergament niște descântece care aduceau somnul cel veșnic. Dar trebuia ca pergamentul să fie vârat în patul celui de care vroiai să te scapi! Fratele Henry de Sagebran, încărcat cu ceva parale și cu multe făgăduieli, porni spre

Franța, luând chipul nevinovat al unui călugăr cerșetor, dar căptușit pe dedesubtul anteriorului cu o mulțime de pergamente pentru somnul veșnic.

Despre partea sa, Gillet de Nelle năimea ucigași cu simbrie, hoți din naștere, răufăcători fugiți din temniță niște huidume cu mutre scârboase, pentru care omorul era floare la ureche și-i speria mai puțin decât munca zilierului. Iar când Gillet făcuse din toțiăștia o mică ceată, bine muștruluită, Robert îi trimise în regatul Franței dându-le sarcina de a se apuca de treabă mai cu seamă în timpul marilor adunări sau petreceri.

- Spinările sunt ținte ușoare pentru cuțit când toți ochii sunt întorși spre terenul de întreceri, sau când toate urechile sunt ciulite ca să audă vreo față bisericească propovăduind cruciada.

Bătând atâta drumurile, Robert slăbise; zbârciturile i se săpau mai adânc în mușchii feței, iar gândurile rele ce-l frământau din zori și până-n seară, ba chiar și în vis, dăduseră pentru totdeauna trăsăturilor sale o expresie crâncenă. Dar, în același timp, aventura pe care o trăia îi întinerea inima. Se bucura înfruptându-se, în țările acestea noi, din noi feluri de mâncare, din femeii noi de asemenea.

Dacă orașul Liège îl izgoni, asta nu se datora nelegiuirilor sale mai vechi, ci pentru că Gillet al său și el însuși făcuseră dintr-o casă luată cu chirie de la un oarecare d'Argenteau un adevărat cuib de curviștine și pentru că larma ce venea de acolo tulbura somnul vecinilor.

Erau zile bune, dar și rele, ca aceea în care află că fratele Henry de Sagebran, împreună cu pergamentele sale pentru somn veșnic, fusese prins la Cambrai, și altă zi în care unul din ucigașii săi cu simbrie se întoarce aducând vestea că ceilalți complici nu putuseră trece mai departe de Reims și acum putrezeau în temnițele "regelui găsit".

Apoi Robert căzu bolnav, într-un chip cum nici că se putea mai prostesc. Aflându-se într-o casă la malul unui canal pe apa căruia se desfășurau niște întreceri cu lancea, curiozitatea îl împinse să-și vâre capul până la gât printr-un năvod care acoperea fereastra. Îl vâri așa de bine că nu-l mai putea trage îndărăt decât după mult zbucium, jupuindu-și pielea obrazilor în împletitura aspră a năvodului. Infecția se întinse prin rănilor feței și curând îl apucară frigurile care-l zgâlțâiră patru zile, cât pe ce să-și dea sufletul.

Scârbit de târgurile flamande, plecă la Geneva. Târându-și nădragii de-a lungul lacului, acolo, la Geneva, află el de arestarea soției sale, contesa de Beaumont și a celor trei copii ai lor. Ca să se răzbune împotriva lui Robert,

Filip al VI-lea nu șovăise să-și închidă propria soră, mai întâi în castelul de la Nemours, apoi la Château-Gaillard. Temnița Margueritei de Burgundia își lua într-adevăr revanșa.

De la Geneva, călătorind sub un nume de împrumut și îmbrăcat ca un orășean oarecare, Robert ajunsese la Avignon. Rămase acolo două săptămâni, încercând să pună ceva la cale pentru cauza lui. Găsi capitala creștinătății înotând în bogăție și din ce în ce mai desfrânată. Aici ambițiile, vanitățile, stricăciunile nu îmbrăcau o za de turnir, ci se ascundeau sub sutanele prelaților; semnele puterii nu se înfățișau în harnașament de argint sau în chivere împodobite cu pene, ci în mitre episcopale încrustate cu pietre scumpe, în artofoare de aur mai grele decât cupele regelui. Aici, bărbații nu se înfruntau în bătălii, ci se urau în sacristie. Nimeni nu era sigur că spovedania rămânea o taină; iar femeile se arătau mai necredincioase, mai rele, mai gata să se vândă ca oriunde aiurea, pentru că nu se puteau făli decât cu desfrâu.

Și totuși nimeni nu vroia să se compromită pentru fostul pair al Franței. Unii abia își aduceau aminte să-l fi cunoscut. Chiar și în această mocirlă Robert apărea ca un ciumat. Și pomelnicul urilor sale se tot lungea.

Își află însă o mângâiere auzind de la cei din jur că treburile vărului său Valois nu mergeau așa de strălucit cum s-ar fi putut crede. Biserica încerca să descurajeze cruciada. Odată Filip al VI-lea și aliații săi ajunși pe corăbiile expediției, care ar fi situația Apusului lăsat la cheremul împăratului german și al regelui Angliei? Dacă vreodată acești doi suverani s-ar uni... Trecerea mării se și amânase cu doi ani. Primăvara lui 1334 trecuse fără să se fi făcut nimic. Se vorbea acum de anul 36.

Cât despre Filip al VI-lea, prezidând el însuși o adunare a cărturarilor din Paris pe dealul Sainte-Geneviève, flutura amenințarea unui decret de erezie împotriva bătrânului papă în vârstă de nouăzeci de ani dacă acesta nu-și retrăgea tezele sale teologice. De altminteri, se zicea că Ioan al XXII-lea trăgea să moară; dar asta se auzea de optsprezece ani!

"Să trăiești", își repeta Robert, "aici e totul; să trăiești ca să apuci ziua când vei câștiga".

De pe acum, moartea câtorva dintre vrăjmașii săi trezise din nou în el speranța. Vistiernicul Forget murise pe la sfârșitul anului trecut; cancelarul Guillaume de Sainte-Maure murise de curând și el. Ducele Jean de Normandia, moștenitorul Franței, era greu bolnav; și chiar Filip al VI-lea,

după spusa unora, avea necazuri cu sănătatea. Poate că farmecele lui Robert nu fuseseră într-un totu zadarnice...

Pentru a se întoarce în Flandra, Robert luă vestmânt de călugăr. Stranie, într-adevăr, această namilă, a cărei glugă se vedea peste capetele mulțimii, acest călugăr care intra cu pas războinic în mănăstiri și cerea găzduirea cuvenită slujitorilor lui Dumnezeu cu glas poruncitor de parcă ar fi cerut unui scutier să-i aducă lancea.

În trapezăria unei mănăstiri din Bruges, cu capul vârat în strachina lui, la capătul mesei lungi pătată de grăsime, prefăcându-se că bolborosește niște rugăciuni din care nu știa o iotă, asculta pe călugărul anagnost, așezat într-o firidă boltită, citind viața sfinților. Glasul monoton se lovea de bolți și ecoul se întorcea peste masa monahilor; și Robert își zicea: "De ce n-aș isprăvi viața astfel? În pacea, adâncă pace a mănăstirilor, scăpat de orice grijă, renunțând la toate, culcușul asigurat, traiul orânduit, sfârșitul pribegiei..."

Care om, fie și cel mai neastâmpărat, cel mai ambițios, cel mai crunt, n-a simțit această ispită a repaosului, a lepădării de toate? La ce bun atâtea lupte, atâtea isprăvi zadarnice, de vreme ce totul trebuie să sfârșească în țărâna mormântului? Robert se gândea la asta, așa cum, înainte cu cinci ani, se gândise să se retragă, cu soția și fiii săi, într-o viață liniștită de moșier. Acestea sunt însă gânduri care nu țin mult. Iar în mintea lui Robert, ele se înfățișau întotdeauna prea târziu, chiar în clipa când vreun eveniment avea să-l arunce îndărăt spre adevărata sa chemare, adică spre faptă și luptă.

Două zile mai târziu, la Gand, Robert d'Artois îl întâlnea pe Jakob Van Artevelde.

Omul era cam de-o vârstă cu Robert; se apropia de cincizeci de ani. Avea fața pătrată, pântecul mare și șoldurile bine înfipite pe picioare; era mîncău strașnic și băutor zdravăn, fără să se cherească vreodată. În anii tinereții făcuse parte din suita lui Charles de Valois la Rodos, și călătorise de mai multe ori prin tot felul de locuri; își cunoștea bine Europa. Acest mare fabricant de bere, acest mare negustor de postavuri se însurase, de a doua oară, luându-și o soție de neam nobil.

Semeț și aspru, cu o minte scormonitoare, dobândise o mare putere mai întâi asupra orașului său Gand, unde tăia și spânzura, apoi asupra celorlalte comune flamande. Când dărstarii, postăvarii, fabricanții de bere, care alcătuiau adevărata bogăție a țării, vroiau să se plângă contelui sau regelui Franței, se întorceau spre Jakob Van Artevelde pentru ca dânsul să înfățișeze

pășurile sau dojenile lor cu glas tare și vorbă răspicată. Nu avea nici un titlu de noblete; era jupân Van Artevelde, în fața căruia se plecau toți. Vräjmașii nu-i lipseau, și nu mergea nicăieri decât însoțit de șaiszeci de slugi înarmate care îl așteptau la ușa caselor unde lua masa.

Artevelde și Robert d'Artois se măsurară și se cântăriră dintr-o privire, dându-și seama numaidecât că sunt oameni din aceeași seminție, neînfricați, iscusii, ageri la minte, însuflețiți de pofta de a stăpâni pe alții.

Puțin îi păsa lui Artevelde că Robert era un proscris; dimpotrivă, întâlnirea cu acest fost mare senior, cumnat de rege, până mai ieri atotputernic și astăzi vrăjmaș al Franței, putea să fie un neașteptat prilej de câștig pentru negustorul din Gand. Iar în ochii lui Robert, burghezul acesta ambițios apărea de douăzeci de ori mai vrednic de stimă decât plevușca nobilimii care nu vroia să-l primească în conacele ei. Artevelde era un dușman al contelui de Flandra, deci al Franței, și se bucura de mare trecere printre concetățenii săi; pentru planurile lui Robert aceasta trăgea în cumpănă.

- Nu-l iubim pe Ludovic de Nevers care a rămas contele nostru doar fiindcă la muntele Cassel regele ne-a măcelărit milițiile.

- Știu, căci eram și eu acolo.

- Contele nu se arată printre noi decât pentru a ne cere banii pe care-i cheltuiește la Paris. Nu înțelege nimic din plângerile noastre și nici nu vrea să le înțeleagă; nu poruncește nimic din capul său și nu face decât să ne aducă la cunoștință poruncile ticăloase ale regelui Franței. Acuma ne-au silit să-i izgonim pe negustorii englezi. Nu avem nimic noi aceștia împotriva negustorilor englezi și puțin ne pasă de neînțelegerile pe care regele găsit poate să le aibă cu vărul său din Anglia în legătură cu cruciada sau cu tronul Scoției! Ca răspuns la aceasta, Anglia ne amenință acum că nu ne va mai vinde lânurile ei. În ziua aceea aici și în toată Flandra, dârstarilor și țesătorilor noștri nu le va mai rămâne decât să-și sfărâme daracele și războaiele de țesut și să-și închidă dughenele. Dar chiar în ziua aceea, monseniore, ei vor pune mâna iar pe cuțitele lor... și Hainautul, Brabantul, Olanda și Zeelanda vor fi cu noi, căci țările acestea nu-s legate de Franța decât prin căsătoriile prinților lor, poporul însă nu-i are nici la inimă, nici la stomac; nu poți domni multă vreme peste niște oameni pe care-i aduci la foamete.

Robert îl asculta pe Artevelde cu mare luare aminte. În sfârșit, iată un om care vorbea limpede, care-și cunoștea pricina și care părea să se sprijine pe o forță adevărată.

- Dacă tot trebuie să vă răzvrătiți, de ce să nu vă aliați pe față cu regele Angliei? întrebă Robert. Și de ce n-ați intra în vorbă cu împăratul Germaniei care este vrăjmașul papei, deci vrăjmașul Franței, care-l ține pe papă în mâna ei? Milițiile voastre sunt curajoase, dar nu-s în stare decât de hărțuieli mărunte pentru că le lipsește o oaste călare. Chemați în sprijinul lor un pâlc de călăreți englezi, un pâlc de călăreți germani, și năvăliți în Franța pe drumul ce duce spre Artois. Acolo, aveți cuvântul meu că voi aduna încă și mai mulți oameni pentru oastea voastră...

Coaliția aceasta el o și vedea înjghebată, și pe el însuși călărind în fruntea unei oștiri.

- Crede-mă, monseniore, m-am gândit adeseori la una ca asta, răspunse Artevelde, și că ar fi ușor să stau de vorbă cu regele Angliei, ba chiar cu împăratul Ludovic al Bavariei, dacă târgoveții noștri ar fi gata pentru așa ceva. Oamenii din orașele noastre îl urăsc pe contele Ludovic, dar când e la o adică, tot spre regele Franței se întorc spre a li se face dreptate. Au jurat credință regelui Franței. Chiar atunci când ridică armele împotriva-i, el rămâne stăpânul lor. Afară de aceasta, și aici e lucrătura iscusită a Franței, orașele noastre au fost constrânse să dea în scris că vor plăti două milioane de florini papei dacă s-ar răzvrăti împotriva suzeranului lor, și asta sub pedeapsa afuriseniei, dacă nu plătim. Familiile de pe la noi se tem să nu fie lipsite de preoți și de slujba bisericească.

- Într-alte cuvinte papa a fost silit să vă amenințe cu afurisenia sau cu ruina, pentru ca orașele voastre să stea liniștite cât va ține cruciada. Dar cine ar putea să vă silească la plată, când oastea Franței va fi în Egipt?

- Știi cum sunt oamenii de rând, monseniore, spuse Artevelde; ei nu-și cunosc puterea decât după ce clipa prielnică pentru a o folosi a trecut.

Robert goli halba de bere care era în fața lui; hotărât lucru, berea începea să-i placă. Rămase o clipă tăcut, cu ochii ațintiți la blana de lemn a pereților. Casa lui Jakob Artevelde era frumoasă și confortabilă; vasele de aramă și de cositor lustruite, mobilele de stejar luceau în întuneric.

- Așadar jurământul față de regele Franței vă împiedică să încheiați alianțe și să reîncepeți lupta?

- Întocmai, recunosc Artevelde.

Mintea lui Robert născocea mereu alte planuri. De trei ani și jumătate își amăgea setea de răzbunare cu mici sorbituri: farmece, păpuși de ceară ciopârțite înfățișând pe vrăjmașii săi, ucigași cu simbrie care nu ajungeau până la victimele alese. Și iată că pe neașteptate, nădejdea lui prindea din nou viață; un gând mare, în sfârșit vrednic de un om ca dânsul, îi încolțea în minte.

- Dar dacă regele Angliei ar deveni rege al Franței? întrebă el.

Artevelde îl privi pe Robert bănuitor, de parcă nu-i venea să creadă ceea ce auzise.

- Te întreb, jupâne: dacă regele Angliei ar fi rege al Franței? Dacă ar cere coroana, dacă ar căuta să i se recunoască drepturile, dacă ar dovedi că regatul Franței e al său, dacă s-ar înfățișa ca suzeranul vostru legiuit?

- Monsenior, acesta e un vis pe care domnia ta îl țese!

- Un vis? izbucni Robert. Dar cearta asta pe coroana Franței n-a fost nicicând judecată, și procesul n-a fost nicicând pierdut! Când văru-meu Valois a fost adus pe tron... când eu l-am adus pe tron, și vezi ce recunoștință îmi arată pentru asta!... deputații Angliei veniră să înfățișeze drepturile reginei Isabelle și ale fiului său Eduard. Nu e prea mult de atunci; nici șapte ani. N-au fost ascultați fiindcă nu vroiau să-i asculte, iar eu am poruncit să fie reconduși la corabia lor. Voi îi ziceți lui Filip *regele găsit*; de ce n-ați găsit pe un altul? Și ce-ați gândi, dacă ne-am apuca iar de asta, luând-o de la capăt și am spune dârstărilor, țesătorilor, negustorilor, târgoveților voștri: "Contele vostru nu-și are drepturile din mâna celui ce se cuvine; închinarea nu trebuie să și-o facă regelui Franței. Suzeranul vostru e cel din Londra!"

Un vis, într-adevăr, dar care îl fermeca pe Jakob Van Artevelde. Lâna care sosea pe mare din nord-vest, postavurile, groase sau subțiri, care porneau apoi spre aceeași cale, traficul porturilor, toate îndemnau Flandra să-și întoarcă privirile către regatul Angliei. Dinspre Paris nimic nu venea, afară de dăbilarii care strângeau birurile.

- Dar crezi într-adevăr, monsenior, că vreun om din lumea asta ar putea fi convins de ceea ce spui, și s-ar putea învoi la o asemenea treabă?

- Un singur om, jupâne, e de ajuns ca un singur om să fie convins: regele Angliei însuși.

Câteva zile mai târziu, la Anvers, înarmat cu un pașaport de negustor postăvar și însoțit de Gillet de Nelle care, ducea, de ochii lumii, câțiva coți

de stofă la subsuoară, monseniorul Robert d'Artois se îmbarca pentru Londra.

WESTMINSTER HALL

Din nou un rege ședea în jilt, cu coroana pe cap și sceptrul în mână, înconjurat de pairii săi. Din nou, înalte fețe bisericești, conți și baroni erau înșirați de o parte și de alta a tronului său. Din nou, grămăticii, cărturari, legiști, sfetnici și dregători se îmbulzeau în rânduri strânse sub ochii lui.

Dar nu crinii Franței erau presărați pe mantia regală, ci lei Plantagenetilor. Nu bolțile Palatului de la Paris revărsau asupra mulțimii ecoul propriei sale larme, ci minunata clădire cu tavan și pereți de stejar, cu arcade sculptate, a mării săli de la Westminster. Și erau șase sute de cavaleri englezi, veniți din toate comitatele, împreună cu mărunții nobili de la țară și ispravnicii orașelor, care acopereau marile lespezi pătrate, alcătuind Parlamentul Angliei în ședința plenară.

Totuși, ca să asculte un glas francez, fusese chemată această adunare.

În picioare, îmbrăcat în mantie purpurie, pe treapta de la mijlocul scării de piatră din fundul sălii, și parcă tivit cu aur de lumina care cădea în spatele său prin uriașul vitraliu, contele Robert d'Artois vorbea delegaților poporului Marii Britanii.

Căci în cei doi ani ce s-au scurs de când Robert părăsise ținuturile Flandrei, roata destinului făcuse un sfert din drumul ei rotund. Și mai întâi de toate, papa murise.

Către sfârșitul anului 1334, plăpândul moșneag fără pic de sânge în obraji supti, care, în timpul uneia dintre cele mai lungi domnii pontificale, hărăzise bisericii o administrație puternică și o vistierie bine chivernisită, era silit, din fundul patului său, în odaia verde a marelui palat de la Avignon, să se lepede în fața întregii lumi de singurele teze pe care mintea lui le apăraseră cu convingere. Ca să evite schisma cu care Universitatea din Paris îl amenința, ca să se supună poruncilor acestei Curți a Franței de hatârul căreia luase hotărâri pătinoare în atâtea afaceri deocheate și păstrase tăcerea în atâtea altele, se lepăda acum de scrierile, de predicile și de enciclicele sale. Rectorul Buridan dicta ceea ce se cuvenea să creadă tot creștinul în ce privește dogma: iadul exista, plin de suflete ce-și așteptau

rândul la frigare, pentru a asigura și mai bine prinților lumii acesteia dictatura asupra supușilor; paradisul era deschis, ca un han primitiv, cavalerilor cinstiți, care măcelăriseră zdravăn în numele regelui lor, prelaților cuminiți care binecuvântaseră frumos cruciadele, și dreptii aceștia nu mai aveau nevoie să aștepte judecata de apoi pentru a se bucura văzând fața Domnului ce li se arăta numai lor. Ioan al XXII-lea își mai dădea oare seama de ce se petrecea în jurul său când iscăli această hârtie prin care se lepăda de credințele sale? Avea să moară a doua zi. Se găsiseră destui teologi răutăcioși, pe dealul Sainte-Geneviève ca să zică în bătaie de joc:

- Acum trebuie să fi aflat el dacă iadul există!

Conclavul se adunase după aceea, într-o urzeală de intrigi încâlcite care amenințau să facă alegerea asta și mai lungă decât cele dinainte. Franța, Anglia, împăratul german, zurbagiul rege al Boemiei, regele cărturar al Neapolei, regii Majorcăi și Aragonului, nobilimea romană, și de alde Visconti din Milano, și Republicile Italiene, toate puterile căutau să-și impună voința lor cardinalilor.

Aceștia, că să câștige timp și ca să nu dea nici cea mai mică șansă vreunei candidaturi, de îndată ce se văzură închiși pentru alegere, își făcură fiecare aceeași socoteală: "Am să votez pentru acela dintre noi care nu are nici o șansă de a fi ales".

Ciudate sunt căile Domnului! Cardinalii erau așa de bine înțeleși, pe tăcute, asupra aceluia care avea șansele cele mai mici, asupra aceluia care nu putea fi papă, încât toate buletinele ieșiră cu același nume: a lui Jacques Fournier, "cardinalul alb" cum i se zicea, pentru că tot mai purta rasa călugărilor de la mănăstirea Citeaux. Cardinalii, ca și poporul când i se vesti cine e noul papă, ca și alesul însuși, rămaseră la fel de uluiți. Întâiul cuvânt al noului papă a fost pentru colegii săi, ca să le spună că alegerea lor căzuse asupra unui zevzec.

Era prea multă modestie.

Ales din greșeală, Benoît al XII-lea se arată curând ca un papă al păcii. Dintru început se strădui să pună capăt luptelor care însângerau Italia, și să restabilească, dacă se putea, buna înțelegere între Sfântul Scaun și împărăția Germană. Or, asta se putea face. Ludovic al Bavariei răspunsese foarte binevoitor propunerilor care veneau de la Avignon, și se pregăteau tocmai să meargă mai departe pe această cale, când Filip de Valois sări ca ars. Cum! Treceau peste capul său, întâiul monarh al creștinătății, pentru a începe niște

negocieri atât de însemnate? Altă înrâurire decât a lui se va face simțită asupra Sfântului Scaun? Iubita sa rudă, regele Boemiei, va trebui să-și ia gândul de la nobilele sale planuri asupra Italiei?

Filip al VI-lea îi trimisese lui Benoît al XII-lea porunca sa, cerându-i să-și recheme ambasadorii și să curme convorbirile, și aceasta sub amenințarea că le va lua cardinalilor toate moșiile din Franța.

Apoi, pe la începutul lui 1336, însoțit mereu de iubitul rege al Boemiei, de regele Navarrei și de un mare alai de baroni și de cavaleri, de-ai fi zis că-i de pe acum o oaste, Filip al VI-lea venise să petreacă sărbătorile Paștilor la Avignon. Dăduse întâlnire acolo regelui Neapolei și regelui Aragonului. Era un fel de a-i aminti noului papă care-i sunt îndatoririle, și de a-l face să priceapă mai bine ce așteptau de la dânsul.

Or, Benoît al XII-lea avea să arate, printr-o șiretenie de a lui, că nu era chiar așa de zevzec cum vroia să pară, și că un rege dornic să pornească o cruciadă avea oarecare interes să-și păstreze prietenia papei.

În Vinerea mare, Benoît se urcă la amvon pentru a vorbi de patimile Mântuitorului și a recomanda cruciada. Putea oare să nu facă asta când patru regi cruciați și două mii de lăncieri tăbărau în jurul orașului său? Dar în Dumineca Tomei, plecat spre coastele Provansei ca să-și inspecteze marea flotă, Filip al VI-lea avu surpriza de a primi o frumoasă scrisoare în latinește care îl dezlega de făgăduința făcută lui Dumnezeu și de jurămintele sale. Deoarece starea de război continua să domnească între neamurile creștine, sfântul părinte nu vroia să-i lase pe cei mai buni apărători ai bisericii să plece departe spre țările păgânilor.

Cruciada întreprinsă de Valois și rubedeniile sale avea să se oprească la Marsilia.

Degeaba regele cavaler îl lua de sus pe papă; fostul călugăr de la Citeaux vorbea și mai de sus. Mâna lui care binecuvânta putea tot așa de bine să afurisească și era greu să-ți închipui o cruciadă lovită de afurisenie din clipa plecării!

- Pune capăt, fiule, neînțelegerilor tale cu Anglia, greutăților pe care le ai cu ținuturile Flandrei, lasă-mă să te împac cu împăratul; adu-mi dovada că bună pace, netulburată și trainică, va domni în țările noastre, și după aceea vei putea merge să convertești păgânii la virtuțile pe care tu însuși le vei fi arătat.

Fie! Deoarece papa i-o cerea, Filip va încerca să pună capăt neînțelegerilor. Și mai întâi celor cu Anglia... silindu-l pe tânărul Eduard să se supună îndatoririlor sale de vasal, și poruncindu-i să-l predea neîntârziat pe hainul acela de Robert d'Artois, căruia îi dădea adăpost. Așa zisele suflete mari, când sunt rănite, își caută astfel răzbunări ticăloase.

Când porunca de extrădare, trimisă prin seneșalul Guyennei, ajunse la Londra, Robert își câștigase deja mare trecere la Curtea Angliei. Spătoșenia lui, apucăturile și vorbăria lui îi atrăseseră multe prietenii; bătrânul Gât-Sucit îi aducea laude. Tânărul rege avea mare nevoie de un bărbat cu experiență care să cunoască bine treburile Franței. Or, cine altul le cunoștea mai bine ca Robert d'Artois? Pentru că putea fi de folos, nenorocirile sale trezeau compătimirea tuturor.

- Vere, măria ta, îi spunea lui Eduard al III-lea, dacă socoti că șederea mea în țara ta poate să-ți aducă vreo primejdie sau pagubă, predă-mă urii lui Filip, regele găsit spre nenorocirea noastră. Nu voi avea a mă plânge de tine, care mi-ai făcut o atât de strălucită primire; nu voi arunca vina decât pe mine, pentru că, împotriva dreptății, i-am dat tronul acestui mișel de Filip în loc să fi făcut astfel încât să-l capeți tu însuși pe care nu te cunoșteam îndeajuns.

Și vorbele acestea erau rostite cu mâna larg rășchirată pe inimă, și cu bustul încovoiat.

Eduard al III-lea îi răspunsese liniștit:

- Vere, ești oaspetele meu și pun mare preț pe sfaturile tale. Predându-te regelui Franței, mi-aș călca în picioare nu numai cinstea, ci și interesul meu. Și apoi, te afli în regatul Angliei și nu în ducatul Guyennei... Suzeranitatea Franței nu se întinde până aici.

Cererea lui Filip al VI-lea rămase fără răspuns. Și zi de zi Robert putea să-și vadă mai departe de planurile sale, vârandu-le în capul celor de la Curte. Turna otrava ispitei în urechea lui Eduard sau în cea a sfetnicilor săi. Intra la tânărul suveran, zicând:

- Mă închin adevăratului rege al Franței...

Nu lăsa să treacă un prilej fără să demonstreze că legea salică nu fusese decât o născocire impusă de împrejurări și că drepturile lui Eduard la coroana lui Hugo Capet erau cele mai întemeiate.

Când i se făcu cea de-a doua somație de a-l preda pe Robert, Eduard al III-lea nu răspunse într-un alt chip decât dăruind surghiunitului trei castele

să le stăpânească câte zile va trăi, și o mie două sute de lire pensie.

Era de altminteri vremea când Eduard își arăta recunoștința față de toți aceia care îl slujiseră cu credință, când îl făcea conte de Salisbury pe prietenul său William Montaigu, și împărțea titluri și rente tinerilor lorzi care-l ajutaseră în lovitura de la Nottingham.

Pentru a treia oară, Filip al VI-lea îl trimise pe marele căpitan al arcașilor săi la seneșalul Guyennei, cu poruncă să-i pună în vedere regelui Angliei că trebuie să-l predea pe Robert d'Artois, vrăjmaș de moarte al Franței că de nu, peste cincisprezece zile ducatul va fi sechestrat.

- Mă așteptam la una ca asta! izbucni Robert. Prostovanul de Filip n-are alta în cap decât să repete ceea ce născocii eu odinioară, mărite Eduard, împotriva tatălui tău: să se dea o poruncă în care să se vadă o batjocură a dreptății, apoi să se purceadă la sechestrul pentru neîndeplinirea poruncii, și din aceasta să nu mai fie altă ieșire decât sau umilinta sau războiul. Numai că astăzi Anglia are un rege care domnește cu adevărat, iar Franța nu-l mai are pe Robert d'Artois!

Uitase să adauge: "Și odinioară se afla în Franța un surghiunit care juca întocmai rolul pe care-l joc eu aici, și acela era Mortimer!"

Robert izbutise mai mult decât sperase: devenea însăși pricina conflictului pe care visa să-l vadă izbucnind; persoana sa lua o însemnătate de căpetenie; și pentru a începe acest conflict, el propunea doctrina lui: regele Angliei să revendice coroana Franței.

Iată pentru ce în acea zi de septembrie a anului 1337, pe treptele de la Westminster Hall, fluturându-și mânecile, ca o pasăre a furtunii cu aripile desfăcute, în fața ciubucelor marelui vitraliu, Robert d'Artois se adresa, la cererea regelui, Parlamentului britanic. Hârșăit în treizeci de ani de procese, vorbea fără documente sau notițe.

Aceia dintre deputați care nu înțelegeau prea bine franțuzește își plecau urechea să asculte unele pasagii tălmăcite de vecinii lor.

Pe măsură ce contele d'Artois își rostea cuvântarea, tăcerile în sală se făceau mai apăsătoare, sau șoaptele mai tari, când vreo destăinuire a vorbitorului îi uluia pe ascultători. Ce de-a lucruri uimitoare! Două neamuri trăiesc, despărțite doar de un subțire braț de mare; părinții și prințesele celor două curți se căsătoresc între dâșșii; baronii de aici au moșii acolo; negustorii umblă de la o nație la alta... și totuși, când stai să te gândești, nu știi nimic din ceea ce se întâmplă la vecin!

Astfel, ascultătorii aflară că legea care zicea: "Franța nu poate fi dată pe mână de femeie și nici lăsată moștenire de o femeie" nu era nicidecum scoasă din vechile datini ci doar o vorbă aruncată la necaz de un bătrân conetabil care îndruga vrute și nevrute, acum douăzeci de ani, pe când se vorbea de urmașul la tron al unui rege asasinat. Da, Ludovic al X-lea, Aiuritul, fusese asasinat. Robert d'Artois o spunea sus și tare, dând și numele ucigașei.

- O cunoșteam bine, era mătușă-mea, și mi-a furat moștenirea!

Istoria crimelor săvârșite de prinții francezi, peripețiile scandalurilor de la curtea Capetilor, toate le folosea Robert pentru a-și face discursul mai pipărat, iar deputații din Parlamentul Angliei fremătau de mânie și de spaimă auzindu-l, ca și cum grozăviile petrecute în propria lor țară de propriii lor părinți ar fi fost niște fleacuri.

Și Robert își continua demonstrația, apărând tezele exact contrarii celor pe care le susținuse odinioară în favoarea lui Filip de Valois, și cu aceeași convingere.

Așadar, zicea el, la moartea regelui Charles al IV-lea, ultimul fiu al lui Filip cel Frumos, chiar dacă cineva ar fi voit să țină seamă de scârba baronilor francezi de a vedea o femeie domnind, coroana Franței trebuia să revină, pe bună dreptate, prin regina Isabelle, singurului urmaș de parte bărbătească al stirpei regești...

Uriașa mantie roșie se roti sub ochii englezilor înmărmuriți; Robert se întorsese spre rege. Deodată se lăsă jos, cu genunchiul pe lespede de piatră.

-...să-ți revină ție, mărite domn Eduard, regele Angliei, în care eu recunosc pe adevăratul rege al Franței căruia mă închin!

De la cununia din York, cei de față nu mai trăiseră o asemenea clipă de emoție. Li se spunea englezilor că suveranul lor putea să revendice un regat de două ori mai mare ca al lor și de trei ori mai bogat! Era ca și cum averea fiecăruia, demnitatea fiecăruia ar fi sporit tot pe atâta.

Robert știa însă că entuziasmul mulțimilor nu trebuie lăsat să se răcească. Se și ridicase ca să le aducă aminte că îndată după moartea lui Charles al IV-lea, regele Eduard trimisese, pentru a-și înfățișa drepturile la coroană, niște înalți și respectați episcopi, bunăoară monseniorul Adam Orleton, care ar fi putut depune mărturie prin viu grai despre cele petrecute atunci, dacă n-ar fi fost acum la Avignon, tot în legătură cu aceasta și pentru a obține sprijinul papei.

Și trebuia oare să treacă sub tăcere rolul pe care-l jucase el, Robert, la alegerea lui Filip al VI-lea? De-a lungul întregii sale vieți, nimic nu-l ajutase mai mult pe acest uriaș decât sinceritatea prefăcută. În ziua aceea o folosi încă o dată. Cine deci refuzase să-i asculte pe prelații englezi? Cine se împotrivise cererii lor? Cine îi împiedicase să-și înfățișeze temeiurile înaintea baronilor Franței? Cu pumnii săi peste măsură de mari, Robert se bătu în piept:

- Eu, nobilii mei lorzi și trimiși ai orașelor, eu care stau în fața voastră am făcut-o, și crezând că lupt pentru bine și pace l-am ales pe cel nedrept în locul celui drept, eu care n-am ispășit îndeajuns această greșeală cu toate urgiile ce s-au abătut asupra mea.

Glasul său răsfrânt prin bolțile de stejar, răzbătea până-n fundul sălii Westminster.

Putea cineva să aducă în sprijinul spuselor sale un argument mai convingător? Se învinuia că făcuse totul pentru a-l alege pe Filip al VI-lea, împotriva dreptății; se recunoștea vinovat, dar se apăra, arătând ce anume îl îndemnase s-o facă. Înainte de a fi rege, Filip de Valois îi făgăduise că toate treburile vor fi orânduite cum se cuvine, că o pace trainică va fi statornicită, lăsând regelui Angliei stăpânirea Guyennei întregi, că Flandrei i se vor lăsa acele libertăți care vor aduce propășirea negoțului, iar lui însuși îi va fi înapoiat comitatul Artois. Împăcarea și fericirea obștească erau deci țelurile pe care le urmărise Robert atunci când lucrase astfel. Dar acum se vedea limpede că nu te poți bizui decât pe dreptate, iar nu pe amăgitoarele făgăduieli ale oamenilor, căci astăzi moștenitorul comitatului Artois era un proscris, Flandra înfometată, și Guyenne amenințată de sechestru!

Așadar, dacă vor trebui să pornească război, de data aceasta nu-l vor mai face pentru deșarte certuri privind închinarea regelui Angliei, de supunere oarbă sau nu, nici în legătură cu senioriile lăsate regelui Franței sau cu înțelesul termenului de vasalitate; războiul trebuie purtat acum pentru adevăratul, marele, unicul țel: stăpânirea coroanei Franței. Iar în ziua când regele Angliei și-o va fi pus pe cap, nu va mai exista vreo pricină de vrajbă nici în Guyenne, nici în Flandra. Aliații nu-i vor lipsi regelui Angliei în Europa; de-a valma, prinți și popoare i se vor alătura.

Iar dacă, pentru a săvârși toate acestea, pentru a sluji mării aventuri care va schimba soarta popoarelor, nobilul rege Eduard avea nevoie de sânge,

Robert d'Artois, întinzând brațele din mânecile de catifea către rege, către lorzi, către Parlament, către întreaga Anglie, și-l oferea pe-al său.

PROVOCAREA DIN TURNUL NESLE

Când episcopul Henry de Burghersh, vistiernicul Angliei, însoțit de William Montaigu, noul conte de Salisbury, de William Bohun, noul conte da Northampton, de Robert Ufford, noul conte de Suffolk, înfățișă la Paris, în ziua Tuturor Sfinților, scrisorile de provocare pe care Eduard al III-lea Plantagenetul le adresa lui Filip al VI-lea de Valois, acesta, aidoma regelui Ierihonului în fața lui Iosua, începu prin a râde.

Auzise bine? Tinerelul său văr Eduard îl soma să-i predea coroana Franței? Filip întoarse privirea spre regele Navarrei și ducele de Bourbon, rudele sale. Se ridicase tocmai de la masă împreună cu dâșii și era în toane bune; acum obrajii blonzi și nasul său mare i se împurpurară ușor; începu iar să pufnească. Dacă acest episcop, sprijinit cu măreție în cârja lui, dacă acești trei seniori englezi, țepeni în tunicile lor, ar fi venit să-i aducă o înștiințare mai la locul ei, bunăoară refuzul stăpânului lor de a-l preda pe Robert d'Artois, sau chiar un protest împotriva decretului de sechestrare a Guyennei, nu încapă îndoială că Filip s-ar fi supărat. Dar să-i ceară coroana, tot regatul său? Solia asta era într-adevăr caraghioasă.

Chiar așa spusese, nu-l înșelase auzul: legea salică nu exista, încoronarea sa era deci făcută cu încălcarea rânduielilor și datinilor...

- Dar faptul că pairii m-au ales rege după vrerea lor, că arhiepiscopul de Reims m-a încoronat acum nouă ani, nici aceasta, jupâne episcop, nu există?

- Mulți dintre pairii și baronii care te-au ales au murit de atunci încoace, răspunse Burghersh, iar ceilalți se întreabă dacă ceea ce făcură pe vremea aceea a avut încuviințarea lui Dumnezeu!

Nemaiputându-se ține de răs, Filip își dădu capul pe spate de i se văzu tot gâtulejul până la omușor.

Dar când regele Eduard venise să i se închine la Amiens, nu-l recunoscuse ca rege?

- Pe atunci, regele nostru era un copil. Închinarea ce ți-o făcu, ca să fie întemeiată, ar fi trebuit să aibă încuviințarea Consiliului de regență. Ea nu

fusesse însă hotărâtă decât din porunca trădătorului Mortimer care a fost spânzurat între timp.

A, ia te uită! Nu-i lipsit de îndrăzneală acest episcop făcut cancelar de către Mortimer, căruia îi slujise ca întâiul dintre sfetnici, apoi îl însoțise pe regele Eduard la Amiens și citise el însuși, în catedrală, formula închinării!

Ce zicea acum cu același glas? Că Filip trebuia, ca unul ce nu era decât conte de Valois, să se închine lui Eduard! Căci regele Angliei îi recunoștea bucuros vărului său din Franța stăpânirea provinciilor Valois, Anjou, Maine, și chiar titlul de pair... Câtă mărinimie, zău așa!

Dar unde ne aflăm, Dumnezeuule din ceruri, ca să auzim asemenea bazaconii?

Ne aflam la palatul Nesle, căci între două popasuri la Saint-Germain și la Vincennes, regele își petrecea ziua în această reședință dăruită soției sale. Căci, tot așa cum unii seniori mai mărunți ziceau: "Vom lua loc în sala cea mare", sau "în odăița cu papagali" sau "vom lua masa în camera verde", regele hotăra: "Astăzi voi cina în Palatul Regal" sau "la Luvru" sau "la fluviu, ducele de Normandia, în palatul care a fost mai înainte al lui Robert d'Artois".

Astfel bătrânele ziduri ale palatului Nesle și turnul încă și mai vechi ce se zărea prin ferestre erau martorii acestei farse. Se pare că unele locuri sunt sortite a fi scena pe care să se desfășoare drama popoarelor sub o mască de comedie. În acest palat, unde Marguerite de Bourgogne se desfătase așa de bine înșelându-l pe Aiurit în brațele cavalerului d'Aunay, fără să-și poată închipui că această joacă avea să schimbe cursul monarhiei franceze, regele Angliei își prezenta provocarea regelui Franței, și regele Franței râdea!

Râdea așa de tare încât îi dădură lacrimile; căci recunoștea, în această solie trăsniță, inspirația lui Robert. Demersul acesta nu putea fi născocit decât de dânsul. Hotărât lucru, zurbagiul își pierduse mințile. Găsise un alt rege, mai tânăr, mai naiv, care să-i facă pe plac, urmându-l în uriașele sale năzbâtii. Dar unde se va opri? Provocarea unui regat de către alt regat. Înlocuirea unui rege prin alt rege... Nu-i poți judeca pe oameni cu prea mare asprime pentru trăsniile care sunt în firea lor, când ele trec de un anume grad de sminteală.

- Unde locuiești, preasfinte episcop? întrebă binevoitor Filip al VI-lea.
- La hanul Castelul de Paie, pe strada Sertarului.

- Ei, bine, întoarce-te acolo! Petrece câteva zile în primitorul nostru Paris și vino să mă mai vezi, dacă dorești, dar cu vreo propunere mai chibzuită. Drept să spun, nu-ți port nici o pică; ba chiar, pentru că ai fost însărcinat cu o asemenea solie și, cum văd, o îndeplinești fără să râzi, te socot cel mai bun ambasador din câți am primit vreodată...

Nu știa ce bine o nimerise cu vorba asta, căci Henric de Burghersh, înainte de a sosi la Paris, trecuse prin Flandra. Avusese niște întâlniri tainice cu contele de Hainaut, socrul regelui Angliei, cu contele de Gueldre, cu ducele de Brabant, cu marchizul de Juliers, cu Jakob Van Artevelde și cu dregătorii aleși ai orașelor Gand, Ypres și Bruges. Îi și trimisese pe câțiva dintre însoțitorii săi la împăratul Ludovic al Bavariei. Filip al VI-lea habar n-avea încă de unele vorbe ce fuseseră rostite, de unele înțelegeri la care se ajunsese.

- Măria ta, îți înmânez scrisorile de provocare.

- Foarte bine, dă-le încoa, spuse Filip. Vom păstra foile acestea ca să le mai citim uneori spre a goni astfel tristețea, dacă ne-o încolți vreodată. Și acum, vi se va aduce de băut. După atâta vorbărie, trebuie să vi se fi uscat gâtulejul.

Și bătu din palme spre a chema un scutier.

- Ferească Dumnezeu, izbucni episcopul Burghersh, să ajung un trădător și să beau vinul vrăjmaș căruia sunt hotărât din fundul inimii să-i fac tot răul de care voi fi în stare!

Auzind asta, Filip de Valois începu iar să râdă cu hohote și fără să-i mai pese de ambasador, nici de cei trei lorzi, îl luă de umăr pe regele Navarrei și se întoarse în odăile sale.

ÎN JURUL CASTELULUI WINDSOR

În jurul castelului Windsor, câmpia e verde, brăzdată de văi largi, prietenoasă, care-l înfășoară, și privind zidurile sale rotunde te gândești la brațele unei femei uriașe adormită în iarbă.

În jurul Windsorului, priveliștea seamănă cu a Normandiei, prin părțile acelea dinspre Evreux, Beaumont sau Conches.

În dimineața aceea, Robert d'Artois umbla pe acolo călare, la pas. Pe pumnul său stâng ținea un șoim de vânătoare ale cărui gheare erau înfipte în pielea groasă a mânușii. Un singur scutier mergea înaintea lui, pe partea dinspre râu.

Robert se plictisea. Războiul cu Franța stătea pe loc. Se mulțumiseră, către sfârșitul anului trecut, și parcă spre a întări printr-o ispravă războinică provocarea din turnul Nesle, să cotopească o insuliță care aparținea contelui de Flandra, în largul portului Bruges și a orașelului Sluis. Ca răspuns, francezii veniseră să ardă câteva târguri de pe coasta de sud a Angliei. Papa se grăbi să impună un armistițiu acestui război care nici nu începuse, și amândouă taberele se învoiseră cu asta, din motive ciudate.

Deși nu izbutea să ia în serios pretențiile lui Eduard la coroana Franței, Filip al VI-lea fusese totuși foarte impresionat de un sfat al unchiului său, regele Robert al Neapolei. Acest prinț, atât de învățat încât devenea uneori pisălog, unul din singurii doi suverani de pe pământ cu un străbun ce domnise în Bizanț, și care își câștigase pentru vecie porecla de "Astrologul", cercetase zodiacul lui Eduard și pe cel al lui Filip; ce citise în ele îl tulburase într-atâta încât își dădu osteneala să-i scrie regelui Franței "să se ferească de a se război vreodată cu regele englez, pentru că acesta va fi mult prea norocos în toate isprăvile de care s-ar apuca". Asemenea prorociri îți cam potolesc avânturile și, oricât de mare luptător ai fi, stai la îndoială înainte de a porni să dai cu lancea în stele.

Cât despre Eduard al III-lea, el părea oarecum înfricoșat de propria sa îndrăzneală. Aventura în care se băgase putea să apară, în multe privințe, ca peste puterile lui. Se temea că oastea nu-i era destul de mare, nici îndeajuns

de pregătită; trimitea în grabă solie după solie spre Flandra și spre Germania, pentru a-și întări coaliția. Henric Gât-Sucit, pe jumătate orb acum, îl îndemna să fie cu băgare de seamă, iar Robert d'Artois, dimpotrivă, îl împingea să porceadă numaidecât la luptă. Ce mai aștepta Eduard ca să înceapă războiul? Ca prinții flamanzi pe care izbutiseră a-i strânge în jurul lor să moară? Ca Jean de Hainaut, izgonit acum de la Curtea Franței, după ce se bucurase acolo de o trecere așa de mare, și care trăia din nou la cea a Angliei, să nu mai aibă brațul destul de tare spre a-și ridica sabia? Ca dârstarilor din Gand și din Bruges să li se urască tot așteptând și să vadă că au mai puține foloase din făgăduielile neîmplinite ale regelui Angliei decât din supunerea față de regele Franței?... Eduard ținea să primească asigurări din partea împăratului; dar împăratul nu vroia să înfrunte primejdia de a se vedea pentru a doua oară lovit de afurisenia papei mai înainte ca oștile engleze să fi pus piciorul pe continent! Se vorbea, se schimbau propuneri de o parte și de alta, se bătea pasul pe loc; le lipsea curajul, pentru a spune lucrurilor pe nume.

Robert d'Artois avea de ce se plânge? în aparență, nicidecum. Era dăruit cu castele și pensii; mânca la masa regelui, bea cu regele, se bucura de toată cinstea la care putea să râvnească. Dar îi era lehamite să se tot zbată, de trei ani încoace, pentru niște oameni care nu vroiau să-și pună pielea în joc, pentru un domnișor căruia îi întindea o coroană - și ce coroană! - iar el nu se grăbea s-o apuce. Afară de asta, se simțea singur. Surghiunul, fie și aurit, îl apăsa. Ce alta avea să-i spună tinerei regine Filipa, decât să-i vorbească de bunicul său Charles de Valois, de bunică-sa d'Anjou-Sicilia. Uneori i se părea că el însuși e un strămoș.

Ar fi dorit s-o vadă pe regina Isabelle, singura făptură din Anglia de care îl legau amintiri comune. Regina-mamă nu se mai arăta însă la curte; trăia la Castle-Rising, în Norfolk, unde fiu-său mergea din când în când s-o vadă. De la executarea lui Mortimer, nimic din lumea asta n-o mai interesa...

Robert simțea dorurile exilatului. Se gândea la nevastă-sa, doamna de Beaumont; cum va arăta oare după atâția ani de închisoare, când are s-o revadă, dacă le va fi dat să mai fie vreodată împreună? Își va mai recunoaște el fiii? Mai vedea-va el vreodată palatul său de la Paris, castelul său de la Conches, mai vedea-va el Franța? Așa cum mergea războiul acesta pe care se ostenise așa de mult să-l stârnească, ar trebui să aștepte până va ajunge la o sută de ani ca să aibă vreo șansă de a se întoarce în patria lui!

Așadar, în dimineața aceea, nemulțumit, enervat, plecase să vâneze de unul singur, ca să-și treacă vremea și să mai uite. Dar iarba, moale sub copitele calului, iarba deasă, englezească, era încă și mai stufoasă și mai pătrunsă de apă ca iarba de prin părțile țării Ouche-ului. Cerul era de un albastru palid, cu niște norișori ciopârțiți plutind foarte sus; adierea dulce de mai mângâia șirurile de ghiorghini înfloriți și merii albi, aidoma ghiorghinilor și merelor din Normandia.

Robert d'Artois avea să împlinească în curând cincizeci de ani, și ce făcuse cu viața lui? Băuse, mâncase, vâname, curvise, călătorise, trudise pentru el însuși și pentru cârmuirea statelor, se întrecuse în turniruri și se ținuse de judecăți mai mult ca orice om din vremea lui. Nici o existență nu cunoscuse mai multe schimbări ale soartei nestatornice, nu iscase mai multă larmă și nu îndurase mai multe necazuri. Dar niciodată nu se bucurase de prezent. Niciodată nu se oprise cu adevărat la ceea ce făcea, pentru a trăi clipa. Minte îi era veșnic îndreptată spre a doua zi, spre viitor. Vinul i se acrise de când îl tot ținea, cu gândul că într-o zi are să-l bea la dânsul, în Artois; din patul dragostelor sale gândurile îi fugeau la înfrângerea contesei Mahaut; în toiul celui mai voios turnir, grija alianțelor sale îl făcea să-și domolească avânturile. În pribegia lui de surghiunit ciorba popasurilor și berea clipelor de răgaz aveau întotdeauna izul amar al pizmei și urii. Și chiar astăzi, la ce se gândește? La mâine, la mai târziu. O nerăbdare atârnată de furie îl împiedica să se bucure de această dimineață frumoasă, de zarea minunată, de aerul plăcut, de această pasăre sălbatică și în același timp supusă pe care o simțea încleștată de pumnul său...

Era oare asta ceea ce se cheamă a trăi, și din cei cincizeci de ani petrecuți pe pământ nu rămânea decât această cenușă a speranțelor? Îl smulseseră din aceste amare gânduri, strigătele scutierului său postat înainte pe o măgură:

- Dă-i drumul să zboare, monseniore, dă-i drumul să zboare! O pasăre deasupra noastră, o pasăre!

Robert se îndreptă în șea, își încreți pleoapele. Șoimul, cu capul vârat într-o glugă de piele din care se vedea numai ciocul, zvâcnise pe pumnul lui; cunoștea și el înțelesul strigătelor. Se auzi un foșnet de trestii, apoi un bătlan se ridică de pe malul râului.

- Dă-i drumul, monseniore, dă-i drumul! răcnea mai departe scutierul.

Uriașă pasăre, zburând la mică înălțime, plutea împotriva vântului și venea înspre Robert. Acesta o lăsa să treacă, și când pasărea ajunsese la o depărtare de vreo trei sute de picioare, scoase gluga șoimului și, cu un gest larg, îi făcu vânt în văzduh.

Șoimul se roti de trei ori în jurul capului stăpânului său, apoi coborî, atinse pământul, și zărind prada ce i se oferea, se avântă ca o săgeată pornită din arc. Văzându-se urmărit, bătlanul își lungi gâtul spre a lepăda peștii pe care abia îi înghițise în râu, și a se mai ușura astfel. Dar șoimul se apropia; zbura în sus, rotindu-se de parcă ar fi urmărit o spirală. Celălalt, bătând iute din aripi, se ridica spre cer, pentru ca răpitorul să nu ajungă deasupra lui.

Se înălța, se înălța, mereu, devenea tot mai mic, dar distanța dintre el și urmăritor scădea pentru că se ridicase împotriva vântului, și propria sa mărime îi încetinea zborul. Trebui să-și schimbe direcția, făcând cale întoarsă; șoimul descrie iar un cerc în văzduh și se năpusti asupra lui. Bătlanul se ferise, trăgându-se în lături, și ghearele nu izbutiră să-l apuce. Năucit totuși de izbitură, stârcul veni în jos ca un pietroi, vreo cincizeci de picioare, apoi începu iar să fugă. Șoimul tăbărî din nou asupra lui.

Robert și scutierul sau urmăreau, cu capetele ridicate, această bătălie în care sprinteneala biruia greutatea, iuțeala venea de hac forței, cruzimea războinică se dovedea mai tare ca instinctele pașnice.

- Vezi-l pe bătlanul ăsta, striga Robert întărit, e într-adevăr cea mai mișelnică pasăre din câte sunt! E de patru ori mai mare ca șoimulețul meu; ar putea să-l omoare cu o singură lovitură a ciocului său lung; și când colo fuge, fricosul, fuge! Haide, micuțul meu viteaz, izbește! Ah! viteazul meu șoimuleț! Uite! Uite! Celălalt nu-i mai poate ține piept; l-a prins!

Dădu galop calului ca să ajungă la locul unde păsările erau gata să se prăbușească. Bătlanul avea gâtul strâns în ghearele șoimului; pesemne că se înăbușea; bătea tot mai slab din aripile mari și, în căderea lui, își târa după dânsul învingătorul. La câteva picioare de pământ, pasărea de pradă își desfăcu ghearele pentru a lăsa victima să cadă singură, apoi să se arunce iar asupra ei și s-o isprăvească cu lovituri de cioc în ochi și în cap. Robert și scutierul său se și aflau acolo.

- Zvârle-i momeala! porunci Robert.

Scutierul desprinse din șeaua lui un porumbel mort și-l aruncă șoimului, pentru a-l "momi". Ce-i drept, momeală pe jumătate; un șoim bine dresat trebuia să se mulțumească cu această răsplată fără a atinge prada. Și viteazul

șoimuleț, cu ciocul mânjit de sânge, rupse în bucăți și înfulecă porumbelul mort, fără a-și lua însă gheara de pe bâțlan. Din cer ningeau încet câteva pene cenușii smulse în timpul luptei.

Scutierul sări de pe cal, ridică stârcul și-l aduse lui Robert; un stârc măreț și care, ținut astfel în mâni, avea de la gheare la cioc aproape lungimea unui om.

- E o pasăre într-adevăr prea fricoasă! repetă Robert. Aproape că nici n-ai plăcere s-o vânezi. Bâțlanii ăștia sunt niște gureși care fac larmă mare dar se sperie de propria lor umbră și încep să țipe când o văd. Ar trebui să lăsăm oamenii de rând asemenea vânat.

Sătul, și ascultând de fluierul stăpânului, șoimul venise să se odihnească pe pumnul lui Robert; acesta îi puse iar gluga. Apoi o luă în trap mărunț spre castel.

Deodată, scutierul îl auzi pe Robert d'Artois râzând de unul singur, cu un hohot scurt care părea să-i fi venit fără nici o pricină și-i făcu pe cai să se poticnească.

Cum se apropiau de Windsor, scutierul întrebă:

- Ce trebuie să fac cu bâțlanul, monseniore?

Robert își ridică ochii la flamura regală care flutura pe turnul castelului Windsor, și chipul său luă o expresie batjocoritoare și răutăcioasă:

- Ia-l și însoțește-mă la bucătărie, răspunse. Apoi te vei duce să-mi cauți un menestrel sau doi printre cei care se află la castel.

LEGĂMINTELE BÂTLANULUI

Prânzul ajunsese la al patrulea din cele șase feluri, și locul contelui d'Artois, la stânga reginei Filipa, rămăsese gol.

- Vărul nostru Robert nu s-a întors încă? întrebă Eduard al III-lea care-și mai arătase o dată mirarea, așezându-se la masă, față de această lipsă.

Unul dintre numeroșii scutieri care se foiau în spatele comesenilor, aducând bucatele și băutura, răspunse că monseniorul conte Robert, întors de la vânătoare, fusese zărit cu două ceasuri mai înainte.

Ce însemna această necuviință? Chiar dacă era obosit sau bolnav, Robert ar fi putut trimite vreo slugă ca să-și prezinte regelui scuzele sale.

- Robert se poartă la curtea ta, iubite nepoate, întocmai cum ar face-o la un han, spuse Jean de Hainaut, unchiul reginei Filipa. De altminteri, din partea lui aceasta n-are de ce să ne mire.

Jean de Hainaut, care se fălea că el cunoaște ca nimeni altul rânduielele cavaleriești în ce privește politețea, nu prea ținea la Robert, în care vedea totuși un sperjur, izgonit de la Curtea Franței pentru că plăsmuise peceti; și îl dojenea pe Eduard al III-lea că-i arăta atâta încredere. Afară de asta, Jean de Hainaut fusese îndrăgostit odinioară de regina Isabelle, ca și Robert, și fără mai mult succes; dar se simțea jignit de felul cam slobod în care Robert vorbea între patru ochi de regina-mamă.

Fără să răspundă, Eduard își lăsă în jos genele lungi și rămase așa până îi trecu supărarea. Își stăpânea o răbufnire de necaz despre care unii ar fi putut spune după aceea: "Regele a vorbit fără să-și dea seama; regele a rostit cuvinte nepotrivite". Apoi își ridică ochii la contesa de Salisbury, care era fără îndoială doamna cea mai atrăgătoare din toată Curtea.

Înaltă, purtându-și părul în minunate cosițe negre de o parte și de alta a feței ovale, cu pielea netedă și palidă, cu niște ochi prelungiți de o umbră violetă în colțul pleoapelor, contesa de Salisbury părea întotdeauna că visează. Femeile acestea sunt primejdioase căci sub aparența lor de vis, ele cugetă. Ochii cu cearcăne violete întâlneau adeseori ochii regelui.

William Montaigu, conte de Salisbury, nu se prea sinchisea de acest schimb de priviri, mai întâi pentru că socotea virtutea soției sale tot așa de sigură ca și sinceritatea regelui, prietenul său, dar și pentru că în clipa aceea era el însuși fermecat de râsetele, de vorbirea vioaie, de ciripitul vecinei sale de masă, fiica contelui de Derby. Demnitățile plouau pe capul lui Salisbury; de curând fusese făcut păzitor al celor Cinci Porturi și mareșal al Angliei.

Ea însă, regina Filipa, era neliniștită. O femeie se simte întotdeauna neliniștită când dânsa e însărcinată și vede ochii soțului ei întorcându-se prea des spre obrazul alteia. Or, Filipa era din nou borțoasă și nu primea de la Eduard toate acele dovezi de recunoștință, de bucurie plină de încântare, pe care i le arătase în timpul primei sale sarcini.

Eduard avea douăzeci și cinci de ani; lăsase să-i crească de câteva săptămâni niște tuleie bălaie care nu acopereau decât bărbia. O făcuse oare ca să-i placă contesei de Salisbury? Sau doar ca să dea mai multă bărbăție feței sale care rămânea aceea a unui copilandru? Cu această barbă, tânărul rege începea să-i cam semene lui tată-său; Plantagenetul vroia parcă să se arate în el și să lupte cu Capețianul. Un bărbat, doar pentru că trăiește, se strică și pierde din puritate tot atâta cât câștigă în putere. Un izvor, fie el oricât de cristalin, când ajunge fluviu, nu poate evita să care la vale noroaiele și nămolul. Doamna Filipa avea de ce să fie neliniștită...

Deodată, un zvon de cobze și un zdrăngănit de lăute răsunară în dosul ușii ale cărei canaturi se deschiseră. Două cameriste foarte tinere, să tot fi avut paisprezece ani, se iviră cu fruntea încinsă de cununi de frunze, în lungi cămăși albe, și aruncând înaintea lor stânjenei, margarete și flori de măceș pe care le scoteau dintr-un coș. Aruncau florile și cântau: "*Mă duc la iarbă verde căci dragostea mă cheamă*". Doi menestreli se țineau după ele, însoțindu-le cântecul din dible și lăute. Robert d'Artois venea în urma lor, întrecând cu o jumătate de trup micul taraf, și ducând în brațe bătlanul său fript pe o tupsie mare de argint.

Toată curtea surâse, apoi râse de-a binelea de această intrare hazlie. Robert d'Artois făcea pe scutierul care slujește la masă. Nu putea născoci ceva mai nostim și mai vesel pentru a i se ierta întârzierea.

Slugile își întrerupseră serviciul și, care cu o cană, care cu un cuțit în mână, se pregăteau să se înșire la spatele contelui Robert spre a intra și ei în joacă.

Dar deodată glasul uriașului se ridică, acoperind cântec, lăută și cobză:

- Dați-vă la o parte, păcătoase neamuri de mofluji! Regelui vostru să i se aducă darul.

Râsetele nu mai conteneau. Vorba asta "păcătoase neamuri de mofluji" părea o glumă bună. Robert se oprise lângă Eduard al III-lea și, schițând o plecăciune, îi înfățișă tipsia cu pasărea friptă.

- Măria ta, rosti el, am aici un bătlan prins de șoimul meu. E cea mai fricoasă pasăre de pe lume, căci fuge din fața tuturor celorlalte. După a mea părere, oamenii din țara măriei tale ar trebui să i se închine, și ea s-ar potrivi mai bine decât leii pe stema Angliei. Ție, rege Eduard, vreau să-ți aduc prinos acest bătlan, căci el i se cuvine celui mai mișel și mai fricos prinț din lumea asta, căruia i s-a răpit moștenirea regatului Franței și căruia îi lipsește curajul de a cuceri ce-i al lui.

Amuțiseră toți. O tăcere, înfricoșată la unii, mânioasă la ceilalți, luase locul râsetelor. Ocara era neîndoielnică. Salisbury, Suffolk, Guillaume de Mauny, Jean de Hainaut se și ridicaseră pe jumătate din, jilțurile, lor și așteptau un gest al regelui ca să se năpustească asupra contelui d'Artois. Robert nu părea beat. Căpiase? Negreșit, trebuie să-și fi pierdut mințile căci nu se mai pomenise de când lumea la nici o curte cineva care să se poarte astfel, și cu atât mai mult un străin surghiunit din țara lui de baștină.

Tânărul rege se împurpurase la față. Îl privea pe Robert drept în ochi. Avea să-l izgonească din sală, să-l izgonească din regatul său?

Eduard lăsa întotdeauna să treacă vreo câteva clipe înainte de a vorbi, știind că orice cuvânt al regelui cântărește greu, chiar de n-ar spune decât "bună seara" scutierului. Închizând cu de-a sila o gură nu înlături ocara pe care a rostit-o. Eduard judeca cuminte, și era cinstit. Nu-ți arăți curajul luând îndărăt, într-o clipă de mânie, binefacerile datorate rudei pe care ai primit-o în casa ta, și care te slujește; nu-ți arăți curajul poruncind să fie zvârlit în temniță un om singur, pentru că te-a învinuit de slăbiciune. Îți arăți curajul dovedind că învinuirea nu-i adevărată. Regele se ridică:

- Fiindcă mă faci fricos în fața doamnelor și a baronilor mei, e mai bine să-ți spun ce cred despre asta; ca să te încredințez, iubite vere, că m-ai judecat greșit, și că nu frica mă mai ține-n loc, îți jur că înainte de a se sfârși anul voi fi trecut apa spre a-l înfrunta pe regele care-și zice al Franței, și a mă lupta cu el, chiar de m-aș găsi unul contra zece. Îți sunt recunoscător pentru acest bătlan pe care l-ai prins pentru mine, și-l primesc, mulțumindu-ți din toată inima.

Comesenii rămaseră tăcuți; dar sentimentele lor erau acum altele și mai puternice ca adineauri. Piepturile li se umflau de parcă fiecare din ei simțea nevoia să tragă mai mult aer. În această tăcere o lingură care căzu jos stârni parcă un clinchet uriaș. Robert avea în ochi o lucire de triumf. Făcu o plecăciune și spuse:

- Măria ta, tânărul și viteazul meu văr, nu așteptam alt răspuns de la tine. Inima-ți nobilă a vorbit. Mă bucur foarte pentru slava ta; cât despre mine, mărite Eduard, trag mare nădejde că mulțumită ție, voi putea să-mi revăd soția și copiii. Pe Dumnezeu care ne aude, îți jur să merg înaintea ta oriunde va fi bătălie, și mă rog Lui să-mi fie hărăzită o viață îndeajuns de lungă pentru a te sluji îndeajuns și a mă răzbuna îndeajuns.

Apoi, întorcându-se spre toți ceilalți așezați la masă:

- Nobilii mei lorzi, nu-i dă inima ghes fiecăruia din voi să jure așa cum a făcut mult iubitul vostru rege?

Purtând mereu tipsia cu bătlanul fript, în aripile și în târțița căruia bucătarul înfipsea la loc câteva din penele sale, Robert se apropie de Salisbury:

- Nobile Montaigu, spre domnia-ta mă întorc mai întâi!

- Conte Robert, sunt gata să fac precum dorești, spuse Salisbury care abia cu câteva clipe mai înainte era gata să sară asupra lui.

Și ridicându-se, rosti:

- Deoarece stăpânul nostru, regele, și-a numit vrăjmașul, mi-l aleg acum pe al meu; și fiindcă sunt mareșal al Angliei, mă leg cu jurământ să n-am odihnă până nu-l voi fi înfrânt în luptă pe mareșalul lui Filip, așa-zisul rege al Franței.

Cuprinși de entuziasm, comesenii toți aplaudară.

- Și eu, vreau și eu să jur, izbucni bătând din palme domnișoara de Derby. De ce doamnele nu ar avea și ele dreptul de-a se lega cu jurământ?

- Dar doamnele pot face asta, drăguță contesă, îi răspunse Robert, și încă cu mare folos: bărbații și-ar ține și mai strașnic jurământul lor. Haide, fetițelor, adăugă el, vorbind celor două copile încoronate, faceți cântare în cinstea doamnei care vrea să jure.

Menestreli și fecioare începură iar: "*Mă duc la iarbă verde căci dragostea mă cheamă*". Apoi, cu ochii la tipsia de argint în care zăcea bătlanul a cărui zeamă se sleise, domnișoara de Derby spuse cu glas pițigăiat:

- Făgăduiesc și jur în fața lui Dumnezeu, stăpânul raiului, că nu voi avea bărbat, fie el prinț, conte sau baron, până ce jurământul făcut de nobilul lord de Salisbury nu va fi împlinit. Iar când el se va întoarce, dacă o să scape cu viață, trupul meu i-l voi dărui, și din toată inima.

Această făgăduială stârni oarecare uimire, și Salisbury se roși la față.

Nici un fir de păr din frumoasele cosițe negre ale contesei nu se clinti; doar buzele i se țuguiau într-un surâs oarecum batjocoritor iar ochii cu cearcăne violete încercară să prindă privirea regelui Eduard, ca pentru a-l face să înțeleagă: "Nu prea avem de ce să ne sfiim".

Robert se opri astfel în fața fiecărui comesean, făcând semne menestrelilor să-i zică din diblă, iar fetițelor să cânte, pentru a lăsa fiecăruia răgazul de a pregăti jurământul și de a-și alege vrăjmașul. Contele de Derby, tatăl domnișoarei care făcuse un legământ așa de îndrăzneț, făgădui să-l înfrunte pe contele de Flandra; noul conte de Suffolk și-l alese pe regele Boemiei. Junele Gautier de Mauny, grozav de înflăcărat pentru că primise de curând spada de cavaler, îi mișcă adânc pe toți jurând să prefacă în cenușă toate orașele din jurul provinciei Hainaut care aparțineau lui Filip de Valois, chiar de ar trebui pentru asta să chiorască și să nu mai vadă lumina decât cu un ochi.

- Ei bine, precum zici, așa să fie, spuse vecina sa de masă, contesa de Salisbury, punându-i două degete pe ochiul drept. Iar când îți vei fi împlinit făgăduiala, dragostea mea va fi a aceleia care mă iubește mai mult; acesta mi-e legământul.

Vorbind astfel, îl privea pe rege. Dar prostănaclul Gautier care credea că această făgăduială era pentru dânsul, își ținu mai departe pleopa închisă, după ce doamna își luase degetele de pe ochiul său. Apoi, scoțându-și batista care era roșie, tânărul cavaler și-o înnodă pe frunte ca să rămână cu ochiul acoperit.

Clipa de curată măreție trecuse. Câteva râsete se și amestecau în această întrecere de vitejie cu gura. Bâtlanul ajunsese în fața domnului Jean de Hainaut, care sperase că provocarea avea să ia o altă întorsătură pentru cel căruia i se năzărise s-o facă. Nu-i plăcea să-l învețe cineva pe dânsul ce e cinstea, și chipul său dolofan nu prea știa să-și ascundă ciuda.

- Când suntem la cârciumă, după ce am băut zdravăn, îi spuse lui Robert, ni-e foarte ușor să facem jurăminte pentru ca doamnele să se uite la noi, minunându-se. Fiecare e atunci un Olivier, un Roland, un Lancelot. Dar

când suntem la război, pe caii noștri în goană, cu scutul de gât și lăncile în mână, și când un fior rece ne îngheață văzând vrăjmașul apropiindu-se, atunci câți flăcăi ar vrea mai degrabă să se afle în vreo pivniță! Regele Boemiei, contele de Flandra și Bertrand mareșalul sunt cavaleri tot așa de vrednici ca noi, vere Robert, o știi bine; căci surghiuniți cum suntem și unul și celălalt de la Curtea Franței, dar fiecare din altă pricină, i-am cam cunoscut; ei nu sunt încă la cheremul nostru, ca să-i jupuim după plac! În ce mă privește, făgăduiesc doar atât: dacă regele nostru Eduard vrea să treacă prin Hainaut, mă voi afla întotdeauna lângă dânsul pentru a-l ajuta din toate puterile. Și va fi cel de al treilea război în care-l voi sluji.

Robert se apropia acum de regina Filipa. Își plecă genunchiul. Regina bondoacă întoarse spre Eduard obrazul ei pistruiat.

- Nu pot face legământ, spuse dânsa, fără învoirea stăpânului meu.

Dădea astfel o lecție cuminte doamnelor de la curtea ei.

- Făgăduiește ce-ți va plăcea, draga mea, rosti regele, făgăduiește din toată inima; îți întăresc dinainte jurământul, și Dumnezeu să te ajute!

- Atunci, iubitul meu stăpân, dacă pot face jurământul pe care-l vreau, vorbi iar Filipa, pentru că sunt însărcinată și simt chiar pruncul mișcând, mă jur că el nu va ieși din trupul meu până nu mă vei lua cu tine dincolo de mare când te vei duce să-ți îplinești legământul...

Glasul îi tremura ușor, ca în ziua cununiei.

-... dar dacă s-ar întâmpla, adăugă Filipa, să mă lași aici și să pleci peste mări cu altele, atunci mă voi omorî cu un mare cuțit de oțel ca să-mi pierd deodată și sufletul și pruncul!

Spusese asta fără emfază, dar foarte răspicat, pentru ca fiecare să priceapă. Se fereau toți s-o privească pe contesa de Salisbury. Regele își plecă genele sale lungi, luă mâna reginei, o duse la buze și rosti pentru a rupe tăcerea apăsătoare:

- Iubita mea, ne-ai arătat tuturor calea datoriei. După tine, nimeni n-are să mai facă jurămintele.

Apoi, întorcându-se spre Robert:

- Vere d'Artois, ia-ți locul lângă măria sa regina.

Un scutier împărți bâtlanul a cărui carne era tare, fiindcă fusese fript prea proaspăt, și rece, fiindcă așteptase atât de mult până să fie adus la masă. Fiecare luă totuși o îmbucătură. Robert găsi că vânatul său avea un gust minunat: războiul, în ziua aceea, începuse de-a binelea.

ZIDURILE CETĂȚII VENUS

Și legămintele făcute la Windsor fură ținute.

La 10 iulie a aceluiași an 1338, Eduard al III-lea pornea pe mare din portul Yarmouth, cu o flotă de patru sute de corăbii. A doua zi, punea piciorul pe uscat, la Anvers. Regina Filipa făcea și dânsa această călătorie, iar numeroși cavaleri, ca să-l imite pe Gautier de Mauny, aveau ochiul drept ascuns sub un romb de postav roșu.

Nu era încă vremea bătăliilor, ci aceea a întrevederilor. În ziua de 5 septembrie, Eduard îl întâlnea la Coblenz pe împăratul Germaniei.

Pentru această ceremonie, Ludovic al Bavariei își înjghebase un costum straniu, jumătate de împărat, jumătate de papă, patrafir de pontif pe o tunică de rege și coroană împodobită cu pietre scumpe strălucind în jurul unei tiare. Într-o mână ținea sceptrul, în cealaltă globul pământesc cu o cruce deasupra. Astfel ținea el să se arate ca domn stăpânitor a toată creștinătatea.

De la înălțimea tronului său, după ce-l învinui pe Filip al VI-lea că-și călcase jurământul de credință, îl recunoscă pe Eduard ca rege al Franței și-i înmână topuzul de aur care-l înfățișa ca loțiitor împărătesc. Și asta era o născocire a lui Robert d'Artois, care-și amintise cum Charles de Valois, înaintea fiecăreia din expedițiile sale, avea grijă să fie proclamat vicar papal. Ludovic al Bavariei jură să apere, vreme de șapte ani, drepturile lui Eduard, și toți prinții germani veniți cu împăratul întăriră acest jurământ.

În vremea asta, Jakob Van Artevelde continua să îndemne la răscoală popoarele din comitatul Flandrei, de unde Ludovic de Nevers fugise pentru totdeauna. Eduard umbla din oraș în oraș ținând mari adunări în care izbutea să fie recunoscut rege al Franței. Făgăduia să unească la Flandra ținuturile Douai, Lille, chiar și Artois, pentru a înjgheba din toate aceste teritorii cu interese comune o singură nație. Provincia Artois fiind pomenită în acest mare plan, se putea ghici lesne cine îl inspirase și urma, sub ocrotire engleză, să-i tragă foloasele.

În același timp, Eduard hotăra să sporească privilegiile comerciale ale cetăților flamande; în loc să ceară contribuții bănești, el acorda asemenea

ajutoare, și își pecetluia făgăduielile cu un sigiliu pe care stemele Angliei și Franței erau gravate laolaltă.

La Anvers, regina Filipa dădea naștere celui de al doilea fiu al ei, Lionel.

La Avignon, papa Benoît al XII-lea își înmulțea zadarnic străduințele de pace. Se împotrivise cruciadei ca să împiedice războiul dintre Franța și Anglia, și iată că războiul acesta era acum gata să izbucnească.

Între avangărzile engleze și garnizoanele franceze se și iscaseră grele hărțuiri în Vermandois și Thiérache la care Filip al VI-lea răspundea trimițând niște cete de oșteni, unele în Guyenne și altele până-n Scoția pentru a atâța acolo răscoala în numele tânărului David Bruce.

Eduard al III-lea umbla de colo-colo între Flandra și Londra, zălogind la băncile italiene giuvaerurile coroanei sale ca să facă față cheltuielilor de întreținere ale trupelor și pretențiilor bănești ale proaspeților săi vasali.

Ridicându-și oastea, Filip al VI-lea luă flamura la Saint-Denis și înaintă până dincolo de Saint-Quentin, apoi, când nu mai avea decât o zi de marș ca să dea ochii cu englezii, porunci întregii sale oștiri, să facă la stânga-mprejur și merse să pună flamura la loc pe altarul bisericii Saint-Denis. Care putea fi pricina acestei stranii retrageri a regelui dornic de turniruri? Asta se întreba fiecare. Socotea Filip că vremea e prea ploioasă pentru a începe lupta? Sau prezicerile nenorocite ale unchiului său Robert Astrologul îi veniseră deodată iar în minte? Spunea că se hotărâse pentru alt plan de război. O noapte de zbucium îl făcuse să ticluiască acest nou plan. Va porni să cucerească regatul Angliei. Nu va fi pentru întâia oară când francezii puneau piciorul acolo; un duce de Normandia, cu trei veacuri în urmă, nu cucerise oare Britania cea Mare? Ei bine, el, Filip, se va ivi pe aceleași țărmuri ale Hastingsului; un duce de Normandia, fiu-său, va fi alături de dânsul! Așadar, fiecare din cei doi regi râvnea să cucerească regatul celuilalt.

Dar pentru a atinge acest țel, trebuia mai întâi să dobândești stăpânirea mării. Deoarece Eduard își avea cea mai mare parte a oștilor pe Continent, Filip hotărî să-i taie orice legătură cu bazele din Anglia, pentru a-l împiedica să-și aprovizioneze aceste oști sau să și le întărească aducând altele. Va nimici flota engleză.

La 22 iunie 1340, în fața micului port Sluis din largul estuarului care desparte Flandra de Zeelanda, două sute de corăbii înaintau, cu stindardul Franței fluturând în vârful celui mai înalt catarg, și împodobite cu cele mai frumoase nume; Pèlerine, Nef-dieu, Miquolette, Amoureuse, Faraude,

Sainte-Marie-Porte-Joye... Corăbiile acestea duceau douăzeci de mii de marinari și soldați, la care se adăuga un întreg corp de arcași; dar printre ei nu se numărau mai mult de o sută cincizeci de cavaleri. Nobilimii franceze nu-i plăcea marea.

Căpitanul Barbavera, care comanda cele cincizeci de galere genoveze luate cu chirie de regele Franței, îi spuse amiralului Béhuchet:

- Monsenior, iată-l pe regele Angliei și flota lui venind asupra noastră. Ieși în larg cu toate corăbiile domniei tale, căci dacă rămâneți aici, închiși cum sunteți între marile diguri, englezii, care au de partea lor vântul, soarele și fluxul, vă vor înghesui așa de rău că nu veți mai putea face nimic.

Ar fi trebuit să-l asculte; avea treizeci de ani de experiență navală și, cu un an în urmă, plătit de Franța, îndrăznise să intre în portul Southampton, dându-i foc și prădându-l. Amiralul Béhuchet fost dregător al apelor și pădurilor regale, îi răspunse fudul:

- Rușine să-i fie cui s-o mișca de aici!

Își așează corăbiile pe trei rânduri; mai întâi luntrașii de pe Sena, apoi cei din Picardia și Dieppe, iar la urmă oamenii de la Caen și de prin Cotentin; porunci să fie legate corăbiile între ele cu funii groase și își așează oștenii pe punți ca în niște metereze de cetăți.

Regele Eduard, pornit cu două zile înainte din Londra, comanda o flotă cam tot atât de mare. Nu avea luptători mai mulți decât aveau francezii; dar pe corăbiile sale își împărțise două mii de nobili printre care se afla și Robert d'Artois, deși acesta simțea mare scârbă de a călători pe apă.

Din această flotă nu lipsea, păzită de opt sute de oșteni, o corabie plină cu doamne de onoare care s-o slujească pe regina Filipa.

Până-n seară, Franța spusese adio stăpânirii mărilor.

Nimeni nu băgase de seamă că se făcuse noapte atât de multe erau corăbiile franceze care ardeau luminând întinderea apelor.

Pescari normanzi și picarzi, luntrași de pe Sena, fuseseră sfârtecați de arcașii Angliei și de flamanzii veniți în ajutor pe bărcile lor late, din fundul estuarului, ca să cadă în spatele cetățuilor cu pânze. Nu se auzeau decât trosnete de catarge, zăngănit de arme, urlate de oameni spintecați. Se băteau cu paloșul și cu securea pe un câmp de epave. Supraviețuitorii care încercau să scape la sfârșitul măcelului se aruncau în mare printre cadavre și nu mai știau dacă înoată în apă sau în sânge. Sute de mâini tăiate pluteau pe valuri.

Leșul amiralului Béhuchet spânzura de varga unei vântrele pe corabia lui Eduard. De mai multe ceasuri, Barbavera o ștersese de acolo, pornind în larg cu galerele sale genoveze.

Englezii erau prăpădiți dar biruitori. Cea mai mare pierdere pe care o suferiseră: corabia femeilor se dusese la fund în mijlocul unor țipete înfiorătoare. Rochii pluteau pe apă printre leșuri, ca niște păsări moarte.

Tânărul rege Eduard fusese rănit la coapsă și sângele îi curgea peste cizma de piele albă: luptele însă vor continua de acum încolo pe pământul Franței.

Eduard al III-lea îi trimise numaidecât lui Filip al VI-lea noi scrisori de provocare: "Pentru a cruța popoarele și țările de grele pierderi, și a nu împrăștia multă moarte printre creștini, ceea ce orice prinț trebuie să împiedice cu toată hotărârea", regele englez îi propunea vărului său din Franța să se înfrunte într-o luptă numai ei doi, deoarece neînțelegerea privitoare la tronul Franței era treaba lor personală. Iar dacă Filip de Valois nu vroia "acest duel între trupurile lor", îi propunea să-l înfrunte cu numai o sută de cavaleri de o parte și de alta, în câmp închis; cum s-ar zice un turnir, dar cu lăncii și paloșe netocite, unde nu vor fi arbitri să supravegheze încăierarea și unde răsplata învingătorilor nu va fi o broșă de nestemate sau un șoim de vânătoare, ci coroana lui Ludovic cel Sfânt.

Regele îndrăgostit de turniruri răspunse însă că propunerea vărului său nu poate fi primită, deoarece fusese adresată lui Filip de Valois iar nu regelui Franței față de care Eduard nu era decât vasalul hain și răzvrătit.

Papa puse la cale un nou armistițiu. Împuterniciții săi nu-și cruțară ostenele, fălindu-se cu meritul unei păci firave, la care cei doi prinți nu se învoiseră decât pentru a-și da un răgaz ca să mai răsuflă.

Acest al doilea armistițiu avea oarecare șanse de-a ține mai multă vreme, când iată că muri ducele de Bretania. El nu lăsa nici fiu legitim, nici moștenitor direct. Ducatul fu revendicat în același timp de contele de Montfort-l'Amaury, ultimul frate al răposatului și de Charles de Blois, nepotu-său; o altă tărășenie aidoma celei iscate de moștenirea Artois, și care, judecând lucrurile după lege, se înfățișa cam la fel. Filip al VI-lea sprijinea pretențiile rudei sale Charles de Blois, un Valois după mamă. Numaidecât Eduard al III-lea trecu de partea lui Jean de Montfort. Astfel că Franța avea doi regi, fiecare cu ducele său de Bretania, așa cum și până atunci fiecare ținea câte un rege al Scoției.

Bretania îl privea de aproape pe Robert, pentru că era, prin maică-sa, coborâtor din neamul ducilor ei. Eduard al III-lea nu putea face nimic alta decât să-i încredințeze uriașului căpetenia oștirii care urma să debarce acolo.

Ceasul cel mare al lui Robert d'Artois sosise.

Robert are cincizeci și șase de ani. În jurul mușchilor feței, înăspriți într-o lungă viață de ură, părul său a luat acea stranie culoare de cidru tăiat cu apă pe care o capătă bărbații roșcovani când încărunțesc. Nu mai e zurbagiul care își închipuia că face război când prăda castelele mătușii sale Mahaut. Acuma, știa ce-i războiul; își pregătește cu grijă expediția; se bucură de autoritatea pe care ți-o dau vârsta și toate învățămintele dobândite de-a lungul unei vieți furtunoase. E înconjurat de respectul tuturor. Cine-și mai aduce aminte acum că fusese falsificator, ucigaș, sperjur și nițel vrăjitor? Cine s-ar încumeta să i-o amintească? El e monseniorul Robert, uriașul care a început să îmbătrânească, dar tot de o forță uimitoare, tot îmbrăcat în roșu, și tot sigur de sine, care înaintează pe pământul francez în fruntea unei oștiri engleze. Dar are oare vreo însemnătate în ochii lui faptul că trupele sale sunt străine? Și are oare vreun înțeles cuvântul acesta pentru vreunul din conți, baroni și cavaleri? Expedițiile lor sunt afaceri de familie și bătăliile lor lupte pentru moștenire; vrăjmașul este un văr, dar și aliatul este alt văr. Doar pentru popor, ale cărui case vor fi arse, ale cărui coșare vor fi prădate, ale cărui femei vor fi batjocorite, cuvântul "străin" înseamnă "vrăjmaș"; nu și pentru prinții care-și apără titlurile și-și păzesc moșiile.

Pentru Robert, acest război între Franța și Anglia era războiul său: l-a vrut, l-a propovăduit, l-a urzit; războiul acesta reprezintă zece ani de străduințe neconținute. S-ar părea că nu s-a născut, că n-a trăit decât pentru el. Se plângea odinioară că nu putuse niciodată să guste clipa de față; în sfârșit, de data asta o trăiește din plin. Trage aerul în piept, de parc-ar fi o băutură minunată. Fiecare clipă e o fericire. De la înălțimea uriașului său roib, cu capul gol în vânt și chivăra spânzurată de oblâncul șei, le strigă celor din jur niște mășcări care-i fac să tremure. Are douăzeci și două de mii de cavaleri și oșteni sub mâna lui și, când se întoarce, își vede lăncile clătinându-se până-n zare asemenea unui seceriș cumplit. Bieții bretoni fug din fața lui, unii în căruțe, cei mai mulți pe jos, cu picioarele vârâte în târlici din pânză sau din scoartă de copac, femeile târându-și după ele copiii, iar bărbații ducând pe umăr o desagă de hrișcă.

Robert d'Artois are cincizeci și șase de ani, dar tot așa cum mai poate merge călare cincisprezece leghe fără să obosească, continuă să viseze ca înainte... Măine va lua Brestul; apoi va lua Vannes, apoi va lua Rennes; de acolo va pătrunde în Normandia, și va pune mâna pe Alençon, unde stăpân e fratele lui Filip de Valois; de la Alençon gonește spre Evreux, spre Conches, dragul său Conches! Dă fuga la Château-Gaillard, o scoate din temnița ei pe doamna de Beaumont. Apoi se năpustește, fără ca nimeni să-i poată sta împotrivă, asupra Parisului; e la Luvru, la Vincennes, la Saint-Germain, îl alungă din tron pe Filip de Valois și-i dă coroana lui Eduard care-l face pe el, Robert, locțiitor al său peste tot regatul Franței. I-a fost sortit să trăiască ceasuri de mărire și ceasuri de restriște mai de necrezut ca astea, atunci când nu avea după dânsul, stârnind colbul drumurilor, o oaste întreagă.

Și într-adevăr, Robert ia Brestul, unde o scapă de urmăritori pe contesa de Montfort, suflet războinic într-un trup vârtos, care, în vreme ce bărbatul ei e prizonier în mâinile regelui Franței, continuă lupta, cu spatele la mare, apărând ultimul petec de pământ al ducatului. Și într-adevăr Robert străbate, biruitor, Bretania, și într-adevăr împresoară cetatea Vannes; pune să se ridice azvârlitoare de pietre și catapulte care trag cu bolovani mari, să se îndrepte spre cetate țevile bombardelor cu pulbere a căror fumărie se risipește în norii de noiembrie, și face o spărtură în ziduri. Garnizoana din Vannes e numeroasă dar nu pare prea hotărâtă; așteaptă primul asalt ca să se poată preda, scăpând cu fața curată. Va fi nevoie, de o parte și de alta, să se jertfească câțiva oameni pentru ca această formalitate să fie îndeplinită.

Robert cere să i se strângă sub bărbie cureaua chiverei de oțel, își încăleca roibul care se încovoie nițel sub greutatea lui, își strigă ultimele porunci, lăasă în jos obrăzarul prins de chivără și-și rotește deasupra capului buzduganul greu de vreo trei ocale. Crainicii care-i flutură stindardul urlă cât îi ține gura: "La luptă, Artois!"

Tălpași aleargă pe lângă cai, ducând niște scări lungi, câte șase inși una; alții au la capătul unui băț șomoioage de călți aprinse; și vuietul se rostogolește spre sfărâmurile de piatră, în locul unde zidul a fost spart; și tunică monseniorului d'Artois fâlfâie sub norii plumburii, ca o dâră roșie de fulger...

O săgeată de arc țintită din meterez, străbate tunică de mătase, zaua, pielea platoșei, pânza cămășii. Izbitura n-a fost mai tare decât a unei lăncii

la întreceri; Robert d'Artois își smulse singur săgeata și, câțiva pași mai departe, fără să înțeleagă ce i se întâmpla, nici pentru ce deodată cerul se făcuse așa de negru, nici pentru ce picioarele lui nu mai strângeau calul, se prăbuși în noroi.

În vreme ce oștile sale cucereau cetatea Vannes, uriașul căruia i se scosese chivăra, întins pe o scară, era purtat până-n tabăra lui; sângele curgea sub scară.

Robert nu mai fusese rănit niciodată înainte. Două campanii în Flandra, propria sa expediție în Artois, războiul din Aquitania... Robert trecuse teafăr prin toate acestea, fără să se aleagă măcar cu o zgârietură. Nici o lance ruptă în cincizeci de turniruri, nici un colț de mistreț nu-i atinsese vreodată pielea.

De ce aici, înaintea orașului Vannes, înaintea acestei cetăți care nu i se împotriva cu adevărat, care nu era decât un popas de mână a doua în drumul epopeii sale? Nici o prezicere rea, privind Vannes sau Bretania, nu-i fusese făcută lui Robert d'Artois. Brațul care întinsese arbaleta era al unui necunoscut care nici nu știa măcar în cine trăgea. Patru zile se zbatu Robert; acum însă nu mai lupta împotriva prinților și Parlamentului, nici împotriva legilor moștenirii, nici cu datinile comitatelor, cu ambițiile sau lăcomia familiilor regale; lupta cu însăși carnea lui. Moartea pătrundea în el printr-o rană cu buzele negricioase, deschisă între această inimă care bătuse atât de tare și acest stomac care mâncase atât de mult; nu moartea care îngheață, ci aceea care aprinde. O flacăra îi alerga prin vine. Moartea trebuia să ardă în patru zile toată vlaga ce mai era în acest trup, pentru douăzeci de ani.

Se împotrivi să facă un testament, țipând că a doua zi își va încăleca roibul. Trebuiră să-l lege de pat ca să i se poată da grijania, căci voia să omoare duhovnicul în care credea că-l recunoaște pe Thierry d'Hirson. Aiura.

Robert d'Artois nu suferise niciodată marea; o corabie își întinse pânzele ca să-l ducă în Anglia. O noapte întreagă, în legănarea valurilor, pledă înaintea unui tribunal, straniu tribunal în care se adresa baronilor Franței zicându-le "nobilii mei lorzi", și-i cerea regelui Filip cel Frumos să poruncească sechestrarea tuturor averilor lui Filip de Valois, mantie, sceptru și coroană, aducând la îndeplinire o bulă papală de excomunicare. De la puntea din spate, glasul său răzbea până în fundul corăbiei, ajungea până sus, la oamenii de veghe pe catarge.

Înainte de ivirea zorilor, se potoli nițel și ceru ca mindirul pe care se afla să fie tras lângă ușă; vroia să privească ultimele stele. Dar nu mai apucă să vadă răsăritul soarelui. În clipa când își dădu sufletul, tot mai credea că se va vindeca. Ultimul cuvânt pe care buzele sale mai putură să-l rostească fu: "Niciodată!" fără să se știe dacă se adresa regilor, mării sau lui Dumnezeu.

Venind pe lume, fiecare om e investit cu o misiune mărunță sau de mare însemnătate, dar îndeobște neștiută de el însuși, și pe care firea sa, legăturile cu semenii săi, întâmplările neprevăzute ale vieții sale îl împing s-o îndeplinească, fără știrea lui, dar cu iluzia că e slobod să facă ce vrea. Robert d'Artois dăduse foc Apusului: își împlinise misiunea.

Când regele Eduard al III-lea află, în Flandra, de moartea lui, genele i se umeziră, și-i trimise reginei Filipa o scrisoare în care zicea:

Sufletele, vărul meu Robert d'Artois a fost chemat la Domnul; pentru dragostea ce i-o purtăm și pentru cinstea mea, am scris cancelarului și vistiernicului, poruncindu-le să-l înmormânteze în a mea cetate a Londrei. Vreau, iubită, să porți tu de grijă ca dâșii să facă după cum am poruncit. Dumnezeu să te aibă în paza lui. Am dat această scrisoare, cu pecetea mea personală în orașul Grandchamp, ziua Sfintei Caterina, în cel de-al șaisprezecelea an al domniei mele în Anglia, iar în Franța al treilea.

La începutul lui ianuarie 1343, cripta catedralei Sfântul Paul din Londra primi cel mai greu sicriu care a fost coborât vreodată acolo.

*****

Iar aici autorul, constrâns de istorie să-și ucidă personajul său preferat, cu care a trăit șase ani, încearcă o tristețe tot așa de mare ca aceea a regelui Eduard al Angliei; pana, cum spun vechii cronicari, îi scapă dintre degete, și nu mai are poftă să continue, cel puțin deocamdată, decât pentru a-l face pe cititor să afle sfârșitul câtorva dintre eroii mai de seamă ai povestirii acesteia.

Să sărim unsprezece ani, și să trecem Alpii...

JEAN I, REGELE NECUNOSCU

DRUMUL CARE DUCE LA ROMA

Luni 22 septembrie 1354, în palatul Tolomei din Siena, unde familia sa își făcea negoțul de bancă, Giannino Baglioni, cetățean de vază al acestui oraș, primi o scrisoare din partea vestitului Cola de Rienzi care apucase în mâinile sale cârmuirea Romei, luându-și străvechiul titlu de tribun. În această scrisoare datată de joia trecută și din Capitoliu, Carlo de Rienzi îi scria bancherului:

Preaiubite prietene, am trimis după domnia ta niște curieri cu porunca să te roage, dacă te-ar întâlni, să binevoiești a veni la Roma să mă vezi. Dâșii mi-au spus că te-au găsit într-adevăr la Siena, dar nu te-au putut hotărî să vii la mine. Deoarece nu eram sigur că te vor afla, nu ți-am scris; acum însă când știu unde ești, te rog să vii cât mai degrabă, îndată ce vei primi această scrisoare, și în cea mai mare taină, pentru ceva care privește regatul Franței.

Pentru ce anume tribunul, crescut într-o cârciumă din Trastevere dar care afirma că este fiul nelegitim al împăratului Henric al VII-lea al Germaniei - deci frate vitreg cu regele Ioan al Boemiei - și în care Petrarca slăvea pe restauratorul vechilor măririi ale Italiei, pentru ce anume Cola de Rienzi vroia să stea de vorbă și atât de repede, și în taină, cu Giannino Baglioni? Acesta nu încetă să-și pună întrebarea în zilele următoare, pe când mergea spre Roma, însoțit de prietenul său, notarul Angelo Guidarelli, căruia îi ceruse să-l întovărășească, mai întâi fiindcă un drum făcut în doi parcă n-ar fi așa de lung și apoi fiindcă notarul era un flăcău deștept care se pricepea în toate treburile de bancă.

În septembrie văzduhul e cald încă deasupra câmpiei sieneze, și miriștile acoperă ogoarele ca o blană roșcată. E una dintre cele mai frumoase priveliști din lume; Dumnezeu a trasat acolo cu mărinimie curba colinelor și a împrăștiat o vegetație bogată și felurită, în care chiparosul e împărat. Omul a știut să muncească pământul acesta și să-și presare peste

tot casele care, de la cea mai princiară vilă până la cea mai umilă câșlărie, au toate, cu fațadele lor de culoarea lutului și cu olanele rotunde ale acoperișului, aceeași frumusețe și aceeași armonie. Drumul nu-i niciodată otova, ci șerpuiește, se înalță, coboară spre alte văi, printre terase semănate și livezi milenare de măslini. La Siena, Dumnezeu și omul au deopotrivă geniu.

Despre ce fel de treburi ale Franței vroia tribunul să-i vorbească în taină bancherului din Siena? De ce încercase în două rânduri să-l vadă, și-i trimisese această scrisoare grabnică în care îi zicea "*preaiubite prietene*"? Avea de gând să-i ceară, fără îndoială, noi împrumuturi pentru regele de la Paris, sau poate bani de răscumpărare pentru niskaiva mari seniori prizonieri în Anglia? Giannino Baglioni habar n-avea că tribunul Cola de Rienzi se sinchisea atât de mult de soarta francezilor.

Și chiar așa să fi fost, pentru ce tribunul nu se adresa celorlalți asociați ai băncii, celor mai vechi, lui Tolomeo Tolomei, lui Andrea, lui Giacomo, care cunoșteau mult mai bine daraverile astea, și fuseseră odinioară la Paris pentru a încheia socotelile moștenirii bătrânului unchi Spinello, când trebuiseră să închidă sucursalele din Franța? E adevărat că Giannino se născuse dintr-o mamă franceză, o tânără și frumoasă doamnă nițel cam tristă, pe care o revedea în mijlocul amintirilor sale din copilărie într-un conac prăpădit sub un cer ploios. Și-i adevărat că tatăl său, Guccio Baglioni, mort de paisprezece ani, dragul de el, în timpul unei călătorii prin Campania... și Giannino, legănat de mersul calului, duse mâna discret la piept și-și făcu cruce... tatăl său pe vremea când locuia în Franța, se pomenise foarte amestecat în niște istorii ale curților regale, între Paris, Londra, Neapole și Avignon. Cunoscuse de aproape regi și regine, ba fusese de față și la vestitul conclav de la Lyon...

Dar lui Giannino nu-i plăcea să-și amintească de Franța, tocmai din pricina mamei sale pe care n-o mai întâlnise niciodată și nici nu știa dacă mai trăiește sau murise; din pricina nașterii sale, legitimă după tată-său, nelegitimă în ochii celorlalți membri ai familiei, a tuturor acestor rude descoperite pe neașteptate când avea nouă ani: bunicul Mino Baglioni, unchiul Tolomei, nenumărații veri... Multă vreme Giannino se simțise străin printre dânșii. Făcuse totul pentru a șterge trăsăturile care-l deosebeau de ceilalți, pentru a se integra în obște, pentru a deveni un sienez, un bancher, un Baglioni.

După ce se specializase în negoțul de lână, poate fiindcă ducea dorul turmelor de oi, a pășunilor verzi și a dimineților brumate, își luase soție, la doi ani după moartea tatălui său, o fată de neam bun sienez, Giovanna Vivoli, care-i născuse trei fii, trăind foarte fericit cu dânsa șase ani până ce aceasta muri pe vremea molimei de ciumă neagră, în 43. Însurându-se de a doua oară, în anul următor cu o altă moștenitoare bogată, Francesca Agazzano, încă doi fii îi mai înveseleau acum căminul, iar un al treilea era așteptat.

Prețuit de compatrioții săi, își conducea treburile cu cinste și, datorită trecerii de care se bucura în ochii tuturor, căpătase și slujba de epitrop al spitalului Maica Domnului cea Milostivă...

Cei doi drumeți străbătură San Quirico d'Orcia, Radicofani, Acquapendente, lacul din Bolsena, Montefiascone; înnoptau în hanuri cu portice groase, și dimineața porneau mai departe.. Giannino și Guidarelli ieșiseră din Toscana. Pe măsură ce se apropia de Roma, Giannino se simțea tot mai hotărât să-i răspundă tribunului Cola, cu toată politețea, că nu vroia să facă afaceri în Franța. Notarul Guidarelli îi dădea dreptate; companiile italiene păstrau o amintire prea urâtă a jecmănelilor suferite, și, de când începuse războiul cu Anglia, prea se ducea de răpă regatul Franței, ca să te mai încumeți a băga bani acolo. Era mai bine să trăiești într-o mică republică așezată, cum e Siena, cu meșteșuguri și negustorii înfloritoare, decât în țările acelea mari, cârmuite de niște nebuni!

Căci din palatul Tolomei, Giannino urmărise de aproape treburile franceze în ultimi ani; banca lor avea acolo o mulțime de polițe care nu vor fi plătite, fără îndoială, niciodată! Niște căpiați, zău așa, francezii ăștia, începând cu regele lor Valois, care reușise să piardă mai întâi Bretania și Flandra, după aceea Normandia, după aceea Saintonge, apoi se lăsase fugărit prin hățișuri de către oștile englezești ca o căprioară încolțită, până în jurul Parisului.

Acest erou de turnir, care vroia să tragă după dânsul lumea toată, la cruciadă, refuză provocarea vrăjmașului englez de a se bate pe câmpia de la Vaugirard, aproape în poarta Palatului său; apoi închipuindu-și că englezii au luat-o la fugă fiindcă se retrăgeau spre miazănoapte... dar pentru ce anume ar fi fugit când erau învingători?... Filip al VI-lea porni deodată, sleindu-și oastea prin niște marșuri forțate, în urmărirea regelui Eduard,

ajungându-l din spate dincolo de râul Somme; și acolo slava lui pieri pentru totdeauna.

Ecourile bătăliei de la Crécy se împrăștiaseră până la Siena. Se aflase cum regele Franței își silise pedestrima să atace, înainte de a-și fi venit în fire după un marș de cinci leghe, și cum cavaleria franceză, întărită de această gloată de tălpași care nu înainta destul de repede, dăduse iureș prin propria infanterie, dând-o peste cap, trântind-o la pământ, strivind-o sub potcoavele cailor, ca să fie până la urmă ea însăși nimicită de tirul încrucișat al arcașilor englezi.

- Au spus, ca să-și explice înfrângerea, că săgețile zvârlite de puștile cu pulbere, vândute de Italia englezilor, au semănat dezordinea și groaza în rândurile lor, datorită bubuitului. Dar nu, Guidarelli, nu puștile cu pulbere i-au dus la înfrângere, ci neghiobia lor.

Ah, ce minuni de vitejie se săvârșiseră acolo! Nimeni nu putea să tăgăduiască asta. A fost văzut, bunăoară, Ioan al Boemiei, ajuns orb pe la cincizeci de ani, cerând să fie dus totuși în luptă, cu roibul legat la dreapta și la stânga de caii unor cavaleri de ai săi; și regele orb se avântase în bătălie, învârtindu-și buzduganul în aer spre a-l repezi asupra cui? Asupra capului celor doi nenorociți care-l înconjurau de o parte și de alta. L-au găsit mort, așa legat cum fusese de cei doi însoțitori omorâți, simbol desăvârșit al acestei caste cavalerești închisă în bezna chiverelor sale, care, disprețuind poporul, se nimicea singură parcă dinadins.

În seara bătăliei de la Crécy, Filip al VI-lea rătăcea pe câmp, nemaiaivând decât șase oameni cu dânsul, și se ducea să bată la ușa unui conac, gemând:

- Deschideți, deschideți năpăstuitului rege al Franței!

Nu trebuie să uităm că domnul Dante blestemase odinioară seminția regilor de Valois, din pricina întâiului din neamul lor, contele Charles, pustiitorul Sienei și Florenței. Toți vrăjmașii aceluia *divino poeta* o isprăveau cam rău.

Iar după Crécy, ciurma adusă de genovezi. Nici de la ăștia nu trebuie să te aștepți vreodată la ceva bun! Corăbiile lor căraseră din Orient cumplita molimă care, pătrunzând mai întâi în Provence, se abătuse după aceea asupra Avignonului, asupra acestui oraș putred până-n măduva oaselor de atâta desfrânare și stricăciune. Era de ajuns să fi auzit repetându-se cuvintele domnului Petrarca asupra acestui nou Babilon, ca să înțelegi că duhnitoarea

lui ticăloșie și păcatele ce se petreceau acolo în văzul lumii trebuiau să-i atragă răzbunătoare nenorociri.

Toscanul nu-i niciodată mulțumit de nimic și de nimeni, în afară de el însuși. De n-ar putea bârfi, n-ar putea să trăiască. Și Giannino, în privința asta, se dovedea adevărat toscan. Ajunseseră la Viterbo și încă nu isprăviseră, el și cu Guidarelli, să foarfece lumea toată și să-i caute nod în papură.

Mai întâi, ce făcea papa la Avignon în loc să șadă la Roma, în locul hotărât de sfântul Petru? Și pentru ce se aleg întotdeauna papi francezi, cum e acest Pierre Roger, fostul episcop de Arras care îi urmase lui Benoît al XII-lea și domnea acum sub numele de Clement al VI-lea? Pentru ce, la rândul său, acesta nu numea decât cardinali francezi și refuza să se întoarcă în Italia? Îi pedepsise Dumnezeu pe toți. Într-un singur anotimp s-au închis la Avignon șapte mii de case ai căror locuitori fuseseră secerați de ciumă; se adunau leșurile cu carul. Apoi năpasta se întinse spre miazănoapte, peste o țară sleită de război. Ciuma sosea la Paris, unde făcea mii de morți în fiecare zi; mari sau mici, nu cruța pe nimeni. Soția ducelui de Normandia, adică fata regelui Boemiei, murise de ciumă. Regina Jeanne de Navarra, fiica Margueritei de Bourgogne, murise de ciumă. Chiar și nemernica regină a Franței, Jeana cea Șchioapă, sora Margueritei de Bourgogne, pierise de ciumă; francezii, care nu puteau s-o suferă, ziceau că moartea ei nu era decât o pedeapsă dreaptă pentru răutățile ei.

Dar pentru ce o răpise moartea și pe Giovanna Baglioni, întâia soție a lui Giannino, Giovanna cu frumoșii ochi migdalați, cu gâtul asemenea unui șip de alabastru? Dreptate e asta? Era drept ca Siena să fie pustiită de ciumă? Dumnezeu dovedea într-adevăr că nu prea știa să aleagă și prea de multe ori îi pune pe cei buni să plătească păcatele celor răi.

Fericiți cei care scăpaseră de ciumă. Fericit domnul Giovanni Boccaccio, fiul unui prieten al Tolomeilor, născut dintr-o mamă franceză, ea și Giannino, și care se putuse adăposti, oaspe al unui bogat senior, într-o frumoasă vilă din marginea Florenței! Cât bântuise molima, ca să-i mai înveselească pe refugiații din vila Palmieri, făcându-i să uite că moartea dă târcoale porților, Boccaccio scrisese acele frumoase și nostime povestiri pe care acum și le repeta Italia toată. Curajul arătat în fața morții de oaspeții contelui Palmieri și de domnul Boccaccio nu era oare mai înțelept decât

vitejia neroadă a cavalerilor Franței? Notarul Guidarelli era într-un totu de această părere.

Regele Filip se însurase însă din nou numai după treizeci de zile de la moartea reginei nemernice. Și în asta, Giannino găsea o pricină să cârtească, nu chiar în faptul că regele se însurase a doua oară, pentru că și dânsul făcuse la fel, dar socotea necuviincioasă graba regelui Franței de a-și lua o nouă soție. Treizeci de zile! Și pe cine alesese Filip al VI-lea? Tocmai aici începea nostimada. O răpise fiului său mai mare pe principesa cu care acesta trebuia să se însoare din nou, vară-sa Blanche, fiica regelui Navarrei, căreia i se zicea Întelepciune Frumoasă.

Orbit de ivirea la curte a acestei fecioare de optsprezece ani, Filip îi ceruse fiului Jean să i-o cedeze, iar Jean se lăsase cununat cu contesa de Boulogne, o văduvă de douăzeci și patru de ani de care nu se prea simțea atras, ca de altfel de nici o altă femeie, căci se părea că moștenitorul Franței avea mai curând slăbiciune pentru scutieri.

Regele de cincizeci și șase de ani regăsise atunci, în brațele Întelepciunii Frumose, focul tinereții. Curat Întelepciune Frumoasă! Numele i se potrivea de minune; Giannino și Guidarelli se strâmbau de râs pe caii lor. Întelepciune Frumoasă! Domnul Boccaccio ar fi putut face din asta o poveste de a lui. În trei luni fetișcana îi venise de hac regelui turnirurilor, și curtea îl ducea la gropnița mănăstirii Saint-Denis pe acest falnic neghiob care nu domnise o treime de veac decât pentru a-și duce regatul de la bogăție la prăpăd.

Jean al II-lea, noul rege, acum în vârstă de treizeci și șase de ani, și căruia i se zicea cel Bun, fără a se ști prea bine de ce, avea întocmai, cum spuneau călătorii sosiți din Franța, aceleași însușiri temeinice ca și tătâne-său și același noroc în treburile de care se apuca. Era doar nițel mai risipitor, mai nestatornic și mai ușuratec; o amintea însă și pe maică-sa prin viclenie și cruzime. Crezându-se mereu trădat, se și grăbise să-i taie capul conetabilului său.

Pentru că regele Eduard al III-lea, cu tabăra în orașul Calais, cucerit de el, întemeiasc Ordinul Jaretieriei, într-o zi când avusese plăcerea să prindă cu mâna lui ciorapul amantei sale frumoasa contesă de Salisbury, regele Jean al II-lea nevrând să rămână mai prejos în privința decorațiilor cavalerești, înființase Ordinul Stelei pentru a-l cinsti pe favoritul său spaniol, junele Charles de la Cerda. Isprăvile sale vitejești se opreau aici.

Poporul crăpa de foame; ca urmare a ciumei și a războiului, muncile câmpului ca și atelierele meșteșugărești duceau lipsă de brațe; bucatele se răriseră și prețurile crescuseră peste măsură; slujbele se împuținau; toate vânzările erau supuse unui bir de un sol pe livra de marfă.

Cete rătăcitoare, asemenea ciobănașilor de odinioară, dar și mai smintite, străbăteau țara, mii de bărbați și de femei în zdrențe care se flagelau unii pe alții cu frânghii sau cu lanțuri, urlând niște psalmi jalnici de-a lungul drumurilor, și deodată, cuprinși de furie, măcelăreau, ca întotdeauna, evreii și italienii.

În vremea asta curtea Franței își ducea mai departe traiul într-un lux sfidător, cheltuind pentru un singur turnir cât ar fi fost de ajuns ca să hrănești un an întreg toată sărăcimea unui comitat și îmbrăcându-se în chip nu tocmai creștinesc, bărbații mai împopoțonați cu giuvaericele decât femeile, purtând tunici strânse în talie, așa de scurte că li se vedeau bucle, și niște pantofi cu vârful lung așa de ascuțit că se poticneau la mers.

O bancă cât de cât serioasă ar fi putut oare consimți să dea unor astfel de oameni noi împrumuturi sau să le vândă lâna pe datorie? Firește că nu. Și Giannino Baglioni, intrând în Roma la 2 octombrie, prin Ponte Milvio, era foarte hotărât să i-o spună tribunului Cola de Rienzi.

NOAPTEA LA CAPITOLIU

Călătorii poposiră într-o *osteria* din Campo dei Fiori, la ceasul când florăresele, ținând cât le ținea gura, își vindeau mai ieftin ultimele maldăre de trandafiri și goleau piața de covorul lor multicolor și înmiresmat.

Luându-l călăuză pe hangiu, la căderea nopții Giannino Baglioni se îndreptă spre Capitoliu.

Minunat oraș Roma, unde nu venise niciodată, și pe care-l descoperea acum, regretând că nu se poate opri la fiece pas! Uriaș, dacă-l pui alături de Siena și de Florența, chiar mai întins, pare-se, decât Parisul sau Neapole, pe cât își amintea Giannino din ce-i povestise tată-său. Prin ulicioarele întortocheate ajungeai deodată în fața unor palate mărețe, ale căror portice și curți erau luminate de făclii și felinare. Cete de băieți mergeau ținându-se de braț prin mijlocul străzilor, cântând. Trecătorii te cam îmbrânceau, dar fără gând rău, și zâmbeau străinilor: cârciumile erau la tot pasul și răzbeau din ele ispititoare mirosuri de ulei cald, de șofran, de pește prăjit și de carne friptă. Viața nu părea să se oprească odată cu noaptea.

Giannino urcă dealul Capitoliului la lumina stelelor. Iarba creștea în fața unui portic de biserică; niște coloane răsturnate, o statuie, înălțându-și un braț ciuntit, adevereau trecutul străvechi al cetății. August, Neron, Titus, Marc-Aureliu călcaseră pământul acesta...

Cola de Rienzi își lua cina împreună cu o seamă de oaspeți, într-o sală mare clădită chiar pe temeliile fostului templu al lui Jupiter. Giannino se îndreptă spre dânsul, puse jos un genunchi și-și rosti numele. Numaidecât tribunul, apucându-i mâinile, îl ridică și porunci să fie condus într-o încăpere de alături unde, după câteva clipe, veni și ei.

Rienzi își luase titlul de tribun, dar avea mai curând chipul și portul unui împărat. Purpura era culoarea lui: își petrecea mantia pe dânsul, ca o togă. Gulerul caftanului cuprindea un gât gros și rotund; cu niște ochi mari limpezi, cu părul tuns mărunț și o bărbie care vădea dârzenie, această față lată părea menită să ia loc alături de busturile Cezarilor. Tribunul avea o meteahnă, un tremur al nării drepte, care-i dădea o expresie de nerăbdare.

Călca hotărât ca unul ce nu îngăduie să-i stea cineva în cale. Bărbatul acesta arăta într-adevăr, doar ivindu-se undeva, că era născut să poruncească, și că nutrea planuri mari pentru poporul său, iar cei din jur trebuiau să-i înțeleagă numaidecât gândurile și să i le împlinească. Îl rugă pe Giannino să se așeze lângă dânsul, porunci slugilor să închidă ușile și să stea de pază ca nimeni să nu-i tulbure; apoi, fără a mai pierde vremea, începu să pună întrebări care nu aveau nici o legătură cu treburile obișnuite ale unui bancher.

Negoțul de lână, împrumuturile de bani, ordinele de plată, cu nici unele din aceste daraveri nu-și bătea capul.

Numai Giannino, persoana lui Giannino îl interesa. La ce vârstă sosise Giannino din Franța? Unde își petrecuse primii ani? Cine îl crescuse? Purtase întotdeauna același nume?

După fiecare întrebare, Rienzi aștepta răspunsul, asculta, dădea din cap, și puneă altă întrebare.

Așadar, Giannino văzuse lumina zilei într-o mănăstire din Paris. Maicăsa, Maria de Cressay, îl crescuse până la vârsta de nouă ani, în Île-de-France, lângă un târg numit Neauphle-le-Vieux. Ce știa despre vremea pe care mamă-sa o petrecuse la curtea Franței? În privința asta, sienezul își amintea spusele tatălui său, Guccio Baglioni: puțin timp după ce-l născuse pe Giannino, Maria de Cressay fusese chemată la curte ca doică, pentru fiul nou-născut al reginei Clémence a Ungariei; dar nu rămăsese mult acolo, deoarece copilul reginei murise după câteva zile, otrăvit, cum ziceau unii.

Și Giannino începu să surâdă. Supsesse la același sân cu regele Franței; era ceva la care nu se gândea aproape niciodată și care i se părea pe neașteptate de necrezut, aproape de râs, acum când se vedea ajuns aproape la patruzeci de ani, în tihnită sa viață de burghez italian.

Pentru ce îi puneă însă Rienzi toate întrebările acestea? Pentru ce tribunul cu ochii mari, limpezi, bastardul penultimului împărat german, îl privea cu această îngândurată luare aminte?

- Domnia ta ești cu adevărat, spuse în cele din urmă Cola de Rienzi, domnia ta ești cu adevărat...

Giannino nu pricepea ce anume vroia să spună cu asta. Fu și mai mirat când îl văzu pe mărețul tribun punându-și jos un genunchi și plecându-se până a-i săruta piciorul drept.

- Ești regele Franței, rosti Rienzi, și așa trebuie să ți se închine toată lumea de azi încolo.

Luminile se clătinară nițel în jurul lui Giannino.

Când casa în care șezi liniștit la masă se crapă deodată pentru că pământul de sub ea începe să lunece, când corabia în care dormi se izbește în toiul nopții de niște stânci, nici atunci nu înțelegi din prima clipă ce se întâmplă.

Giannino Baglioni ședea în jilț, într-o încăpere a Capitoliului; stăpânul Romei îngenunchea la picioarele lui, zicând că era regele Franței.

- În iunie s-au făcut nouă ani de când doamna Maria de Cressay a murit.

- Mama mea a murit? izbucni Giannino.

- Da, prea mărite domn... mai bine zis aceea pe care o credeai mama domniei tale. Și cu două zile înainte de a închide ochii s-a spovedit...

Era întâia oară când Giannino auzea spunându-i-se "prea mărite domn" și rămase cu gura căscată, mai uluit chiar decât de pupatul piciorului.

Așadar, simțind că i se apropie sfârșitul, Maria de Cressay chemase la căpătâiul ei un călugăr augustin de la o mănăstire vecină, fratele Jourdain Spaniolul, și i se spovedi acestuia.

Gândul lui Giannino se întorcea la primele sale amintiri. Vedea odaia de la Cressay și pe maică-sa, blondă și frumoasă... Murise de nouă ani, și el nu știa asta. Și iată că acum nu mai era mama lui.

La cererea muribundeii, fratele Jourdain așternuse pe hârtie această spovedanie care era dezvăluirea unui grozav secret de stat și a unei nu mai puțin grozave crime.

- Îți voi arăta spovedania, precum și scrisoarea fratelui Jourdain; și una și alta se află în mâna mea, spuse Cola de Rienzi.

Tribunul vorbi patru ceasuri întregi. Atâta vreme i-a trebuit, mai întâi ca să-l pună în cunoștință pe Giannino asupra întâmplărilor, vechi de patruzeci de ani, care făceau partea din istoria regatului Franței: moartea Margheritei de Bourgogne, a doua căsătorie a regelui Ludovic al X-lea cu Clémence a Ungariei.

- Tatăl meu fusese și dânsul cu solia care s-a dus s-o aducă pe regină de la Neapole, spuse Giannino; mi-a povestit-o de mai multe ori; făcea parte din suita unui oarecare conte de Bouville...

- Conte de Bouville, zici? Totul se potrivește atunci! E același Bouville care era epitropul pântecului reginei Clémence, mama domniei tale, prea luminate, și care merse s-o aducă, pentru a te alăpta, pe doamna de Cressay,

de la mănăstirea unde tocmai născuse un băiat. Ea a povestit aceasta cuvânt cu cuvânt.

Pe măsură ce tribunul vorbea, oaspele său simțea că-și pierde mințile. Toate erau de-a-ndoaselea; întunecimile se făceau luminoase, lumina se întuneca. Giannino îl silea mereu pe Rienzi să ia povestea de la început, ca atunci când ieși de la capăt o socoteală prea încâlcită. Afla dintr-o dată că tatăl său nu era tatăl său, că mamă-sa nu era mamă-sa, și că adevăratul său tată, un rege al Franței, ucigașul primei sale soții, sfârșise prin a fi el însuși ucis. Înceta să mai fie fratele de lapte al unui rege al Franței mort în leagăn; era chiar acest rege reînviat deodată.

- Ți s-a spus întotdeauna Jean, nu-i așa? întrebă Rienzi. Mama măriei tale, regina, ți-a dat acest nume din pricina unui legământ ce făcuse. Jean sau Giovanni, de unde vine Giovannino, sau Giannino... Ești Jean I-ul cel Postum.

Cel Postum! Un nume rău prevestitor, unul din cuvintele acelea care evocă cimitirul, și pe care toscanii nu pot să-l audă fără a face coarnele cu mâna stângă spre a îndepărta piaza rea.

Pe neașteptate, contele Robert d'Artois, contesa Mahaut, numele acestea care aparțineau marilor amintiri ale tatălui său... nu, nu ale tatălui său; în sfârșit, ale celui alt, Guccio Baglioni... apăreau în povestirea tribunului, împovărate de roluri cumplite. Contesa Mahaut, după ce îl otrăvise pe tatăl lui Giannino... da, pe regele Ludovic!... pusese la cale și pieirea noului-născut.

- Dar contele de Bouville, prevăzător, schimbase copilul reginei cu cel al doicii, care se chema de altfel tot Jean. Acesta e cel care a fost ucis, și apoi înmormântat la Saint-Denis...

Și Giannino simți parcă o și mai mare strângere de inimă, pentru că nu se putea dezobișnui așa de repede că el e Giannino Baglioni, copilul negustorului sienez, și pentru că trăia o senzație ciudată, ca și cum cineva îl anunța că încetase să mai respire la vârsta de cinci zile și că, de atunci, viața lui, toate gândurile lui, toate faptele lui, trupul său chiar, nu erau decât o nălucire. Se simțea pierind, umplându-se de întuneric, schimbându-se în propria sa fantomă. Unde se găsea cu-adevărat, sub o lespede în cripta de la Saint-Denis, sau aici, la Capitoliu?

- Îmi zicea uneori "prințisorul meu", șopti el.

- Cine?

- Mama... vreau să spun, doamna de Cressay... când nu era nimeni de față. Credeam că e o vorbă, așa cum mamele din Franța își alintă copiii; și-mi săruta mâinile și începea să plângă... O, câte îmi vin în minte acum... Și pensia aceea pe care o trimitea contele de Bouville, și cum unchii Cressay, bărbosul și celălalt, se purtau mai drăguț cu mine în zilele când soseau banii...

Ce s-a ales din toți aceștia? Cei mai mulți muriseră de mult: Mahaut, Bouville, Robert d'Artois... Frații Cressay își câpătaseră spada de cavaleri în ajunul bătăliei de la Crécy, dând prilej lui Filip al VI-lea să facă un joc de cuvinte.

- Trebuie să fi fost destul de bătrâni...

Dar dacă Maria de Cressay nu vroise niciodată să-l revadă pe Guccio Baglioni, nu era pentru că l-ar fi urât, așa cum acesta spunea plin de amărăciune, ci pentru a-și ține jurământul ce-i fusese smuls cu de-a sila, când i se încredințase pruncul regal scăpat de la pieire.

- Și de frica unor represalii împotriva ei sau a soțului ei, adăugă Rienzi. Căci erau cununați, în taină dar de-adevăratelea, de către un călugăr. Și asta a spus-o în spovedania ei. Apoi, într-o zi, Baglioni a venit să te răpească de acolo, pe când aveai nouă ani.

- Mi-amintesc bine de plecarea aceea... Și dânsa, ma... doamna de Cressay nu s-a mai măritat din nou niciodată?

- Niciodată, pentru că se legase pe viață.

- Nici el nu s-a mai însurat.

Giannino rămase o clipă îngândurat, cu mintea la moarta de la Cressay, la mortul din Campania romană, căznindu-se să și-i închipuie ca pe niște părinți adoptivi.

Apoi întreabă deodată:

- Aș putea avea o oglindă?

- Firește, spuse tribunul oarecum mirat.

Bătu din palme și dădu o poruncă unei slugi.

- Am văzut-o pe regina Clémence, o singură dată... chiar atunci când fusesem luat de la Cressay și am rămas câteva zile la Paris, la unchiul Spinello. Tatăl meu... adoptiv, cum spui... m-a dus la dânsa. Mi-a dat bomboane. Așadar, ea era mama mea?

Îl podidură lacrimile. Își vârî mâna sub gulerul caftanului său și scoase o răcliță spânzurată de o sfoară de mătase:

- Aceste moaște ale sfântului Ioan le am de la dânsa...

Căuta cu o deznădăjduită înfrigurare trăsăturile chipului reginei, cel puțin așa cum se vor fi întipărit în memoria sa de copil. Își amintea numai ivirea unei femei de o minunată frumusețe, toată înveșmântată în albul de doliu al reginelor văduve, și care-i pusese pe frunte o mână distrată cu degete trandafirii... "Și nu știam că eram în fața mamei mele. Iar dânsa, până în ultima ei zi, și-a crezut fiul mort..."

Ah! Această contesă Mahaut era o mare ticăloasă, nu numai fiindcă a omorât un prunc nevinovat, dar și fiindcă a aruncat atâtea vieți în zbucium și nenorocire!

Impresia de mai înainte că făptura lui e doar o nălucire dispăruse din mintea lui Giannino spre a face loc unei senzații, tot așa de îngrijorătoare, și anume că din el se desprindea o nouă ființă, neștiută. Era el însuși dar și un altul, fiul unui bancher sienez și fiul regelui Franței.

Și soția sa, Francesca? Își aminti deodată de Francesca. Cu cine se măritase ea? Și propriii săi copii? Ei se trăgeau deci din Hugues Capet, din Ludovic cel Sfânt, din Filip cel Frumos?

- Papa Ioan al XXII-lea trebuie să fi aflat ceva din istoria asta, urmă Cola de Rienzi. Mi s-a spus că unii cardinali din jurul său șopteau că el nu era sigur că fiul regelui Ludovic al X-lea ar fi murit. Doar o bănuială, se zicea, cum umblă atâtea, și care nu prea părea întemeiată, până la această spovedanie *in extremis* a mamei tale adoptive, mărite domn, a doicii, care îi ceru călugărului augustin să-i promită că te va căuta și-ți va destăinui adevărul. Toată viața se supusese, prin tăcerea ei, oamenilor; dar în clipa când trebuia să se înfățișeze înaintea lui Dumnezeu, și deoarece aceia care îi impuseseră această tăcere muriseră fără s-o dezlege de jurământ, ea vru să-și ușureze inima de taina ei. Și fratele Jourdain Spaniolul, credincios cuvântului dat, pornise în căutarea lui Giannino; dar războiul și ciuma îl împiedicaseră să meargă mai departe de Paris. Tolomeii nu mai aveau sucursală acolo. Fratele Jourdain nu se mai simțea în stare să întreprindă călătorii lungi.

- Își încredință deci povestirea și spovedania, continuă Rienzi, unui alt călugăr din tagma lui, fratele Antonie, om de o mare sfințenie care făcuse de câteva ori pelerinajul la Roma, și venise să mă vadă mai înainte. Acest frate Antonie e cel care, aflându-se cu două luni în urmă bolnav la Porto-Venere, mi-a înlesnit să cunosc tot ce-ți povestii acum, trimițându-mi dovezile și

propria sa relatare. O clipă am stat la îndoială, ți-o mărturisesc, dacă trebuie să dau crezare acestor lucruri. Dar, gândindu-mă mai bine, ele mi s-au părut prea stranii și prea uluitoare ca să fi fost născocite; închipuirea omenească n-ar putea merge până acolo. Adeseori, tocmai adevărul ni se pare de necrezut. Am poruncit să se cerceteze date, să se culeagă tot felul de mărturii, și am pus oameni să te caute; ți-am trimis mai întâi pe acei tainici curieri care, neavând nimic scris asupra lor, nu au putut să te convingă să vii la mine; și în cele din urmă te-am poftit prin acea scrisoare datorită căreia, prea mărite domn, te afli aici. Dacă vrei să ți se recunoască drepturile la coroana Franței, sunt gata să te ajut.

Un slujitor adusese o oglindă de argint. Giannino o apropie de marile policandre și se privi îndelung. Chipul său nu-i plăcuse niciodată; această față rotundă și cam moale, nasul acesta drept dar fără a se deosebi de oricare altul, ochii aceștia albaștri sub niște sprâncene prea șterse, era oare acesta un obraz de rege al Franței?

Giannino căuta, în fundul oglinzii, să destrame fantoma, să se reconstituie...

Tribunul îi puse mâna pe umăr.

- Și nașterea mea, spuse el pe-un ton grav, a fost multă vreme învăluită de o mare taină. Am crescut într-o cârciumă din acest oraș; am turnat vinul la masa salahorilor. N-am aflat decât destul de târziu al cui fiu eram.

Frumosul său chip de împărat, în care doar nara dreaptă tremura, se cam fleșcăise.

"NOI, COLA DE RIENZI..."

Părăsind Capitoliul la ceasul când cele dintâi licăriri ale zorilor începeau să tîvească printr-o dungă arămie ruinele Palatinului, Giannino nu se întoarce să doarmă în hanul de la Campo dei Fiori. O gardă de onoare, poruncită de tribun, îl însoți pe celălalt mal al Tibrului, la castelul San-Angelo unde un apartament îi fusese pregătit.

A doua zi, căutând ajutorul lui Dumnezeu ca să-și potolească adîncă tulburare ce-l frămînta, petrecu cîteva ceasuri într-o biserică din împrejurimi; apoi porni îndărăt spre castelul San-Angelo. Ceruse să fie chemat prietenul său Guidarelli, dar fu rugat să nu stea de vorbă cu nimeni înainte de a-l vedea iar pe tribun. Rămase singur pînă seara, așteptînd să vină cineva după dînsul. Se părea că tribunul Cola de Rienzi nu se ocupa de treburile sale decît noaptea.

Giannino merse deci iar la Capitoliu, unde tribunul îl primi cu și mai mult respect ca în ajun și se închise din nou cu el.

Cola de Rienzi avea planul său de bătălie pe care și-l arăta amănunțit; va face de îndată scrisori papei, împăratului, tuturor suveranilor creștinătății, poftindu-i să-și trimeată ambasadori pentru a le da o veste de cea mai mare însemnătate, dar fără a lăsa să se ghicească ce fel de veste ar putea să fie; apoi, în fața tuturor ambasadorilor adunați într-o audiență solemnă, urma să apară Giannino, purtînd însemnele regești, iar Rienzi avea să-l prezinte ca pe adevăratul rege al Franței... Bineînțeles, dacă măritul domn se învoia cu asta.

Giannino era rege al Franței din ajun, dar bancher sienez de douăzeci de ani; și se întreba ce interes putea să aibă Rienzi de a-i ține partea, cu atîta nerăbdare, aproape cu o înfrigurare care scutura tot trupul voinic al potentatului. Pentru ce, când de la moartea lui Ludovic al X-lea patru regi se succedaseră pe tronul Franței, vroia să ridice o asemenea contestație? Făcea asta, așa cum spunea, numai pentru a da în vileag o nedreptate monstruoasă și a restabili un prinț despuiat de dreptul său? Tribunul își dădu repede pe față gîndul ascuns:

- Adevăratul rege al Franței ar putea să-l readucă pe papă la Roma. Regii falși au și papi falși.

Rienzi vedea departe. Războiul între Franța și Anglia, care începea să fie războiul unei jumătăți a Apusului împotriva celeilalte jumătăți, avea, dacă nu ca obârșie, cel puțin ca temei juridic o ceartă dinastică pentru succesiune. Făcând să apară titularul adevărat și legitim al tronului Franței, îi dezumfla pe ceilalți doi regi de pretențiilor lor. Atunci, suveranii Europei, barem cei pașnici, adunându-se la Roma, îl detronau pe regele Jean al II-lea și-i dădeau coroana lui Jean I-ul. Iar Jean I-ul hotăra întoarcerea sfântului părinte în Cetatea Eternă. Se isprăvea cu planurile hrăpărețe ale Franței asupra ținuturilor imperiale din Italia; se isprăvea cu luptele dintre ghelfi și gibelini; Italia, în unitatea ei regăsită, putea să năzuiască la măreția ei de odinioară; în sfârșit, papa și regele Franței, dacă o doreau, puteau chiar să facă din făuritorul acestei măreții și acestei păci din Cola de Rienzi, fiu de împărat, un împărat, și nu un împărat după chipul celui german, ci unul asemenea împăraților străvechi! Mama lui Cola era din Trastevere, unde umbrele lui August, Titus și Traian, se plimbă mereu, chiar prin cârciumi, dând visurilor aripi...

A doua zi, 4 octombrie, în cursul unei a treia întrevederi, asta însă la lumina zilei, Rienzi îi înmână lui Giannino, căruia începuse să-i zică Giovanni di Francia, toate dovezile aflate în uimitorul său dosar: spovedania mamei neadevărate, povestirea fratelui Jourdain Spaniolul, scrisoarea fratelui Antonie; apoi, chemând pe unul din grămaticii săi, începu să dicteze actul care adevărea toate acestea:

Noi, Cola de Rienzi, cavalier din mila scaunului apostolic, ilustru senator al Cetății Sfinte, judecător, căpitan și tribun al poporului roman, am cercetat îndeaproape dovezile ce mi-au fost aduse de fratele Antonie, și le-am dat crezare cu atât mai vârtos cu cât, după cele ce-am auzit și aflat, e neîndoios că din vrerea lui Dumnezeu regatul Franței a fost, vreme de mulți ani, prada războiului și a urgiilor de tot felul, lucruri pe care, toate, Dumnezeu le-a rânduit, așa credem, drept ispășire a înșelăciunii ce s-a săvârșit față de acest om, și care a făcut ca el să rămână vreme îndelungată în umilință și sărăcie...

Tribunul părea mai nervos ca în ajun; se oprea din dictare de fiecare dată, când un zgomot neobișnuit îi ajungea la ureche, sau dimpotrivă când se făcea o tăcere ceva mai lungă. Ochii săi mari se întorceau adeseori spre ferestrele deschise; s-ar fi zis că pândeau ce se întâmplă pe afară.

...Giannino ni s-a înfățișat, la poftirea noastră, joi, în 2 octombrie. Înainte de a-i spune ceea ce aveam a-i vorbi, l-am întrebat cine este, ce stare are, ce nume poartă, numele tatălui său, și toate cele în legătură cu dânsul. După răspunsurile pe care mi le-a dat, am găsit că spusele lui se potriveau cu ceea ce ziceau scrisorile fratelui Antonie; ceea ce văzând, i-am destăinuit cuviincios tot ce aflasem în această privință. Deoarece însă știm că o răscoală se pregătește la Roma împotriva noastră...

Giannino avu o tresărire. Cum! Cola de Rienzi, atât de puternic încât vorbea de ambasadorii pe care îi va trimite papei și tuturor suveranilor lumii, se temea... Ridică privirea la tribun; acesta își întări spusele, plecându-și încet pleoapele peste ochii albaștri; nara dreaptă îi tremura.

- Prinții de Colonna, rosti el posomorât.

Și dictă mai departe:

...Deoarece ni-e teamă că vom pieri înainte de a-i fi dat vreun sprijin sau vreun mijloc spre a-și redobândi regatul, am pus de s-au scris din nou pe curat toate aceste scrisori și i le-am încredințat cu mâna noastră, astăzi, sâmbătă 4 octombrie 1334, după ce le-am pecetluit cu sigiliul nostru, având o stea mare înconjurată de opt stele mărunte și cercul mic la mijloc, precum și stemele sfintei biserici și poporului roman, pentru ca adevărurile ce-s cuprinse în ele să primească o mai mare cheazășie și pentru ca să fie cunoscute de toți credincioșii.

Facă preasfinția și preamilostivul nostru domn Isus Cristos să avem parte de o destul de lungă viață ca să putem vedea biruitoare în lumea aceasta o atât de dreaptă pricină. Amin, amin!

Când isprăvi asta, Rienzi se apropie de fereastra deschisă și, luându-l de umăr pe Jean I-ul cu un gest aproape părintesc, îi arată la o sută de picioare dedesubt, trântite una peste alta, ruinele forumului antic, arcurile de triumf și templele năruite. Asfințitul își așternea aurul roșiatic peste această

fabuloasă carieră de unde vandalii și papii luaseră marmura, vreme de aproape zece veacuri, și care nici acum nu era sleită. Din templul lui Jupiter se zărea casa vestalelor, și un dafin care creștea în templul Venerei...

- Acolo, spuse tribunul arătând locul fostei curii romane, acolo a fost asasinat Cezar... Vrei să-mi faci un mare bine, mărite domn? Nimeni nu te cunoaște încă, nimeni nu știe cine ești, și poți umbla în voie ca un burghez de rând din Siena. Vreau să te ajut din toate puterile; pentru asta însă e nevoie ca să fiu în viață. Știu că o conspirație se urzește împotriva mea. Știu că vrăjmașii mai vor să-mi curme zilele. Știu că ștafetele pe care le trimit în afara Romei sunt urmărite. Pleacă la Montefiascone, înfățișază-te din partea mea cardinalului Albornoz, și spune-i să-mi trimită niște oști, fără de nici o zăbavă.

În ce aventură se găsea prins Giannino, doar după câteva ore de la sosirea lui la Roma? Să revendice tronul Franței! Și abia ajuns prinț pretendent la coroană, să plece ca emisar al tribunului pentru a-i chema oști în ajutor. Nu spusese da la nimic din toate acestea și la nimic nu putea să zică nu.

A doua zi, 5 octombrie, după o goană de douăsprezece ceasuri, intra în același Montefiascone prin care trecuse cu cinci zile înainte, ponegrind așa de rău Franța și pe francezi. Vorbi cardinalului Albornoz, și acesta hotărî numaidecât să pornească asupra Romei, cu oștenii pe care îi avea la îndemână; era însă prea târziu.

Marti, în 7 octombrie, Cola de Rienzi fusese omorât.

REGELE POSTUM

Și Giovannini di Francia se întoarse la Siena, unde își văzu mai departe de bancă și de negoțul său de lână, tăcând mîlc vreme de doi ani. Atîta doar că se privea adeseori în oglindă. Și nu adormea fără a se gândi că era fiul reginei Clémence a Ungariei, rudă a suveranului Neapolei și strănepot al lui Ludovic cel Sfânt. Dar nu avea curajul s-o spună cuiva; nu poți ieși deodată din Siena, la patruzeci de ani, strigând: "Eu sunt regele Franței", fără a risca să fii luat drept nebun. Uciderea lui Cola de Rienzi, ocrotitorul său de trei zile, îl pusese pe gânduri. Și mai întâi, la cine s-ar fi putut duce?

Totuși, nu-și ținea taina așa de ascunsă încât să nu fi vorbit nițel despre asta cu nevastă-sa Francesca, curioasă ca toate femeile, cu prietenul său Guidarelli, curios ca orice notar, și mai ales cu Fra Bartolomeo, din tagma Fraților propovăduitori, curios ca orice duhovnic.

Fra Bartolomeo era un călugăr italian, entuziast și limbut, care se și vedea capelan al regelui. Giannino îi arătase hârtiile pe care i le dăduse Rienzi: se apucă să vorbească de ele prin oraș. Și foarte curând sienezii începură să-și șoptească între dînșii această minune: adevăratul rege al Franței era printre concetățenii lor! Lumea se îmbulzea în fața palatului Tolomei: cei care veneau să cumpere lână de la Giannino, îi făceau plecăciuni adânci; se simțeau onorați iscălindu-i o poliță; toți îl arătau când umbla prin ulicioarele orașului. Slujbașii firmelor comerciale care fuseseră în Franța te încredințau că Giannino semăna leit cu prinții de acolo, blond ca dînșii, cu pomeții lați și sprâncenele cam depărtate între ele.

Și iată-i pe neguțătorii sienezi împrăștiind noutatea asta printre împuterniciții lor de la sucursalele italiene din Europa. Și iată, ieșind la iveală că frații Jourdain și Antonie, cei doi călugări augustini pe care toată lumea îi credea morți, atât de bătrâni și de bolnavi se ziceau singuri în scrisorile lor, mai trăiau încă, pregătindu-se chiar să plece spre Țara Sfântă. Și iată că cei doi călugări scriu Consiliului Republicii Siena pentru a adeveri toate mărturiile lor dinainte; ba fratele Jourdain îi scrie chiar lui Giannino, vorbindu-i de nenorocirile Franței și îndemnându-l să treacă la fapte!

Nenorocirile Franței erau într-adevăr mari. Regele Jean al II-lea, "falsul rege" cum îi spuneau acum sienezii, își arătase toată măsura geniului său într-o mare luptă ce se dăduse în apusul țării, prin părțile dinspre Poitiers.

Pentru că la Crécy, tătâne-său Filip al VI-lea mâncase bătaie de la niște oști de tălpași, la Poitiers, Jean al II-lea hotărâse să-și descalece cavalerii, dar fără să-i lase să-și scoată armurile, și-i puse să pornească așa împotriva unui vrăjmaș care-i aștepta pe creasta unui deal. Acolo au fost măcelăriți în zalele lor ca niște glotași de rând. Fiul mai mare al regelui, prințul Charles, care comanda una din oști, se depărtase de locul bătăliei, după cum îi poruncise tată-său, ziceau unii, dar arătând mare grabă în împlinirea acestei porunci. Se mai spunea că prințul avea mâinile umflate și din pricina asta nu putea ține multă vreme o sabie. Oricum ar fi fost, prudența lui scăpase de la pieire câțiva cavaleri ai Franței, în vreme ce Jean al II-lea, încolțit cu mezinul său Filip care-i striga: "Tată, păzea la dreapta, tată, păzea la stânga!" când avea să se apere de o oaste întreagă, sfârși prin a se preda unui cavaler picard trecut în slujba englezilor.

Acum regele Valois era prizonierul regelui Eduard al III-lea. Nu se vorbea oare de cifra nemaiauzită de un milion de florini, ca preț al răscumpărării sale? A, nu trebuia nimeni să-și pună nădejdea în bancherii sienezi pentru a contribui la suma asta!

Se comentau tocmai aceste știri, cu multă însuflețire, într-o dimineată a lui octombrie 1356, în fața Primăriei orașului Siena din frumoasa piață în chip de amfiteatru, mărginită de palate cu ziduri galbene și roșiatice, vorbeau toți făcând gesturi mari care înfricoșau porumbeii, când deodată, Fra Bartolomeo, în anteriul său alb, se apropie de ceata cea mai numeroasă, și, dovedindu-și faima de frate propovăduitor, începu să vorbească de parcă ar fi fost la amvon.

- Se va vedea în sfârșit cine este acest rege prizonier și care sunt drepturile lui la coroana lui Ludovic cel Sfânt! Ceasul dreptății a sosit; nenorocirile ce se abat de douăzeci și cinci de ani asupra Franței nu sunt decât pedeapsa unei mișelii, iar Jean de Valois nu-i decât un uzurpator... *uzurpatore, uzurpatore!* răcnea Fra Bartolomeo în fața mulțimii care sporea întruna. El nu are nici un drept la tronul pe care-l ocupă. Regele legitim, adevăratul rege al Franței, se afla la Siena și toată lumea îl știe: i se zice Giannino Baglioni.

Degetul său arata, pe deasupra acoperișurilor, spre palatul Tolomei.

-...mulți îl cred fiul lui Guccio, fiu al lui Mino; dar adevărul este că s-a născut în Franța, din regele Ludovic și regina Clémence a Ungariei.

Această predică stârni o asemenea tulburare în oraș încât Consiliul Republicii se adună numaidecât la Primărie, îi ceru fratelui Bartolomeo să-i aducă dovezile, le cercetă, și după ce chibzui îndelung, hotărî să-l recunoască pe Giannino ca rege al Franței. Siena îl va ajuta să-și redobândească regatul; se va numi un sfat alcătuit din șase cetățeni aleși printre cei mai înțelepți și mai bogați care să vadă de interesele lui, și să dea de știre papei, împăratului, suveranilor, Parlamentului din Paris, că exista un fiu al lui Ludovic al X-lea, despuiat de drepturile sale în chip rușinos dar neîndoielnic, și care își cerea moștenirea. Și până una alta i se votă o gardă personală și o pensie.

Speriat de această frământare, Giannino începu prin a refuza totul. Dar Consiliul stăruia; Consiliul îi flutura sub ochi propriile sale documente și-i cerea să fie convins de adevărul lor. În cele din urmă, Giannino povesti întrevederile sale cu Cola de Rienzi, a cărui moarte nu înceta să-l obsedeze, și atunci entuziasmul tuturor nu mai cunoscuse margini; cei mai nobili dintre tinerii sienezi se certau pentru cinstea de a face parte din garda lui; mai-mai să se încaiere între ele cartierele ca în ziua de Palio.

Această înfrigurare ținu doar o lună, timp în care Giannino străbătea orașul cu un alai de prinț. Soția lui nu prea știa ce atitudine să ia și se întreba dacă o burgheză de rând ca dânsa ar putea fi încoronată la Reims. Cât despre copii, ei umblau îmbrăcați toată săptămâna în straiele lor de sărbătoare. Cel mai mare, născut din prima căsătorie, Gabriel, trebuia să fie socotit ca moștenitor al tronului? Gabriel Primo, rege al Franței... asta suna ciudat. Sau nu cumva... și biata Francesca Agazzano tremura la gândul acesta... papa va fi silit să anuleze o căsătorie atât de puțin potrivită cu augusta persoană a soțului, spre a-i îngădui acestuia să se însoare din nou luând o fată de rege?

Negustorii și bancherii se potoliră repede după ce primiră știri de la oamenii lor de prin alte părți. Treburile nu mergeau și așa destul de rău în Franța ca să mai fie nevoie acolo de încă un rege? Puțin le păsa fraților Bardi de la Florența că suveranul legitim era sienez! Franța avea un rege Valois, prizonier la Londra, unde trăia ca într-o colivie de aur, în palatul Savoia de pe Tamisa, și-și alina, în tovărășia unor tineri scutieri, durerea pricinuită de asasinarea scumpului său La Cerda. Franța mai avea și un rege englez care

ținea sub mână lui cea mai mare parte a țării. Iar acum, noul rege al Navarrei, nepot al Margueritei de Bourgogne, căruia i se zicea Carol cel Rău, revendica și el tronul. Și toți erau înglodați în datorii la băncile italiene... Ah! Atâta le mai lipsea sienezilor, să-l sprijine pe Giannino al lor în pretențiile sale la tron!

Consiliul Republicii nu trimise nici o scrisoare suveranilor, nici un ambasador papei, nici un protest Parlamentului din Paris. Și în curând i se retrase lui Giannino și pensia și garda de onoare.

Acum însă, el era cel ce vroia să continue această aventură în care se băgase aproape împotriva voinței sale. Era vorba de cinstea lui, iar ambiția, trezită târziu, îl chinuia. Nu se mai împăca cu gândul că cineva n-ar ține seamă de faptul că fusese primit la Capitoliu, că dormise la Castelul San-Angelo și că mersese asupra Romei alături de un cardinal. Se plimbase o lună cu o escortă de prinț și nu putea să îndure auzind pe unii șoptind, duminica, atunci când intra în Domul a cărui fațadă albă și neagră abia fusese isprăvită: "Știți, ăsta e cel de-și zice moștenitorul Franței!" De vreme ce atâția hotărâseră că va fi rege, va continua să fie. Și, de unul singur, îi scrisese papei Inocent al VI-lea, care-i urmase în 1352 lui Pierre Roger; scrisese regelui Angliei, regelui Navarrei, regelui Ungariei, trimițându-le în copie documentele și cerându-le să fie restabilit în drepturile sale. Demersul s-ar fi oprit poate aici, dacă Ludovic al Ungariei, singurul dintre rubedenii, nu i-ar fi răspuns. Acesta era nepotul direct al reginei Clémence; în scrisoarea sa îi dădea lui Giannino titlul de rege și-l felicita pentru nașterea lui ilustră!

Atunci, la 2 octombrie 1357, trei ani în cap după întâia întrevvedere cu Cola de Rienzi, luând cu dânsul tot dosarul de acte, precum și două sute cincizeci de scuizi de aur și două mii șase sute de ducați cusuți în căptușeala veștmintelor, Giannino porni spre Buda pentru a cere ocrotire acestui văr de departe care se învoia să-l recunoască. Era însoțit de patru scutieri care credeau în steaua lui.

Dar două luni mai târziu, când sosi la Buda, Ludovic al Ungariei nu se afla în oraș. Giannino așteptă toată iarna, cheltuindu-și ducații. Descoperi acolo un sienez, Francesco del Contado, care ajunsese episcop.

În sfârșit, prin martie, vărul din Ungaria se întoarse în capitala lui, dar nu-l primi pe Giovanni di Francia. Puse mai mulți seniori să-l întrebe de toate și aceștia se arătară la început convinși de drepturile lui, dar apoi, după opt zile, schimbându-și părerea, susținură că aceste pretenții nu erau decât o

înșelătorie. Giannino protestă; se împotrivi să părăsească Ungaria. Își alcătui un consiliu, prezidat de episcopul sienez; izbuti chiar să strângă, din nobilimea maghiară cu închipuirea aprinsă și întotdeauna gata de aventuri, cincizeci și șase de cavaleri care se legară să-l urmeze cu patru mii de arcași, împingând oarba mărinimie până a-i oferi să-l slujească pe cheltuiala lor atâta vreme cât nu va fi în stare să-i răsplătească.

Le trebuia însă, pentru a găti oastea și a porni, învoirea regelui Ungariei. Acesta, care cerca să i se zică "cel Mare", dar nu părea să strălucească prin deșteptăciune, vru să cerceteze el însuși din nou hârtiile lui Giannino, le găsi adevărate, și spuse sus și tare că va da sprijin și bani pentru treaba asta, apoi, în săptămâna următoare, anunță că, după ce chibzuise bine, lăsa baltă proiectul.

Cu toate acestea, la 15 mai 1359, episcopul Francesco del Contada îi înmâna pretendentului o scrisoare datată din aceeași zi, pecetluită cu sigiliul Ungariei, prin care Ludovic cel Mare "*în sfârșit luminat de soarele adevărului*" adeverea că seniorul Giannino di Guccio, crescut în orașul Siena, se trăgea într-adevăr din neamul regesc al străbunilor săi, și era fiul regelui Ludovic al Franței și al reginei Clémence a Ungariei, binecuvântată le fie amintirea. Scrisoarea mai adeverea că pronia cerească, slujindu-se de ajutorul doicii regale, vroise ca printr-un schimb, locul tânărului prinț să fie luat de un alt copil, mortii căruia își datora Giannino scăparea, "*precum odinioară Fecioara Maria, fugind din Egipt, își scăpa pruncul lăsând să se creadă că nu mai trăia...*"

Totuși, episcopul Francesco îl sfătuia pe pretendent să plece cât mai repede, înainte ca regele Ungariei să se răzgândească, cu atât mai mult cu cât nimeni nu era sigur că scrisoarea ar fi fost dictată de dânsul, nici că pecetea ar fi fost pusă din porunca lui...

A doua zi, Giannino părăsea Buda, fără să fi avut vreme să-și adune toate oștile care se arătaseră gata să-i slujească, totuși cu o suită destul de frumoasă pentru un prinț care avea așa de puține moșii.

Giovanni di Francia merse atunci la Veneția, unde puse să i se croiască vestminte regești, apoi la Trevisa, la Padua, la Ferrara, la Bolonia, și în cele din urmă, după o călătorie de șaisprezece luni se întoarse la Siena, spre a se prezenta la alegerile pentru Consiliul Republicii.

Or, deși numele său ieși al treilea la numărătoarea bilelor, Consiliul declară nulă și neavenită alegerea sa, tocmai fiindcă era fiul lui Ludovic al

X-lea, tocmai fiindcă era recunoscut ca atare de către regele Ungariei, tocmai fiindcă nu era născut în Siena. Și îi luară cetățenia sieneză.

Se nimeri să treacă prin Toscana marele seneșal al regatului Neapolei, în drum spre Avignon. Giannino dădu fuga să-l vadă; nu era Neapole leagănul familiei sale dinspre mamă? Cântărindu-și fiecare vorbă, seneșalul îl sfătui să se adreseze papei.

De data asta fără escortă, nobilii unguri săturându-se să-l mai urmeze, sosi în primăvara anului 1360, purtând doar un anterior de pelerin, în cetatea papală. Inocent al VI-lea refuză cu îndărătnicie să-l primească. Franța îi pricinuia sfântului părinte destule necazuri ca să-i mai treacă prin cap să se ocupe de acest straniu rege postum.

Jean al II-lea cel Bun era tot prizonier; Parisul mai suferea încă de pe urma răscoalei în care starostele negustorilor, Etienne Marcel, pierise ucis în încercarea de-a așeza o cârmuire populară. Răzmerița se întinsese și la sate unde sărăcia îi ridica pe cei cărora li se zicea "țopârlanii". Oamenii se omorau peste tot unii pe alții, de nu mai știa nimeni care-i prieten și care-i dușman. Prințul moștenitor cu mâinile umflate, fără oști și fără bani, lupta împotriva englezilor, lupta împotriva navarezilor, lupta chiar împotriva parizienilor, ajutat de bretonul du Guesclain, căruia îi înmânase spada pe care el nu putea s-o țină.

Afară de asta, se ostenea să adune banii pentru răscumpărarea tatălui său.

Domnea o zăpăceală grozavă în taberele învrăjbite și la fel de sleite toate; cete care-și ziceau de oșteni, dar nu erau decât de tâlhari, jefuiau călătorii la drumul mare și omorau doar din pofta de a ucide.

Șederea la Avignon devenea pentru capul bisericii tot așa de puțin sigură ca și la Roma, chiar dacă ținea seamă de dușmănia celor din neamul Colonna. Trebuia să mijlocească pacea, și asta cât de repede, să impună pacea acestor luptători istoviți, convingând pe regele Angliei să renunțe la coroana Franței, chiar de ar fi să păstreze ca drept al cuceritorului o jumătate de țară, iar regele Franței să fie pus la loc peste cealaltă jumătate pentru a aduce acolo o brumă de rânduială. Ce să mai faci și cu un pelerin zăpăcit care cerea regatul, fluturând mărturia de necrezut a unor călugări necunoscuți și o scrisoare a regelui Ungariei pe care acesta o tăgăduia?

Atunci Giannino începu să pribegască încolo și înapoi, căutând ceva bani, încercând să intereseze la istoria lui niște comeseni de han care aveau

un ceas de pierdut între două ulcioare de vin, încrezându-se în oameni lipsiți de orice trecere, intrând în vorbă cu tot soiul de intriganți, de amărăți, de tâlhari de drumul mare, de capi ai unor bande englezești care, ajunse până acolo, prădau prin Provence. Toți ziceau că e nebun și, la drept vorbind, începea să fie.

Mărimile orașului Aix îl arestară într-o zi din ianuarie 1361 pentru că atâta târgul la tulburări. Se descotorosiră de el, dându-l pe mâna ispravnicului din Marsilia care-l băgă la închisoare. Fugi de acolo după opt luni ca să fie prins iar numaidecât; și pentru că se lăuda în gura mare cu familia lui din Neapole, pentru că susținea cu atâta tărie că e fiul doamnei Clémence a Ungariei, ispravnicul îl trimise la Neapole.

Tocmai atunci se mijlocea căsătoria reginei Jeanne, moștenitoarea lui Robert Astrologul cu fiul mai mic al lui Jean cel Bun. Acesta, abia întors din vesela lui captivitate, după pacea de la Bretigny încheiată de prințul moștenitor, alergă la Avignon unde papa Inocent al VI-lea murise de curând. Și regele Jean al II-lea îi propunea noului pontif Urban al V-lea un plan măreț, vestita cruciadă pe care nici tată-său Filip de Valois, nici bunicu-său Charles, nu izbutiseră s-o pornească.

La Neapole, Jean cel Postum, Jean Necunoscutul fu închis la *Château de l'Oeuf*; prin răsuflătoarea celulei sale, putea să vadă Castelul Nou, acel *Maschio Angioino*, de unde maică-sa plecase așa de fericită, cu patruzeci și șase de ani în urmă, ca să ajungă regină a Franței.

Acolo muri chiar în acel an, împărtaşind și el, prin cele mai stranii întorsături, soarta Regilor Blestemați.

*****

Când Jacques de Molay își aruncase blestemul, din înălțimea rugului său, cunoștea el oare dinainte viitorul făgăduit seminției lui Filip cel Frumos? Pătrunsese el oare prin știința vrăjitoarească a ghicitului, de care unii ziceau că se folosesc templierii, acest viitor? Sau doar fumul în care murea îi deschisese mintea asupra unei vedenii profetice?

Popoarele poartă povara blestemelor mai multă vreme decât regii care le-au stârnit.

Dintre urmașii de parte bărbătească ai Regelui de Fier, nici unul nu scăpase ursitei tragice, nici unul nu mai trăia, afară de Eduard al Angliei care nu izbutise să domnească în Franța.

Dar el, poporul, nu ajunsese la capătul suferințelor. Va mai trebui să cunoască încă un rege înțelept, un rege nebun, un rege nevolnic, și șaptezeci de ani de urgii, înainte ca flăcările unui alt rug, aprins pentru jertfirea unei fiice a Franței, să risipească în apele Senei blestemul marelui maestru al templierilor.

1Aici, te iau, Filipa, ca să-mi fi soață, ca să te am și să te păstrez în patul și în casa mea...

2Pentru zile frumoase și zile urâte, la bine și la rău, în boală și în sănătate...

3Până ce moartea ne va despărți...

4Și pentru toate acestea mă leg de tine cu jurământ.

5Învățătura eretică a lui Manes.

6Dans asemănător cu cadrilul de mai târziu.